
Mateusz Smolaga

GLOBALNY SYSTEM POMOCY ROZWOJOWEJ

Globalny system pomocy rozwojowej

*Książkę dedykuję pamięci prof. dra hab. Janusza Symonidesa.
Gorąco dziękuję rodzinie za cierpliwość i udzielone wsparcie.
Jestem wdzięczny wszystkim, którzy przyczynili się do lepszego
zrozumienia przeze mnie tematyki pomocy rozwojowej.*

UNIwersytet Szczeciński
ROZPRAWY I STUDIA T. (MCDLII) 1378

Mateusz Smolaga

Globalny system pomocy rozwojowej

Szczecin 2025

Rada Wydawnicza

Anna Cedro, Urszula Chęcińska, Katarzyna Jaworska-Biskup, Rafał Klóska,
Maciej Kowalewski, Ewa Mazur-Wierzbicka, Jarosław Nadobnik,
Grzegorz Wejman, Renata Ziemińska, Magdalena Zioło,
Andrzej Skrendo – przewodniczący Rady Wydawniczej,
Elżbieta Zarzycka – dyrektor Wydawnictwa Naukowego

Recenzent

dr hab. Małgorzata Zajączkowska

Redakcja językowa

Agnieszka Mańko / e-DYTOR

Redakcja techniczna i skład

Wiesława Mazurkiewicz

Korekta

Małgorzata Szczęsna

Projekt okładki

raraku.pl

Mateusz Smolaga ORCID 0000-0002-8663-6266

Wersja elektroniczna publikacji dostępna na licencji CC BY-SA 4.0
po 12 miesiącach od daty wprowadzenia do obrotu

© Copyright by Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2025

DOI 10.18276/978-83-7972-956-2

ISBN 978-83-7972-956-2 (online)

ISBN 978-83-7972-955-5 (print)

ISSN 0860-2751

WYDAWNICTWO NAUKOWE UNIwersYTETU SZCZECIŃSKIEGO

Wydanie I | Ark. wyd. 14,0 | Ark. druk. 11,1 | Format 170/240

Spis treści

Wstęp	7
1. Mechanizmy i struktura międzynarodowego systemu pomocy rozwojowej	15
1.1. Oficjalna Pomoc Rozwojowa	15
1.1.1. Definiowanie pomocy rozwojowej	15
1.1.2. Wymogi klasyfikacyjne ODA	19
1.1.3. Formy i rodzaje ODA	23
1.1.4. Dziedziny (sektory) i markery pomocy rozwojowej	26
1.2. Definiowanie i charakterystyka globalnego systemu pomocy rozwojowej	35
1.3. Uregulowania prawnomiędzynarodowe dotyczące pomocy rozwojowej	44
1.4. Funkcje wsparcia rozwojowego	50
1.4.1. Funkcje ODA z punktu widzenia donatora	51
1.4.2. Funkcje ODA z punktu widzenia beneficjenta	58
1.4.3. Funkcje ODA z punktu widzenia systemu	59
2. Aktorzy	63
2.1. Beneficjenci ODA	67
2.2. Donatorzy pomocy rozwojowej	82
3. Instytucje globalnego systemu wsparcia rozwoju	102
3.1. Instytucje Systemu Narodów Zjednoczonych	105
3.2. Instytucje OECD	124
3.3. Instytucje UE	129
3.4. Podstawowe trendy w finansowaniu pomocy wielostronnej	142
Podsumowanie i wnioski	146
 Bibliografia	153
Wykaz map, schematów i wykresów	173
Streszczenie	175
Abstract	177

Wstęp

Nawet pobieżni obserwatorzy wydarzeń na świecie od czasu do czasu stykają się z tematem pomocy rozwojowej. W ostatnim czasie polscy odbiorcy mediów słyszą o tego rodzaju działaniach nieco więcej, choćby w odniesieniu do wsparcia społeczeństwa ukraińskiego i perspektyw powojennej odbudowy tego państwa, fałszywych oskarżeń względem instytucji udzielającej wsparcia Palestyńczykom czy przy okazji dążeń administracji Donalda Trumpa w zakresie likwidacji amerykańskiej agencji pomocowej (USAID). Do mniejszego już grona docierają ekspertyzy i raporty opracowywane przez think tanki i organizacje pozarządowe. Nawet osoby zajmujące się zgłębianiem procesów stosunków międzynarodowych dysponują często tylko ogólną wiedzą o instrumencie pomocy rozwojowej jako jednym z typów wsparcia zagranicznego, lecz brakuje szerszej wiedzy o całym kontekście jej udzielania i przyjmowania.¹

W związku z tym celem niniejszej pracy jest eksploracja funkcjonowania globalnego środowiska pomocowego, analiza trendów związanych z przepływami wsparcia rozwojowego oraz pogłębienie wiedzy o tych zagadnieniach u polskich czytelników.

Pomimo że poszczególne terminy będą stopniowo wprowadzane i właściwie omawiane w głównej części książki, już na samym początku należy zaprezentować główną siatkę terminologiczną, aby uniknąć niejasności. Jak wskazuje tytuł, głównym obiektem zainteresowania będą pomoc rozwojowa oraz międzynarodowy system, który powstał wokół jej przekazywania. Na użytek tej książki przez pomoc rozwojową należy rozumieć środki finansowe, materialne i techniczne przekazywane przez kraje bogatsze państwom biedniejszym w celu podniesienia jakości życia mieszkańców i zmniejszenia skali istniejących problemów społeczno-gospodarczych (np. braku dostępu do właściwej edukacji, zbyt małego nasycenia infrastrukturą energetyczną, spadku poziomu bioróżnorodności). W tekście określenie „pomoc rozwojowa” stosowane jest odnośnie do transferów inicjowanych przez władze publiczne i finansowanych ze środków publicznych, a ich

¹ Zob. przykładowo: M. Pawlak, *Zaangażowanie Polski w pomoc rozwojową wzrosło 4-krotnie w związku z rosyjską inwazją na Ukrainę*, <https://filarybiznesu.pl/gospodarka/zaangazowanie-polski-w-pomoc-rozwojowa-wzroslo-4-krotnie-w-zwiazku-z-rosyjska-inwazja-na-ukraine/a23641>; P. Bagiński, *Building Ukraine forward Better, czyli jak skutecznie pomóc w odbudowie Ukrainy?*, <https://www.obserwatorfinansowy.pl/tematyka/makroekonomia/trendy-gospodarcze/building-ukraine-forward-better-czyli-jak-skutecznie-pomoc-w-odbudowie-ukrainy>; *Po oskarżeniach o wsparcie Hamasu kilka państw wstrzymało finansowanie agencji ONZ. Płyną apele, by „nie głodzić dzieci”*, <https://tvn24.pl/swiat/kilkunastu-pracownikow-unrwa-podejrzewanych-o-zaangazowanie-w-atak-hamasu-na-izrael-kraje-wstrzymuja-finansowanie-dla-agencji-onz-plyna-apele-o-przemyslenie-decyzji-st7745375>; P. Pacuła, *Koniec amerykańskiej pomocy rozwojowej? Donald Trump likwiduje agencję USAID*, <https://oko.press/donald-trump-likwiduje-agencje-usaid>. **Uwaga techniczna:** w tekście przyjmuję rozwiązanie, że jeśli indeks przypisu został umieszczony po ostatniej kropce akapitu, oznacza to, że odnosi się on do całego fragmentu tekstu. Przypisy znajdujące się przed znakiem interpunkcyjnym kierowane są w odniesieniu do konkretnego słowa, terminu, zdania [M.S.].

miernikiem i wyznacznikiem standardów jest Oficjalna Pomoc Rozwojowa (ODA). Jako synonimy pomocy rozwojowej i ODA ze względów stylistycznych będą wykorzystywane pojęcia: „wsparcie rozwojowe”, „współpraca rozwojowa” (wyjątkiem „współpraca rozwojowa *sensu largo*”²), „kooperacja rozwojowa” oraz „aktywność pomocowa”. Globalny system pomocy rozwojowej to najwyższy (po krajowym i regionalnym) poziom układu międzynarodowego, który z czasem wytworzył się, aby ułatwiać planowanie, zarządzanie i monitorowanie transferów ODA. W skład systemu wchodzi aktorzy – dawcy (donatorzy) i biorcy (beneficjenci) pomocy – oraz instytucje (określone organizacje międzynarodowe, ale także mniej sformalizowane programy czy inicjatywy międzynarodowe). Jako synonimy wykorzystywane są takie terminy jak „międzynarodowe środowisko pomocowe” czy „system pomocowy”. Unia Europejska i wiele rządów uznawanych za tradycyjne źródło ODA skupione są w Komitecie Pomocy Rozwojowej (DAC, określanym w tekście również jako Komitet), który jest organem Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD). W książce nazywani są oni „członkami DAC”, „państwami DAC”, „członkami Komitetu” lub po prostu „tradycyjnymi dawcami”. Często w tekście pojawiają się odwołania do Agendy 2030 i wywodzących się z niej Celów Zrównoważonego Rozwoju (CZR). Agenda 2030 to dokument przyjęty przez członków społeczności międzynarodowej w 2015 r., który jest planem współpracy na rzecz eliminacji szeregu problemów społecznych, gospodarczych i środowiskowych z perspektywą realizacji do 2030 r. Elementem składowym tego planu są CZR³, których na poziomie ogólnym (hasło) jest 17, jednak w rzeczywistości składa się na nie 169 szczegółowych zobowiązań, które mierzone są przez setki instrumentów statystycznych.

Książka zbudowana jest na tezie, że w skali globalnej istnieje system międzynarodowy, wykorzystywany do wyznaczania kierunków przemian społeczno-gospodarczych na świecie i regulowania przepływów Oficjalnej Pomocy Rozwojowej. Mówiąc dokładniej, w pracy weryfikowane będzie twierdzenie, że pomimo braku „Międzynarodowej Organizacji Pomocowej” oraz międzynarodowej konwencji odnoszącej się wprost do procesu świadczenia i otrzymywania Oficjalnej Pomocy Rozwojowej, możemy mówić o systemie, który reguluje, kształtuje i motywuje międzynarodowe działania pomocowe.

Czytelnik będzie mógł znaleźć w tekście odpowiedzi m.in. na poniższe pytania:

1. Czy każde działanie transgraniczne, które ma pozytywne skutki społeczno-gospodarcze, można uznać za pomoc rozwojową?
2. Czy istnieje jedna, uniwersalnie akceptowana, definicja międzynarodowego systemu odnoszącego się do świadczenia i pobierania pomocy rozwojowej?
3. Czym jest globalny system pomocy rozwojowej? Jaka jest jego struktura?
4. Czy istnieje jedna forma, w jakiej udziela się pomocy rozwojowej? Jeśli nie, skąd takie zróżnicowanie?
5. Z jakiego typu regulacją mamy do czynienia w globalnym systemie pomocowym?

² Zob. Rozdział 1.

³ Zob. *The 17 Goals*, <https://sdgs.un.org/goals>.

6. Jakie podmioty międzynarodowe odgrywają wiodącą rolę w tym układzie międzynarodowym?
7. Jakie cele i motywacje kierują państwami zaangażowanymi w globalny system pomocy rozwojowej?
8. Jaką rolę odgrywają instytucje międzynarodowe w globalnym systemie pomocy rozwojowej?
9. Czy System Narodów Zjednoczonych oraz Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju tworzą alternatywne, wykluczające się struktury, związane ze wsparciem rozwoju międzynarodowego?

10. Jakich zmian w systemie należy się spodziewać do 2030 r.?

Jednym z zadań badawczych książki jest weryfikacja trzech hipotez roboczych:

1. Pomędzy aktorami i licznymi instytucjami globalnego systemu pomocy rozwojowej istnieją funkcjonalne powiązania, które czynią z całości spójny, choć kompleksowy, układ.
2. Od przynajmniej pierwszej dekady XXI wieku można zauważyć zmiany w aktywności dawców pomocy rozwojowej, to jest nastąpił wzrost zaangażowania finansowego i większe skupienie na potrzebach biorców, co można uznać za krok ku realizacji partnerstwa postulowanego w 8. Milenijnym Celu Rozwoju oraz 17. Celu Zrównoważonego Rozwoju.
3. Ze względu na nierozłączne powiązanie pomocy rozwojowej z polityką zagraniczną i interesami gospodarczymi aktorów świadczenie wsparcia jest determinowane wieloma czynnikami, a osiągnięte cele znacznie wykraczają poza sferę społeczno-gospodarczą.

Rozmaitym tematom związanym z pomocą rozwojową poświęcona jest niemała, głównie anglojęzyczna, literatura.⁴ Trudno jest jednak znaleźć teksty holistycznie odnoszące się do środowiska pomocowego na poziomie makro⁵ (za poziom mikro możemy uznać krajowe systemy

⁴ Z tekstów, które nie zostały uwzględnione w książce, warto zapoznać się m.in. z: S. Grimm, A. Harmer, *Diversity in Donorship: the Changing Landscape of Official Humanitarian Aid*, *Aid Donorship in Central Europe*, Humanitarian Policy Group, Overseas Development Institute, 2005; D. Brautigam, *The Dragon's Gift. The Real Story of China in Africa*, New York 2009; T. Addison, C. Arndt, F. Tarp, *The Triple Crisis and the Global Aid Architecture*, „Working Paper” 01 (2010), United Nations World Institute for Development Economic Research; N. Woods, *Whose Aid? Whose Influence? China, Emerging Donors and the Silent Revolution in Development Assistance*, „International Affairs” 84 (2008) 6; K. Zajączkowski, *Geoekonomiczny kontekst pomocy rozwojowej*, w: E. Haliżak (red.), *Geoekonomia*, Warszawa 2012; K. Jędrzejowska, *Pomoc rozwojowa jako narzędzie dyplomacji ekonomicznej Niemiec*, „Studia Politica Germanica” 1–2 (2017) 6–7; J. Spratt, *Donor Policy Domains in Official Development Assistance: Ideas, Actors and Rules in and Beyond Asia*, „Asia Pacific Journal of Public Administration” 40 (2018) 2, DOI: 10.1080/23276665.2018.1477501; D.L. Delgado, *La Ayuda Oficial al Desarrollo (AOD) como una práctica hegemónica (1945–2000) / Official development assistance (ODA) as a Hegemonic Practice (1945–2000)*, „Revista CIDOB d'Afers Internacionals” 120 (2018), <https://www.jstor.org/stable/26562625>; K. Zalas-Kamińska, *Poles in Aid: polskie organizacje pozarządowe w pomocy rozwojowej a dyplomacja publiczna*, Kraków 2019; D. Hammerschmidt, A. Meyer, C. Pintsch, *Foreign Aid in Times of Populism: the Influence of Populist Radical Right Parties on the Official Development Assistance of OECD Countries*, „Cambridge Review of International Affairs” 35 (2021) 4, DOI: 10.1080/09557571.2021.1980498.

⁵ Przykładowo: S. Nomura, H. Sakamoto, A. Ishizuka, K. Shimizu, K. Shibuya, *Tracking Sectoral Allocation of Official Development Assistance: a Comparative Study of the 29 Development Assistance Committee Countries, 2011–2018*, „Global Health Action” 14 (2021) 1, DOI: 10.1080/16549716.2021.1903222; P. Francisco, S.B. Moreira, J. Caiado, *Identifying Differences and Similarities between Donors Regarding the Long-term Allocation of Official Development Assistance*, „Development Studies Research” 8 (2021) 1, DOI: 10.1080/21665095.2021.1954965.

pomocowe⁶, a poziom mezo – struktury regionalne, takie jak wykształciły się np. w ramach Unii Europejskiej⁷). Specyfika tego zagadnienia (silne związki z praktyką oraz potrzeba aktualnych informacji dla zarządzania środkami publicznymi) powoduje, że zbieraniem danych i analizą zajmują się różne organizacje międzynarodowe, a głównie Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju⁸ (*Organization for Economic Co-operation and Development*, OECD).

To właśnie bazy danych OECD są głównym źródłem do analizy w książce:

- w zakresie nakładów państw na pomoc i jej form⁹,
- w odniesieniu do dystrybucji wsparcia¹⁰,
- w celu ustalenia dziedzin (sektorów) alokacji środków¹¹,
- do zapoznania się z poszczególnymi projektami i grupami wydatków¹²,
- do identyfikacji skali pomocy międzynarodowej transferowanej kanałem wielostronnym¹³.

⁶ Np. R. Fujikura, M. Nakayama, *Origins of Japanese Aid Policy – Post-war Reconstruction, Reparations, and World Bank Projects*, w: H. Kato, J. Page, Y. Shimomura (red.), *Japan's Development Assistance*, London 2016, DOI: 10.1057/9781137505385_3.

⁷ Zob. przykładowo: K. Kołodziejczyk, *Zasadnicze atrybuty polityki rozwojowej Unii Europejskiej*, „Stosunki Międzynarodowe – International Relations” 4 (2017) 53; M. Zajackowski, *The EU's Development Policy*, „Eurolimes” 31 (2022); K. Shyrokykh, *European Development Co-operation via Technical Assistance: An Outside-in Perspective*, „JCMS: Journal of Common Market Studies” 61 (2023), DOI: 10.1111/jcms.13420; T. Kamiński, N. Matiaszczyk (red.), *Skazani na współpracę? Różne wymiary polityki Unii Europejskiej wobec państw azjatyckich*, Łódź 2024, <https://www.press.uni.lodz.pl/index.php/wul/catalog/view/949/4739/2648>, s. 13–99.

⁸ Dobrym punktem wyjściowym do zapoznania się z perspektywą ekspertów OECD będzie lektura klasycznych już raportów o współpracy rozwojowej – tutaj edycja z 2024 r.: *Development Co-operation Report 2024: Tackling Poverty and Inequalities through the Green Transition*, Paris 2024, DOI: 10.1787/357b63f7-en. Istną „kopalnię wiedzy” o pomocy oferowanej przez poszczególne kraje stanowią raporty przeglądowe, przygotowywane przez ekspertów OECD i zaproszonych gości – tutaj raport dotyczący systemu polskiej pomocy rozwojowej z 2023 r.: *OECD Development Co-operation Peer Reviews: Poland 2023*, OECD Development Co-operation Peer Reviews, Paris, DOI: 10.1787/deae8fba-en.

⁹ *DAC1: Flows by Donor (ODA+OOF+Private)*, [https://data-explorer.oecd.org/vis?fs\[0\]=Topic%2C1%7CDevelopment%23DEV%23%7COfficial%20Development%20Assistance%20%28ODA%29%23DEV_ODA%23&pg=0&fc=Topic&snb=19&df\[ds\]=dsDisseminateFinalDMZ&df\[id\]=DSD_DAC1%40DF_DAC1&df\[ag\]=OECD.DCD.FSD&df\[vs\]=1.2](https://data-explorer.oecd.org/vis?fs[0]=Topic%2C1%7CDevelopment%23DEV%23%7COfficial%20Development%20Assistance%20%28ODA%29%23DEV_ODA%23&pg=0&fc=Topic&snb=19&df[ds]=dsDisseminateFinalDMZ&df[id]=DSD_DAC1%40DF_DAC1&df[ag]=OECD.DCD.FSD&df[vs]=1.2).

¹⁰ *DAC2A: Aid (ODA) Disbursements to Countries and Regions*, [https://data-explorer.oecd.org/vis?fs\[0\]=Topic%2C1%7CDevelopment%23DEV%23%7COfficial%20Development%20Assistance%20%28ODA%29%23DEV_ODA%23&pg=0&fc=Topic&snb=19&df\[ds\]=dsDisseminateFinalDMZ&df\[id\]=DSD_DAC2%40DF_DAC2A&df\[ag\]=OECD.DCD.FSD&df\[vs\]=1.1](https://data-explorer.oecd.org/vis?fs[0]=Topic%2C1%7CDevelopment%23DEV%23%7COfficial%20Development%20Assistance%20%28ODA%29%23DEV_ODA%23&pg=0&fc=Topic&snb=19&df[ds]=dsDisseminateFinalDMZ&df[id]=DSD_DAC2%40DF_DAC2A&df[ag]=OECD.DCD.FSD&df[vs]=1.1).

¹¹ *DAC5: Aid (ODA) by Sector and Donor*, [https://data-explorer.oecd.org/vis?fs\[0\]=Topic%2C1%7CDevelopment%23DEV%23%7COfficial%20Development%20Assistance%20%28ODA%29%23DEV_ODA%23&pg=0&fc=Topic&snb=19&df\[ds\]=dsDisseminateFinalDMZ&df\[id\]=DSD_DAC1%40DF_DAC5&df\[ag\]=OECD.DCD.FSD&df\[vs\]=1.1](https://data-explorer.oecd.org/vis?fs[0]=Topic%2C1%7CDevelopment%23DEV%23%7COfficial%20Development%20Assistance%20%28ODA%29%23DEV_ODA%23&pg=0&fc=Topic&snb=19&df[ds]=dsDisseminateFinalDMZ&df[id]=DSD_DAC1%40DF_DAC5&df[ag]=OECD.DCD.FSD&df[vs]=1.1).

¹² *CRS: Creditor Reporting System (flows) [Cloud Replica]*, [https://data-explorer.oecd.org/vis?fs\[0\]=Topic%2C1%7CDevelopment%23DEV%23%7COfficial%20Development%20Assistance%20%28ODA%29%23DEV_ODA%23&pg=0&fc=Topic&snb=19&df\[ds\]=dsDisseminateFinalCloud&df\[id\]=DSD_CRS%40DF_CRS&df\[ag\]=OECD.DCD.FSD&df\[vs\]=1.1](https://data-explorer.oecd.org/vis?fs[0]=Topic%2C1%7CDevelopment%23DEV%23%7COfficial%20Development%20Assistance%20%28ODA%29%23DEV_ODA%23&pg=0&fc=Topic&snb=19&df[ds]=dsDisseminateFinalCloud&df[id]=DSD_CRS%40DF_CRS&df[ag]=OECD.DCD.FSD&df[vs]=1.1).

¹³ *Providers' Total Use of the Multilateral System*, [https://data-explorer.oecd.org/vis?fs\[0\]=Topic%2C1%7CDevelopment%23DEV%23%7COfficial%20Development%20Assistance%20%28ODA%29%23DEV_ODA%23&pg=20&fc=Topic&snb=26&df\[ds\]=dsDisseminateFinalDMZ&df\[id\]=DSD_MULTI%40DF_MULTI&df\[ag\]=OECD.DCD.FSD&df\[vs\]=1.3&dq=DAC.DPGC.1000...D.Q._T..&vw=tb&isAvailabilityDisabled=false&pd=2011%2C&to\[TIME_PERIOD\]=false](https://data-explorer.oecd.org/vis?fs[0]=Topic%2C1%7CDevelopment%23DEV%23%7COfficial%20Development%20Assistance%20%28ODA%29%23DEV_ODA%23&pg=20&fc=Topic&snb=26&df[ds]=dsDisseminateFinalDMZ&df[id]=DSD_MULTI%40DF_MULTI&df[ag]=OECD.DCD.FSD&df[vs]=1.3&dq=DAC.DPGC.1000...D.Q._T..&vw=tb&isAvailabilityDisabled=false&pd=2011%2C&to[TIME_PERIOD]=false).

Przywoływane i wykorzystywane do obliczeń wartości zostały z nich zaczerpnięte w sierpniu i wrześniu 2024 r., a następnie zaktualizowane w lutym i marcu 2025 r. Trzon analizy dotyczy lat 2001–2023. Cezura początkowa jest nieprzypadkowa, gdyż wyznaczona przez początek inicjatywy Milenijnych Celów Rozwoju¹⁴, która odegrała istotną rolę dla biorców i dawców pomocy. Daty końcowe wyznacza dostępność. Dodatkowo wsparciem podczas procesu badania były m.in. dane pochodzące z baz Banku Światowego¹⁵ oraz Programu Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju¹⁶. Nie tylko bazy danych, ale i zdecydowana większość tekstów przywoływanych w tej pracy są dostępne w wersji cyfrowej. Nie podaję każdorazowo daty dostępu. Dostępność tych źródeł i aktualność hiperłączy została sprawdzona w okresie 5–11.04.2025 r.

W pracy wykorzystano trzy metody dobrze znane naukom społecznym: systemową, porównawczą i instytucjonalno-prawną. Metoda systemowa, oczywista z punktu widzenia tematu, przejawia się w holistycznym ujęciu wysiłków poszczególnych dawców i instytucji zaangażowanych w przekazywanie pomocy rozwojowej, co ma lepiej wyeksponować fakt, że nie działają one w oderwaniu od siebie i tworzą określony układ międzynarodowy. Jest ona przydatna także przy charakterystyce struktury systemu pomocowego oraz zidentyfikowaniu ról odgrywanych przez różnego rodzaju podmioty. W końcu metoda systemowa ułatwia generalizację obserwacji i wyciąganie wniosków. Metoda komparatystyczna została wybrana ze względu na możliwości, jakie daje w zakresie ukazania odstępstw poszczególnych aktorów (zarówno dawców, jak i biorców pomocy) od głównych trendów wynikających z zagregowanych danych. Dzięki ujęciom porównawczym czytelnicy szczególnie zainteresowani jakimś państwem czy częścią świata mogą uzyskać bardziej zniuansowaną perspektywę zjawisk w omawianym systemie. Finalnie metoda instytucjonalno-prawna pozwala zdobyć i przetworzyć informacje o szerokiej sieci organizacji i mechanizmów międzynarodowych, ułatwiających działanie globalnego systemu pomocy rozwojowej.

Zaprezentowane w książce analizy mają charakter jakościowo-ilościowy. Uzyskane podczas badania dokumentów, raportów i oficjalnych stron internetowych informacje pomogły opisać instrument pomocy rozwojowej z jego wieloma formami, rodzajami wsparcia, wymogami raportowania jego użycia czy też regulacjami prawnomiędzynarodowymi. Dzięki nim udało się także zaprezentować kontekst działania aktorów systemu oraz zrekonstruować cele instytucji w nim działających. Dane statystyczne wykorzystywane są w celu identyfikacji długoterminowych trendów w niesieniu pomocy rozwojowej i zaprezentowania roli odgrywanej przez poszczególnych

¹⁴ Milenijne Cele Rozwoju – MCR (*Millennium Development Goals* – MDGs) stanowiły w latach 2001–2015 program walki z problemami rozwojowymi, takimi jak: globalne ubóstwo, niedostępność podstawowej edukacji, dyskryminacja ze względu na płeć, umieralność małych dzieci i matek, epidemie chorób zakaźnych, niszczenie środowiska naturalnego i peryferyzacja krajów rozwijających się w gospodarce światowej. Każdemu z ośmiu generalnych Celów (*Goals*) odpowiadało jedno lub kilka konkretyzujących go Zobowiązań (*Targets*). Poziom realizacji 20 Zobowiązań, a przez to zarazem wszystkich Celów, był mierzony poprzez 60 Wskaźników (*Indicators*). Wskaźniki te kontrolowane były zarówno przez instytucje Systemu Narodów Zjednoczonych, jak i OECD.

¹⁵ *World Bank Open Data*, <https://data.worldbank.org>.

¹⁶ *Documentation and Downloads*, <https://hdr.undp.org/data-center/documentation-and-downloads>.

aktorów. W zależności od potrzeby są one agregowane w większe grupy czy dezagregowane w odniesieniu do poszczególnych państw czy sektorów wsparcia. OECD stosuje kilka metod pomiaru wartości przepływów ODA: nakłady/wydatkowanie (*disbursements*), odpowiednik grantu (*grant equivalent*) oraz zobowiązania (*commitments*). Kwoty nakładów/wydatków mogą być podawane w ujęciu brutto (nominalnym) oraz netto (wartość nominalna skorygowana o spłaty wcześniejszych kredytów). W zdecydowanej większości obliczenia na użytek analiz i wykresy w książce bazują na ujęciu nakładów/wydatkowania netto (*disbursements, net*). Jeśli w danym przypadku jest inaczej, w tekście znajduje się zasygnalizowanie tego faktu. Stosunkowo częstym zabiegiem w publikacji jest odwołanie się nie tylko do liczb absolutnych (najczęściej mld USD), ale wyliczenie i zaprezentowanie danych w ujęciu relatywnym, które lepiej pokazuje preferencje czy też zaangażowanie aktorów systemu. W tekście znajdziemy elementy statystyki opisowej, jak odwołanie do średniej, mediany, sumy itd. czy też wyliczanie współczynnika korelacji¹⁷. Autor celowo nie stosował bardziej zaawansowanych narzędzi typowej analizy ilościowej (np. regresji), aby uniknąć jeszcze większej hermetyzacji omawianego zagadnienia, która mogłaby przytłoczyć czytelników książki.

Tekst składa się z trzech rozdziałów. Pierwszy z nich ma za zadanie przybliżyć czytelnikowi istotne informacje odnośnie do pomocy rozwojowej i jej systemu. O ile w przypadku pomocy rozwojowej łatwiej było znaleźć różne jej definicje (zarówno zaproponowane przez poszczególnych autorów, jak i klasyczną, wypracowaną przez OECD), o tyle na temat samego systemu w literaturze i raportach najczęściej natrafiamy jedynie na poszczególne cechy przypisywane temu układowi. Niemniej pozwoliły przygotować podstawę do opisu struktury i zaproponowania definicji systemu. Odwołanie się m.in. do wskazówek raportowania pozwoliło pokazać duże zróżnicowanie form instrumentu pomocowego oraz szerokie zastosowanie dla rządów. Omówieniu klasyfikacji sektorów wsparcia rozwojowego towarzyszą wyjaśnienia i przykłady projektów. Podrozdział o uregulowaniach prawnomiędzynarodowych skupia się głównie na tzw. miękkich normach, ale także istniejących dokumentach regionalnych i dwustronnych. Po nim znajdziemy charakterystykę funkcji pomocy rozwojowej, które są wykorzystywane przez aktorów i instytucje systemu.

Rozdział drugi w naturalny sposób dzieli się na dwie części. Pierwsza z nich odnosi się do biorców wsparcia, a druga – jego dawców. We fragmencie poświęconym grupie beneficjentów znajdziemy nie tylko przedstawienie dystrybucji środków, ale także potencjału i problemów społeczno-gospodarczych tej zbiorowości. Podrozdział o dawcach demonstruje ich zróżnicowanie i daje szansę przeprowadzić analizę aktywności pomocowej na podstawie nakładów finansowych. Znajdziemy tu także podstawowe informacje o odgrywaniu roli donatora przez Polskę.

Ostatni z rozdziałów odnosi się do bardzo licznego zespołu instytucji międzynarodowych, które włączają się zarówno w świadczenie i przekazywanie wsparcia, zbierają i analizują informacje o bieżących działaniach i problemach, jak i starają się wyznaczać kierunki przyszłej kooperacji.

¹⁷ Do obliczeń wykorzystano arkusz kalkulacyjny Microsoft Excel z zainstalowanym dodatkiem Analysis ToolPak.

Znajdziemy tutaj organizacje, komórki i agendy związane z Systemem Narodów Zjednoczonych, OECD i Unią Europejską.

Książka jest wynikiem badań prowadzonych przez autora, których początkiem było napisanie pracy, magisterskiej¹⁸, a potem doktorskiej¹⁹, dotyczących zagadnień związanych z pomocą rozwojową. Mimo upływu czasu tematyka ta jest nadal mało popularna wśród polskich badaczy, stąd decyzja o przygotowaniu niniejszej monografii, która jest zaktualizowaną do stanu wiedzy z końca 2024 r. próbą przekazania podstawowych informacji o globalnym systemie pomocy rozwojowej. W tekście możemy znaleźć nawiązania, a nawet pewne fragmenty zaczerpnięte ze wspomnianych powyżej prac (żadna z nich nie była publikowana w formie książkowej).

¹⁸ M. Smolaga, *Oficjalna Pomoc Rozwojowa jako narzędzie osiągnięcia Milenijnych Celów Rozwoju*, praca magisterska napisana pod kierownictwem prof. dra hab. Janusza Symonidesa, obroniona w Instytucie Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2009.

¹⁹ M. Smolaga, *Wschodzący donatorzy w globalnym systemie pomocy rozwojowej*, praca doktorska napisana pod kierownictwem prof. dra hab. Janusza Symonidesa, obroniona na Wydziale Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2014.

1. Mechanizmy i struktura międzynarodowego systemu pomocy rozwojowej

Międzynarodowy układ, w którym funkcjonują dawcy i biorcy wsparcia rozwojowego, nie został jednoznacznie sprecyzowany. Zdefiniowanie globalnego systemu pomocy rozwojowej potrzebne jest do prawidłowego przedstawienia funkcjonowania poszczególnych jego elementów i weryfikacji pierwszej z postawionych hipotez. Zanim to jednak nastąpi, należy wprowadzić podstawowe informacje odnoszące się do samej pomocy rozwojowej. Oprócz uporządkowania zakresu zasadniczych pojęć rozdział identyfikuje także aktorów systemu, wskazuje oddziałujące na nich uwarunkowania prawnomiędzynarodowe oraz prezentuje funkcje, jakie pełni dla nich wsparcie. Ostatni z komponentów jest ważną częścią weryfikacji trzeciej hipotezy.

1.1. Oficjalna Pomoc Rozwojowa

Do prowadzenia dalszego wywodu konieczne jest wprowadzenie terminu „Oficjalna Pomoc Rozwojowa” oraz przybliżenie związanej z nim tematyki.

1.1.1. Definiowanie pomocy rozwojowej

Pomoc rozwojową można zdefiniować jako wsparcie finansowe i rzeczowe udzielane głównie krajom Azji, Afryki i Ameryki Łacińskiej¹, którego celem ma być przyspieszenie przemian społeczno-gospodarczych i poprawa jakości życia społeczeństw zamieszkujących te państwa. Istota tego typu transferu polega na pozarynkowym, międzynarodowym i dobrowolnym charakterze oraz intencji zmniejszenia dysproporcji rozwojowych pomiędzy członkami społeczności międzynarodowej. Tradycyjnie przyjmuje się, że pomoc rozwojowa świadczona jest pomiędzy podmiotami o zróżnicowanych potencjałach społeczno-gospodarczych (płyń od państw wysoko-rozwinętych do krajów rozwijających się). Praktyka wskazuje jednak, że wspomniane dysproporcje pomiędzy dawcą a biorcą wsparcia wcale nie muszą być diametralne, żeby doszło do współpracy rozwojowej. Pomoc rozwojowa jest świadczona przez aktorów państwowych, dlatego z natury

¹ Tego typu wsparcie nie jest adresowane wyłącznie do społeczeństw globalnego Południa. Korzystają z niego również mniej zamożne państwa europejskie, które nie należą do UE (do 2004 r. beneficjentem pomocy była także Polska, choć wtedy dla rozróżnienia od tradycyjnej ODA stworzono termin *Official Aid*). Od 2022 r. istotnym odbiorcą przepływów pomocowych stała się pogrążona w konflikcie zbrojnym Ukraina.

rzeczy zawsze będzie miała w sobie ślad instrumentu politycznego. Złożoność problemów, dla których, zdaniem decydentów, antidotum ma być oferowane wsparcie, powoduje także, że jego postrzeganie i rozumienie musi być szerokie oraz zależne od kontekstu. W związku z powyższym efekty stosowania pomocy rozwojowej są mnogie, wieloaspektowe, wykraczające poza sferę ekonomii. Jest to oddziaływanie na skomplikowaną sferę społeczną, zależną od wielu czynników, dlatego ostateczne skutki mogą w każdym z przypadków być nieco odmienne od siebie, a nawet niemożliwe do pełnego przewidzenia.

Współcześnie ma miejsce zwiększenie ambicji, środków finansowych, a zatem i roli, jaką odgrywają niepubliczne podmioty, chcące wpłynąć na warunki bytowe mieszkańców krajów rozwijających się. Motywy działań prorozwojowych oraz sposób ich realizacji przez państwowych i niepaństwowych uczestników stosunków międzynarodowych są od siebie różne.

Decydując się na wspieranie ludności innych krajów, państwa kierują się całym szeregiem motywów politycznych, ekonomicznych czy kulturowych. Działania oficjalnych instytucji odbywają się w ramach szerszej polityki rozwoju, gdy tymczasem operacje pod szyldami sektora niepublicznego są wolne od tego typu uwarunkowań.

Dodatkowym argumentem za rozdzielaniem dawców publicznych i niepublicznych jest fakt, że często operują oni tymi samymi pieniędzmi. Państwa przekazują znaczne kwoty organizacjom pozarządowym, aby te realizowały w innych krajach projekty rozwojowe. Sumy te wliczane są następnie do wielkości pomocy oferowanej przez dane państwo. Traktowanie tego typu działań dawców niepublicznych, które *de facto* finansowane są przez rządy, na równi z pomocą rozwojową oferowaną przez państwa, prowadziłoby do zakłamania statystyk („kreatywnej księgowości” i mimowolnego zawyżania całkowitej wartości udzielanego wsparcia). Należy także wspomnieć, że kampanie prorozwojowe sektora niepublicznego często mają charakter niematerialny, np. mogą przybrać formę lobbingu czy dotyczyć zwiększania świadomości społeczeństw. Dzięki temu potrafią zaspokajać zupełnie inne potrzeby społeczeństw krajów globalnego Południa niż transfery tradycyjnie pojmowanej pomocy.

Właśnie dlatego bezpieczniej będzie rozdzielać wkład instytucji publicznych i organizacji pozarządowych w działania społeczności międzynarodowej, zmierzające do poprawy globalnych standardów społeczno-gospodarczych. Obydwa typy oddziaływania są niewątpliwie częścią współpracy rozwojowej, której pomoc rozwojowa jest głównym, ale nie jedynym składnikiem².

² Katarzyna Czaplicka, Paweł Bagiński i Jan Szczyciński definiują współpracę rozwojową (*development cooperation*), alternatywnie nazywaną w polskiej literaturze współpracą na rzecz rozwoju, jako: „**wszechstronną** [pogrubienia moje – M.S.] współpracę pomiędzy **krajami** Północy i Południa, **instytucjami międzynarodowymi** oraz **podmiotami niepublicznymi** (...) mającą na celu zniwelowanie różnic w poziomie rozwoju między **krajami** i regionami świata przez podniesienie poziomu życia w krajach słabiej rozwiniętych oraz redukcję, a docelowo eliminację ubóstwa i innych problemów wiążących się z zacofaniem gospodarczym”. Zob. P. Bagiński, K. Czaplicka, J. Szczyciński, *Międzynarodowa współpraca na rzecz rozwoju: ewolucja, stan obecny i perspektywy*, Warszawa 2009, s. 17. Kluczowe wydaje się sformułowanie mówiące, że współpraca rozwojowa ma charakter wszechstronny, czyli **prowadzone w ramach niej działania wykraczają poza sferę udzielania pomocy rozwojowej**. Należy przyjąć, że „**współpraca rozwojowa**” jest terminem o szerszym znaczeniu niż „pomoc rozwojowa”. Istotna wydaje się uwaga wskazująca na udział

W wydzieleniu sektora prywatnego z globalnego systemu pomocy rozwojowej nie chodzi o de-zawuowanie jego wkładu w eliminację problemów rozwojowych na świecie, lecz o założenie metodologiczne, by „porównywać rzeczy porównywalne”.

Aby móc oszacować skalę niesionego wsparcia, Komitet Pomocy Rozwojowej (*Development Assistance Committee*, DAC³) działający przy OECD postanowił uszczegółowić nieco koncepcję dotowania rozwoju pojmowanego wtedy tzw. Trzeciego Świata i w 1969 r. wprowadził do użycia termin **Oficjalna Pomoc Rozwojowa** (*Official Development Assistance*, ODA). W wypracowanej w roku 1972⁴ i obowiązującej do dziś formule Komitet określił, jakie warunki muszą spełniać

w kooperacji zarówno instytucji publicznych (państwa i instytucje międzynarodowe), jak i podmiotów niepublicznych. Również w języku angielskim stosuje się rozróżnienie pomiędzy pomocą/wsparciem (*aid/assistance*) a współpracą rozwojową (*development cooperation*), która w zależności od konkretnej definicji zawiera różne dodatkowe aspekty, choć zdarza się, że wspomniane pojęcia traktowane są niemal synonimicznie.

Paweł Bagiński istotnie sugeruje, że „współpraca rozwojowa obejmuje kluczowe aspekty pomocy rozwojowej rozszerzone o działania partnera/partnerów i relacje między nimi. Im bardziej ta relacja jest partnerska i równoprawna, tym bardziej można mówić o współpracy, a nie wyłącznie o jednostronnej polityce rozwojowej donatora”. Zob. P. Bagiński (red.), *Współpraca rozwojowa jako istotny element inteligentnej siły Polski*, Warszawa 2024, https://solidarityfund.pl/wp-content/uploads/2025/01/FSM_Wspolpraca-rozwojowa-jako-istotny-element-inteligentnej-sily-Polski.pdf, s. 17. José Antonio Alonso i Jonathan Glennie, na potrzeby jednego ze spotkań w ramach Narodów Zjednoczonych, zawężili znaczenie współpracy rozwojowej do działań, które:

- mają na celu wsparcie krajowych bądź międzynarodowych priorytetów rozwojowych,
- nie są motywowane zyskiem,
- pozytywnie oddziałują na (pozytywnie dyskryminują) kraje rozwijające się,
- są zbudowane na relacjach partnerstwa, współdziałania, a nie narzucania czegoś krajom rozwijającym się.

Ich zdaniem współpraca rozwojowa przyjmować może formy: transferów rzeczowych i finansowych, umacniania zdolności przedstawicieli krajów rozwijających się do oddziaływania w sferach publicznych, a także oddziaływania na zmianę prawa w państwach rozwiniętych lub zasad obowiązujących na arenie międzynarodowej. Zob. J.A. Alonso, J. Glennie, *What is Development Cooperation?*, 2016 Development Cooperation Forum Policy Briefs, February 2015, No. 1, https://www.un.org/en/ecosoc/newfunct/pdf15/2016_dcf_policy_brief_no.1.pdf.

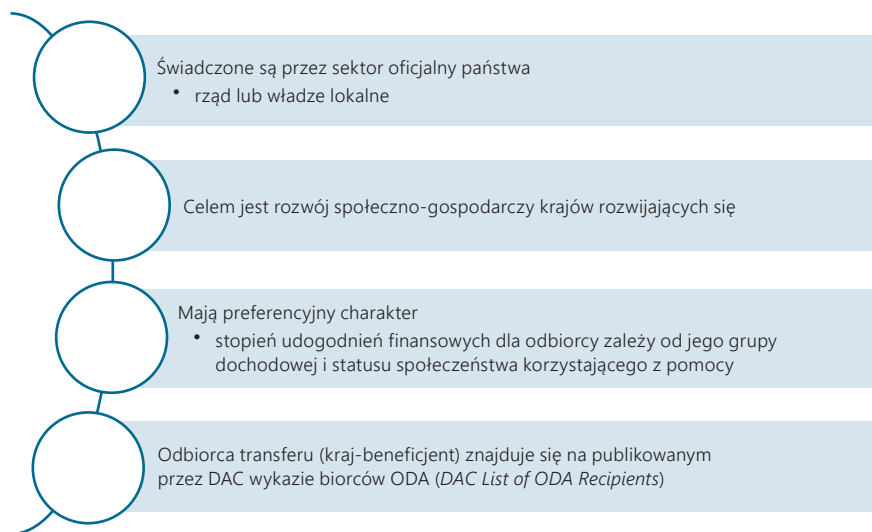
Ze względów stylistycznych i potrzebnych uproszczeń określenie „współpraca rozwojowa” będzie się pojawiać w tekście dla nazwania organizowanej przez państwa kooperacji społeczno-gospodarczej, której podstawą jest pomoc. **W celu odróżnienia ogółu działań prorozwojowych, podejmowanych zarówno przez podmioty publiczne, jak i prywatne, wykraczających tematycznie poza sferę niesienia wsparcia rozwojowego, używany będzie termin „współpraca rozwojowa sensu largo”.**

³ Więcej o DAC można przeczytać w dalszej części tekstu. W tym miejscu warto dodać, że w momencie pisania książki jego członkami są: Unia Europejska (UE; występująca jako organizacja i reprezentowana przez Komisję Europejską) oraz 32 państwa, głównie członkowie Unii (z wyjątkiem Bułgarii, Cypru, Chorwacji, Malty i Rumunii), a także Islandia, Japonia, Kanada, Korea Południowa, Nowa Zelandia, Norwegia, Szwajcaria, USA oraz Wielka Brytania. **Uwaga:** wstąpienie Łotwy do DAC w marcu 2025 r. nie jest uwzględnione w analizach, ponieważ w tym okresie prace nad książką były już niemal zakończone. Niemniej jednak, biorąc pod uwagę skalę łotewskiej pomocy, akcesja do DAC nie zmienia obserwacji na temat ogólnej aktywności członków Komitetu. Zob. *Latvia Joins the OECD Development Assistance Committee*, <https://www.oecd.org/en/about/news/press-releases/2025/03/latvia-joins-the-oecd-development-assistance-committee.html>.

⁴ Zob. S. Scott, *The Accidental Birth of „Official Development Assistance”*, „OECD Development Co-operation Working Papers”, 24 (2015), Paris, DOI: 10.1787/5jrs552w8736-en; S. Casadevall Bellés, R. Calleja, *The Evolution of the ODA Accounting Rules*, <https://www.cgdev.org/sites/default/files/evolution-oda-accounting-rules.pdf>.

przepływy finansowe do krajów rozwijających się lub organizacji międzynarodowych, aby zostać uznany za ODA.⁵

Schemat 1. Kryteria uznania transferów za ODA

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Official Development Assistance – Definition and Coverage*, <https://www.oecd.org/en/topics/sub-issues/oda-eligibility-and-conditions/official-development-assistance--definition-and-coverage.html>.

Pierwszy z wymogów definicyjnych ODA nie oznacza, że każdorazowo ministerstwo czy też władze prowincjonalne muszą przekazywać wsparcie do odbiorcy. W wielu krajach DAC powołano specjalne agencje zajmujące się tym zagadnieniem. Często wykorzystuje się też różnego rodzaju pośredników (np. organizacje pozarządowe czy instytucje międzynarodowe). W definicji OECD nie pojawia się termin „social and economic development” oznaczający rozwój społeczno-gospodarczy, lecz „economic development and welfare”, który można tłumaczyć jako rozwój gospodarczy i dobrobyt (ale także rozwój gospodarczy i opieka społeczna). W okresie 1969–1972

⁵ *Converged Statistical Reporting Directives for the Creditor Reporting System (CRS) and the Annual DAC Questionnaire*, DCD/DAC/STAT(2023)9/FINAL, Development Co-operation Directorate, Development Assistance Committee, Paris 2023, [https://one.oecd.org/document/DCD/DAC/STAT\(2023\)9/FINAL/en/pdf](https://one.oecd.org/document/DCD/DAC/STAT(2023)9/FINAL/en/pdf); s. 16; H. Führer, *The Story of Official Development Assistance. A History of The Development Assistance Committee and The Development Co-Operation Directorate in Dates, Names and Figures*, Paris 1996, [https://one.oecd.org/document/OCDE/GD\(94\)67/en/pdf](https://one.oecd.org/document/OCDE/GD(94)67/en/pdf), s. 24; K. Czaplicka, *Od pomocy do międzynarodowej współpracy na rzecz rozwoju*, w: K. Czaplicka (red.), *Wyzwania międzynarodowej współpracy na rzecz rozwoju*, Warszawa 2007/2008, s. 12; P. Deszczyński, *Koncepcyjne podstawy pomocy rozwojowej*, Poznań 2011, s. 79, 84–87; P. Bagiński, M. Kowalska, *Finansowanie rozwoju krajów słabiej rozwiniętych jako element polityki zagranicznej państw rozwiniętych*, w: E. Latoszek (red.), *Pomoc rozwojowa dla krajów rozwijających się na przełomie XX i XXI wieku*, Warszawa 2010, s. 89–92.

odwoływano się do „social development” (rozwój społeczny), lecz zrezygnowano z tego w imię większej precyzji i uniknięcia kontrowersji⁶. Brak jednoznacznego odwołania do idei rozwoju społeczno-gospodarczego wydaje się wynikać z liberalnych korzeni OECD (i stąd zawężania znaczenia pojęcia „rozwój”). Obecnie jednak, wzięwszy pod uwagę zmiany w środowisku pomocowym dokonane w latach 90. i na początku XXI w., wydaje się właściwe interpretowanie, że celem niesienia pomocy rozwojowej ma być właśnie promocja rozwoju społeczno-gospodarczego. Warto od razu doprecyzować, że z ODA korzystają nie tylko kraje rozwijające się, ale także państwa przechodzące transformację. Dodatkowo część nakładów jest kierowana do organizacji międzynarodowych świadczących prorozwojowe usługi względem państw uprawnionych do otrzymywania ODA. Czasami pomoc nie musi w ogóle dotrzeć do kraju rozwijającego się, ponieważ dawcy mogą zgłaszać pewne typy wydatków (np. stypendia czy koszty utrzymania uchodźców), które są realizowane wewnątrz ich kraju, lecz adresowane są do członków społeczeństw uwzględnionych na DAC List of ODA Recipients.

Idea ODA nie od razu zyskała całkowitą akceptację. Wschód na przykład używał terminu „pomoc gospodarcza”, lecz z biegiem czasu nazwa ta weszła do powszechnego użycia.⁷ Warto zaznaczyć, że termin „pomoc rozwojowa” nie jest równoznaczny z pojęciami „pomoc międzynarodowa”, „pomoc zagraniczna” i „pomoc gospodarcza”, które są określeniami znacznie bardziej pojemnymi. Przykładowo, za pomoc zagraniczną uznać można wsparcie w dziedzinie wojskowości, które nie stanowi już jednak pomocy rozwojowej. Także nie każda pomoc gospodarcza będzie wypełniała kryteria uznania za ODA. Stąd należy zwrócić szczególną uwagę na czynnik różnicujący znaczenie powyższych określeń, czyli wymogi klasyfikacyjne ODA.

1.1.2. Wymogi klasyfikacyjne ODA

Ogólna forma definiowania powoduje, że w trakcie zbierania danych na temat wysokości świadczonej pomocy często pojawiają się wątpliwości i różnice interpretacyjne. Dlatego DAC podejmuje próby uszczegółowienia procesu raportowania poprzez wytyczne dotyczące klasyfikacji danych transferów.⁸

Aby spełnić warunki klasyfikacji ODA, przepływ finansowy na rzecz kraju Południa musi być świadczony przez władze federalne, rządowe lub lokalne dawcy. Jednak jako wsparcie kwalifikuje się także takie transakcje, w których środki przekazywane są za pośrednictwem wybranych instytucji międzynarodowych lub podmiotów pozarządowych (jednak źródło finansów nadal

⁶ Zob. P. Houerou, A. Nishio, G. Tata, *Aid Architecture: an Overview of the Main Trends in Official Development Assistance Flows*, World Bank Group 2007, <http://documents.worldbank.org/curated/en/688091468134712330/Aid-architecture-an-overview-of-the-main-trends-in-official-development-assistance-flows>, s. 32.

⁷ O innych, niż koncept wypracowany przez DAC, próbach zdefiniowania pomocy rozwojowej wspomina Przemysław Deszczyński. Zob. P. Deszczyński, *Konceptualne podstawy pomocy...*, op. cit., s. 80–83.

⁸ *Official Development Assistance (ODA)*, <https://www.oecd.org/en/topics/official-development-assistance-oda.html>; *Net ODA*, <https://www.oecd.org/en/data/indicators/net-oda.html>.

pozostaje publiczne)⁹. W tym ostatnim przypadku środki oficjalne powinny być zliczane oddzielnie od nakładów prywatnych, przy czym każda ze stron zachowuje odpowiedzialność za swoją część projektu rozwojowego. Subsydia na rzecz prywatnych instytucji, działających dla zysku (niebędących organizacjami typu *non profit*), nie są traktowane jako wsparcie rozwojowe.

Warunek preferencyjności komplikuje się w przypadku świadczenia pożyczek dla krajów rozwijających się lub instytucji wielostronnych. Dla tych drugich wsparcie musi zawierać przynajmniej dziesięcioprocentowy składnik grantu (przy stopie dyskontowej maksymalnie 5% w odniesieniu do instytucji globalnych i wielostronnych banków rozwojowych oraz 6% dla innych organizacji, w tym podmiotów regionalnych i subregionalnych). Jeśli chodzi o państwa-biorców, stopień minimalnej preferencyjności waha się między 10 a 45% i zależy od grupy dochodowej, w której dany kraj się znajduje. Państwa o wysokim poziomie Dochodu Narodowego Brutto (DNB) na osobę nie są uprawnione do otrzymywania ODA (innymi słowy transfery finansowe kierowane do nich nie będą uwzględnione w statystykach odnoszących się do tego instrumentu wsparcia). Przyjęto, że minimalny próg preferencyjności dla krajów o średniowysokim dochodzie powinien wynosić przynajmniej 10% (czyli jedna dziesiąta wartości to dotacja, a reszta może być pożyczką przy stopie dyskontowej 6%). Dla krajów o średnioniskim dochodzie pożyczkę można traktować jako preferencyjną, jeśli zawierać będzie element przynajmniej 15% darowizny (przy założeniu, że roczna stopa dyskontowa wyniesie 7%). A dla krajów najbiedniejszych (uznanych za LDCs lub notujących DNB, który klasyfikuje je w grupie o niskim dochodzie) przyjęto wymóg, aby oferowana pomoc była przynajmniej niemal w połowie (45%) dotacją przy założeniu stopy dyskontowej w wysokości 9%.¹⁰

⁹ Wykaz podmiotów niepaństwowych uprawnionych do otrzymywania ODA również znajdziemy na *DAC List of ODA recipients*. W praktyce sprowadza się to do określenia, jaki odsetek składek członkowskich i dotacji dla danej organizacji donator może później wykazać jako nakład na pomoc rozwojową. W uproszczeniu można przyjąć, że im większe usługi dana instytucja świadczy względem grona biorców ODA, tym większy będzie to procent.

¹⁰ Jeszcze do 2017 r. obowiązywało jednakowe dla wszystkich odbiorców kryterium uznania za ODA w postaci darowizny nie mniejszej niż 25% wartości transferu, podczas gdy reszta mogła być niskooprocentowanym kredytem. Od 2018 r. i oparcia sposobu obliczania na tzw. ekwiwalencie dotacji (*grant equivalent*) nastąpiło rozróżnienie stopnia preferencyjności w zależności od stopnia zamożności społeczeństwa otrzymującego wsparcie czy też kierowania pożyczki do instytucji międzynarodowej. Zob. *Official Development Assistance – Definition and Coverage*, <https://www.oecd.org/en/topics/sub-issues/oda-eligibility-and-conditions/official-development-assistance-definition-and-coverage.html>; *Extracts from DAC Statistical Reporting Directives Bearing on Concessionality*, DCD/DAC/STAT(2012)16/REV1, Development Co-operation Directorate, Development Assistance Committee, Organisation for Economic Co-operation and Development, Paris 2012, [https://one.oecd.org/document/DCD/DAC/STAT\(2012\)16/REV1/en/pdf](https://one.oecd.org/document/DCD/DAC/STAT(2012)16/REV1/en/pdf). Warto zauważyć, że o ile w przypadku najbiedniejszych państw-biorców wymagany próg wzrósł z 25% do 45%, co czyni otrzymywaną pomoc bardziej atrakcyjną (zmniejsza ich przyszłe obciążenia związane ze spłatą kredytów rozwojowych), to w odniesieniu jednak do transferów dla krajów średniozamożnych został on obniżony, dzięki czemu dawcy mogą prezentować bardziej biznesowe podejście do kooperacji i być mniej szczodrzy, co powinno ich zachęcać do większej aktywności i tym samym przybliżać do spełnienia oczekiwań odnośnie do poziomu nakładów na ODA. Z drugiej strony większy stopień wykorzystania pożyczek niż grantów będzie groził wzrostowi zadłużenia w gronie społeczeństw-beneficjentów (zob. *Aid Under Pressure: 3 Accelerating Shifts in Official Development Assistance*, United Nations 2024, https://unctad.org/system/files/official-document/un-gcr-g-oda-report_en.pdf, s. 4, 10–11, 14).

Należy pamiętać, że pożyczki będą preferencyjne tylko w wypadku, gdy będą oferowane na dogodniejszych warunkach niż dostępne poprzez mechanizm rynkowy.¹¹

Pomimo wypracowania uniwersalnej definicji Oficjalnej Pomocy Rozwojowej dawcy różnie interpretują wymóg, aby oferowane przez nich wsparcie było ściśle związane z promowaniem rozwoju społeczno-gospodarczego kraju biorcy. W dodatku standardy raportowania w tym zakresie bywają ciągle modyfikowane, aby dopasować się zarówno do oczekiwań aktorów systemu, jak i dynamicznych przemian sytuacji międzynarodowej. Dlatego właśnie niejeden obserwator, który pierwszy raz zetknie się z tematem świadczenia ODA, dziwi się, jak pojemnym jest ten instrument oddziaływania państw. Jako pomoc rozwojowa uznane będą nie tylko projekty infrastrukturalne, bezpośrednie wsparcie budżetowe czy też sponsorowanie działań edukacyjnych w kraju-biorcy, ale także szereg innych działań. Przykładowo, w statystykach ODA znajdziemy operacje związane z umorzeniem, restrukturyzacją czy też redukcją, często starego i w praktyce niespłacalnego, zadłużenia państw-beneficjentów względem donatorów¹². Co prawda, w standardach raportowania jasno określono, że do zaliczenia powyższych działań jako ODA potrzebny jest „motyw rozwoju” i bez niego jednostronne umorzenie dla celów księgowych nie powinno być uwzględniane w sprawozdawczości DAC, jednak nadal pozostaje wątpliwość, czy omawiane operacje tworzą jakieś nowe impulsy dla gospodarki i/lub społeczeństwa kraju-biorcy. Nieoczywistym zagadnieniem, które, nie bez zastrzeżeń, w ciągu ostatniej dekady zaabsorbowało znaczną część funduszy pomocowych, było utrzymanie uchodźców i azylantów w krajach donatorów¹³. Tego typu wydatki instytucji publicznych mogą być wliczane przez pierwsze 12 miesięcy pobytu i obejmować koszty związane z tymczasowym utrzymaniem (zapewnieniem żywności, miejsca zamieszkania, różnego rodzaju szkoleń itd.). Po upływie tego czasu uchodźca/azylant zaczyna być traktowany jako rezydent państwa-donatora i dalsze wydatki przestają być traktowane jako ODA. Dodatkowo w raportach dawców znajdziemy też inne typy kosztów, które ponoszone są w ich kraju, a mogą być zaliczane jako ODA. Należą do nich m.in. stypendia i szacunkowe wydatki na edukację dla

¹¹ *Converged Statistical Reporting...*, op. cit., s. 8, 16–22.

¹² R. Powell, G. Bird, *Aid and Debt Relief in Africa: Have They Been Substitutes or Complements?*, „World Development”, Vol. 38, iss. 3, 2010, DOI: 10.1016/j.worlddev.2009.06.005; D. Cassimon, D. Essers, *A Chameleon Called Debt Relief: Aid Modality Equivalence of Official Debt Relief to Poor Countries*, w: N. Biekpe, D. Cassimon, A. Mullineux (red.), *Development Finance*, DOI: 10.1007/978-3-319-54166-2_6; *Aid Under Pressure...*, op. cit., s. 17, 19; J. Van de Poel, *Eurodad Response to the DAC's Agreement on Reporting Debt Relief as ODA*, https://www.eurodad.org/eurodad_response_oecd_dac_oda_debt_relief; *Debt Relief: The ODA-loan Debt Relief Trick*, <https://www.odareform.org/debt-relief>.

¹³ *Members' Methodologies for Calculating ODA in-donor Refugee Costs Specifically in Relation to Ukrainian Refugees – Report on the Survey*, DCD/DAC/STAT(2024)5/REV1, Development Co-operation Directorate, Development Assistance Committee, Organisation for Economic Co-operation and Development, Paris 2024, [https://one.oecd.org/document/DCD/DAC/STAT\(2024\)5/REV1/en/pdf](https://one.oecd.org/document/DCD/DAC/STAT(2024)5/REV1/en/pdf); C. Staur, *The Elephant in the Room: In-donor Refugee Costs*, <https://oecd-development-matters.org/2023/05/11/the-elephant-in-the-room-in-donor-refugee-costs/>; *Inflated and Distorted: Preliminary 2023 Aid Figures Show Failure to Address Global Challenges*, DAC CSO Reference Group, https://assets.nationbuilder.com/eurodad/pages/3358/attachments/original/1712848419/DAC_CSO_RG_reaction_to_the_preliminary_ODA_stats_April_2024_Final_verison.pdf?1712848419.

osób pochodzących z państw uprawnionych do korzystania z ODA¹⁴. W przypadku drugiej z tych kategorii przyjmuje się różne wymogi zaliczania do świadczonej pomocy rozwojowej, m.in. ujęcie kosztów w budżetach i politykach publicznych, a także uwzględnianie potrzeb krajów-biorców w zakresie określonych kwalifikacji, wprowadzenie środków przeciwko drenażowi mózgów oraz wsparcie dla reintegracji uczniów/studentów w ich kraju pochodzenia. Innymi nieoczywistymi kategoriami wydatków są koszty administracyjne donatorów, w tym wizyty ewaluacyjne, oraz szerzenie wiedzy o problemach rozwojowych świata wraz z budowaniem świadomości potrzeby niesienia wsparcia (*global awareness*) wśród społeczeństw państw-dawców. Szerokie podejście do włączania różnego typu wydatków do statystyk ODA bywa przedmiotem krytyki, szczególnie ze strony organizacji pozarządowych. Podnoszą one argumenty, że takie działania to swego rodzaju kreatywna księgowość, ponieważ liczne z tych działań podejmowane są niezależnie od chęci wsparcia rozwoju międzynarodowego¹⁵. Istnieją także obawy, że liczne nowe zadania odciągną finansowanie od zagadnień tradycyjnie przypisanych ODA.¹⁶

Pomimo wielu dyskusji na temat współzależności między bezpieczeństwem a rozwojem (ucieleśnianych przez pojęcie *security-development nexus*¹⁷) DAC nie dopuszcza, aby w statystykach ODA umieszczać:

- pomoc wojskową (nawet jeśli dotyczy to umorzenia zadłużenia powstałego w wyniku takiej pomocy czy szkolenia personelu wojskowego – także z zakresu pozamilitarnego),
- ogólne koszty operacji pokojowych (choć działania związane z budowaniem pokoju mogą być uznane za pomoc rozwojową),
- operacje mające zwalczać terroryzm (choć wykorzystanie ODA do zapobiegania ekstremizmu opartego na przemocy jest dopuszczalne).

Z drugiej strony Komitet dopuszcza do ODA przeznaczanie wsparcia na:

- pokrycie kosztu transportu pomocy humanitarnej przez siły wojskowe państwa donatora lub świadczenie przez nie innych usług rozwojowych (gdy nie ma cywilnej alternatywy),
- szkolenia policyjne (chyba że dotyczą działań paramilitarnych lub tłumienia społecznego nieposłuszeństwa),

¹⁴ V. Galán-Muros, E. Chacón, M. Escribens, *Exploring International Aid for Tertiary Education: Recent Developments and Current Trends*, UNESCO International Institute for Higher Education in Latin America and the Caribbean, 2022, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000381747>, s. 27–31; M. Lanati, R. Thiele, *International Student Flows from Developing Countries: Do Donors Have an Impact?*, „Economics of Education Review” Vol. 77, 2020, DOI: 10.1016/j.econedurev.2020.101997.

¹⁵ Przykładowo *AidWatch 2023: Bursting the ODA Inflation Bubble*, CONCORD, https://aidwatch.concordeurope.org/?sdm_process_download=1&download_id=24126, s. 11–18.

¹⁶ *Converged Statistical Reporting...*, op. cit., s. 22–34, 42–46.

¹⁷ Zob. np. R. Amer, A. Swain, J. Öjendal (red.), *The Security-Development Nexus: Peace, Conflict and Development*, 2012; O. Walton, A. Johnstone, *The Fragmentation of the Security-development Nexus: the UK Government's Approach to Security and Development 2015–2022*, „Peacebuilding” 2023, DOI: 10.1080/21647259.2023.2291920; J.I. Mukhtar, A.S. Abdullahi, *Security-Development Nexus: A Review of Nigeria's Security Challenges*, „Journal of Contemporary Sociological Issues” Vol. 2, No. 1, DOI: 10.19184/csi.v2i1.25815.

- cywilny nadzór i demokratyczną kontrolę nad wydatkami na sektor bezpieczeństwa, które będą częścią procesu zarządzania środkami publicznymi,
- wzmacnianie zaangażowania społeczeństwa obywatelskiego w zarządzanie bezpieczeństwem,
- niemilitarne aspekty reformy systemów bezpieczeństwa, które zwiększą zdolności działania instytucji administracji publicznej, wzmocnią ich odpowiedzialność, transparentność i kontrolę nad wojskowymi składnikami tych systemów,
- cywilne aspekty procesów budowania pokoju, zapobiegania konfliktom i ich rozwiązywania,
- ponowną integrację kombatantów ze społeczeństwem oraz kontrolę publiczną nad lekkim uzbrojeniem,
- usuwanie min lądowych i niewybuchów (nie dotyczy usług na rzecz sił zbrojnych państwa-biorcy),
- zapobieganie rekrutacji młodocianych żołnierzy,
- wsparcie zaaprobowanych organizacji międzynarodowych i pozarządowych, działających w zakresie rozwiązywania konfliktów oraz wzmacniania pokoju i bezpieczeństwa.¹⁸

1.1.3. Formy i rodzaje ODA

Biorąc pod uwagę sposób dostarczania wsparcia rozwojowego, możemy wyróżnić cztery rodzaje pomocy rozwojowej:

1. Pomoc dwustronną – gdy jedno państwo pomaga drugiemu (może to robić różnymi kanałami – bezpośrednio poprzez instytucje publiczne lub pośrednio z wykorzystaniem np. NGOs – *non-governmental organizations*).
2. Pomoc wielostronną (multilateralną)¹⁹ – świadczoną przez organizacje międzynarodowe i finansowaną ze składek państw członkowskich, przy utrzymaniu autonomii instytucji międzynarodowej odnośnie do wyboru form, obszarów i odbiorców wsparcia.
3. Wsparcie trójstronne – gdy dwa podmioty pomagają jednemu krajowi rozwijającemu się.

¹⁸ *Converged Statistical Reporting...*, op. cit., s. 34–42; *Addressing the Boundary Between ODA and Total Official Support For Development (TOSD) in the Field of Peace, Security and Justice: DAC Meeting, 3 July 2014*, DCD/DAC(2014)34, Development Co-Operation Directorate, Development Assistance Committee, Organisation for Economic Co-operation and Development 2014, [https://one.oecd.org/document/DCD/DAC\(2014\)34/en/pdf](https://one.oecd.org/document/DCD/DAC(2014)34/en/pdf), s. 4.

¹⁹ Wśród zalet wykorzystania kanału wielostronnego Emily Bosch, analityczka OECD, wymienia m.in.: neutralność polityczną organizacji międzynarodowych, zmniejszenie obciążeń administracyjnych dawców i biorców, zapewnianie przez instytucje efektu skali, specjalistyczną wiedzę funkcjonariuszy oraz lepsze skupienie oferowanego wsparcia na priorytetach wyznaczonych przez biorców, co jest bardziej efektywne i wzmacnia pozycję tych społeczeństw. Z punktu widzenia rządu-dawcy brak ścisłej kontroli nad realizowanymi projektami i mniejsza identyfikacja jako sponsora działań pomocowych bywają postrzegane jako mankament kanału multilateralnego, stąd następuje popularyzacja wspomnianej wcześniej pomocy bilateralnej przekazywanej jedynie za pośrednictwem organizacji międzynarodowych. Zob. E. Bosch, *Making the Most of the International Aid System*, „OECD Journal: General Papers” Vol. 1, 2010, DOI: 10.1787/gen_papers-2010-5kgc6cl35rnr, s. 29.

4. Pomoc bilateralną przekazywaną za pośrednictwem organizacji międzynarodowych – pochodną wpłat do multilateralnych instytucji pomocowych, gdzie obszar wsparcia i/lub odbiorca są z góry zastrzeżone przez państwo-darczyńcę, a instytucja wielostronna dokonuje jedynie bezpośredniej dystrybucji.

Pierwsze dwa z nich mają charakter główny, a trzeci i czwarty są uzupełnieniem.

W przeszłości jako formy bilateralnej ODA wymieniało się jedynie: granty, pożyczki preferencyjne i pomoc techniczną.²⁰ Kierując się potrzebą lepszego ukazania przepływów między dawcą a pierwszym odbiorcą pomocy, DAC wypracował nowy podział bilateralnej ODA. Od 2011 r. klasyfikacja dwustronnej ODA obejmuje:

- wsparcie budżetowe,
- dobrowolne składki i wpłaty do programów i funduszy (w tym instytucji wielostronnych, jednostek badawczych, NGOs itd.),
- wsparcie o charakterze projektowym (w tym pomoc *via* NGOs),
- pomoc ekspercką i techniczną (zarówno transfer wiedzy konsultantów, nauczycieli, pracowników akademickich do kraju biorcy, jak i inne wsparcie techniczne – np. szkolenia językowe, programy społeczne i kulturalne ukierunkowane na rozwój czy też programy wymiany kadry),
- stypendia i pokrycie innych kosztów studiowania w kraju-dawcy (pierwsza pozycja odnosi się do wsparcia dla indywidualnych osób, a druga odnośnie do wydatków systemowych),
- operacje związane z obsługą i umarzaniem zadłużenia (ma zastosowanie do wszystkich działań związanych z zadłużeniem, takich jak umorzenie, konwersje, zamiany, wykupy, zmiany harmonogramu, refinansowanie),
- koszty administracyjne (np. wynagrodzenia dla pracowników instytucji pomocowej, które nie wliczają się do innych pozycji, związane np. z działaniami analitycznymi czy też audytami).
- inne wydatki w kraju donatora, które nie przekładają się na transgraniczny przepływ finansowy (w tym edukację rozwojową, koszty pobytu uchodźców).

W saldzie wolumenu ODA obejmuje się także kwoty odzyskane z tytułu dwustronnych dotacji ODA i zobowiązań ujemnych, spłaty innych pożyczek oraz instrumenty sektora prywatnego (kapitał, gwarancje i pożyczki władz publicznych dla sektora prywatnego²¹).²²

²⁰ Ten prosty podział nie został całkowicie zarzucony. Stosuje go np. Japońska Agencja Współpracy Międzynarodowej (Japan International Cooperation Agency, JICA). Zob. *Official Development Assistance (ODA) and ODA Loans*, http://www.jica.go.jp/english/our_work/types_of_assistance/oda_loans/overseas/index.html.

²¹ Ostatnia z wymienionych kategorii wzbudza dużo zastrzeżeń, ponieważ odbiega od ścisłego rozumienia definicji ODA. Zob. „*Private Sector Instruments*” *A Trick to Score Cost-Free ODA*, <https://www.odareform.org/private-sector-instruments>; N. Craviotto, *Aid Under Threat. The Shadowy Business of Private Sector Instruments*, Eurodad, <https://assets.nationbuilder.com/eurodad/pages/3214/attachments/original/1699953252/ODA-PSI-report-final-nov14.pdf?1699953252>.

²² *Gross Official Development Assistance (ODA) by Type of Aid for DAC Donors*, w: *OECD International Development Statistics*, Vol. 2020 Iss. 1, Paris, DOI: 10.1787/3cc430f5-en; *List of Co-operation Modalities*, <https://webfs.oecd.org/oda/DataCollection/Resources/DAC-CRS-CODES.xlsx> (arkusz Co-operation modalities); *Reporting Directives for the Creditor Reporting System: Addendum on Types of Aid*, DCD/DAC(2007)39/FINAL/ADD2, Development Co-Operation

Wraz z wejściem w życie metody obliczania ODA opartej o ekwiwalent grantu, która nadal funkcjonuje równolegle do powyżej wspomnianej metody opartej na przepływach, wypracowano przypisany jej podział form bilateralnej ODA:

- granty,
- ekwiwalent grantu zawarty w pożyczkach preferencyjnych,
- ekwiwalent grantu zawarty w operacjach oddłużania,
- ekwiwalent grantu zawarty w instrumentach sektora prywatnego,
- inne formy bilateralnej pomocy²³.

Niezależnie od przyjętej metody obliczania w procesie raportowania każda z grup wydatków dzieli się nad podgrupy, aby łatwiej było przydzielić konkretne środki do poszczególnych kategorii. Aby zapobiec „kreatywnej księgowości”, poszczególne klasy i ich części składowe mają charakter rozdzielną, tzn. jeden wydatek państwa na ODA może być przypisany tylko do jednej kategorii.²⁴

Praktyczne znaczenie niesie ze sobą podział pomocy rozwojowej z uwagi na jej charakter. Według tego kryterium można rozróżnić:

- pomoc związaną – gdy odbiorca pomocy rozwojowej jest zobligowany wydać ją na towary lub usługi pochodzące z kraju donatora pomocy,
- pomoc częściowo związaną – kredyty i granty, których procedury lub praktyka dopuszczają zakup dóbr i usług tylko od ograniczonej grupy państw rozwiniętych, lecz także praktycznie wszystkich krajów rozwijających się,
- pomoc niewiązaną – gdy beneficjent wsparcia ma wolną rękę w wyborze źródła towarów i usług finansowanych przez pomoc rozwojową (innymi słowy, procedury dopuszczają finansowanie zaopatrzenia z wszystkich krajów OECD i praktycznie wszystkich krajów rozwijających się).²⁵

Directorate, Development Assistance Committee, Organisation for Economic Co-operation and Development, Paris 2009, [https://one.oecd.org/document/DCD/DAC\(2007\)39/FINAL/ADD2/en/pdf](https://one.oecd.org/document/DCD/DAC(2007)39/FINAL/ADD2/en/pdf).

²³ *Converged Statistical Reporting...*, op. cit., s. 20, 58–60, 66–82; *Methodological Notes on the Development Co-operation Profiles 2024*, w: *Development Co-operation Profiles*, Paris, DOI: 10.1787/5d646dd8-en.

²⁴ Istnienie klasyfikacji zaaprobowanej przez DAC nie wyklucza tworzenia własnych propozycji podziału ODA dla celów poznawczych. Przykładowo Katarzyna Czaplicka wyodrębnia:

- pomoc finansową – np. darowizny, kredyty, umorzenie zadłużenia,
- pomoc rzeczową – transfer dóbr konsumpcyjnych, dóbr inwestycyjnych czy pomocy żywnościowej,
- pomoc techniczną – szkolenia, doradztwo, ekspertyzy, przekazywanie wiedzy oraz inicjowanie badań i/lub pokrywanie towarzyszących temu kosztów.

Zob. P. Bagiński, K. Czaplicka, J. Szczeciński, *Międzynarodowa współpraca na...*, op. cit., s. 129.

²⁵ Zob. E. Clay, M. Geddes, L. Natali, *Untying Aid: Is it working? An Evaluation of the Implementation of the Paris Declaration and of the 2001 DAC Recommendation of Untying ODA to the LDCs*, Danish Institute for International Studies, Secretariat for the Evaluation of the Paris Declaration and the OECD/DAC, Copenhagen 2009, <https://odi.org/en/publications/untying-aid-is-it-working-an-evaluation-of-the-implementation-of-the-paris-declaration-and-of-the-2001-dac-recommendation-of-untying-oda-to-the-lDCs>, s. 5.

Obecnie w debacie o współpracy rozwojowej powszechne są postulaty, aby świadczone wsparcie było w jak największym stopniu wolne od wiązania pomocy. Nie można jednak całkowicie pomijać takich koncepcji dawców, jak kooperacja oparta na wzajemnych korzyściach (*win-win cooperation*) czy pomoc dla handlu (*aid for trade*), które wprost mówią o zyskach dla obydwu stron relacji pomocowej.

1.1.4. Dziedziny (sektory) i markery pomocy rozwojowej

Innym z zabiegów stosowanych przez DAC w celu uporządkowania raportowania i informowania o działalności pomocowej jest wyodrębnienie sektorów, w których wsparcie rozwojowe jest lokowane. Mają one wskazywać konkretne obszary życia społeczno-gospodarczego, które są stymulowane poprzez transfery ODA. Szczegółowe statystyki w tym zakresie pomagają ocenić stopień zaangażowania donatorów w poszczególne procesy zmian społeczno-gospodarczych, identyfikować przypadki, gdzie ODA prawdopodobnie sprzyja osiąganiu interesów państwa ją oferującego czy też pozwalają poznać specyfikę/specjalizację współpracy prowadzonej przez poszczególne dawców.

Podobnie, jak to ma miejsce z formami pomocy, sektory są zbudowane na zasadzie rozdzielności z poszczególnych podsektorów, które także następnie się dzielą na jeszcze bardziej szczegółowe podgrupy, tak by jeden wydatek mógł być przypisany tylko do jednej kategorii.

W bazach danych OECD znajdziemy rozróżnienie między sektorami I–IV, nadającymi się do przydzielenia sektorowego (*sector allocable*), a kategoriami V–VIII, które bywają określane jako niepodlegające prostej alokacji sektorowej (*non-sector allocable*).²⁶

Pierwszy z sektorów, **kwestie społeczne**²⁷, jest bardzo istotną kategorią, ponieważ w dużej mierze odnosi się do podstawowych potrzeb mieszkańców krajów otrzymujących wsparcie. Jest też bardzo pojemny, gdyż składa się z aż sześciu podsektorów. Pierwszy z nich to „edukacja”. Zaliczają się tutaj wydatki na wszystkie trzy poziomy nauczania oraz nakłady niezwiązane z konkretnym etapem edukacji (np. szkoleniem nauczycieli, badaniami pedagogicznymi czy zarządzaniem systemem szkolnictwa). Dawcy raportują tu wydatki związane z dofinansowaniem procesu edukacji dzieci, młodzieży i dorosłych (także tych, którzy przechodzą dopiero przez pierwsze poziomy systemu) oraz rozwojem infrastruktury potrzebnej w tym zakresie. Przykładem²⁸ działania

²⁶ Zob. DAC5: *Aid (ODA) by Sector and Donor*, [https://data-explorer.oecd.org/vis?fs\[0\]=Topic%2C1%7CDevelopment%23DEV%23%7COfficial%20Development%20Assistance%20%28ODA%29%23DEV_ODA%23&pg=0&fc=Topic&snb=19&df\[ds\]=dsDisseminateFinalDMZ&df\[id\]=DSD_DAC1%40DF_DAC5&df\[ag\]=OECD.DCD.FSD&df\[vs\]=1.1](https://data-explorer.oecd.org/vis?fs[0]=Topic%2C1%7CDevelopment%23DEV%23%7COfficial%20Development%20Assistance%20%28ODA%29%23DEV_ODA%23&pg=0&fc=Topic&snb=19&df[ds]=dsDisseminateFinalDMZ&df[id]=DSD_DAC1%40DF_DAC5&df[ag]=OECD.DCD.FSD&df[vs]=1.1).

²⁷ W oryginale to „social infrastructure and services” (analogicznie drugi sektor to „economic infrastructure and services”), jednak dla zwięzłości i jasności przekazu posługuję się uproszczonymi tłumaczeniami, które oddają sens oryginalnej nazwy sektorów.

²⁸ Ten i poniższe przykłady inicjatyw pomocowych w poszczególnych podsektorach podaję za bazą danych OECD: *CRS: Creditor Reporting System (Flows) [Cloud Replica]*, [https://data-explorer.oecd.org/vis?fs\[0\]=Topic%2C1%7CDevelopment%23DEV%23%7COfficial%20Development%20Assistance%20%28ODA%29%23DEV_ODA%23&pg=0&fc=Topic&snb=19&df\[ds\]=dsDisseminateFinalCloud&df\[id\]=DSD_CRS%40DF_CRS&df\[ag\]=OECD.DCD.FSD&df\[vs\]=1.1](https://data-explorer.oecd.org/vis?fs[0]=Topic%2C1%7CDevelopment%23DEV%23%7COfficial%20Development%20Assistance%20%28ODA%29%23DEV_ODA%23&pg=0&fc=Topic&snb=19&df[ds]=dsDisseminateFinalCloud&df[id]=DSD_CRS%40DF_CRS&df[ag]=OECD.DCD.FSD&df[vs]=1.1).

Schemat 2. Sektory (dziedziny), w których pomoc rozwojowa kategoryzowana jest przez OECD

I kwestie społeczne
• edukacja, • ochrona zdrowia, • sprawy ludnościowe i reprodukcyjne, • zaopatrzenie w wodę i kanalizację, • rząd i społeczeństwo obywatelskie, • inne wydatki społeczne.
II kwestie gospodarcze
• transport i magazynowanie, • komunikacja, energetyka, • bankowość i usługi finansowe, • biznes, • inne usługi.
III sektory produkcyjne
• rolnictwo, leśnictwo i rybołówstwo, • przemysł, górnictwo i budownictwo, • regulacje i polityki handlowe, • turystyka.
IV wydatki wielosektorowe
• ochrona środowiska, • inne wydatki wielosektorowe.
V pomoc towarowa/ogólna pomoc programowa
• ogólne wsparcie budżetowe, • pomoc żywnościowa, • inne wsparcie towarowe.
VI operacje związane z zadłużeniem
VII pomoc humanitarna
• reagowanie kryzysowe/odpowiedź na sytuacje krytyczne/wyjatkowe, • pomoc w procesie odbudowy, • prewencja i przygotowanie na skutki klęsk żywiołowych.
VIII środki nieprzypisane do żadnej z kategorii
• koszty administracyjne donatorów, • pomoc dla uchodźców w kraju dawcy, • sektor nieokreślony.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Purpose Codes: Sector Classification*, <https://web-archive.oecd.org/temp/2019-03-28/80638-purposecodessectorclassification.htm>; *Converged Statistical Reporting Directives for the Creditor Reporting System (CRS) and the Annual DAC Questionnaire*, DCD/DAC/STAT(2023)9/FINAL, Development Co-operation Directorate, Development Assistance Committee, Organisation for Economic Co-operation and Development, Paris 2023, [https://one.oecd.org/document/DCD/DAC/STAT\(2023\)9/FINAL/en/pdf](https://one.oecd.org/document/DCD/DAC/STAT(2023)9/FINAL/en/pdf), s. 60–61; *DAC and CRS Code Lists, Development Finance Classifications*, <https://development-finance-codelists.oecd.org/Codeslist.aspx>; *List of CRS Purpose Codes and Voluntary Budget Identifier Codes*, <https://webfs.oecd.org/oda/DataCollection/Resources/DAC-CRS-CODES.xlsx> (arkusz Purpose codes); *DAC5: Aid (ODA) by Sector and Donor*, [https://data-explorer.oecd.org/vis?fs\[0\]=Topic%2C1%7CDevelopment%23DEV%23%7COfficial%20Development%20Assistance%20%28ODA%29%23DEV_ODA%23&pg=0&fc=Topic&snb=19&df\[ds\]=dsDisseminateFinalDMZ&df\[id\]=DSD_DAC1%40DF_DAC5&df\[ag\]=OECD.DCD.FSD&df\[vs\]=1.1](https://data-explorer.oecd.org/vis?fs[0]=Topic%2C1%7CDevelopment%23DEV%23%7COfficial%20Development%20Assistance%20%28ODA%29%23DEV_ODA%23&pg=0&fc=Topic&snb=19&df[ds]=dsDisseminateFinalDMZ&df[id]=DSD_DAC1%40DF_DAC5&df[ag]=OECD.DCD.FSD&df[vs]=1.1). Wskazane źródła posłużyły także do wykonanej poniżej charakterystyki poszczególnych podsektorów ODA.

pomocowego z tego podsektora może być projekt „Poprawa wykształcenia nauczycieli szkół średnich w krajowych kolegiach nauczycielskich (NTC) (w Mubende i Kabale)” (nr identyfikacyjny OECD 2016017538) sponsorowany przez Belgię dla Ugandy. Wartość nakładów w 2022 r. to 3,7 mln USD. W podsektorze „ochrona zdrowia” znajdziemy zarówno wydatki związane z administrowaniem systemami ochrony zdrowia, jak i edukacją/szkoleniami/badaniami medycznymi, podstawową opieką zdrowotną (w tym zwalczaniem malarii, gruźlicy czy COVID-19), radzeniem sobie z chorobami niezakaźnymi (np. uzależnieniami od używek) oraz promocją zdrowia psychicznego. Przykład działania: „Uzupełniające masowe podawanie ivermektyny w celu eliminacji malarii: próba klasterowa z randomizacją” (nr OECD 2021001400) finansowane w 2021 r. w wysokości 1,1 mln USD przez Wielką Brytanię dla Gambii. Podsektor „sprawy ludnościowe i reprodukcyjne” dotyczy inicjatyw pomocowych skupionych wokół tematów związanych z polityką ludnościową, opieką w zakresie zdrowia reprodukcyjnego, planowaniem rodziny czy też kontrolą chorób przenoszonych drogą płciową, w tym HIV/AIDS. Przykład inicjatywy pomocowej: projekt „Własne wybory dotyczące zdrowia reprodukcyjnego: tanzańskie kobiety i dziewczęta decydują” (nr identyfikacyjny OECD 20182000000000) ufundowany przez Kanadę na rzecz Tanzanii. Jego deklarowanym celem jest zmniejszenie liczby niezamierzonych ciąż i poprawa dostępu kobiet oraz dziewcząt do przyjaznych dla młodzieży, ratujących życie usług w zakresie zdrowia reprodukcyjnego, w tym nowoczesnych środków antykoncepcyjnych i kompleksowej opieki proaborcyjnej (niebezpieczna aborcja jest główną przyczyną śmierci matek). Nakłady w 2020 r. wyniosły 1,2 mln USD. W podsektorze „zaopatrzenie w wodę i kanalizację” wsparcie dotyczy zarówno zarządzania polityką sektora wodnego oraz szkoleniami w zakresie zaopatrzenia w wodę i urządzeń sanitarnych, jak i różnej skali i stopnia zaawansowania technologicznego inwestycji związanych z dostarczaniem wody, rozwojem dorzeczy oraz usuwaniem ścieków. Przykładowy projekt: „Burkina, Woda 2021–2025 – wsparcie adaptacji do zmian klimatu” (nr identyfikacyjny OECD 2021000263ab) realizowany w Burkina Faso przez Danię. Jednym z celów inicjatywy jest poprawa zarządzania zasobami wodnymi w celu wzmocnienia odporności i poprawy warunków życia ludności. Deklarowanym priorytetem wsparcia jest dalsze udoskonalanie mechanizmów rozstrzygania konfliktów związanych z wodą. Wartość nakładów w 2022 r. wyniosła 0,5 mln USD. Podsektor „rząd i społeczeństwo obywatelskie” dzieli się dalej na dwie kolejne podkategorie: bardzo obszerną „rząd i społeczeństwo obywatelskie – ogólnie” oraz „Konflikt, pokój i bezpieczeństwo”. O ile druga z nich jest dość klarowna, ponieważ składają się na nią takie działania jak: demobilizacja żołnierzy-dzieci, usunięcie min lądowych czy też reformy systemów bezpieczeństwa i zarządzanie nimi przez organy cywilne, o tyle pojemność pierwszej z wymienionych podkategorii tworzy już pewne problemy poznawcze. Znajdziemy tutaj aktywności związane ze wsparciem wielu polityk publicznych państwa-biorcy (zarówno na poziomie centralnym, jak i lokalnym), ale także promocję praw człowieka, w tym praw kobiet, wolności mediów czy zaangażowania demokratycznego i społeczeństwa obywatelskiego, czyli zagadnień, które mają mocny kontekst polityczny i w niektórych przypadkach bywają odbierane jako ingerencja w sprawy wewnętrzne beneficjentów. Z punktu widzenia transparentności współpracy rozwojowej zdecydowanie lepszym zabiegiem byłoby wyróżnienie

wsparcia kategorii „rząd i społeczeństwo obywatelskie” jako osobnego sektora pomocy, zamiast ujmowania go jako podsektora „kwestii społecznych”. Przykład działania w tym podsektorze: projekt Czech na rzecz Palestyny „Budowanie potencjału Palestyńskiej Obrony Cywilnej (pomoc materialna) (SDC)” (nr identyfikacyjny OECD 2021050014), który sprowadził się do przekazania wozu strażackiego do Betlejem. Wartość nakładów w 2021 r. 0,4 mln USD. Ostatnim z podsektorów kwestii społecznej są „inne wydatki społeczne”. Znajdziemy tu wsparcie dla m.in. takich zagadnień jak: ubezpieczenia społeczne, kultura, niskokosztowe mieszkalnictwo, prawa pracownicze czy też walka z handlem narkotykami. Przykładowa inicjatywa: „Projekt na rzecz poprawy warunków życia w Stacjonarnej Instytucji Społecznej w Serafimowsku dla osób starszych i niepełnosprawnych” finansowany przez Japonię dla Kirgistanu, dzięki czemu przekazano wspomnianej placówce sprzęt medyczny, meble i materiały budowlane. Wartość nakładów w 2020 r. to niecałe 61 tys. USD.

Sektory II i III odnoszą się do drugiego z bardzo ważnych aspektów współpracy rozwojowej, czyli stymulacji życia ekonomicznego. Dzięki temu wzmacniane są mechanizmy, które prowadzą do tworzenia nowej wartości i łatwiejszego zaspokajania potrzeb mieszkańców (mówiąc kolokwialnie, „dawania wędki, a nie ryby”). Sektor **kwestie gospodarcze** dzieli się na pięć grup składowych. Pierwsza z nich to „transport i magazynowanie”. Tak klasyfikowana jest pomoc w zakresie planowania i prowadzenia polityki transportowej, ale także tworzenia i zarządzania infrastrukturą z nią związaną. Przykładowe działanie: „Finansowanie projektu mobilności miejskiej w Abidżanie (PMUA), w tym budowa BRT (Bus Rapid Transit)” (nr identyfikacyjny OECD 2020132700), które zaofერowała Francja dla Wybrzeża Kości Słoniowej w 2020 r. (wartość nakładów 5 mln USD). Do drugiego z podsektorów, „komunikacja”, OECD wlicza zarówno wydatki związane z instytucjonalnym rozwojem polityki komunikacyjnej, jak i tradycyjnymi (poczta, media) i bardziej zaawansowanymi technologicznie (telekomunikacja i łączność internetowa) kanałami wymiany informacji. Przykładowa inicjatywa: zrealizowany przez USA projekt „Turcja: pomoc techniczna transformacja cyfrowa w Stambule, za pośrednictwem Core Compete Inc.” (nr identyfikacyjny OECD 2021013202), którego celem ma być zaspokojenie rosnącego popytu stambulskiego obszaru metropolitarne na moc obliczeniową i zarządzanie danymi poprzez plan rozbudowy centrów danych po azjatyckiej i europejskiej stronie miasta. Kwota nakładów w 2021 r. 0,26 mln USD. Podsektor „energetyka” grupuje ODA związaną zarówno z odnawialnymi, hybrydowymi, atomowymi, jak i tradycyjnymi źródłami energii. Przykład wsparcia: „Projekt elektrowni wodnej Xepian-Xenamnoy” (nr identyfikacyjny OECD 2015017208), kredytowany przez Koreę Południową, w rezultacie którego Laos ma zyskać nową hydroelektrownię o mocy 410 MW. Wartość nakładów w 2022 wyniosła 9,4 mln USD. Podsektor „bankowość i usługi finansowe” obejmuje nie tylko wsparcie rozwoju polityki finansowej i instytucji monetarnych, ale także ułatwienia, promocję i optymalizację przekazów pieniężnych oraz edukację i szkolenia w zakresie usług bankowych i finansowych. Przykładowa inicjatywa: „Promocja finansowania obszarów wiejskich na rzecz zrównoważonego rozwoju MŚP na Południowym Kaukazie, w Iranie i na Ukrainie” (nr identyfikacyjny OECD 2021004655) ufundowana przez Niemcy, która pośrednio ma się przyczynić do wzmocnienia odporności zaangażowanych gospodarek na wstrząsy zewnętrzne, wliczając w to zmiany klimatu oraz skutki

pandemii COVID-19. Wartość nakładów w 2021 r. to 2,4 mln USD. Ostatni z podsektorów kwestii gospodarczych to „biznes i inne usługi”. Raportowane tutaj są aktywności pomocowe związane z polityką rozwoju przedsiębiorczości, prywatyzacją, promocją świadczenia usług biznesowych oraz odpowiedzialnym prowadzeniem działalności gospodarczej. Przykładowy projekt: „FAU-TAPO 2020–23 Wzmocnienie pozycji ekonomicznej kobiet i dostęp do rynku” (nr identyfikacyjny OECD 2020060116A) sponsorowany przez Szwecję, którego beneficjentem była Boliwia. Oprócz upodmiotowienia kobiet w aspekcie ekonomicznym, społecznym i zarządczym działanie ma na celu ułatwienie funkcjonowania małych jednostek produkcyjnych i walkę z ubóstwem. Wydatki w 2020 r. wyniosły 1,4 mln USD.

Wywołany już powyżej trzeci z sektorów, **sektory produkcyjne**, dzieli się na cztery grupy składowe, a pierwszą z nich jest „rolnictwo, leśnictwo i rybołówstwo”. Oprócz wsparcia dla polityki rolnej państwa-beneficjenta ujmuje się w tym podsektorze m.in. badania, edukację i szkolenia rolne, działania związane z rolniczymi zasobami wodnymi, promocję spółdzielczości rolnej czy też alternatywny rozwój rolnictwa (zastąpienie dotychczasowych upraw roślin służących do wyrobu narkotyków). ODA może obejmować rozwój polityki leśnictwa, edukację, badania i usługi w tym zakresie. Również w podsektorze rybołówstwa pomoc może się skupiać na rozwoju instytucjonalnym odpowiedniej polityki, wsparciu dla szkoleń i badań oraz rozwoju powiązanych usług świadczonych przez porty rybackie, targi rybne, transport ryb i chłodnie. Przykładowy projekt: „Rolnicze łańcuchy dostaw i promocja produkcji kawy w Parku Narodowym Quirimbas” (nr identyfikacyjny OECD 2019000122), który sponsorowały Włochy, a korzystał z niego Mozambik. Cele tego projektu obejmują aspekty gospodarcze (tworzenie nowych łańcuchów wartości w rolnictwie, ze szczególnym uwzględnieniem produkcji kawy), środowiskowe (zrównoważenie procesu produkcji, utrzymanie bioróżnorodności), aż po społeczne (tworzenie źródeł utrzymania w obliczu zmian klimatycznych, poprawa zdolności Instytutu Agrarnego w Bilibizie do świadczenia usług doradczych dla drobnych rolników). Wartość wsparcia w 2022 r. wyniosła 2,1 mln USD. W drugim z podsektorów, „przemysł, górnictwo i budownictwo”, oprócz pomocy dla prowadzenia polityki przemysłowej, ogólnego rozwoju przemysłu i poszczególnych jego gałęzi dawcy mogą tutaj zgłaszać aktywności w takich dziedzinach jak: produkcja biopaliw, przemysł chałupniczy i rzemiosło oraz badania i rozwój technologiczny. Wsparcie dla poszukiwania i wydobywania obejmuje zarówno działania na lądzie, jak i na wodzie oraz prowadzenie polityki w tym zakresie. Zaliczana jest tutaj ODA, której celem jest wsparcie polityki i planowania budownictwa. Zgodnie z wytycznymi OECD nie raportuje się w tym podsektorze wydatków na zadania budowlane pokrywające się z innymi sektorami (np. budowy szkół czy szpitali). Przykładowa inicjatywa: „Zatrudnienie i wzmocnienie pozycji młodzieży w Sudanie Południowym” (nr identyfikacyjny OECD 2018000458), którą finansowała Holandia (nakłady w 2021 r. to 1,1 mln USD). Projekt ma na celu wzmocnienie pozycji młodzieży przez promocję przedsiębiorczości i transfer umiejętności związanych z rynkiem. Dodatkowo pomysłodawcy mają nadzieję na zwiększenie produktywności i zdolności absorpcji siły roboczej w rolnictwie i łańcuchach wartości związanych z zasobami naturalnymi oraz przedsiębiorstwach sektora prywatnego, ze szczególnym uwzględnieniem młodych

mężczyzn i kobiet. Kolejnym podsektorem są „regulacje i polityki handlowe”. Standardy raportowania dla dawców pomocy wyróżniają tutaj następujące kategorie związane z zarządzaniem handlem międzynarodowym: „polityka handlowa”, „ułatwienia w handlu”, „regionalne umowy handlowe”, „wielostronne negocjacje handlowe”, „dostosowanie związane z handlem”, „edukacja/szkolenia w zakresie handlu”. Przykładowe działanie: „Wspólny program UE-UNCTAD dla Angoli: pociąg do handlu II” (nr identyfikacyjny OECD 2022000185) polegające na szkoleniu lokalnych urzędników w zakresie zdolności produkcyjnych w siedmiu różnych obszarach, co ma prowadzić do dywersyfikacji gospodarki i eksportu Angoli. Wsparcie ze strony Portugalii w 2022 r. pochłonęło nieco ponad 10 500 USD. W skład podsektora „turystyka” wchodzi działania związane ze wsparciem prowadzenia polityki turystycznej. Przykładowy projekt: „Drogi Katun w Czarnogórze oraz Bośni i Hercegowinie” (nr identyfikacyjny OECD 2018000540002), który zakłada rozwój tematycznych szlaków i usług turystycznych. Mają się one przyczynić do dywersyfikacji oferty turystycznej opartej na dziedzictwie przyrodniczym i kulturowym na obszarach wiejskich i chronionych, koncentrując się na Katun jako tradycyjnej górskiej chacie. Wkład finansowy instytucji pomocowych UE w 2020 r. opiewał na 0,25 mln USD.

Czwarty z sektorów ODA, **wydatki wielosektorowe**, w dużej części dedykowany jest trzeciemu, obok spraw społecznych i gospodarczych, wymiarowi aktualnej współpracy rozwojowej, czyli kwestii „ochrony środowiska”. W tak nazywanym się podsektorze znajdziemy wydatki pomocowe związane z tworzeniem i realizacją polityki ochrony środowiska, ale także czynnymi działaniami w zakresie ochrony biosfery (w tym kontrolą zanieczyszczeń powietrza i mórz), bioróżnorodności, ochrony obszarów dziedzictwa naturalnego oraz badań, edukacji i szkoleń środowiskowych. Przykładowa inicjatywa: „Rdzenie gospodarki wolne od wylesiania dzięki skutecznym strategiom zarządzania terytorialnego” (nr identyfikacyjny OECD 2021000374) ufundowana przez Norwegię na rzecz Peru. Instrumentem wiodącym do celu projektu (ochrona 1,5 mln hektarów lasów) jest upowszechnianie prowadzenia niskoemisyjnej działalności gospodarczej wolnej od wylesiania. Wartość nakładów w 2021 r. wyniosła 1,3 mln USD. Drugim z podsektorów są „inne wydatki wielosektorowe”. Jak można się spodziewać, w jego ramach raportowane są bardzo zróżnicowane wydatki, które dotyczą niemożliwych do zaklasyfikowania gdzie indziej kwestii. Należą do nich: pomoc, która wpisuje się w wiele sektorów, zarządzanie zagospodarowaniem przestrzennym (zarówno obszarami miejskimi, jak i wiejskimi), alternatywny rozwój pozarolniczy (jako ekonomiczna alternatywa dla uprawy roślin służących do wyrobu narkotyków), ograniczanie ryzyka klęsk żywiołowych, polityki oraz programy bezpieczeństwa żywnościowego (zarówno w ujęciu makro, jak i gospodarstw domowych), wielosektorowa edukacja/szkolenia czy wsparcie instytucji badawczych/naukowych (gdy nie da się wyróżnić konkretnego sektora). Przykładowy projekt: „Utworzenie Koreańsko-Wietnamskiego Centrum Współpracy Smart City” (nr identyfikacyjny OECD 2022000369). Nakłady Korei Południowej w 2022 r. wyniosły 3,8 mln USD.

Sektor **pomoc towarowa/ogólna pomoc programowa** ma dość eklektyczny charakter i składa się z trzech elementów. Pierwszym jego podsektorem jest „ogólne wsparcie budżetowe”. Są to wpłaty do budżetu kraju-biorcy, których szczegółowy cel nie został z góry zdeterminowany

przez dawcę oraz ogólne współfinansowanie strategii rozwojowych. Przykładowa inicjatywa: „Japońsko-indyjski program współpracy na rzecz realizacji Celów Zrównoważonego Rozwoju w Indiach” (nr identyfikacyjny OECD 2019003002), który ma wzmocnić ramy polityczne i mechanizmy implementacyjne związane z rozwojem społecznym. Kwota nakładów japońskich w 2021 r. to 28,5 mln USD. Do drugiego podsektora, „pomocy żywnościowej”, można wliczyć nie tylko wartość samej żywności przekazanej beneficjentom, ale także koszty transportu, refinansowanie dostaw jedzenia, a nawet pomoc w dostarczeniu żywności na rynek zbytu. Nie należy tu włączać polityki i programów bezpieczeństwa żywnościowego, albowiem są one ujęte w innym sektorze ODA. Zgodnie z wytycznymi, ani wpłaty do Światowego Programu Żywnościowego, ani finansowanie ze składki członkowskiej pomocy żywnościowej dystrybuowanej na świecie przez UE nie są tutaj raportowane, ponieważ powinno się je traktować jako przepływy wielostronne. Przykładowy projekt: „Odbudowa źródeł utrzymania zagrożonych gospodarstw rolno-pasterskich w zachodniej strefie Sahelu” (nr identyfikacyjny OECD 2020004598), który realizowany jest przez Niemcy w Mali. Jego celami są poprawa bezpieczeństwa żywnościowego i możliwości uzyskania dochodu, przy jednoczesnym dostosowaniu się do zmian klimatu w czterech regionach Mali. Wydatki w 2020 r. objęły niecałe 2 mln USD. Ostatnim z podsektorów jest inne „wsparcie towarowe”. Obejmuje wsparcie importu dóbr kapitałowych (np. poprzez linie kredytowe) i konsumpcyjnych. Przykładowe działanie: „Import ropy naftowej, produktów ropopochodnych i LNG” (numer identyfikacyjny OECD 2021000752), którego fundatorem jest instytucja pomocowa Organizacji Państw Eksportujących Ropę Naftową (*Organization of the Petroleum Exporting Countries*, OPEC), a beneficjentem Tunezja. Wartość w 2021 r. 20,5 mln USD.

Osobnym sektorem, który nie dzieli się na części składowe, są **operacje związane z zadłużeniem**. Zaliczamy tutaj umarzanie, ponowne przeliczanie, refinansowanie i inne działania związane z zadłużeniem. Przykładowa operacja wsparcia: „Republika Serbii: częściowa redukcja zadłużenia (odsetki)” (nr identyfikacyjny OECD 2020000320) o wartości 13,8 mln USD, którą zrealizowała zgodnie z zasadami Klubu Paryskiego Słowacja w 2020 r. Państwo-dawca samo podkreśla, że oryginalne zadłużenie pochodziło jeszcze z początków lat 90. XX w. i było konsekwencją rozliczeń na rachunku bieżącym w relacjach między Czechosłowacją a Jugosławią.

Uwzględniając jej specyfikę, odróżniającą od klasycznej pomocy rozwojowej, **pomoc humanitarna** została uznana za oddzielny sektor ODA. „Reagowanie kryzysowe/odpowiedź na sytuacje krytyczne/wyjątkowe” jest pierwszym z trzech jej podsektorów. Dawcy zgłaszają tutaj wydatki związane z pomocą materialną (np. woda, żywność, leki, namioty, urządzenia sanitarne) i usługami (tymczasowa edukacja i usługi zdrowotne), które kierowane są do ludności dotkniętej kryzysem humanitarnym. Dodatkowo tak traktowane też są wysiłki dawców na rzecz koordynacji oraz oceny bezpiecznego dostarczania pomocy humanitarnej, w tym zaangażowanie środków logistycznych, transportowych i komunikacyjnych. Przykładowa inicjatywa: „Wsparcie dla Ukraińców w Ukrainie za pośrednictwem RARS, Polskiej Rządowej Agencji Rezerw Strategicznych” (nr identyfikacyjny OECD 2022000159), które sponsorowała Portugalia w 2022 r., wykorzystując pośrednictwo polskiej agencji rządowej (wybór zasugerowany przez rząd w Warszawie). Wartość nakładów

31,6 mln USD. Drugim z podsektorów jest „pomoc w procesie odbudowy”. OECD klasyfikuje tak wsparcie natychmiastowej odbudowy i przywracania normalności po wystąpieniu sytuacji kryzysowej. Składają się na to wysiłki społeczne, gospodarcze, a także odtworzenie podstawowej infrastruktury i ułatwienie napływu innych form pomocy humanitarnej. Nie wlicza się tutaj działań długoterminowych, które powinny być raportowane w odpowiednich sektorach ODA. Przykładowy projekt: „Awaryjne źródła utrzymania dla ludności dotkniętej skutkami eksplozji w Bejrucie” (nr identyfikacyjny OECD 2021500280), który ma na celu wsparcie procesu odbudowy poprzez dostarczenie zmarginalizowanym mieszkańcom miasta umiejętności rynkowych, aby mogli znaleźć zatrudnienie w zgodzie z libańskimi ramami reform, rekonstrukcji i odbudowy. Wartość nakładów Austrii w 2021 r. wyniosła 1,7 mln USD. Ostatnim z podsektorów pomocy humanitarnej jest „prewencja i przygotowanie na skutki klęsk żywiołowych”. Obejmuje budowanie wielopoziomowej (lokalnej, krajowej, międzynarodowej) gotowości do reagowania na złożone zagrożenia związane z katastrofami. Przyjmuje to formy tworzenia analiz i ocen ryzyka, gromadzenia zapasów artykułów pierwszej potrzeby oraz szkolenia i kreowania potencjału do szybkiego niesienia pomocy ratującej życie w sytuacjach kryzysowych. Przykładowe działania: „Zwiększenie odporności na powódzie w MK” (nr identyfikacyjny OECD 2017005392), który sponsorowany był przez Szwajcarię, a beneficjentem była Macedonia Północna. Kwota nakładów w 2020 r. to 0,7 mln USD.

Ostatnim z sektorów ODA są **środki nieprzypisane do żadnej z kategorii**. *De facto* stanowią je koszty dawców ponoszone we własnym kraju, które nie są bezpośrednio odczuwalne przez państwa-biorców. Znajdziemy tutaj trzy podsektory. Pierwszy z nich to „koszty administracyjne” donatorów, niewiążące się bezpośrednio z którymś ze wcześniejszych sektorów. Przykładowe działanie: „Personel i wdrażanie w Sąsiedztwie Wschodnim” (nr identyfikacyjny OECD 2021003845), które objęło określone geograficznie koszty personelu, w tym naukę i rozwój, brytyjskiego Conflict, Stability and Security Fund. Wydatki Wielkiej Brytanii w 2021 r. to 0,5 mln USD. Drugą podgrupą jest „pomoc dla uchodźców w kraju dawcy”. Można tu zgłosić rozmaite wydatki na rzecz uchodźców/azylantów (i osób starających się o zdobycie takiego statusu) we własnych krajach, takie jak: zaferowanie żywności, schronienia i tymczasowych środków utrzymania się, szkolenie, objęcie opieką zdrowotną, ale też koszty akcji ratunkowych na morzu, transportu czy dobrowolnej repatriacji. Obowiązuje tutaj, wspomniana wcześniej w tekście, zasada 12 miesięcy (po upływie których uchodźców i azylantów uznaje się za rezydentów kraju-dawcy, a dalsze transfery dla nich tracą charakter ODA). Przykładowa inicjatywa: „Pomoc zdrowotna udzielana obywatelom Ukrainy w Polsce – w związku z konfliktem zbrojnym na Ukrainie” (nr identyfikacyjny OECD 2022300004). Wsparcie dla ukraińskich uchodźców przyjęło formę przekazania leków i artykułów medycznych oraz wykorzystania sprzętu medycznego. Koszt poniesiony w 2022 r. w związku z tym działaniem przez dawcę to 21,1 mln USD. Ostatnią kategorię stanowi „sektor nieokreślony”. W skład tego podsektora wchodzi nakłady na budowę świadomości w kwestii spraw rozwojowych i zainteresowania nimi społeczeństwa donatora oraz takie przypadki działań pomocowych, których po prostu nie da się przydzielić do któregoś z istniejących sektorów (w tym pomocy wielosektorowej). Przykładowy przepływ finansowy: „Obowiązkowa wpłata na rzecz Organizacji

Współpracy Islamskiej (OIC)" (nr identyfikacyjny OECD 2020000066) w wysokości 0,6 mln USD dokonana przez Kazachstan w 2020 r.

Z upływem czasu rządy państw dawców i decydenci instytucji międzynarodowych zgłaszali rosnące zapotrzebowanie na informacje odnośnie do wykorzystania ODA do wsparcia różnych polityk publicznych. W związku z tym włączono użycie dodatkowych tzw. markerów (znaczników wprowadzanych na etapie raportowania), które pozwalają identyfikować związki poszczególnych projektów/programów/grup wydatków pomocowych z wybranymi problemami globalnymi. Pierwsze markery zostały zaproponowane jeszcze w 1998 r.²⁹ i odnosiły się do konwencji z Rio w sprawie różnorodności biologicznej, zmian klimatu oraz pustynnienia (stąd roboczo często nazywa się je Rio Markerami)³⁰. Z czasem wprowadzono uniwersalny marker środowiskowy, a następnie dodawano kolejne znaczniki związane z innymi kwestiami publicznymi:

- równością płciową³¹,
- demokratycznymi i inkluzywnymi rządami,
- zdrowiem reprodukcyjnym matek, noworodków i dzieci,
- odżywianiem,
- włączeniem i wzmocnieniem pozycji osób niepełnosprawnych,
- ograniczaniem ryzyka klęsk żywiołowych³².

Podczas zgłaszania danej inicjatywy prorozwojowej dawca oznacza, czy ma ona związek z jednym z obszarów objętych markerami (nie ma to charakteru wykluczającego, tzn. jeden projekt może wykazywać wpływ na więcej niż jedną kontrolowaną kwestię). Następnie ocenia w trójstopniowej skali, czy dane zagadnienie to „główny cel” (*principal objective*) danego przedsięwzięcia, np. czy dostrzega, że temat pustynnienia ma główny udział w wydatkach (jeśli tak, przyznaje 2 punkty). Jeśli nie, osoba raportująca wybiera opcję „istotny cel” (*significant objective*; istotne oddziaływanie wsparcia na rozpatrywane zagadnienie; wprowadza się 1 punkt do bazy danych) lub „nieukierunkowanie na dany cel” (0 punktów). Dzięki temu można uzyskać informację nie tylko o tym, że

²⁹ Powszechne użycie tych znaczników przez dawców notuje się dopiero od 2002 r.

³⁰ *RioMarkers: Aid Activities Targeting Global Environmental Objectives*, [https://data-explorer.oecd.org/vis?fs\[0\]=Topic%2C1%7CDevelopment%23DEV%23%7COfficial%20Development%20Assistance%20%28ODA%29%23DEV_ODA%23&fs\[1\]=Marker%2C0%7CClimate%20change%20adaptation%2330%23&pg=0&fc=Marker&snb=1&df\[ds\]=dsDisseminateFinalDMZ&df\[id\]=DSD_RIOMRKR%40DF_RIOMARKERS&df\[ag\]=OECD.DCD.FSD&df\[vs\]=1.1&dq=DAC_EC..1000..2.30...Q..T..&lom=LASTNPERIODS&lo=2&to\[TIME_PERIOD\]=false](https://data-explorer.oecd.org/vis?fs[0]=Topic%2C1%7CDevelopment%23DEV%23%7COfficial%20Development%20Assistance%20%28ODA%29%23DEV_ODA%23&fs[1]=Marker%2C0%7CClimate%20change%20adaptation%2330%23&pg=0&fc=Marker&snb=1&df[ds]=dsDisseminateFinalDMZ&df[id]=DSD_RIOMRKR%40DF_RIOMARKERS&df[ag]=OECD.DCD.FSD&df[vs]=1.1&dq=DAC_EC..1000..2.30...Q..T..&lom=LASTNPERIODS&lo=2&to[TIME_PERIOD]=false).

³¹ Zob. *DAC Gender Equality Policy Marker*, <https://web-archive.oecd.org/temp/2024-02-06/369190-dac-gender-equality-marker.htm>; *GenderMarkers: Aid (ODA) Activities Targeting Gender Equality and Women's Empowerment*, [https://data-explorer.oecd.org/vis?fs\[0\]=Topic%2C1%7CDevelopment%23DEV%23%7COfficial%20Development%20Assistance%20%28ODA%29%23DEV_ODA%23&pg=0&fc=Marker&bp=true&snb=26&si=1&df\[ds\]=dsDisseminateFinalCloud&df\[id\]=DSD_GNDR%40DF_GENDER&df\[ag\]=OECD.DCD.FSD&df\[vs\]=1.3&dq=DAC_EC..1000..2.0%2B1%2B2%2B10%2B99.C.Q..T..&pd=2002%2C&to\[TIME_PERIOD\]=false&vw=ov](https://data-explorer.oecd.org/vis?fs[0]=Topic%2C1%7CDevelopment%23DEV%23%7COfficial%20Development%20Assistance%20%28ODA%29%23DEV_ODA%23&pg=0&fc=Marker&bp=true&snb=26&si=1&df[ds]=dsDisseminateFinalCloud&df[id]=DSD_GNDR%40DF_GENDER&df[ag]=OECD.DCD.FSD&df[vs]=1.3&dq=DAC_EC..1000..2.0%2B1%2B2%2B10%2B99.C.Q..T..&pd=2002%2C&to[TIME_PERIOD]=false&vw=ov).

³² Zob. *Other Markers: Aid Activities Targeting other Policy Objectives*, [https://data-explorer.oecd.org/vis?fs\[0\]=Topic%2C1%7CDevelopment%23DEV%23%7COfficial%20Development%20Assistance%20%28ODA%29%23DEV_ODA%23&fs\[1\]=Marker%2C0%7CGovernance%2360%23&pg=0&fc=Marker&snb=1&df\[ds\]=dsDisseminateFinalDMZ&df\[id\]=DSD_OTHMRKR%40DF_OTHERMARKERS&df\[ag\]=OECD.DCD.FSD&df\[vs\]=1.1&dq=DAC_EC..1000..60...Q..T..&lom=LASTNPERIODS&lo=2&to\[TIME_PERIOD\]=false](https://data-explorer.oecd.org/vis?fs[0]=Topic%2C1%7CDevelopment%23DEV%23%7COfficial%20Development%20Assistance%20%28ODA%29%23DEV_ODA%23&fs[1]=Marker%2C0%7CGovernance%2360%23&pg=0&fc=Marker&snb=1&df[ds]=dsDisseminateFinalDMZ&df[id]=DSD_OTHMRKR%40DF_OTHERMARKERS&df[ag]=OECD.DCD.FSD&df[vs]=1.1&dq=DAC_EC..1000..60...Q..T..&lom=LASTNPERIODS&lo=2&to[TIME_PERIOD]=false).

jakieś przedsięwzięcia miały jakikolwiek związek z poszczególnymi politykami publicznymi, ale również możemy ocenić wysiłki donatorów w zakresie ich wsparcia.

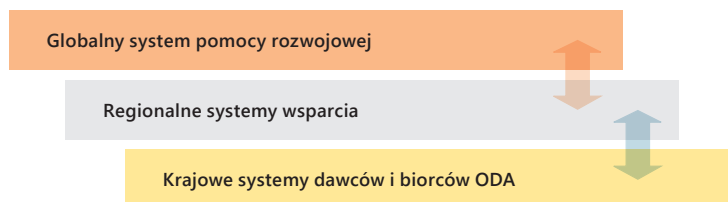
Nawet tak rozbudowany podział na sektory, wsparty markerami, przez długi czas nie pozwalał uzyskać odpowiedzi na pytanie, w jakim stopniu udzielana ODA była powiązana z międzynarodowymi kampaniami walki z problemami rozwojowymi. Działo się tak, ponieważ wypracowana przez OECD klasyfikacja sektorowa pomocy nie pokrywała się z ustalonymi w ramach Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ) Milenijnymi Celami Rozwoju ani ich kontynuacją w postaci Celów Zrównoważonego Rozwoju. Może to dziwić, ponieważ OECD była jedną z instytucji odpowiedzialnych za monitorowanie postępu tych kampanii. Należy więc docenić fakt, że w okolicach 2019 r. w jednej z baz danych, obok informacji płynącej z markerów, zaczęły pojawiać się adnotacje odnośnie do związku danego projektu/grupy wydatków z poszczególnymi Celami Zrównoważonego Rozwoju. Ta zmiana jest kontrargumentem odpowiadającym na obawy dotyczące tego, że wcześniejszy brak raportowania w omawianym zakresie był skutkiem celowego braku przejrzystości, który miał utrudnić wykazanie braku zaangażowania dawców ODA w kluczowe wysiłki całej społeczności międzynarodowej.

1.2. Definiowanie i charakterystyka globalnego systemu pomocy rozwojowej

W zależności od przyjętego poziomu analizy można wyróżnić:

- a) **w skali mikro** – układy instytucji publicznych dawców i biorców pomocy odpowiedzialnych za zarządzanie świadczonym wsparciem i/lub transferami finansowymi płynącymi z zagranicy;
- b) **w skali mezo** – regionalne struktury zajmujące się współpracą rozwojową w danej części świata (mogą to być instytucje wyspecjalizowane w sprawach finansowych lub organizacje zaangażowane w ODA obok innych zagadnień);
- c) **w skali makro** – układ instytucji prowadzących globalne działania pomocowe, realizujących dążenia i ambicje krajów członkowskich oraz wyznaczających cele współpracy w kwestiach rozwojowych.

Schemat 3. Różne ujęcia systemu pomocy rozwojowej w zależności od skali analizy

Źródło: opracowanie własne.

Jak wskazuje tytuł, książka koncentruje się na poziomie makro, jednak nie można zapominać o współzależności pomiędzy poszczególnymi wymiarami układów pomocowych. Z analitycznego punktu widzenia światowy układ pomocowy można przedstawić jako sumę operacji na poziomie wszystkich regionów, uzupełnioną o działania ogólnosystemowe, a na tę składa się ODA dostarczona poszczególnym państwom. Społeczność międzynarodowa stara się wypracowywać wspólne priorytety geograficzne i tematyczne dla kooperacji rozwojowej. Ustanowione w ten sposób globalne cele są następnie przekładane na regionalne strategie i krajowe programy działania. Musimy pamiętać, że to nie instytucje globalne, a decydenci krajowych ośrodków decydują, jakiej wielkości środki wniosą w globalną współpracę rozwojową i jakie stanowiska przedstawia w wielostronnych negocjacjach z innymi aktorami systemu. Główny prym wiodą tu jednostki związane z rządem centralnym³³, choć jest szereg państw³⁴, gdzie również władze lokalne tworzą własne komórki odpowiedzialne za planowanie i realizację kooperacji rozwojowej. Wraz z rosnącym naciskiem na zwiększenie wpływu, jaki ODA odgrywa w procesie rozwoju, członkowie społeczności międzynarodowej, działając na podstawie OECD, wypracowali szereg zasad efektywności pomocy/współpracy. Można powiedzieć, że najważniejszą z nich jest zasada *ownership*³⁵, czyli „własności” beneficjentów w zakresie koncepcji własnego rozwoju. Innymi słowy, powszechne i regionalne organizacje międzynarodowe czy agencje pomocowe największych państw-dawców, udzielając ODA, powinny kierować się priorytetami i strategiami wypracowanymi przez instytucje publiczne kraju, który ma skorzystać z niesionego wsparcia.

W pojawiających się na przestrzeni ostatnich dwóch dekad różnych publikacjach autorzy, w tym eksperci OECD, wykorzystują termin „aid system”/„international aid system” (system pomocy/system pomocy międzynarodowej), jednak próżno doszukać się definicji tego zagadnienia. Tym samym dostrzegają oni istnienie pewnej struktury („architektury”) łączącej dawców, biorców

³³ Nie ma jednego uniwersalnego modelu organizacji świadczenia ODA przez państwo-donatora. Najczęściej w proces ten zaangażowany jest szereg współpracujących ze sobą instytucji rządowych, choć są kraje, gdzie tworzy się dedykowane współpracy rozwojowej ministerstwo lub specjalną agencję rządową (choć to nadal nie wyklucza zaliczania wydatków innych podmiotów publicznych jako ODA). Ze wspomnianej już bazy CRS możemy się dowiedzieć, że w 2022 r. w polską ODA swoje fundusze zaangażowały: Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Ministerstwo Finansów, Ministerstwo Edukacji i Nauki, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, Ministerstwo Klimatu i Środowiska oraz Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Do tego należy dodać grupę nieokreślonych instytucji publicznych, np. samorząd województwa wielkopolskiego. W przypadku USA wydatki przynajmniej kilkunastu instytucji były w 2022 r. zaliczone jako pomoc rozwojowa. Główną rolę odegrał USAID, ale swą aktywnością wyróżniały się także Departament Stanu i Departament Obrony. Zob. *CRS: Creditor Reporting...*, op. cit.

³⁴ Po stronie donatorów można wspomnieć m.in. o Austrii, Belgii, Francji, Hiszpanii, Japonii, Kanadzie, Niemczech, Portugalii, Szwajcarii, Wielkiej Brytanii czy też Włoszech. Zob. *Decentralised Development Co-operation: A Global Policy Toolkit and Guidance for Practitioners*, OECD Regional Development Papers, No. 46, OECD Publishing, Paris 2023, DOI: 10.1787/3cb22851-en. Co istotne, w związku z oddolnym zaangażowaniem również władze lokalne w Czechach i Polsce zaczęły udzielać tzw. pomocy zdecentralizowanej swoim ukraińskim miastom partnerskim i uchodźcom.

³⁵ D. Bhattacharya, T.I. Khan, N.M. Altaf, *Unpacking 'Ownership' in Development Co-operation Effectiveness: Perspectives of Southern recipients*, „WIDER Working Paper” (2023) 28, Helsinki, UNU-WIDER, DOI: 10.35188/UNU-WIDER/2023/336-9; *Ensuring National Ownership*, <https://www.sdgfund.org/ensuring-national-ownership>; *Alignment of Aid with Country Systems*, w: *2008 Survey on Monitoring the Paris Declaration: Making Aid More Effective by 2010*, Paris 2008, DOI: 10.1787/9789264050839-5-en.

i instytucje międzynarodowe, lecz z różnych powodów nie wyznaczają sztywnych ram poznawczych zjawiska³⁶, do którego się odwołują. Szczęśliwie, przy okazji opisów różnych wyzwań stojących przed międzynarodowym środowiskiem pomocowym, rozbudowują jego charakterystykę.

Andrew Rogerson, Adrian Hewitt i David Waldenberg w swym raporcie dla brytyjskiego think tanku Overseas Development Institute postrzegają system pomocowy przez pryzmat zaangażowanych **organizacji, ich politycznych „właścicieli” oraz urzędników publicznych**. Równocześnie wspominają, że należy go rozpatrywać, zwracając uwagę na **źródła i wykorzystanie funduszy**. Dodają, że ten układ międzynarodowy tworzył się i zmieniał stopniowo przez kilkadziesiąt lat, lecz działo się to reaktywnie, a nie intencjonalnie. Jego działanie ma się charakteryzować **brakiem konkurencji rynkowej, niedoskonałością i swego rodzaju inercją biurokratyczną**. Tym właściwościom towarzyszy **pewien stopień autonomii**, wynikający z braku zdolności (zarówno indywidualnych, jak i działających zbiorowo) państw do pełnej kontroli systemu.³⁷

Simon Burall, Simon Maxwell oraz Alina Rocha Menocal traktują system pomocowy po prostu jako **luźno zorganizowany i zarządzany**³⁸ **zbiór licznych** (w 2006 r. pisali o ponad 150) **wielostronnych instytucji oraz kilkadziesiąciu bilateralnych agencji, które reprezentują zarówno kraje DAC, jak i mniej liczne państwa spoza tego grona**. Autorzy zauważają zdecydowaną przewagę kanału bilateralnego nad multilateralnym, jeśli chodzi o wysokość przekazywanych środków. Stoją oni na stanowisku, że nie należy bagatelizować zorganizowania aktywności dawców w formie wyspecjalizowanych agencji pomocowych, które odgrywają rolę mediatorów między różnymi grupami interesów w realiach braku pełnej informacji, zaufania i odpowiedzialności za przekazywane środki. Dodają, że w ramach systemu pomocowego zarówno dawcy, jak i biorcy postępują na podstawie złożonych presji politycznych i instytucjonalnych zachęt, prowadząc ze sobą swego rodzaju grę, aby osiągnąć swoje interesy³⁹.

³⁶ Przyczyny tego mogą być różne. Po pierwsze, dla osób związanych zawodowo z częściami składowymi systemu, które dominują w dyskursie o ODA, jego pojmowanie może być oczywiste, niewymagające definiowania. Dodatkowo są oni najczęściej zainteresowani praktycznymi aspektami funkcjonowania tego układu, a nie akademickimi zabiegami w postaci określania ram poznawczych. I tu pojawia się kolejny potencjalny problem. Gdzie wyznaczyć granice opisywanego systemu? Czy będzie on obejmował jedynie struktury i procesy związane z OECD, czy też obejmie on aktywność związaną z ONZ? Czy do systemu pomocowego zaliczać aktorów pozapaństwowych, czy też są oni bardzo istotnymi elementami jego otoczenia? Odpowiedzi na te pytania, wymagane do zdefiniowania globalnego systemu pomocy rozwojowej, nie są oczywiste i na pewno nie będą przez wszystkich przyjmowane z powszechną akceptacją.

³⁷ A. Rogerson, A. Hewitt, D. Waldenberg, *The International Aid System 2005–2010: Forces For and Against Change*, „Working Paper” 235 (2004), Overseas Development Institute, London 2004, https://www.researchgate.net/profile/A-Hewitt-3/publication/242233614_The_International_Aid_System_2005-2010_Forces_For_and_Against_Change/links/5b5c39f3aca272a2d670d767/The-International-Aid-System-2005-2010-Forces-For-and-Against-Change.pdf, s. 1, 3.

³⁸ W podobnym tonie wypowiada się Bernabé Malacalza, zauważając brak spójności między zasadami zaproponowanymi przez DAC a praktykami zachodnich darczyńców. Zob. B. Malacalza, *Foreign Aid, Development Cooperation and International Relations*, w: *Oxford Research Encyclopedia of International Studies*, 2024 <https://oxfordre.com/internationalstudies/view/10.1093/acrefore/9780190846626.001.0001/acrefore-9780190846626-e-687>, s. 13.

³⁹ S. Burall, S. Maxwell, A. Rocha Menocal, *Reforming the International Aid Architecture: Options and Ways Forward*, „Working Paper” 278, London 2006, <https://odi.org/documents/7663/wp278.pdf>, s. 4–5, 13–14.

Felix Zimmermann kładzie nacisk na **rozdrobienie systemu**, które dla niego przejawia się odmiennymi wizjami i propozycjami reform. Ta cecha nie wynika jedynie z podziału na beneficjentów i dawców, a tym samym rozbieżności interesów, ale także rozbieżnych preferencji odnośnie do poziomu regulacji współpracy rozwojowej. Część aktorów chciałaby, żeby system wykazywał najwyższy stopień liberalizmu i niemal na zasadach „wolnorynkowych” dochodziło do konkurencji między agencjami pomocowymi, a beneficjenci mieli pełną gamę wyboru źródeł i warunków finansowania. Inni prezentują odmienną szkołę myślenia, postulującą tworzenie zasad i organów regulujących kooperację, wraz z możliwością nakładania sankcji czy wykluczania dawców z danego kraju, jeśli koszty przestrzegania ich warunków przewyższałyby korzyści płynące z ich wsparcia.⁴⁰ Można do tego dodać, że rozdrobienie systemu widoczne jest także w aspekcie mnogości instytucji i aktorów związanych z tym układem⁴¹. Mamy do czynienia z heterogenicznym charakterem państw, tak po stronie biorców, jak i dawców ODA, w zakresie możliwości działania, skali występujących problemów, interesów czy też przywiązania do konkretnych wartości. Dodatkowo łatwo zauważyć niejednolite, ale często nachodzące na siebie specjalizacje organizacji wielostronnych zaangażowanych w niesienie pomocy. To powoduje złożoność całego systemu, która uniemożliwia stworzenie jednej uniwersalnej, „zapisanej w kamieniu” receptury na sukces prowadzonej współpracy rozwojowej. Za każdym razem plany, a następnie ich realizacja poprzez projekty, muszą uwzględniać cały kontekst towarzyszący tej relacji.

Terje Tvedt podkreśla, że punktem wyjściowym myślenia o systemie pomocowym jest **relacja darczyńca-biorca w celu transferu funduszy z krajów bogatych do biednych**, jednak nie można się do tego ograniczać, ponieważ inne czynniki czynią ten układ bardziej złożonym. Z jego punktu widzenia fundamentalne znaczenie dla rozumienia międzynarodowego środowiska pomocowego ma fakt, że po II wojnie światowej doszło do **połączenia dwóch obszarów oddziaływania, które pierwotnie miały konkurencyjne względem siebie cele**. Pierwszym z nich było szerzenie na świecie dobrych warunków do rozwoju i eliminacja czynników go blokujących

⁴⁰ F. Zimmermann, *The International Aid System: A Question of Perspective*, OECD Development Centre Policy Insights, No. 12, 2005, Paris, DOI: 10.1787/246252820650.

⁴¹ Odnosnie do wpływu proliferacji i wynikającej z niej fragmentacji niesionego wsparcia, która prowadzi do wzrostu kosztów transakcyjnych i tym samym zagraża efektywności współpracy, na przestrzeni lat pojawiały się raporty organizacji międzynarodowych (np. P. Houerou, A. Nishio, G. Tata, *Aid Architecture: an...*, op. cit.; K. Annen, L. Moers, *Donor Competition for Aid Impact, and Aid Fragmentation*, „IMF Working Paper”, WP/12/204, International Monetary Fund 2012, <https://www.imf.org/-/media/Websites/IMF/imported-full-text-pdf/external/pubs/ft/wp/2012/wp12204.ashx>; A. Compaoré, A.M. Tagem, *Does Aid Fragmentation Affect Tax Revenue Dynamics in Developing Countries?: Observations with New Tax Data*, „WIDER Working Paper” (2022) 99, United Nations University: World Institute for Development Economics Research, DOI: 10.35188/UNU-WIDER/2022/233-1; *Understanding Trends in Proliferation and Fragmentation for Aid Effectiveness During Crises*, World Bank Group, World Bank Group, <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/ef73fb3d1d33e3bf0e2c23bdf49b4907-0060012022/original/aid-proliferation-7-19-2022.pdf>). Przytoczone analizy wskazują, że pojawianie się nowych dawców i coraz większe rozdrobienie instytucji niosących pomoc nie jest fenomenem XXI wieku, ale stałą cechą systemu. W końcu w pierwszych latach po II wojnie wsparcie rozwojowe było niesione praktycznie wyłącznie przez USA, Wielką Brytanię i Francję, a kolejne źródła finansowania projektów zaczęły się pojawiać w latach 50. i 70. XX wieku. Z ustaleń wynika, że struktura systemu nie jest efektem uzgodnionego międzynarodowo planu czy też konsensusu. Powstała raczej jako rezultat spontanicznych decyzji państw.

(czasami utożsamiane z międzynarodową filantropią), a drugim polityka zagraniczna, która koncentruje się na osiąganiu interesów własnego państwa. Co interesujące, autor zauważa wpływ polityki zagranicznej na działania rozwojowe, ale wspomina też o stworzeniu podstawy do uzyskania głosu przez organizacje społeczne w zmonopolizowanej dotąd przez rządy sferze polityki międzynarodowej. Terje Tvedt przypomina również o kolonialnej przeszłości, opartej na przymusowym podporządkowaniu w relacjach między wieloma dawcami a biorcami ODA. **I co prawda dzisiejszy system pomocowy nie ma być przejawem zachodniego imperializmu, to jego „cień” nadal jest widoczny**, choćby w aspekcie ostrożnego podejścia do promowanych koncepcji czy też alokacji przepływu zasobów. Bez uwzględnienia historii tych stosunków nie będziemy w stanie zrozumieć, dlaczego interesujący nas system w ogóle powstał. Norweski badacz odnotował też **wielopoziomowość opisywanego układu** międzynarodowego. Zwraca uwagę na jego wymiar globalny, który odnosi się nie tylko do przestrzeni obejmującej praktycznie wszystkie kraje na świecie, ale także programu politycznego uzasadniającego jego istnienie, który wyraża ponadregionalne ambicje. Równocześnie system ma się odtwarzać na niższych poziomach, zarówno po stronie biorców, jak i dawców, warunkując działania na poziomach krajowym i lokalnym. Tvedt dostrzegł także istnienie powiązań i interakcji między systemem pomocowym a jego otoczeniem: innymi układami społecznymi (np. widocznymi w postaci procesów globalizacyjnych) czy też podmiotami (np. NGOs, które bezpośrednio nie korzystają z ODA)⁴².

Belinda Wu, pisząc o systemie pomocy rozwojowej, podkreśla jego **złożony, trudny do modelowania charakter**. Wspomina o nawarstwianiu się wielu relacji, motywacji i instytucji, a także heterogenicznych zachowaniach dawców i biorców, które wpływają na dynamikę tego układu. Rozbieżne i zmieniające się w czasie preferencje aktorów odnośnie do alokacji geograficznej czy sektorowej ODA przekładać się mają na brak linearności systemu. Mnogość dawców, biorców i problemów, do rozwiązywania których pomoc jest wykorzystywana, tworzy złożoną sieć możliwych powiązań, w której zaangażowane instytucje muszą się ciągle adaptować do zmieniającej się sytuacji międzynarodowej i oczekiwań innych podmiotów. Zdaniem autorki dodatkową komplikację mają stwarzać liczne interakcje z innymi globalnymi systemami, jak handel międzynarodowy, bezpieczeństwo i migracja.⁴³

Sześćdziesiąta edycja wydawanego przez OECD Raportu o Współpracy Rozwojowej (*Development Co-operation Report*) dała okazję do przedyskutowania różnych problemów związanych z globalnym systemem pomocowym. Głos zabrali nie tylko funkcjonariusze tej organizacji, ale także przedstawiciele innych instytucji systemu oraz osoby wywodzące się z trzeciego sektora. Wątkiem przewijającym się w wypowiedziach była **potrzeba reformy środowiska pomocowego, które już w przeszłości musiało dostosowywać się do zmieniającej się sytuacji**

⁴² T. Tvedt, *The International Aid System and the Non-governmental Organisations: a New Research Agenda*, „Journal of International Development” 18 (2006), DOI: 10.1002/jid.1304, s. 681–683.

⁴³ B. Wu, *International Development Aid: A Complex System*, w: A. Wilson (red.), *Global Dynamics*, DOI: 10.1002/9781118937464.ch14, Wiley 2016, s. 233–256.

międzynarodowej. Obecnie jednym z powodów zmian jest fakt, że system nie został zaprojektowany do stawiania czoła polikryzysu, z którym mierzy się społeczność międzynarodowa, jak zauważyły ówczesna przewodnicząca DAC Susanna Moorehead czy zastępczyni sekretarza generalnego ONZ Amina J. Mohammed. Znamiennym jest, że OECD postuluje nie tylko poszukiwanie nowych instrumentów finansowych, ale także **tworzenie wspólnej płaszczyzny współpracy oraz wypracowywanie nowych norm i standardów.** Autorzy dokumentu przekonują, że **zestaw zobowiązań i standardów** służy jako „pomocne drogowskazy” w coraz bardziej złożonym systemie, ponieważ są one silnym potwierdzeniem intencji i wartości poszczególnych rządów. Wspomniane **zobowiązania i zestawy dobrych praktyk** mają na celu zapewnienie korzyści ekonomicznych poprzez ukierunkowanie dostępnych zasobów i poprawę wydajności systemu współpracy na rzecz rozwoju, choć, jak wskazują dane empiryczne, z ich wypełnianiem występują ewidentne problemy. Powyższe stwierdzenia uzmysławiają, jak miękkimi narzędziami zarządzany jest system pomocowy, nawet ograniczający się do segmentu dawców skupionych w DAC. W raporcie znalazły się także **krytyczne oceny systemu pomocowego.** Przykładowo Rose Caldwell i Danny Sriskandarajah, reprezentujący brytyjskie NGOs, stwierdzili, że międzynarodowy system pomocy opiera się na hierarchicznych strukturach zdominowanych przez kraje globalnej Północy. Ma to prowadzić do podtrzymania i utrwalania niesprawiedliwości i wykluczenia. Korzenie systemu tkwią w historii kolonializmu i patriarchy, a tym samym rasizmu. Ich zdaniem jest to system, który zbyt często nadawał priorytet odpowiedzialności wobec darczyńców z globalnej Północy kosztem odpowiedzialności wobec odbiorców pomocy i w dużej mierze blokował lokalnym podmiotom dostęp do bezpośredniego finansowania oraz możliwości przywództwa, a także pozwolił elicie humanitarnej zdominować dyskurs odnośnie do rozwoju.⁴⁴

Również polscy akademicy starali się ogólnie scharakteryzować system pomocy rozwojowej. Przykładowo Dominik Kopiński wskazał na następujące jego cechy:

- a) powszechność (układ obejmować ma „wszystkie państwa świata w zasadzie bez wyjątku” – zaangażowane w charakterze donatora bądź też biorcy);
- b) asymetryczny kształt („większość ciężaru finansowania spoczywa na grupie zaledwie 23 państw, choć (...) grupa donatorów jest dzisiaj coraz liczniejsza i wciąż powiększa się o nowych członków”)⁴⁵;

⁴⁴ *Development Co-operation Report 2023: Debating the Aid System*, Paris 2023, DOI: 10.1787/f6edc3c2-en, s. 7, 23, 27–29, 42–44, 103–105, 182–185.

⁴⁵ Wspominając o 23 państwach, Dominik Kopiński odnosi się do DAC, który od tamtego czasu powiększył się o 9 krajów. Jeśli jednak przyjmie się kryterium wielkości wnoszonego wkładu finansowego do systemu, to okaże się, że rzeczywistymi filarami systemu jest o wiele mniej niż przytaczane kilkadziesiąt państw.

- c) zaangażowanie zarówno państw, jak i organizacji międzynarodowych oraz organizacji pozarządowych (wszystkie te podmioty mają działać w imieniu donatorów pierwotnych, czyli podatników);⁴⁶
- d) decentralizacja (brak ośrodka decyzyjnego, „centralnego architekta”, kartelu pomocowego czy forum służącego do dyskusji i podejmowania wiążących dyskusji, przez co trudno mówić o efektach synergicznych i komplementarności działań);
- e) autonomizacja podmiotów („decyzje odnośnie wielkości i alokacji pomocy są w pełni autonomiczne i zapadają przede wszystkim na szczeblu narodowym w oparciu o narodowe organy legislacyjne i wykonawcze”).⁴⁷

Z kolei Marcin Nowik określił interesujący nas system jako „wysoce **złożony układ instytucji**, powiązań pomiędzy nimi oraz **zasad i reguł**”⁴⁸.

Małgorzata Zajaczkowski w jednym ze swych artykułów rozróżniła „system ODA”, „wielostronny system pomocy” oraz „architekturę międzynarodowej pomocy rozwojowej”⁴⁹. Wspomina, że „[w]ielostronny system pomocy jest to struktura obejmująca całość przepływu środków kierowanych do instytucji międzynarodowej i za jej pośrednictwem, których celem jest pomoc krajom rozwijającym się. Składa się on z instytucji wielostronnych, do których należą system, programy i fundusze Narodów Zjednoczonych (NZ), Grupa Banku Światowego i ponad 200 innych instytucji wielostronnych i funduszy globalnych, ale także dawców bilateralnych zaangażowanych w świadczenie pomocy rozwojowej”.⁵⁰ W domniemaniu możemy wyciągnąć wniosek, że drugim składnikiem systemu ODA będzie po prostu rozległa sieć instytucji rządowych, służąca do transferu wsparcia rozwojowego kanałami dwustronnymi do państw beneficjentów. Warszawska badaczka dodaje, że „[i]nnym pojęciem, nieco szerszym od poprzedniego, jest struktura określana mianem architektury międzynarodowej pomocy rozwojowej [Christiansen, Rogerson 2005]. Tworzy ją system ODA, ale także wszelkiego rodzaju instytucje wielostronne nieznajdujące się na oficjalnej liście donatorów instytucjonalnych DAC OECD. Do grona tego zalicza się również dawców pomocy z krajów rozwijających się (gospodarki wschodzące), organizacje pozarządowe (NGOs), prywatne fundacje i stowarzyszenia. Ze względu na wielość podmiotów i różne sposoby świadczenia pomocy struktura ta jest rozproszona i podzielona, co powoduje, że dane dotyczące przepływów finansowych są różnie klasyfikowane i trudne do porównania. Z kolei węższe

⁴⁶ Wynikające z odmiennej konceptualizacji włączanie organizacji pozarządowych w grono aktorów systemu pomocowego wzbudza pewne kontrowersje. Przywoływane argumenty przemawiają za traktowaniem sektora niepublicznego jako uczestnika współpracy rozwojowej *sensu largo*, ale nie dawcy pomocy rozwojowej.

⁴⁷ D. Kopiński, *Pomoc rozwojowa: teoria i polityka*, Warszawa 2011, s. 6, 122–125.

⁴⁸ M. Nowik, *Architektura pomocy rozwojowej – problem proliferacji i fragmentacji*, „Ekonomia” 1 (2011) 13, https://dbc.wroc.pl/Content/118955/Nowik_Architektura_pomocy_rozwojowej.pdf, s. 121.

⁴⁹ W tym kontekście w literaturze można się spotkać też z określeniami „globalna architektura finansowa” (*global financial architecture*) oraz „globalna architektura finansów rozwojowych” (*global development finance architecture*).

⁵⁰ M. Zajaczkowski, *Bilateralizacja wielostronnej pomocy rozwojowej*, „Ekonomia XXI Wieku – Economics of the 21st Century” 2 (2019) 22, <https://journals.ue.wroc.pl/e21/article/view/974/809>, s. 43.

pojęcie związane jest z formułą ODA⁵¹. Przywołany fragment wskazuje, że pomimo różnej optyki na system(y) pomocy rozwojowej definiowanie tego układu powinno uwzględniać powiązania między systemem a interesariuszami aktywnymi w jego najbliższym otoczeniu (tutaj tzw. trzeci sektor czy instytucje finansowe oferujące pożyczki na warunkach innych niż preferencyjne). Nie możemy też zapominać, że ODA to tradycyjny, ale nie jedyny instrument współpracy rozwojowej *sensu largo*. Nakładanie się na siebie tych wszystkich niuansów jeszcze bardziej potęguje wrażenie rozdrobnienia czy wręcz nieuporządkowania.

System pomocy rozwojowej powinien być rozumiany jako **nieformalna struktura i układ specyficznych relacji organizujących proces wspierania przez państwa bardziej zaawansowane ekonomicznie przemian gospodarczych i społecznych w krajach globalnego Południa**. Właściwości pomocy rozwojowej, wyrażone w definicji ODA, powodują, że jej system ma charakter *stricte* międzypaństwowy i posiada umiarkowany stopień instytucjonalizacji.

Alternatywnie, w duchu liberalnego paradygmatu nauki o stosunkach międzynarodowych, można przedstawić globalny system pomocowy jako **reżim międzynarodowy, ukierunkowany na rozwiązywanie problemów rozwojowych społeczeństw o niskim i średnim poziomie DNB per capita**. Instrumentem wzajemnego oddziaływania elementów systemu jest ODA. Pozycja podmiotów w układzie jest wyznaczana przez stopień stosowalności wypracowanych norm międzynarodowych – im bliżej rdzenia systemu, tym większa liczba regulujących działalność pomocową zasad do przestrzegania przez dany podmiot. Instytucje niepubliczne, które nie podlegają bezpośrednio normom międzynarodowym, pozostają poza reżimem, mimo że nierzadko wspierają swą aktywnością podstawowy cel systemu.

Żeby uniknąć popadania w przesadę, nie powinno się jednoznacznie twierdzić, że państwa oferują innym podmiotom pomoc wyłącznie ze względu na własne interesy. Nie należy też idealistycznie zakładać, że dawcy ODA działają altruistycznie (nie biorąc pod uwagę czynników politycznych, gospodarczych, kulturowych) albo w warunkach, które przyniosłyby ich państwom szkody. W związku z powyższym można także prezentować globalny system pomocy rozwojowej jako **pozarynkowy mechanizm osiągnięcia przez zaangażowanych aktorów stosunków międzynarodowych profitów politycznych i gospodarczych, dzięki realizacji pełnego wachlarza funkcji ODA**.

Synteza przedstawionych powyżej trzech opisów (wizji) globalnego systemu pomocowego pozwala stwierdzić, że jest to **układ, który organizuje, umiarkowanie reguluje i motywuje międzynarodową współpracę w zakresie niesienia i otrzymywania wsparcia rozwojowego**.

W ramach środowiska pomocowego najbardziej zaawansowana jest współpraca instytucji Systemu Narodów Zjednoczonych z członkami DAC. Kooperacja ta stanowi rdzeń globalnego systemu pomocy rozwojowej. Wspomnianej struktury nie można jednak uznać za ciało decyzyjne całego globalnego środowiska pomocowego, gdyż instytucje Narodów Zjednoczonych, ani

⁵¹ Ibidem, s. 44.

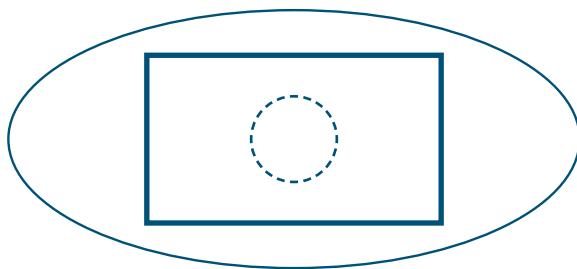
tym bardziej OECD, nie mają najczęściej nawet uprawnień kontrolnych względem suwerennych państw (w szczególności „nietradycyjnych” donatorów, ale też beneficjentów).⁵²

System pomocy rozwojowej, w większości wypadków na poziomie krajowym, a zawsze w skali globalnej, stanowi centralny punkt odniesienia (niejako jądro) współczesnej współpracy rozwojowej *sensu largo*⁵³. Przemawiają za nią następujące argumenty:

- skala funduszy przeznaczanych rokrocznie na ODA (mimo pesymistycznych przewidywań wielkość środków pomocowych wzrasta – choć faktycznie wolniej, niż obiecują główni dawcy),
- możliwość oddziaływania przez państwa drogą polityki rozwojowej,
- regulowanie przez państwo zasad działania uczestników niepublicznych za pomocą legislacji,
- sponsorowanie części działań sektora niepublicznego przez instytucje rządowe.

W takim wypadku można stwierdzić, że za otoczenie systemu pomocowego należy uznać uczestników niepublicznych współpracy międzynarodowej *sensu largo*, społeczeństwa zaangażowanych państw oraz inne systemy międzynarodowe.

Schemat 4. Modelowe zobrazowanie globalnego systemu pomocy rozwojowej

Legenda: **okrąg** – rdzeń systemu (państwa członkowskie DAC oraz instytucje Systemu Narodów Zjednoczonych); **prostokąt** – globalny system pomocy rozwojowej (podmioty określone jako rdzeń systemu oraz aktorzy); **elipsa** – otoczenie systemu: bliższe (m.in. organizacje pozarządowe, korporacje) i dalsze (inne systemy międzynarodowe).

Źródło: opracowanie własne.

Między uwidocznionymi na schemacie elementami globalnego systemu pomocowego można wyróżnić następujące rodzaje przepływów finansowych:

- a) **wewnątrz rdzenia** (składki państw członkowskich DAC do organizacji międzynarodowych na ich działalność statutową w zakresie promocji rozwoju oraz transfery wsparcia, w których instytucje są tylko pośrednikami na drodze do beneficjentów);

⁵² Należy pamiętać o charakterystycznej dla współczesnych stosunków międzynarodowych anarchiczności, co sprawia, że daremne jest poszukiwanie relacji władczej między jakimś organem międzynarodowym a aktorami globalnego środowiska pomocowego. Są jednak płaszczyzny, na których może dochodzić do konsultacji i koordynacji działań różnych podmiotów międzynarodowych zaangażowanych w promocję rozwoju.

⁵³ Relacji wykraczającej poza niesienie pomocy, w której udział biorą zarówno podmioty publiczne, jak i niepubliczne, obejmującej np. zagadnienia sprawiedliwego handlu.

- b) **między rdzeniem a resztą systemu** (ODA kierowana do biorców, wpłaty aktorów spoza DAC do instytucji multilateralnych, zwrotne transfery – spłaty części pożyczek preferencyjnych);
- c) **między podmiotami niezaliczanymi do rdzenia** (pomoc bilateralna donatorów spoza Komitetu, wsparcie multilateralne organizacji międzynarodowych niezwiązanych z ONZ lub DAC, spłaty części pożyczek preferencyjnych powracające do donatorów nienależących do DAC).

Pomiędzy systemem a jego bliższym otoczeniem także zachodzą interakcje:

- dotowanie przez państwa prorozwojowej działalności NGO,
- przekazywanie ODA za pośrednictwem podmiotów pozarządowych – podmioty sektora niepublicznego są jedynie wykonawcami wybranych projektów, czyli pośrednikami na drodze między dawcą państwowym a beneficjentami.

Stąd istotne jest rozróżnienie między **pomocą rozwojową** (zamykającą się w funduszach przekazywanych, bezpośrednio i pośrednio, przez instytucje publiczne) a **współpracą rozwojową sensu largo** (obejmującą także środki pozyskiwane ze źródeł prywatnych i inne, pozafinansowe wymiary działań prorozwojowych, w tym działania gospodarcze, jak obniżone/zerowe stawki celne dla krajów najuboższych, inicjatywa sprawiedliwego handlu, społeczna odpowiedzialność biznesu itd.).

1.3. Uregulowania prawnomiędzynarodowe dotyczące pomocy rozwojowej

Potencjalne konflikty interesów pomiędzy donatorami a beneficjentami, stale rosnąca liczba aktorów oraz skala zaangażowanych środków sprawiły, że współpraca rozwojowa bardzo szybko wykroczyła poza spontaniczne działania i sferę etyczną, które nie wymagają międzynarodowej regulacji.

Wraz z dojrzewaniem norm praw człowieka społeczność międzynarodowa sformułowała koncepcję prawa do rozwoju. Opiera się ono na założeniu, że każdy człowiek oraz wszystkie ludy mają prawo do uczestnictwa w ekonomicznych, społecznych, kulturowych i politycznych procesach rozwoju. Koncepcja jest antropocentryczna (dobro ludzkie jest celem, a nie tylko instrumentem przemian) i nie może być oddzielona od innych praw człowieka. Została ona sformułowana w uchwalonej w 1986 r. jako rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ Deklaracji w sprawie Prawa do Rozwoju. Zapisy Deklaracji były następnie przywoływane i powtarzane w innych dokumentach międzynarodowych – m.in. w Afrykańskiej Karcie Praw Człowieka i Ludów, Arabskiej Karcie Praw Człowieka, Deklaracji Praw Ludów Tubylczych, Deklaracji z Rio w sprawie Środowiska i Rozwoju (odwołanie ponownie się znalazło w dokumencie końcowym konferencji Rio+20), Deklaracji Milenijnej, a niedawno w Agendzie 2030. Kluczowe z punktu widzenia kooperacji rozwojowej są

artykuły 2–4 Deklaracji, tworzące zarys ram indywidualnej i kolektywnej odpowiedzialności za przemiany. Zobowiązania państw przyjmują formę:

- a) przyjęcia i realizowania odpowiednich polityk krajowych, sprzyjających poprawie dobrobytu zarówno całego społeczeństwa, jak i poszczególnych jednostek (obowiązek dbania o własny rozwój i właściwą dystrybucję jego owoców);
- b) współpracy z innymi państwami na rzecz zapewnienia rozwoju i eliminacji poszczególnych wyzwań dla niego; kooperacja powinna być wzmocniona poszanowaniem prawa międzynarodowego, w tym zasady suwerennej równości, rozwijaniem przyjaznych stosunków z innymi narodami, przeświadczeniem o współzależności i wspólnych interesach, a także zachęcać do wzmocniania praw człowieka;
- c) podejmowania indywidualnych i zbiorowych kroków na rzecz sformułowania międzynarodowych polityk rozwojowych (wspólnych programów działania), które przyczyniłyby się do pełnej realizacji prawa do rozwoju.

Dokument nie odwołuje się wprost do ODA. Stwierdza, co prawda, że przyspieszenie przemian krajów rozwijających się wymaga zrównoważonych działań, lecz dodaje tylko, że ich własne wysiłki powinny być wzmocniane przez ogólnie ujęte „odpowiednie środki i instrumenty współpracy międzynarodowej”.⁵⁴

Państwa nie zdecydowały się do tej pory na stworzenie uniwersalnych (powszechnych) uregulowań konwencyjnych poświęconych zagadnieniu świadczenia ODA. Taki stan rzeczy nie oznacza, że nie istnieją normy prawnomiędzynarodowe dotyczące działań aktorów globalnego systemu pomocy rozwojowej. Zasady ich funkcjonowania odnaleźć można w tzw. *soft law* (miękkim prawie) organizacji i instytucji międzynarodowych⁵⁵, uregulowaniach regionalnych i umowach bilateralnych.

Do pierwszej grupy unormowań zaliczyć można regulacje DAC⁵⁶ oraz zasady wynikające z deklaracji składanych przez państwa na forum międzynarodowym, w tym podczas obrad instytucji

⁵⁴ *Declaration on the Right to Development*, A/RES/41/128, United Nations, General Assembly 1986, <https://digitallibrary.un.org/record/126476?v=pdf>; *The Right to Development at a Glance*, https://www.un.org/en/events/righttodevelopment/pdf/rtd_at_a_glance.pdf; *Trzecia generacja praw człowieka*, <https://www.unic.un.org.pl/prawa-czlowieka/trzecia-generacja-praw-czlowieka/3205>; C.R. Fernández Liesa, *The Governance of Sustainable Development Goals in International Law*, w: N. Seth, C.M. Díaz Barrado, P. Durán y Lalaguna (red.), *SDGs, Main Contributions and Challenges*, United Nations Institute for Training and Research, Universidad Rey Juan Carlos, Sustainable Development Goals Fund, New York 2019, https://unitar.org/sites/default/files/media/publication/doc/SDGs_Main%20Contributions%20%281%29_0.pdf, s. 52–55.

⁵⁵ Zob. C.R. Fernández Liesa, *The Governance of...*, op. cit., 67–69.

⁵⁶ Sam Komitet Pomocy Rozwojowej OECD przywiązuje szczególną wagę do swych dwóch aktów: *Recommendation on the Grant element of ODA* (z 1978 r.) oraz *Recommendation on Untying Aid to Least Developed Countries* (z 2001 r.). W odniesieniu do normodawczych dokumentów z ostatnich lat, tzn. uchwalonych już w trakcie kampanii milenijnej, najlepiej odwołać się głównie do: **Konsensusu z Monterrey** (*Monterrey Consensus of the International Conference on Financing for Development. The final text of agreements and commitments adopted at the International Conference on Financing for Development Monterrey, Mexico, 18–22 March 2002*, United Nations 2003, https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_CONF.198.11.pdf); **Deklaracji z Doha** (*Doha Declaration on Financing for Development: Outcome Document of the Follow-up International Conference on*

Systemu Narodów Zjednoczonych⁵⁷. W przypadku regulacji Komitetu pojawia się problem, kogo one obejmują: tylko państwa DAC, wszystkich członków OECD czy też normy te mogą być

Financing for Development to Review the Implementation of the Monterrey Consensus, Follow-up International Conference on Financing for Development to Review the Implementation of the Monterrey Consensus, Doha, Qatar 29 November–2 December 2008, United Nations 2009, https://www.un.org/esa/ffd/wp-content/uploads/2014/09/Doha_Declaration_FFD.pdf); **Planu działań z Addis Abeby** (*Addis Ababa Action Agenda of the Third International Conference on Financing for Development (Addis Ababa Action Agenda): The Final Text of the Outcome Document Adopted at the Third International Conference on Financing for Development (Addis Ababa, Ethiopia, 13–16 July 2015) and Endorsed by the General Assembly in Its Resolution 69/313 of 27 July 2015*, United Nations, New York 2015, raport dostępny na stronach internetowych ONZ, https://www.un.org/esa/ffd/wp-content/uploads/2015/08/AAAA_Outcome.pdf); **Deklaracji Paryskiej** (*Paris Declaration on Aid Effectiveness: Ownership, Harmonisation, Alignment, Results And Mutual Accountability*, High Level Forum on Aid Effectiveness, Paris 2005, dokument dostępny na stronach internetowych OECD, DOI: 10.1787/9789264098084-en); **Planu działań z Akry** (*Accra Agenda for Action, High Level Forum on Aid Effectiveness, Akra 2008*, https://www.afdb.org/fileadmin/uploads/afdb/Documents/AccraAgendaAaction-4sept2008-FINAL-EN-G_16h00.pdf); **Porozumienia o Partnerstwie z Pusan** (*Busan Partnership for Effective Development Co-Operation*, High Level Forum on Aid Effectiveness, Busan 2011, https://www.effectivecooperation.org/system/files/2020-06/OUTCOME_DOCUMENT_-_FINAL_EN2.pdf) oraz **Agendy 2030** (*Transforming our World: the 2030 Agenda for Sustainable Development. Resolution Adopted by the General Assembly on 25 September 2015*, A/RES/70/1, United Nations, General Assembly 2015, https://digitallibrary.un.org/record/803352/files/A_70_L1-EN.pdf?ln=en; *Przekształcamy nasz świat: agenda na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030. Rezolucja przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne w dniu 25 września 2015 r.*, A/RES/70/1, Organizacja Narodów Zjednoczonych, Zgromadzenie Ogólne, https://www.unic.un.org.pl/files/164/Agenda%202030_pl_2016_ostateczna.pdf).

⁵⁷ Najbardziej znanymi przykładami źródeł unormowań typu *soft law* działań aktorów systemu pomocy rozwojowej, wypracowanymi przez Zgromadzenie Ogólne, są deklaracje o ustanowieniu **Dekad rozwoju**, ale przede wszystkim **Deklaracja Milenijna** i **Agenda 2030 na rzecz Zrównoważonego Rozwoju**. Interesujący jest również dokument przyjęty w 2012 r. przez ZO, lecz wypracowany przez Radę Praw Człowieka, noszący tytuł **Wytocznych w sprawie Skrajnego Ubóstwa i Praw Człowieka**. Jego rozdział VI traktuje o zobowiązaniach dotyczących pomocy i współpracy międzynarodowej. Znajdują się w nim m.in. takie zasady, jak:

- a) zobowiązanie do udzielania pomocy międzynarodowej i do współpracy międzynarodowej proporcjonalnie do swoich możliwości, zasobów i wpływów;
- b) powinność państw, które na to stać, do udzielania międzynarodowej pomocy, aby przyczynić się do urzeczywistnienia praw człowieka oraz ograniczenia ubóstw;
- c) utrzymania autorskiego zwierzchnictwa państw-beneficjentów nad strategiami ograniczania ubóstwa i świadczenia pomocy w taki sposób, aby uwzględniać przy tym strategię rozwoju, instytucje i procedury danego państwa;
- d) poszukiwania przez państwa pomocy międzynarodowej, w sytuacji kiedy nie są one w stanie, pomimo dokładania wszelkich starań, zagwarantować mieszkającym na ich terytorium osobom dotkniętym ubóstwem możliwości korzystania z przysługujących im praw człowieka;
- e) wykorzystywania i koordynowania niesienia pomocy zgodnie z zasadami praw człowieka;
- f) zapewnienia państwom otrzymującym pomoc oraz wszystkim stronom, których ona dotyczy, w tym osobom żyjącym w ubóstwie, możliwości aktywnego uczestnictwa w tych inicjatywach;
- g) podejmowania działań w celu stworzenia w międzynarodowym środowisku warunków sprzyjających ograniczaniu ubóstwa poprzez odpowiednie stosunki handlowe, inwestycje, podatki, finanse, ochronę środowiska oraz współpracę na rzecz rozwoju.

Zob. *Ostateczna wersja Wytocznych w Sprawie Skrajnego Ubóstwa i Praw Człowieka, przedłożonych przez Specjalnego Sprawozdawcę ds. Skrajnego Ubóstwa i Praw Człowieka, Magdaleny Sepúlveda Carmona*, A/HRC/21/39, Organizacja Narodów Zjednoczonych, Zgromadzenie Ogólne, Rada Praw Człowieka 2012, tłumaczenie Ośrodka Informacji ONZ w Warszawie dostępne na jego stronie internetowej, https://www.unic.un.org.pl/human_rights/skrajne_ubostwo-wytoczne.pdf.

przenoszone poza Organizację – np. poprzez próbę powtórzenia norm w deklaracjach innych instytucji międzynarodowych – *vide* ustalenia szczytów G7/G8/G20 czy zalecenia Komisji Europejskiej.

Regionalne uregulowania świadczenia ODA zostały w dużej mierze wypracowane w Europie. Normy określające funkcjonowanie europejskiej współpracy rozwojowej można odnaleźć zarówno w Traktacie o Unii Europejskiej⁵⁸, Traktacie o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (TFUE)⁵⁹, decyzjach Rady UE oraz tzw. Europejskim Konsensusie w sprawie Rozwoju.⁶⁰ Swoje wkład w kreowanie standardów świadczenia pomocy rozwojowej odnotowały również Parlament Europejski i Komisja Europejska⁶¹. Z punktu widzenia przenikania się norm powszechnych i regionalnych, regulujących działania aktorów globalnego systemu pomocy rozwojowej, duże znaczenie ma punkt 2 artykułu 208 TFUE. Stanowi on, że: „Unia i Państwa Członkowskie szanują zobowiązania i uwzględniają cele, na które wyraziły zgodę w ramach Organizacji Narodów Zjednoczonych i innych właściwych organizacji międzynarodowych”.

Problemem dotyczącym głównie pierwszej, ale także i w pewnym stopniu drugiej grupy norm, regulujących kooperację międzynarodową w zakresie promocji rozwoju, jest stopień wiązania tych zasad względem zaangażowanych podmiotów. W literaturze przedmiotu brakuje zgodności odnośnie do charakteru prawnego uchwał ciał międzynarodowych. Można jednak przyjąć argumenty przemawiające za tym, że organizacje międzynarodowe korzystają z mandatu danego im przez państwa, rozciągając go również na dziedzinę kreacji standardów świadczenia ODA. Jeśli

⁵⁸ Drugi punkt art. 21. Traktatu o Unii Europejskiej stanowi, że „Unia określa i prowadzi wspólne polityki i działania oraz dąży do zapewnienia wysokiego stopnia współpracy we wszelkich dziedzinach stosunków międzynarodowych, w celu: (...) d) wspierania trwałego rozwoju gospodarczego i społecznego oraz środowiskowego krajów rozwijających się, przyjmując za nadrzędny cel likwidację ubóstwa; (...) f) przyczyniania się do opracowywania międzynarodowych środków służących ochronie i poprawie stanu środowiska oraz zrównoważonego zarządzania światowymi zasobami naturalnymi, w celu zapewnienia trwałego rozwoju; g) niesienia pomocy narodom, krajom i regionom dotkniętym klęskami żywiołowymi lub katastrofami spowodowanymi przez człowieka”. Można to uznać za podstawę prawną wskazującą strategiczne kierunki dla aktywnej i wielowymiarowej współpracy rozwojowej prowadzonej przez Unię Europejską, jak i jej państwa członkowskie. Zob. *Traktat o Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana)*, Dziennik Urzędowy C 326 , 26/10/2012 P, dokument dostępny na stronach internetowych Komisji Europejskiej, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/pl/TXT/?uri=CELEX%3A12012M%2FTXT>.

⁵⁹ Temat współpracy na rzecz rozwoju określają art. 208–211. Artykuły 212 i 213 dopuszczają współpracę gospodarczą, finansową i techniczną UE z państwami trzecimi („innymi niż kraje rozwijające się”), w tym np. z podmiotami przechodzącymi transformację. Natomiast art. 214 odnosi się do pomocy humanitarnej, o czym wspomina się jeszcze poniżej. Dziedzina kooperacji rozwojowej była regulowana również przez wcześniejsze wersje Traktatu, począwszy już od wersji podpisanej w 1992 r. (zob. H. Führer, *The Story of...*, op. cit., s. 59).

⁶⁰ A dokładniej *Wspólne oświadczenie Rady i przedstawicieli rządów Państw Członkowskich zebranych w ramach Rady, Parlamentu Europejskiego i Komisji w sprawie polityki rozwojowej Unii Europejskiej: Konsensus Europejski*, op. cit. Zob. także: D. Jakubowska, *Najważniejsze postanowienia i znaczenie Europejskiego Konsensu w sprawie Rozwoju*, w: K. Czaplicka (red.), *Wyzwania międzynarodowej współpracy na rzecz rozwoju*, Warszawa 2007/2008, s. 39–49.

⁶¹ Na marginesie warto zaznaczyć, że art. 4 pkt 4 TFUE stara się wprowadzić regulację dualizmu (wspólnotowej i prowadzonej przez państwa członkowskie) europejskiej polityki współpracy rozwojowej. Stwierdza on, że w „dziedzinach współpracy na rzecz rozwoju i pomocy humanitarnej Unia ma kompetencje do prowadzenia działań i wspólnej polityki, jednakże wykonywanie tych kompetencji nie może doprowadzić do uniemożliwienia Państwom Członkowskim wykonywania ich kompetencji”.

nawet odmawia się *soft law* charakteru bezwzględnie wiążącego państwa członkowskie, należy jednak przyznać, że bywa ono, w szczególności rezolucje Zgromadzenia Ogólnego ONZ, podstawą do wytworzenia się prawa zwyczajowego. Godna poparcia wydaje się także teza, że uchwały są wyrazem woli zarówno samych instytucji międzynarodowych, jak i również znacznej części reprezentowanych w nich państw. Postrzegać je można także jako element funkcjonowania wspólnoty międzynarodowej lub wyraz panującego porządku międzynarodowego. Dodatkowo trzeba pamiętać, że uchwały organizacji międzynarodowych, które powinny regulować kwestie wewnętrzne, mają niewątpliwie charakter wiążący. Jeśli więc instytucje systemu pomocy rozwojowej ustanawiają pewne normy odnoszące się do sposobów działania, należy je traktować jako obowiązujące, przynajmniej względem znacznej części jego składników. Aby uzyskać powszechne obowiązywanie regulacji, potrzebna jest koordynacja działań instytucji systemu.⁶²

Beneficjent i donator ODA mogą zawrzeć umowę bilateralną odnośnie do ram prawnych wzajemnej współpracy bądź w szczególnych przypadkach – porozumienie pieczętujące samą obietnicę udzielenia wsparcia, z wyszczególnieniem jego formy i wysokości pomocy. Zdarza się, że dwa państwa, oferujące wsparcie rozwojowe, podpisują porozumienie, które określa zasady realizacji wspólnych przedsięwzięć w trzecim kraju.

Na marginesie prowadzonych rozważań warto zastanowić się, co jest przyczyną, że niektóre normy, występujące pierwotnie jedynie w umowach zawieranych przez wąskie grono państw lub standardy regionalne, zdobywają z upływem czasu popularność i wchodzi do ogólnoświatowego kanonu zachowań. Sprzyjać temu może celowa działalność różnych podmiotów stosunków międzynarodowych, która może polegać na:

- przekonywaniu państw spoza własnego regionu, że wprowadzenie określonych norm nie będzie zagrażało ich interesom, a wręcz przeciwnie – wywoła korzystne efekty,
- tworzeniu pozytywnego wizerunku, a nawet mody, które oddziaływałyby na społeczeństwa (media, tzw. światową opinię publiczną, sferę nauki, ludzi kultury) innych regionów,
- prezentowaniu przez państwa promowanych norm jako elementu prestiżowego (np. wyznacznika nowoczesności, czynnika zapewniającego sukces międzynarodowy).

Oczywiście nawet intensywna promocja pewnych wzorców zachowań nie gwarantuje globalnego powodzenia. Za przykład mogą posłużyć procesy upowszechniania się reguł dotyczących ochrony praw człowieka czy norm ograniczających oddziaływanie człowieka na środowisko naturalne. Część krajów bardzo szybko zaakceptowała i propagowała wprowadzenie tego typu standardów międzynarodowych. Zauważyć jednak można, że w innych częściach świata takie zasady nie znajdowały wiele zrozumienia. Wnioskować można, że zwyczaj oraz czynniki kulturowe, polityczne i gospodarcze mogą tworzyć istotne bariery dla przenoszenia się reguł prawnomiędzynarodowych z poziomów bilateralnego czy regionalnego na światowy.

⁶² Zob. R. Bierzanek, J. Symonides, *Prawo międzynarodowe publiczne. Wydanie VI uaktualnione*, Warszawa 2001, s. 299–302.

Wyjątkowo niejasna jest kwestia sankcji za złamanie norm kooperacji rozwojowej, która jest niejednoznaczna także w odniesieniu do całości prawa międzynarodowego publicznego. Można do nich zaliczyć interakcje pomiędzy aktorami globalnego systemu pomocowego a efektami płynącymi z innych systemów międzynarodowych. W takim kontekście warto wspomnieć o:

- spadku prestiżu państwa,
- ogólnie pojmowanych reperkusjach w stosunkach (politycznych, gospodarczych, nawet kulturalnych),
- presji międzynarodowej na zmianę zachowania (głównie w przypadku dawców z DAC),
- odmowie dalszego wsparcia (skierowanej względem beneficjentów),
- negatywnym nastawieniu opinii publicznej (zarówno krajowej, jak i międzynarodowej).

Trudno jednak wyobrazić sobie pociąganie do bezpośredniej odpowiedzialności prawnej państw i ich decydentów za niewywiązanie się z obietnicy dostarczenia ODA lub ogólnego zwiększenia jej poziomu.

Standardy regulujące niesienie pomocy humanitarnej istnieją zarówno na poziomie globalnym,⁶³ jak i regionalnym.⁶⁴ Należy zaznaczyć, że ze względu na swą specyfikę niesienie wsparcia humanitarnego posiada własne zasady, niezależne od norm odnoszących się do ODA.

Jedną ze spraw, która czyni działalność humanitarną wyjątkową, jest potrzeba utrzymania standardów, np. zasady neutralności⁶⁵, także w przypadku działań wojennych. Formułowanie takich oczekiwań względem aktorów zaangażowanych w aktywność pomocową może prowadzić do sytuacji kontrowersyjnych, a nawet spornych. Współcześnie coraz częściej dochodzi do umiędzynaradawiania konfliktów zbrojnych, które pierwotnie miały charakter wewnętrzny⁶⁶. Zdarzają się sytuacje, gdy państwa interweniują zbrojnie w innych krajach, a następnie doprowadzają do ustanowienia nowego, lojalnego rządu, który dołącza się do walk ze zwolennikami poprzednich

⁶³ Np. konwencje genewskie z 1949 r. oraz protokoły dodatkowe z 1977 r. czy Zasady i dobre praktyki w zakresie udzielania pomocy humanitarnej przyjęte w Sztokholmie w dniu 17 czerwca 2003 r. (*Principles and Good Practice of Humanitarian Donorship. Endorsed in Stockholm, 17 June 2003*, www.ifrc.org/Docs/idrl/1267EN.pdf).

⁶⁴ Przykładowo, zawarte w art. 214 TFUE, *Rozporządzeniu Rady (WE) nr 1257/96 z dnia 20 czerwca 1996 r. dotyczące pomocy humanitarnej* (Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, L 163/1, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:31996R1257>) i przede wszystkim Konsensusie europejskim w sprawie pomocy humanitarnej (*Wspólne oświadczenie Rady i przedstawicieli rządów państw członkowskich zebranych w Radzie, Parlamencie Europejskim i Komisji Europejskiej. Konsensus europejski w sprawie pomocy humanitarnej* Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, 2008/C 25/01, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX%3A42008X0130%2801%29>).

⁶⁵ Innymi z zasad, które zaczerpnięte zostały z praktyki wypracowanej przez Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża, są: **człowieczeństwo** (nastawienie na niesienie ulgi w cierpieniu, bez względu na to, gdzie znajdują się potrzebujący), **bezsstronność** (podejmowanie decyzji o wszczynaniu działań, wynikające z rzeczywistych potrzeb, a nie na podstawie narodowości, rasy, religii, przynależności klasowej czy przekonań politycznych ofiar) i **niezależność** (niesienie wsparcia niezależnie od celów politycznych, gospodarczych, militarnych donatora). Zob. *Red Cross and Red Crescent Principles*, https://casebook.icrc.org/a_to_z/glossary/red-cross-and-red-crescent-principles; *Pomoc humanitarna*, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=LEGISUM:humanitarian_aid.

⁶⁶ Zob. S. Davies, G. Engström, T. Pettersson, M. Öberg, *Organized Violence 1989-2023, and the Prevalence of Organized Crime Groups*, „Journal of Peace Research” 61 (2024) 4, <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/00223433241262912>.

władz (*vide* Afganistan i Irak). W tym wypadku, kiedy państwa interweniujące decydują się na dostarczenie pomocy humanitarnej dla zmęczonej konfliktem ludności cywilnej, trudno jest mówić o możliwości zachowania przez donatorów pełnej neutralności. Niejasne jest, czy czynią to w odruchu humanitaryzmu, czy intencją jest przeciągnięcie społeczeństwa na stronę swych sojuszników.⁶⁷ Czy należy oczekiwać, że państwa-donatorzy będą niosły ulgę w cierpieniu także swym przeciwnikom militarnym? Normy regulujące działalność humanitarną wskazują, że ochroną i opieką należy otoczyć cywilów oraz tych, którzy nie biorą już udziału w działaniach wojennych (akcjach nieprzyjacielskich). Jednym i drugim powinno się umożliwić powrót do normalnego życia i pokojowego źródła utrzymania.⁶⁸

Sytuację w tych zapalnych punktach świata dodatkowo komplikuje stosowanie przez strony konfliktu technik terrorystycznych, co sprzyja brakowi przejrzystości i bezstronności podczas działań humanitarnych. W rezultacie trudno jest dokonać rozróżnienia pomiędzy cywilami lub byłymi uczestnikami walk, którym należy się pomoc i ochrona, a kontynuującymi w ukryciu działalność zbrojną jednostkami, siłą rzeczy stawianymi poza kręgiem opieki humanitarnej.

Tworzenie się międzynarodowych norm regulujących stosunki rozwojowe nie stoi w sprzeczności z faktem, że krajowe systemy pomocowe działają głównie na podstawie legislacji wewnętrznej państw.

1.4. Funkcje wsparcia rozwojowego

Instrument oddziaływania państwa, jakim jest ODA, ma wiele zastosowań. Można wśród nich wyróżnić zarówno funkcje społeczno-gospodarcze, jak i funkcje polityczne.⁶⁹ Kierowanie się tym tropem i różnymi wycinkowymi obserwacjami⁷⁰ odnośnie do celów wsparcia pozwala zidentyfikować i uszeregować liczne funkcje pomocy. Do kategorii celów ekonomicznych zaliczy się wtedy:

⁶⁷ W kontekście dysonansu pomiędzy celami politycznymi a humanitarnymi podkreśla się, że niewskazana jest sytuacja, gdy wsparcie humanitarne jest dystrybuowane przez zaangażowane w walki siły zbrojne. Doprowadzić to może do sytuacji, kiedy ludność cywilna wystawiana jest na niebezpieczeństwo ukarania przez drugą stronę konfliktu za „nielojalność”.

⁶⁸ Zob. *Principles and Good...*, op. cit., art. 2 i 3; *International Humanitarian Norms & Principles: Guidance Materials*, Inter-Agency Standing Committee, https://pseataaskforce.org/uploads/tools/iascworkshopforhumanitariancoordinatorsinternationalhumanitarianormsandprinciplesguidancematerials_iasc_english.pdf, s. 15–17, 33–40; *HPG Report: The Principles of Humanitarian Action in International Humanitarian Law*, Humanitarian Policy Group, Overseas Development Institute, <https://www.cmi.no/file/1865-The-Principles-of-Humanitarian-Action-in-International-Humanitarian-Law.pdf>.

⁶⁹ Zob. P. Deszczyński, *Konceptualne podstawy pomocy...*, op. cit., s. 72–74; P. Bagiński, M. Kowalska, *Finansowanie rozwoju krajów...*, op. cit., s. 83.

⁷⁰ Zob. np. K.J. Holsti, *International Politics. A Framework for Analysis*, Fourth Edition, University of Columbia, New Jersey 1983, s. 233–236; C. Lancaster, *Aid Effectiveness in Africa: the Unfinished Agenda*, „Journal of African Economies” Vol. 8, No. 4 (1999), s. 496–497; Rei Watanabi, *Analyze the Changes in the Japanese ODA Policy towards China Since 1979*, Graduate School of Media and Governance, <http://www.kri.sfc.keio.ac.jp/report/mori/2003/C-5.htm>; W. Dobrzycki, *System międzyamerykański*, Warszawa 2002, s. 214.

funkcję inicjowania wzrostu gospodarczego i wzmacniania procesu rozwoju społeczno-gospodarczego biorcy, funkcję inwestycyjną, funkcję interwencyjną, funkcję substytucyjną oraz funkcję stabilizującą. W grupie ról politycznych znajdują się: funkcja integracyjna, funkcja porządkująca układ państw, funkcja prestiżotwórcza, funkcja zarządzania sojuszami, funkcja perswazyjna, funkcja promocyjna, funkcja legitymująca/delegitymująca, funkcja solidaryzacyjna, funkcja rekompensująca oraz funkcja prewencyjna.

Aby zaprezentować możliwości wielorakiego interpretowania ODA, z uwzględnieniem różnych wizji rzeczywistości międzynarodowej, warto przyjrzeć się pełnionym przez instrument pomocowy rolom z trzech perspektyw: donatora, beneficjenta oraz samego systemu.

1.4.1. Funkcje ODA z punktu widzenia donatora

O wysokim stopniu skomplikowania i wielokontekstowości instrumentu pomocowego świadczy mnogość funkcji, jakie może pełnić w odniesieniu do państwa-dawcy. Uzasadnione wydaje się mówienie o funkcjach: prestiżotwórczej, promocyjnej, pokonfliktowej, wspomaganie polityki zagranicznej, interwencyjnej, solidaryzacyjnej oraz prewencyjnej.

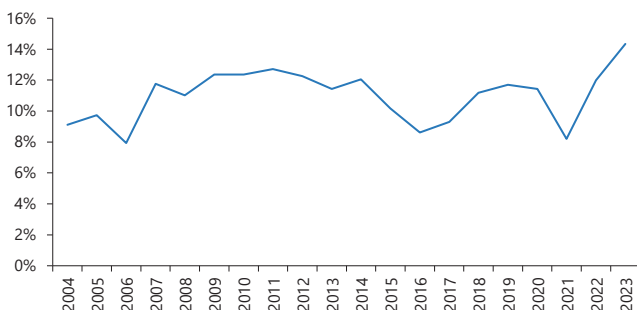
Dawca pomocy rozwojowej może liczyć na pewne korzyści związane z tym typem aktywności międzynarodowej. Stanowi ona dowód na tyle dobrego stanu jego gospodarki, że realne jest przeznaczanie części nadwyżki finansowej na wspieranie innych państw. **Zwiększa** to jego **prestiż i uznanie** w oczach światowej opinii publicznej. Uzyskanie statusu dawcy ODA może być elementem strategii państwa, mającej na celu polepszenie pozycji swego kraju na arenie międzynarodowej.

Institucje pomocowe niezbyt chętnie się do tego przyznają, ale działalność pomocowa nie- sie też ze sobą **możliwość promowania gospodarek państw donatorów** w kraju beneficjenta. Powiązania w dziedzinie współpracy rozwojowej z upływem czasu mogą się przekładać na relacje biznesowe. Działalnością również wzbudzającą kontrowersje jest używanie instrumentu ODA do **upowszechnienia w świecie wartości i idei**, do których szczególną wagę przywiązuje dawca wsparcia rozwojowego.⁷¹

Dobrym miernikiem zjawiska promocji wartości i idei może być jeden z elementów składowych podsektora „rząd i społeczeństwo obywatelskie”.

⁷¹ Realizując określone projekty i wspierając lokalne organizacje pozarządowe, dawcy pomocy podkreślają, że działania te zmierzają do wspierania idei demokracji, partycypacji i świadomości społecznej, idei dobrych rządów, znajomości praw człowieka. Zdarza się także, że promują podstawowe zasady działania gospodarki rynkowej. Dzięki takim zadaniom zachodnie rządy zdobywają zwolenników w społeczeństwach państw-beneficjentów, którzy podzielają ich wizję świata i wartości. W większości przypadków ten stan rzeczy nie wzbudza większych kontrowersji, choć pytania o wpływ takich działań na rozwój społeczno-gospodarczy – już tak.

Wykres 1. Udział zagadnienia „rząd i społeczeństwo obywatelskie – ogólnie” w wartości bilateralnych grantów państw DAC

Źródło: opracowanie własne na podstawie DAC5: *Aid (ODA)*..., op. cit. Brak danych niezbędnych do obliczeń przed 2004 r. Obliczenia na podstawie wartości pomiaru zobowiązań.

Przez przeważającą część okresu 2004–2023 państwa DAC przeznaczały kilkanaście procent (średnia 11%) wartości bilateralnej ODA w formie dotacji na wsparcie wspomnianego powyżej zagadnienia. Znajdziemy tutaj liczne projekty mające na celu zwiększenie pluralizmu politycznego (w tym poprzez serwisy informacyjne donatorów), wzmacnianie rządów prawa czy liberalizację ustrojów państw-beneficjentów (poprzez wsparcie grup opozycyjnych)⁷². Część rządów krajów, do których kierowana jest pomoc, odbiera te działania jako ingerencję w sprawy wewnętrzne, a czasami wręcz maskowanie operacji szpiegowskich czy wywrotowych.

Pomoc może się także stać dla jej donatorów narzędziem oddziaływania na obszary wychodzące z konfliktów. Dzięki polepszaniu warunków życiowych zmęczonych konfliktem mieszkańców donatorzy mogą uzyskać lepsze warunki do osiągnięcia sukcesu w **procesie budowania pokoju**. Eliminacja podstawowych barier rozwoju bywa niezbędna do powodzenia procesu **budowania struktur państwowych**.⁷³ Inicjatywy takie jak pomoc Irakijczykom w powrocie do ich domów na terenach wyzwolonych spod okupacji Państwa Islamskiego (projekt o nr OECD 2021021801A finansowany przez USA, a realizowany przez Narody Zjednoczone), pożyczka niemiecka dla Kolumbii na realizację tamtejszej Agendy Pokoju (nr OECD 2021144458) czy finansowanie przez Norwegię usunięcia min w obszarach cywilnych Górskiego Karabachu (nr OECD 2021001205) to tylko niektóre przykłady wykorzystania w 2021 r. ODA do celów ściśle związanych z budowaniem pokoju⁷⁴. Wartość brutto wydatków dawców na dotacje klasyfikowane w zakresie zagadnienia „Konflikt, pokój i bezpieczeństwo” we wspomnianym 2021 r. wyniosła blisko 4,4 mld

⁷² Zob. *CRS: Creditor Reporting*..., op. cit.

⁷³ Stymulacja tych dziedzin wpisuje się w ideę paradygmatu liberalnego nauki o stosunkach międzynarodowych.

⁷⁴ Zob. *CRS: Creditor Reporting*..., op. cit.

USD⁷⁵. Ogólne wsparcie podstawowych instytucji społecznych w państwie dotkniętym konfliktem zbrojnym może także zaowocować zmniejszeniem się lokalnego poparcia dla radykalnie nastawionych, antagonistycznych ugrupowań oraz stworzeniem atrakcyjnej alternatywy zniechęcającej do powrotu do walk. Pokojowo zaangażowani dawcy ODA muszą przekonać społeczeństwa biorców, że porzucenie konfliktu jest w ich interesie i może być opłacalne dla wszystkich zaangażowanych stron. Jeśli się to powiedzie, zarówno donatorzy, jak i ogólnie środowisko międzynarodowe, zyskują na prestiżu, ale też zwiększają poczucie bezpieczeństwa. Wraz z postępującą destabilizacją systemu międzynarodowego dawcy coraz częściej mierzą się z koniecznością odwoływania się do omawianej funkcji ODA, co skutkuje dużym wzrostem funduszy kierowanych do państw dotkniętych konfliktami⁷⁶.

Stosowanie funkcji **wspomagania polityki zagranicznej** przejawia się w rozmaite sposoby. O jednym z nich możemy mówić, gdy donator wykorzystuje fakt oferowania wsparcia w celu przekonania rządu i społeczeństwa kraju beneficjenta do swych postulatów politycznych (manipulując ich nastrojami). Bywa, że taka perswazja ma miejsce w trakcie konfliktu zbrojnego, w którym kraj-dawca jest jedną ze stron (*vide* pomoc USA i UE dla Afganistanu i Iraku). Używa on wtedy ODA, aby kupić zaufanie ludności cywilnej.⁷⁷ Wyjątkowo hojne państwo może starać się wykorzystać instrument pomocowy, by nadzorować poczynania rządu kraju beneficjenta. Taka interpretacja funkcji ODA jest bliska spojrzeniu szkoły krytycznej na system pomocowy. **Podstawowym mechanizmem wywierania przez donatorów nacisku na beneficjentów jest warunkowanie pomocy.**⁷⁸ Zdaniem Ngaire Woods ta praktyka dawców nie jest niczym nowym, jednak jej utrwalenie i ujednolicenie nastąpiło dopiero po **sformułowaniu Konsensusu Waszyngtońskiego** (*Washington Consensus*).⁷⁹ Innym sposobem zdobywania poparcia beneficjentów jest wykorzystanie ODA

⁷⁵ Zob. DAC5: *Aid (ODA) by...*, op. cit.

⁷⁶ Więcej w tym zakresie w podrödziale 2.1 książki.

⁷⁷ Do takiej praktyki nie można podchodzić jednoznacznie negatywnie. Co prawda, intencje dawcy w tym wypadku nie są szczerze, jednakże nie zmienia to faktu, że przekonywane społeczeństwo odnosi konkretne korzyści. Takie wykorzystanie instrumentu pomocowego niesie ze sobą także groźby: np. narażenia ludności cywilnej na ataki „odwetowe” za korzystanie ze wsparcia oferowanego przez obce siły, zwiększenia ryzyka ponoszonego przez pracowników realizujących projekty rozwojowe czy też generalnego spadku zaufania do instytucji globalnego systemu pomocy rozwojowej.

⁷⁸ Tony Killick definiuje, że na warunkowanie pomocy składają się działania lub obietnice działań, podejmowane przez rząd biorcy na prośbę dawcy (powyższe działania nie miałyby miejsca lub odbyły się w dużo późniejszym terminie, gdyby nie wstawiennictwo donatorów). Zob. T. Killick, *Aid conditionality*, w: V. Desai, R.B. Potter (red.), *The Companion to Development Studies*, London 2002, s. 481. Zdaniem Ngaire Woods warunkowanie polega na ustanowieniu celów politycznych i ekonomicznych, które musi spełnić beneficjent. Zob. N. Woods, *Whose Aid? Whose Influence? China, Emerging Donors and the Silent Revolution in Development Assistance*, „International Affairs” 84 (2008) 6, s. 12.

⁷⁹ Ibidem, s. 12. Konsensus Waszyngtoński to wizja rozwoju oparta na założeniach neoliberalizmu. Stała się teoretycznym rozwinięciem formułowanych i promowanych w latach 80. i 90. XX w. programów (polityk) dostosowawczych. Wdrażanie założeń Konsensusu stało się nieodłącznym warunkiem przyznania wsparcia finansowego Grupy Banku Światowego i Międzynarodowego Funduszu Walutowego. Jak pisze Ryszard Piasecki: „Konsensus Waszyngtoński można przedstawić w postaci punktów, które w pełni odzwierciedlają jego prorynkową orientację: dyscyplina fiskalna, eliminacja subsydiów rządowych, reforma podatków, uwolnienie stóp procentowych, utrzymywanie niskiej inflacji, jednolite kursy walutowe, zagwarantowanie praw własności, deregulacja gospodarki, liberalizacja handlu,

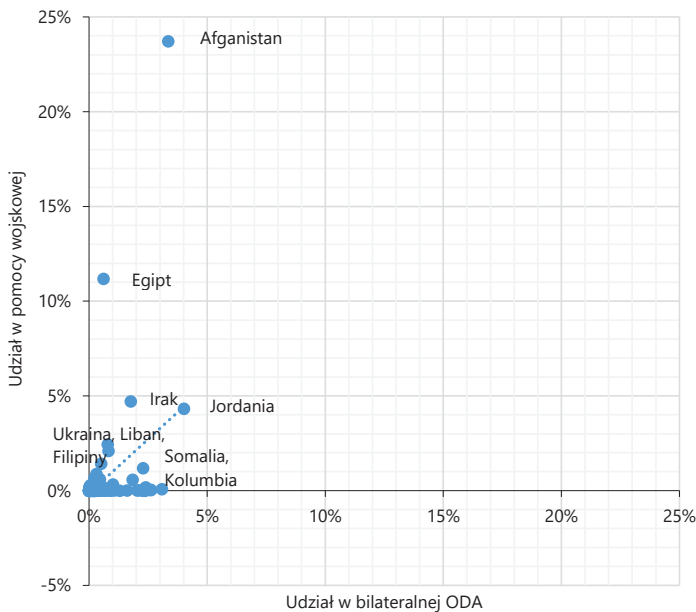
do budowy tzw. miękkiej siły (*soft power*) donatora.⁸⁰ Wsparcie rozwojowe może być również wykorzystywane do wspierania polityki zagranicznej donatora poprzez tworzenie zachęty dla beneficjentów do ściślejszego integrowania się z dawcą (efekt występuje np. w relacjach UE–kraje kandydujące do członkostwa w Unii). Współpraca w dziedzinie promocji rozwoju może przeobrazić się w inne formy kooperacji, ale też odwrotnie, dodatkowym celem istniejącego już wcześniej bloku integracyjnego może stać się eliminacja problemów rozwojowych jego członków (ma to zastosowanie w odniesieniu do dawców z globalnego Południa). Dla obserwatorów, spoglądających na stosunki międzynarodowe przez pryzmat szkoły realistycznej, uzasadnione będzie twierdzenie, że ODA da się wykorzystać jako narzędzie zarządzania sojuszami (w ostatnich latach dobrze widoczne w kontekście pomocy Zachodu dla walczącej z rosyjską inwazją Ukrainy, gdzie ODA jest wykorzystywana jako jeden ze strumieni wsparcia, lecz także rywalizacji USA i ChRL na obszarze Azji i Pacyfiku). Państwo-donator, odgrywające wiodącą rolę w sojuszu, drogą udzielania wsparcia rozwojowego może okazać innym sprzymierzeńcom wdzięczność za lojalność (oraz sugerować, że jego bezpieczeństwo leży w ścisłym interesie ekonomicznym wszystkich koalicjantów). Przywódca sojuszu może oferować ODA, aby zwiększyć ogólny potencjał (także pozamilitarny) swych stronników i zademonstrować przewagę względem konkurencyjnego obozu.

prywatyzacja, eliminacja barier dla bezpośrednich inwestycji zagranicznych i liberalizacja finansowa. Zakładano, że przy poparciu USA wolny rynek i odrzucenie interwencji państwa rozwiążą problemy krajów rozwijających się". Z perspektywy czasu można stwierdzić, że implementacja Konsensu poprzez warunkowanie pomocy i programy dostosowawcze wiązała się z dużymi kosztami społecznymi. Niejednoznaczne efekty tych działań są różnie oceniane w zależności od preferencji politycznych. Ravi Kanbur zauważa jednak, że praktyka implementacji programów dostosowawczych różniła się od pierwotnych założeń teoretycznych, obejmujących wykorzystanie oszczędności wynikających z porzucenia dotacji handlowych na priorytetowe wydatki publiczne, takie jak edukacja czy ochrona zdrowia. IBRD i IMF były ostro krytykowane za kontrowersyjną politykę promocji neoliberalizmu gospodarczego, jednak od czasu kryzysów azjatyckiego/argentyńskiego z końca XX w. można zauważyć powolną zmianę tego podejścia. Zob. R. Piasecki (red.), *Ekonomia rozwoju*, Warszawa 2007, s. 25; J. Williamson, *A Short History of the Washington Consensus*, „Law and Business Review of the Americas” Vol. 15, No. 1 (2009), <https://scholar.smu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1381&context=lbria>; P. Deszczyński, *Konceptualne podstawy pomocy...*, op. cit., s. 31–32; B. Winiarski, *Polityka gospodarcza w podzielonym świecie*, w: B. Winiarski (red.), *Polityka gospodarcza. Wydanie drugie*, Warszawa 2001, s. 171–176; J. Borowiec, *Polityka dostosowawcza*, w: B. Winiarski (red.), *Polityka gospodarcza...*, op. cit., s. 665–668; K. Czaplicka, *Od pomocy do...*, op. cit., s. 14–15; J. Witkowski, *Ewolucja koncepcji rozwoju od końca II wojny światowej do roku 2000*, „Dialogi o rozwoju” 2 (2008), Global Research Development Group, s. 17–21; P. Bagiński, M. Kowalska, *Finansowanie rozwoju krajów...*, op. cit., s. 97–99; D. Kopiński, *Pomoc rozwojowa: teoria...*, op. cit., s. 95–97; R. Kanbur, *The Co-Evolution of the Washington Consensus and the Economic Development Discourse*, Macalester International, Vol. 24, <http://ipidumn.pbworks.com/f/Kanbur-The+Co-Evolution+of+the+Wash+Consensus+and+the+Econ+Dev+Discourse.pdf>, s. 34–37.

⁸⁰ Istotą koncepcji Josepha Nye’a jest osiąganie celów politycznych nie za pomocą przymusu, nacisku bądź groźby, lecz w odwołaniu do ogólnie rozumianej atrakcyjności państwa (zob. J. Nye, *The Benefits of Soft Power*, <https://cdn.ymaws.com/educationfoundationsfl.org/resource/collection/5DB0DA03-DA59-4C4B-91F6-386C3C50D5C8/The-Benefits-of-Soft-Power-HBS-Working-Knowled.pdf>). W takim kontekście odwołanie się do instrumentu pomocowego nie będzie polegało na zastosowaniu strategii kija i marchewki, czyli kupowania bieżącego poparcia za pomocą środków ODA wobec groźby odebrania wsparcia rozwojowego w przypadku postępowania innego niż oczekiwane. Podejmowane działania promocji rozwoju, wspólnie z innymi czynnikami, takimi jak spuścizna kulturowa czy dorobek naukowo-technologiczny, powinny bardziej subtelnie zmierzać do kreacji pozytywnego wizerunku, który zwiększałby ogólną atrakcyjność donatora w oczach innych podmiotów międzynarodowych. W rezultacie temu państwu łatwiej może przyjść przekonywanie innych do swych racji, a tym samym osiąganie swych celów.

Zestawienie odbiorców amerykańskiej pomocy rozwojowej i militarnej pozwala nam zidentyfikować przypadki, gdzie funkcja wspomagania polityki zagranicznej jest dobrze widoczna.

Wykres 2. Udziały procentowe biorców amerykańskiej ODA i pomocy wojskowej (stan na 2020 r.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie *U.S. Overseas Loans and Grants: Obligations and Loan Authorizations, July 1, 1945–September 30, 2020*, U.S. Agency for International Development, [https://foreignassistance.gov/reports#tab-u.s.-overseas-loans-and-grants-\(greenbook\)](https://foreignassistance.gov/reports#tab-u.s.-overseas-loans-and-grants-(greenbook)) oraz *DAC2A: Aid (ODA) Disbursements to Countries and Regions*, [https://data-explorer.oecd.org/vis?fs\[0\]=Topic%2C1%7CDevelopment%23DEV%23%7COfficial%20Development%20Assistance%20%28ODA%29%23DEV_ODA%23&pg=0&fc=Topic&snb=19&df\[ds\]=dsDisseminateFinalDMZ&df\[id\]=DSD_DAC2%40DF_DAC2A&df\[ag\]=OECD.DCD.FSD&df\[vs\]=1.1](https://data-explorer.oecd.org/vis?fs[0]=Topic%2C1%7CDevelopment%23DEV%23%7COfficial%20Development%20Assistance%20%28ODA%29%23DEV_ODA%23&pg=0&fc=Topic&snb=19&df[ds]=dsDisseminateFinalDMZ&df[id]=DSD_DAC2%40DF_DAC2A&df[ag]=OECD.DCD.FSD&df[vs]=1.1). Obliczenia na podstawie wartości ODA brutto. W chwili pisania tekstu źródło nie oferuje danych odnośnie do amerykańskiej pomocy wojskowej po 2020 r. W zestawieniu ujęto tylko państwa, które jednocześnie otrzymywały oba typy wsparcia (czyli brak np. Izraela lub państw UE).

Współczynnik korelacji pomiędzy rozkładem udziałów w pomocy wojskowej USA i ODA oferowanej przez ten kraj w 2020 r. nie jest wysoki (+0,38). Przykłady m.in. Afganistanu, Egiptu, Iraku, Jordanii, Ukrainy, Libanu, Filipin, Somalii oraz Kolumbii pokazują, że możemy znaleźć państwa, które z przyczyn geostrategicznych wyróżniały się w tamtym czasie pod względem obu form zaangażowania amerykańskiej polityki zagranicznej.

W momencie przechodzenia przez okres dekonjunktury dawca może wykorzystywać ODA jako **instrument interwencji we własnej gospodarce**. Dokona tego, niosąc tzw. pomoc związaną, która ogranicza zakup towarów bądź usług tylko do oferty z jego kraju. Tym samym donator może w średnim okresie czasu stymulować własną gospodarkę i zmniejszać różnicę pomiędzy

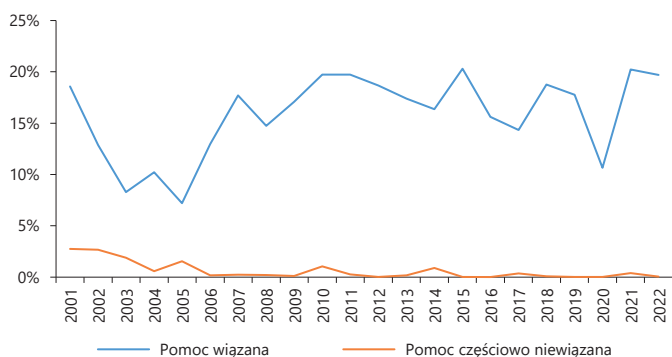
potencjalnym a realnym dochodem narodowym.⁸¹ Donatorzy wyspecjalizowani w wiązaniu pomocy sprawiają, że znaczna część ich ODA w postaci kredytów powraca z kraju beneficjenta do ich gospodarki jako zyski przedsiębiorstw. Skala zjawiska wiązania pomocy zależy nie tylko od dawcy, ale także specyfiki konkretnego beneficjenta.⁸²

Donator chcący czerpać korzyści z wiązania pomocy rozwojowej musi być przygotowany na różnego rodzaju ograniczenia:

- rekomendacje DAC odnośnie do odchodzenia od wiązania ODA (w szczególności dla krajów najbiedniejszych i najbardziej zadłużonych),
- zobowiązania międzynarodowe, np. wynikające ze spotkań Forum Wysokiego Szczebla ds. Efektywności Pomocy,
- potencjalna krytyka ze strony krajowych i międzynarodowych organizacji pozarządowych,
- mniej lub bardziej oficjalne naciski ze strony donatorów, którzy sprzeciwiają się wiązaniu ODA,
- sceptycyzm części beneficjentów względem takiej formy wsparcia.

Doświadczenia ostatnich lat wskazują, że pomimo presji organizacji społecznych i dobrych intencji zawartych w planach międzynarodowych dawcy nie chcą, a nawet do końca nie są w stanie oddzielić niesienia pomocy od interesów i innych polityk własnego państwa.

Wykres 3. Udział pomocy związanej i częściowo niewiązanej w bilateralnej ODA państw DAC

Źródło: opracowanie własne na podstawie DAC7B: *Aid (ODA) Tying Status*, [https://data-explorer.oecd.org/vis?df\[s\]=dsDisseminateFinalDMZ&df\[id\]=DSD_DAC1%40DF_DAC7B&df\[ag\]=OECD.DCD.FSD&df\[vs\]=1.1&dq=DAC.74.500%2B510%2B520%2B530%2B550...Q.&pd=2001%2C&to\[TIME_PERIOD\]=false&vw=tb](https://data-explorer.oecd.org/vis?df[s]=dsDisseminateFinalDMZ&df[id]=DSD_DAC1%40DF_DAC7B&df[ag]=OECD.DCD.FSD&df[vs]=1.1&dq=DAC.74.500%2B510%2B520%2B530%2B550...Q.&pd=2001%2C&to[TIME_PERIOD]=false&vw=tb). Obliczenia na podstawie zobowiązań.

⁸¹ Zob. P. Bagiński, K. Czaplicka, J. Szczyciński, *Międzynarodowa współpraca na...*, op. cit., s. 174.

⁸² Przykładowo, nadzwyczajna skala wyprowadzania środków pomocowych dotyczyła Afganistanu, o czym informowała prasa w 2008 r. Zob. R. Norton-Taylor, *40% of Afghan Aid Returns to Donor Countries, Says Report*, „The Guardian”, 25.03.2008 r., <https://www.theguardian.com/world/2008/mar/25/afghanistan.internationalaidanddevelopment1>.

Pomimo wahań w tym zakresie udział pomocy wiązanej w ODA świadczonej przez członków DAC wykazywał w okresie 2001–2022 (w momencie pisania brak danych za 2023 r.) tendencję wzrastającą. W 2022 r. wyniósł on 20%. Pomoc częściowo niewiązana odgrywa marginalną rolę w systemie. Krajami, które w największym stopniu wiązały swą ODA w 2022 r., były: Grecja (97% bilateralnego wsparcia), Słowacja (85%), Polska (77%), Korea Południowa (38%), USA (36%) oraz Japonia (30%).

Niesienie pomocy rozwojowej daje decydom i społeczeństwom państw-donorów możliwość okazania swej **solidarności ze znajdującymi się w potrzebie** mieszkańcami innych państw. Potrzeba łączenia się ze społeczeństwami zamieszkującymi inne, często odległe, państwa, może wynikać nie tylko z przesłanek politycznych, ale także kulturowych, religijnych czy filozoficznych. Należy pamiętać, że ludzie, w tym przywódcy państw, kierują się w swych wyborach nie tylko egoistycznym interesem, jak twierdzi realizm polityczny, ale także postrzegają świat poprzez inne czynniki, jak wartości, doświadczenia historyczne czy też prozaiczne sympatie/antypatie.

Dzięki odpowiednio ukierunkowanemu świadczeniu ODA donatorzy mogą czerpać korzyści przez **zwalczanie niekorzystnych zjawisk** występujących w kraju beneficjenta, które mogłyby się przenieść do ich własnego kraju, zagrażając tym samym szeroko pojmowanemu bezpieczeństwu donatorów⁸³. Znaczenie zapobiegania wystąpieniu negatywnych efektów jest szczególnie widoczne w przypadku transgranicznych problemów ekologicznych, których przenoszenie się absolutnie nie jest blokowane przez istnienie granic administracyjnych. Z zastosowaniem tej funkcji ODA mieliśmy do czynienia podczas pandemii COVID-19, gdy w miarę upływu czasu państwa-dawcy zaczęli przekazywać krajom-biorcom szczepionki, a ich wartość doliczano do wydatków na pomoc⁸⁴. Wsparcie rozwojowe bywa również wykorzystywane do prób regulacji żywiołowych ruchów migracyjnych (w tym niekontrolowanego napływu uchodźców) i wyzwań społeczno-gospodarczych z nimi związanych⁸⁵. O funkcji prewencyjnej można także mówić w kontekście zapobiegania szerzeniu się ruchów rewolucyjnych i aktywności państw kontestujących porządek międzynarodowy.

⁸³ Zob. M. Smolaga, *Pomoc rozwojowa instrumentem oddziaływania na sferę bezpieczeństwa – możliwości oraz zagrożenia dla donatorów z Europy i Azji*, w: T. Ambroziak, A. Czwołek, S. Gajewski, M. Nowak-Paralus (red.), *Problemy bezpieczeństwa Europy i Azji*, Toruń 2016.

⁸⁴ Zob. *COVID-19 Global Pandemic: Joint Statement by the OECD Development Assistance Committee*, <https://web.archive.oecd.org/temp/2023-07-04/550460-dac-covid-19-statement.htm>; *COVID-19 Related Activities in Official Development Assistance (ODA)*, <https://www.oecd.org/en/topics/sub-issues/oda-eligibility-and-conditions/covid-19-related-activities-in-oda.html>.

⁸⁵ Zob. M. Smolaga, *Pomoc rozwojowa UE skierowana do uchodźców*, w: A. Wojtaszak, J. Jartyś, A. Krawcewicz (red.), *Europa wobec problemu uchodźców w XXI wieku*, Szczecin 2016; M. Smolaga, *Wpływ kryzysu migracyjnego na aktywność pomocową członków Unii Europejskiej*, w: F. Jomma, A. Linka (red.), *Polska i Europa wobec kryzysu imigracyjnego. W poszukiwaniu złotego środka*, Szczecin 2016.

1.4.2. Funkcje ODA z punktu widzenia beneficjenta

O wielofunkcyjnym charakterze pomocy rozwojowej możemy mówić również, rozpatrując zagadnienie z punktu widzenia beneficjentów. W tym kontekście należy wyodrębnić funkcje: kapitałową, sterowania (wzrostem gospodarczym i procesem rozwoju), modernizującą, gratyfikacyjną (motywacyjną), ochronną, integracyjną, legitymującą/delegitymującą oraz rekompensacyjną.

Podstawowym zadaniem wypełnianym przez ODA jest dostarczanie **beneficjentom kapitału** potrzebnego w procesie rozwoju. Jak pokazała praktyka pomocowa, kapitału nie można ograniczać jedynie do środków finansowych czy dóbr materialnych, ale trzeba traktować go szeroko, zaliczając w jego skład także wiedzę. Bez tego ostatniego elementu wsparcie zostanie w krótkim czasie skonsumowane bądź też zwyczajnie okaże się nieskuteczne. Pomocowe środki finansowe są często uzupełnieniem do inwestycji prowadzonych przez sektor prywatny oraz rząd kraju beneficjenta. W ekstremalnych przypadkach ODA jest niemal jedynym źródłem finansowania wydatków prorozwojowych o charakterze inwestycyjnym.⁸⁶ Zysk biorcy ODA można dostrzec nie tylko w powiększeniu się PKB, lecz także w powstaniu materialnych rezultatów, których kraj nie mógłby sfinansować bez pomocy rozwojowej. Ważne jest, aby te dodatkowe inwestycje nie były ukierunkowane wyłącznie na sektor infrastruktury, lecz rozwijały też tzw. kapitał ludzki.

Wsparcie jest istotne dla biorców, gdyż bywa wykorzystywane jako **narzędzie sterowania (zarządzania) makroekonomicznego**. ODA może inicjować wzrost gospodarczy beneficjenta oraz intensyfikować proces jego rozwoju społeczno-gospodarczego. Instrument pomocowy może jednocześnie odgrywać role: stabilizującą i stymulującą. Sprzeczność ta jest pozorna, gdyż wynika z różnych kontekstów. W odniesieniu do rozchwianej gospodarki, pogrążonej w kryzysie, wsparcie finansowe może wprowadzić równowagę makroekonomiczną i stanowić element przeciwdziałania problemom.⁸⁷ Na poziomie mikroekonomicznym ODA daje szansę na pobudzenie aktywności jednostek, które w innych warunkach pozostałyby bierne.

Nie ulega wątpliwości, że w zdecydowanej większości przypadków wsparcie rozwojowe z założenia **powinno nieść ze sobą element modernizacji, unowocześnienia, ułatwienia, ulepszenia**. Wyjątkiem jest oczywiście pomoc humanitarna udzielana z zupełnie innego powodu. Funkcja modernizacyjna nie ma również zastosowania w przypadku ODA świadczonej w celu zachowania i ochrony stanu obecnego – np. warunków życiowych plemion izolowanych, obszarów istotnych ekologicznie *etc.*

Z upływem czasu trwania kooperacji rozwojowej beneficjenci mogą być **wynagradzani za własne wysiłki** na rzecz modernizacji oraz motywowani, poprzez obietnice zwiększenia wsparcia, do dalszej implementacji rozwiązań rekomendowanych przez globalne środowisko pomocowe.

⁸⁶ Taka sytuacja może wystąpić, gdy zbyt niskie są poziomy oszczędności krajowych, zagranicznych inwestycji bezpośrednich czy innych transferów kapitału z zagranicy (np. od emigrantów).

⁸⁷ Aby tak się stało, pomoc musi gwarantować długoterminowe świadczenie na odpowiednim poziomie.

Pomoc rozwojowa może pełnić funkcję ochronną, gdy **zabezpiecza beneficjenta przed pojawieniem się nowych, poważnych problemów rozwojowych** (np. oferowanie w ramach ODA szczepionek w sytuacji, gdy miejscowa ludność jest zagrożona pojawieniem się nowych chorób zakaźnych). Efekt ten również może być odczuwany przez rządy krajów beneficjentów, gdy środki pomocowe **chronią przed eskalacją niepożądanych efektów makroekonomicznych**.

Podobnie jak to ma miejsce w przypadku donatorów również w odniesieniu do beneficjentów pomoc pełni funkcję integrującą. Zagadnienia związane z procesem zarządzania ODA oraz dzielenia się doświadczeniami powodują pojawianie się nowych relacji pomiędzy krajami, które korzystają ze wsparcia rozwojowego. Za przykład takiej **poziomej integracji** (w odróżnieniu od pionowej na linii donator–beneficjenci) można wskazać NEPAD (*New Partnership for Africa's Development*, Nowe Partnerstwo dla Rozwoju Afryki)⁸⁸ czy współpracę biorców pomocy w ramach banków rozwojowych.

Rozpoczęcie kooperacji rozwojowej bądź odrzucenie wsparcia przez państwo Południa może być odczytywane jako czynnik legitymizujący/delegitymizujący jego rząd. Przyznanie danemu krajowi rozbudowanej pomocy może być z punktu widzenia międzynarodowych stosunków politycznych interpretowane na arenie międzynarodowej jako **wyraz zaufania donatora** do konkretnego państwa czy jego rządu. Z drugiej jednak strony w szczególnych sytuacjach odmowa przyjęcia ODA od konkretnego donatora może być wykorzystana jako **sposób zamanifestowania niezależności i suwerenności**.

O funkcji rekompensacyjnej można mówić, gdy wsparcie rozwojowe dla konkretnego kraju traktowane jest jako „**odszkodowanie**” za **okres kolonializmu** czy jako forma **quasi-reparacji wojennych**. W ostatnich latach najgłośniejszym przypadkiem odwołania się do tej funkcji był spór między Namibią a Niemcami odnośnie do rekompensaty za ludobójstwo dokonane w okresie kolonialnym. W rezultacie długich negocjacji w 2021 r. zawarto porozumienie przewidujące dofinansowanie istniejących programów pomocowych kwotą 1,1 mld EUR w ciągu 30 lat⁸⁹.

1.4.3. Funkcje ODA z punktu widzenia systemu

O mniejszej liczbie funkcji mówimy, rozpatrując problem z perspektywy systemowej. W takim kontekście wyróżnić możemy funkcje: egzystencjalną, korygującą, stabilizacyjną, stymulacyjną (interwencyjną, antykrzysową) oraz porządkującą (wyznaczanie pozycji i roli międzynarodowej).

Niewątpliwie ODA pełni dla jej globalnego systemu fundamentalną rolę. Świadczenie wsparcia rozwojowego **uzasadnia** bowiem **powstanie, istnienie i rozwój instytucji** globalnego

⁸⁸ Zob. strona internetowa inicjatywy, www.nepad.org.

⁸⁹ H. Melber, *Colonialism, Genocide and Reparations: The German-Namibian Case*, „Development and Change”, Vol. 55, DOI: 10.1111/dech.12840; P. Oltermann, *Germany Agrees to Pay Namibia €1,1 bn over historical Herero-Nama genocide*, „The Guardian”, 21.05.2021 r., <https://www.theguardian.com/world/2021/may/28/germany-agrees-to-pay-namibia-11bn-over-historical-herero-nama-genocide>.

środowiska pomocowego. Działania systemotwórcze były wtórne do aktywności donatorów. Nie miałyby miejsca, gdyby nakłady na ODA nie osiągnęły znaczących poziomów. Konsekwencją tego stanu rzeczy jest żywotne zainteresowanie instytucji systemu tym, aby państwa przeznaczały jak najwięcej środków na ODA. Nie należy oczekiwać, że środowiska te będą podważały istotę instrumentu pomocowego. Co najwyżej będą się zastanawiały, jak uczynić go bardziej skutecznym. Można także rozważać, czy – paradoksalnie – osiągnięcie ostatecznego sukcesu (przewyciężenie głównych problemów rozwojowych państw Południa) potencjalnie leżałoby w ogóle w interesie samego systemu (i osób z nim związanych). Bo jakiz wtedy byłby sens istnienia globalnego środowiska pomocowego?

Przepływ ODA wprowadza do gospodarki światowej drobną **korektę nierówności** wynikłych z międzynarodowego podziału pracy. Skala aktywności pomocowej utwierdza w przekonaniu, że chodzi o niewielkie wygładzenie nierówności, a nie działanie mogące wprowadzić kategoryczne zmiany jakościowe do systemu. Celem jest eliminacja potencjalnych zagrożeń dla mechanizmów rynkowych, które tworzy sama gospodarka światowa, stwarzanie warunków do włączenia nowych podmiotów do handlu międzynarodowego oraz poprawa wizerunku określonych modeli makroekonomicznych, a nie „sprawiedliwy podział kapitału”.

Wsparcie może być wykorzystywane do **zwiększania regionalnej i globalnej stabilności politycznej** w wyniku poprawy jakości życia jej pośrednich (rządy) i bezpośrednich (społeczeństwa) beneficjentów. Korzyści z tego zjawiska będą odczuwane nie tylko przez globalne środowisko pomocowe, ale i inne układy międzynarodowe w powiązanych dziedzinach (np. porządek międzynarodowy).

Funkcja stymulująca w ujęciu systemowym polega na **pobudzaniu potencjału gospodarczego poszczególnych podmiotów globalnego systemu** (zarówno beneficjentów, jak i donatorów), dzięki czemu zwiększa się zagregowany popyt, a gospodarka światowa otrzymuje dodatkowe impulsy do wzrostu i rozwoju. Działania takie są szczególnie istotne w okresie dekoniunktury, kiedy funkcja stymulacyjna przeobraża się w funkcję interwencyjną (antykrzysową).

Funkcja porządkująca ODA ma znaczenie polityczne. W tradycyjnym ujęciu **wyznaczała ona pozycję i rolę państwa**, przenosząc podział donator–beneficjent z globalnego środowiska pomocowego na inne dziedziny stosunków międzynarodowych. Wyzwaniem dla porządkowania państw względem czynnika pomocy rozwojowej są wschodzący donatorzy, którzy jednocześnie mogą być biorcami i dawcami wsparcia rozwojowego.

Mnogość sposobów wykorzystania ODA oraz wielość perspektyw zaangażowanych aktorów może nieraz prowadzić do braku zrozumienia (np. między organizacjami pozarządowymi a władzami publicznymi) odnośnie do tego jak, w czym i komu pomagać. Przy próbie oceny skuteczności instrumentu pomocowego każdorazowo dochodzi do konfrontacji oczekiwań dotyczących realizacji określonych funkcji ODA ze stanem rzeczywistym. Te oczekiwania są pochodną m.in. interesów, preferencji, odgrywanej roli oraz zapatrywań ideologicznych każdego z obserwatorów.

Zbytne skupianie się przez któregoś z aktorów na konkretnej funkcji ODA (nadużywanie jej) może prowadzić do specyficznych kosztów politycznych i/lub ekonomicznych. W pierwszym

przypadku może to być krajowa i międzynarodowa krytyka postępowania i kontrskuteczność w zakresie zwiększania prestiżu. W drugim przypadku może to być np. uzależnienie od wsparcia zewnętrznego, gwałtowny wzrost zadłużenia czy też wystąpienie sytuacji na wzór tzw. choroby holenderskiej. Można też się zastanowić nad istnieniem kosztów społecznych czy też klimatycznych.

Decydując się na zaangażowanie w kooperację rozwojową, państwo oczekuje, że własne korzyści, płynące z realizacji upatrzonych funkcji ODA, przewyższą ewentualne przyszłe niedogodności, dotyczące zaspokajania interesów partnera współpracy. Warto pamiętać, że paradoksalnie oznacza to również, że do relacji pomocowej może dojść między podmiotami, których cele często określilibyśmy jako rozbieżne.

Podsumowując rozdział z perspektywy wkładu w weryfikację hipotez, możemy stwierdzić, że szereg przytoczonych cech charakterystycznych systemu, które zostały wyróżnione przez wielu autorów, stanowi ważną przesłankę, że globalny system pomocowy realnie istnieje. Innymi słowy, odrzucona jest, niezapisana wprost we wstępie, tzw. hipoteza zerowa, stanowiąca, że system pomocowy nie występuje w rzeczywistości międzynarodowej.

Luźna struktura systemu, jego wielopoziomowość i duży stopień autonomii pozwalają na przedstawienie zróżnicowanych wizji międzynarodowego środowiska pomocowego. Zgodnie z wymogami analizy systemowej jesteśmy w stanie zidentyfikować elementy tego układu, takie jak:

- a) wejścia (sygnały o występowaniu największych problemów rozwojowych w różnych częściach świata; nakłady publiczne na ODA, tworzenie regulacji prawnomiędzynarodowych odnośnie do wsparcia rozwoju);
- b) konwersję wewnątrzsystemową (bilateralne i multilateralne transfery pomocowe, ustalanie programów współpracy międzynarodowej, tworzenie zaleceń i standardów),
- c) wyjścia (korzyści czerpane przez ostatecznych beneficjentów ODA – poprawa jakości życia różnych społeczności);
- d) sprzężenia zwrotne (ewaluacja projektów i programów pomocowych, raporty statystyczne wysyłane do organizacji międzynarodowych – zarówno w zakresie działalności pomocowej, jak i zmian w skali problemów społeczno-gospodarczych, apele polityków o pomoc);
- e) relacja z otoczeniem – bliższym (dotowanie przez państwa prorozwojowej działalności tzw. trzeciego sektora) i dalszym (stabilizujący wpływ na inne systemy – np. handlu międzynarodowego).

W globalnym systemie pomocy rozwojowej nie znajdziemy jednego ośrodka kierowniczego, chociaż trudno jest takiego wymagać, biorąc pod uwagę, że wchodzi w jego skład suwerenne państwa. Wybrane instytucje OECD i Systemu Narodów Zjednoczonych pełnią rolę koordynującą dla działań państw i wielostronnych agend pomocowych.

W zakresie trzeciej z hipotez wskazano jednoznaczne związki między polityką zagraniczną dawcy a finansowanymi inicjatywami pomocowymi, a także między ODA a interesami gospodarczymi aktorów (biorców i dawców). Mnogość funkcji, a także wykonane obliczenia sugerują, że zbyt dużym uproszczeniem byłoby redukcja do jednego tylko czynnika motywacji aktorów do

udziału w pracach systemu. Zbiór potencjalnych korzyści, które stoją przed donatorami i beneficjentami, jest kompleksowy i za każdym razem mocno zindywidualizowany (zależny od stron relacji, formy i sektora pomocy oraz uwarunkowań zewnętrznych). Bezspornie możemy stwierdzić, że wykracza on poza sferę tylko ograniczenia skali problemów społeczno-gospodarczych czy też środowiskowych.

2. Aktorzy

Aktorami w globalnym systemie pomocy rozwojowej są państwa będące dawcami i/lub biorcami wsparcia rozwojowego. W tym rozdziale zaczniemy od potencjału społeczno-gospodarczego grona państw uprawnionych do otrzymywania pomocy oraz zróżnicowania skali występowania problemów rozwojowych na świecie. Dopiero na tym tle przedstawione są dane odnośnie do dystrybucji ODA. Drugi z podrozdziałów skupia się na trendach wydatków dawców na pomoc oraz jej alokacji sektorowej, która wskazuje nie tylko, kogo się wspiera, ale również demonstruje, w jakim zakresie się to czyni. Powyższe dane są kluczowe dla weryfikacji drugiej i częściowo trzeciej z postawionych hipotez. Funkcję wspierającą dla działań aktorów odgrywają organizacje i instytucje międzynarodowe pośredniczące w tych kontaktach, lecz im poświęcony będzie następny rozdział książki.

Konsekwencją nasilenia się procesu przemian społeczno-gospodarczych zachodzących w części państw, przy równoczesnej kontynuacji tradycyjnych sposobów gospodarowania na innych obszarach, jest intensyfikacja zjawiska tzw. luki rozwojowej. Siłą rzeczy wytworzył się podział świata, którego kryterium stanowi poziom rozwoju poszczególnych krajów. Taka segregacja oczywiście ma swoje korzenie w okresie kolonializmu.¹

W literaturze i prasie często można zetknąć się z **rozdzieleniem państw na rozwinięte i kraje rozwijające się**. Zgodnie z historyczną praktyką Narodów Zjednoczonych do regionów/krajów rozwiniętych zaliczało się: Amerykę Północną, Europę, Japonię, Australię i Nową Zelandię. Na regiony/kraje rozwijające się składają się: Afryka, Karaiby, Ameryka Środkowa, Ameryka Południowa, Azja (z wyłączeniem Japonii) oraz Oceania (Strefa Pacyfiku) – z wyłączeniem Australii i Nowej Zelandii. Aby zaniechać kontrowersji, po konsultacjach ze służbami statystycznymi innych organizacji międzynarodowych, Narody Zjednoczone wycofały wspomnianą klasyfikację w 2021 r., zaznaczając jednak, że kategoria „kraje rozwijające się” nadal będzie się

¹ Jeszcze w XIX w. rozróżniano wyznaczające kierunek nowoczesnego rozwoju **narody cywilizowane i ludy dzikie**. Ze względu na szowinistyczny wymiar klasyfikacji bardzo szybko ją porzucono. Ślady tego typu myślenia o rozwoju państwa i jego konsekwencjach można jeszcze zauważyć w pochodzącym z 1920 r. Statucie Stałego Trybunału Sprawiedliwości Międzynarodowej. Artykuł 38 dokumentu zawiera zapis, że Trybunał będzie orzekać m.in. na podstawie „zasad ogólnych prawa, uznanych przez narody cywilizowane”. Sformułowanie to zostało następnie wpisane do art. 38 Statutu Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości, choć jego interpretacja nie jest już dyskryminacyjna. Zob. *Statut stałego Trybunału Sprawiedliwości Międzynarodowej, przewidzianego w artykule 14 Paktu Ligi Narodów*, Dz.U. nr 106 poz. 839, art. 38, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19231060839>. Innym wypracowanym podziałem, który przez wiele lat utrzymywał swoją aktualność, a i dziś rzutuje na obraz stosunków międzynarodowych i współpracy rozwojowej, jest rozróżnienie na **metropolie i terytoria zależne** (kolonialne, półkolonialne). Zaprezentowany powyżej podział państw może obecnie wydawać się nieadekwatny (co z krajami, które nigdy nie posiadały kolonii i także nimi nie były?), a wręcz archaiczny.

pojawiać w różnych kontekstach, np. w odniesieniu do wskaźników mierzących postęp Celów Zrównoważonego Rozwoju².

Według innej klasyfikacji państw, mającej odzwierciedlać różnice w rozwoju międzynarodowym, dzielą się one na:

- Północ – w domyśle bogatą, nowoczesną, zurbanizowaną, dynamiczną i uprzemysłowioną, położoną w klimacie umiarkowanym,
- Południe – stereotypowo postrzegane jako biedne, „zacofane”, w dużym stopniu wiejskie i rolnicze, statyczne, położone w klimacie tropikalnym.

Przeciwstawienie Północy i Południa wywodzi się ze sporządzonego w 1980 r. przez tzw. Komisję Brandta (*Independent Commission on International Development Issues*)³ raportu *North-South: A Programme for Survival*. Trzy lata później zespół opublikował na ten temat kolejny dokument – *Common Crisis: North-South Cooperation for World Recovery*. Opracowania wskazywały, że stosowane do tej pory podziały krajów na trzy światy lub na Wschód i Zachód były nietrafne i stąd wynikała potrzeba wprowadzenia nowej terminologii.⁴ Zabieg rozróżnienia Północy i Południa na arenie międzynarodowej miał też podkreślić znaczenie położenia geograficznego dla powstawania różnych wyzwań rozwojowych, z którymi mierzyć się muszą państwa. W dokumentach zawarto także twierdzenia, że pomoc Południowi leży w ścisłym interesie Północy, ponieważ większy poziom aktywności gospodarczej oraz interakcji (współzależności) ma służyć wszystkim państwom, niezależnie od ich położenia geograficznego czy ideologii. Komisja W. Brandta wyznaczyła linię rozdzielającą Północ i Południe na 30. równoleżniku szerokości północnej (z wyłączeniem Australii i Nowej Zelandii ze sfery Południa). Po rozpadzie ZSRR i obozu wschodniego linia pomiędzy Północą a Południem została zmodyfikowana. Większość byłych tzw. państw socjalistycznych pozostała w grupie Północy, lecz niektóre państwa Wspólnoty Niepodległych Państw zostały uznane za część Południa.⁵

² Warto zauważyć, że rozróżnienie na kraje rozwinięte i rozwijające się nadal jest stosowane jako jedna z klasyfikacji przez organ Narodów Zjednoczonych ds. Handlu i Rozwoju (UNCTAD, *UN Trade and Development*, przez 60 lat funkcjonujący pod nazwą *United Nations Conference on Trade and Development*). Zob. *Classifications*, <https://unctad-stat.unctad.org/EN/Classifications.html>. Zob. *Methodology: Standard Country or Area Codes for Statistical Use (M49)*, <https://unstats.un.org/unsd/methodology/m49>.

³ Powołana z inicjatywy ówczesnego prezaa tzw. Banku Światowego. Oprócz byłego kanclerza RFN, który pełnił rolę przewodniczącego, w skład Komisji wchodził: Abdlatif Y. Al-Hamad (z Kuwejtu), Rodrigo Botero Montoya (z Kolumbii), Antoine Kipsa Dakouré (z Górnej Wolty), Eduardo Frei Montalva (były prezydent Chile), Katherine Graham (z USA), Edward Heath (były premier Wielkiej Brytanii), Amir H. Jamal (z Tanzanii), Lakshmi Kant Jha (z Indii), Khatijah Ahmad (z Malezji), Adam Malik (z Indonezji), Haruki Mori (z Japonii), Joe Morris (z Kanady), Olof Palme (były premier Szwecji), Peter G. Peterson (z USA), Edgard Pisani (z Francji), Shridath Ramphal (z Gujany) i Layachi Yaker (z Algierii) oraz pełniący funkcje techniczne: Jan Pronk, Goran Ohlin i Dragoslav Avramovic. Podkreśla się, że dobór osobowy członków miał wskazać, iż współpraca pomiędzy Północą i Południem jest możliwa.

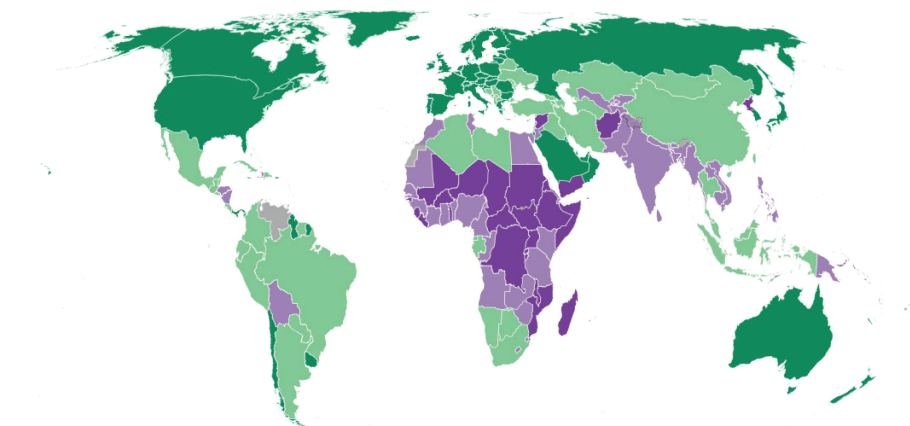
⁴ Warto jednak zaznaczyć, że już maoistowska teoria polityczna akcentowała podział między Północą a Południem i przypisywała antagonizmowi pomiędzy nimi szczególną rolę w procesie rozwoju międzynarodowego.

⁵ K. Dodds, *The Third World, Developing Countries, the South, Poor Countries*, w: V. Desai, R.B. Potter (red.), *The Companion to Development Studies*, London 2002, s. 5; P. Calvert, S. Calvert, *Politics and Society in Developing World*, Third Edition, Harlow 2007, s. 3–4; A. Moskwa, *Wzrost i rozwój gospodarczy*, w: M. Bednarski, J. Wilkin (red.), *Ekonomia dla*

Szczególnie chętnie stosowany przez ekonomistów jest podział państw ze względu na osiągnięty dochód narodowy w przeliczeniu na głowę mieszkańca. Takie kryterium ilościowe (DNB *per capita*) stosuje przy tworzeniu klasyfikacji Grupa Banku Światowego⁶. Nie rozdzielając podmiotów na państwa rozwinięte i rozwijające się, instytucja ta wyszczególnia cztery kategorie gospodarek:

- kraje o niskim dochodzie (*low income*),
- kraje o średnioniskim dochodzie (*lower middle income*),
- kraje o średniowysokim dochodzie (*upper middle income*),
- kraje o wysokim dochodzie (*high income*).⁷

Mapa 1. Klasyfikacja państw i terytoriów zależnych pod względem DNB *per capita*

Źródło: *The World by Income and Region*, <https://datatopics.worldbank.org/world-development-indicators/the-world-by-income-and-region.html>. Stan na 2023 r. Kolorem ciemnofioletowym oznaczono gospodarki o niskim dochodzie, jasnofioletowym – gospodarki o średnioniskim dochodzie, jasnozielonym – gospodarki o średniowysokim dochodzie, a ciemnozielonym – gospodarki o wysokim dochodzie.

prawników i nie tylko, Warszawa 2005, s. 399–400; strona internetowa Centre for Global Negotiations, http://www.brandt21forum.info/About_BrandtCommission.htm.

⁶ Głównym ogniwem Grupy Banku Światowego jest Międzynarodowy Banku Odbudowy i Rozwoju (*International Bank for Reconstruction and Development*, IBRD), czyli tzw. Bank Światowy. Ponadto w jej skład wchodzi: Międzynarodowe Stowarzyszenie Rozwoju (*International Development Association*, IDA), Międzynarodowa Korporacja Finansowa (*International Finance Corporation*, IFC), Wielostronna Agencja Gwarancji Inwestycji (*Multilateral Investment Guarantee Agency*) oraz Międzynarodowe Centrum Rozwiązywania Sporów Inwestycyjnych (*International Centre for Settlement of Investment Disputes*).

⁷ Zob. *World Bank Country and Lending Groups*, <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519-world-bank-country-and-lending-groups>; *How does the World Bank classify countries?*, <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/378834-how-does-the-world-bank-classify-countries>. Jak można się spodziewać, w większości krajów rozwijających się dominuje niski dochód lub dochód średnioniski (wszystkie państwa w obu grupach to kraje rozwijające się). Stanowią one także przytłaczającą większość w kolejnej kategorii – krajów o średniowysokim dochodzie. Dopiero wśród krajów o wysokim DNB dominują kraje rozwinięte. (Choć znalazły się tam trzydzieści trzy kraje rozwijające się i terytoria zależne – wliczając tzw. raje podatkowe – na 86 gospodarek jako takich).

Wartości poszczególnych progów, rozgraniczające te kategorie gospodarek, są rokrocznie (w lipcu) aktualizowane na podstawie wyliczeń przedstawicielstw krajowych Banku Światowego i danych odnośnie do populacji, oferowanych m.in. przez ONZ.⁸ Klasyfikacja ta, mimo swej popularności, nie oddaje w pełni specyfiki procesów rozwoju. Spłyca ich przebieg, ograniczając je tylko do ilościowych zmian jednego czynnika gospodarczego.

Bardziej precyzyjny jest Indeks Społecznego Rozwoju (*Human Development Index*, HDI). Pomysł indeksu zrodził się na początku lat 90. ubiegłego wieku wśród ekspertów Programu Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju (*United Nations Development Programme*, UNDP). Jego metodologia cały czas podlega modyfikacjom. Opiera się na trzech indeksach bazowych: długości życia, edukacji i dochodu narodowego *per capita*.⁹ Takie ujęcie problemu ma zapewnić nie tylko obserwację na poziomie gospodarki, lecz także perspektywę zmiany jakości życia mieszkańców analizowanego podmiotu. Dzięki uszeregowaniu danych nt. poziomu rozwoju poszczególnych państw w rankingu łatwo można uzyskać dla nich perspektywę porównawczą. Rankingi niemal rokrocznie są aktualizowane i prezentowane w Raportach o stanie społecznego rozwoju (*Human Development Reports*) oraz dostępne na stronie UNDP¹⁰. HDI może przyjmować wartości od 1 (największy rozwój) do 0 (rozwój najłagodniejszy). Eksperci, w zależności od zanotowanych rezultatów, dzielą badane podmioty¹¹ na cztery grupy:

- bardzo wysoki poziom HDI (wynik wyższy bądź równy 0,800),
- wysoki poziom HDI (wynik w przedziale 0,700-0,799),
- średni poziom HDI (wynik pomiędzy 0,550 a 0,699),
- niski poziom HDI (wynik poniżej 0,550).

Jak tłumaczą sami autorzy Raportów, HDI nadal jest tylko uproszczonym miernikiem procesów rozwoju gospodarczo-społecznego,¹² oddającym jednak ich istotę. Z tego powodu w różnych miejscach opracowania będę się odwoływać do niego jako istotnego wskaźnika poziomu rozwoju państw i regionów.¹³

⁸ Ibidem.

⁹ Wykorzystywane w obliczeniach indeksów HDI dane źródłowe pochodzą od wyspecjalizowanych organizacji wchodzących w skład Systemu Narodów Zjednoczonych oraz z OECD.

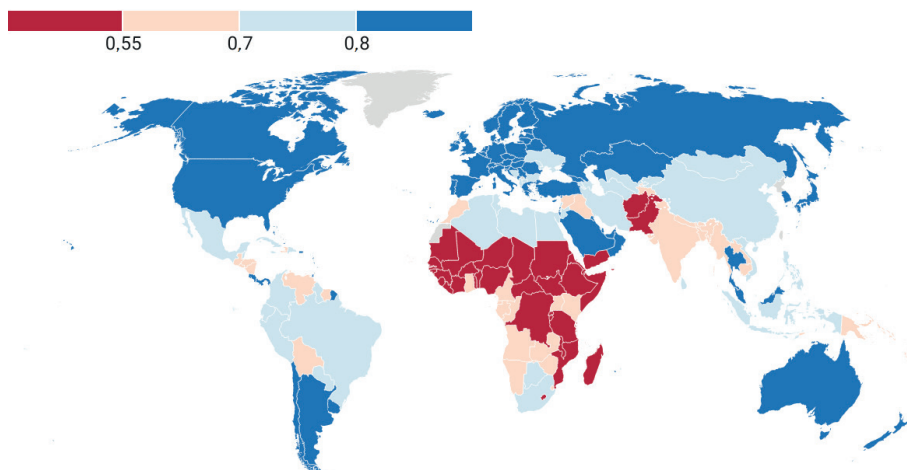
¹⁰ *Human Development Index (HDI)*, <https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index#/indicies/HDI>.

¹¹ W rankingu uwzględniona jest większość krajów członkowskich ONZ; nie figurują w nim podmioty spoza Organizacji, chociaż zdarza się, że one same wykorzystują stworzoną przez UNDP metodologię do obliczenia swego HDI (vide Tajwan).

¹² UNDP opracowało jeszcze dodatkowe, bardziej skomplikowane, wskaźniki, jak choćby: *Inequality-adjusted HDI* – wskaźnik HDI zmodyfikowany o poziom nierówności społecznych, *Gender Inequality Index* – indeks nierówności ze względu na płeć, *Multidimensional Poverty Index* – wielowymiarowy wskaźnik biedy (zastąpił on wskaźnik społecznego ubóstwa – *Human Poverty Index*).

¹³ Zob. *Human Development Report 2023-24: Breaking the Gridlock: Reimagining Cooperation in a Polarized World*, United Nations Development Programme, New York 2024, <https://hdr.undp.org/system/files/documents/global-report-document/hdr2023-24reporten.pdf>; M. Smolaga, *Zastosowanie analizy ilościowo-jakościowej w monitorowaniu wysiłków na rzecz zwalczania problemów rozwojowych*, w: M. Krzysztofik, D. Gauza (red.), *Politologia jako nauka? Teoria a praktyka analizy politycznej*, Zielona Góra 2010, s. 304–305.

Mapa 2. Wskaźnik HDI poszczególnych państw w 2022 roku

Źródło: opracowanie własne (z wykorzystaniem strony internetowej <https://app.datawrapper.de>) na podstawie *Table 1: Human Development Index and Components*, https://hdr.undp.org/sites/default/files/2023-24_HDR/HDR23-24_Statistical_Annex_HDI_Table.xlsx. Kolorem ciemnoczerwonym oznaczono kraje o niskim poziomie HDI, różowym – państwa o średnim poziomie HDI, jasnoniebieskim – o wysokim poziomie HDI i ciemnoniebieskim – o bardzo wysokim poziomie HDI.

Przywołane podziały pełnią nie tylko rolę informacyjną, ale także w pewnym stopniu funkcję regulacyjną w stosunkach międzynarodowych. Jedną z oznak tego jest wskazywanie podmiotom ról w takich układach, jak globalny system pomocy rozwojowej.

2.1. Beneficjenci ODA

Potencjały państw należących do grupy krajów Południa, a więc i zachodzące w nich procesy rozwojowe, są obecnie mocno zróżnicowane.¹⁴ Wśród płaszczyzn, na których manifestuje się odmiennosc przeobrażeń społeczno-gospodarczych krajów rozwijających się, można odnaleźć:

¹⁴ Nawet podczas zimnej wojny, czyli w okresie nasilonej dekolonizacji, kraje rozwijające się nie stanowiły jednolitej grupy państw. Zróżnicowanie ich potencjałów wynika z wielu czynników – zarówno wewnętrznych, jak i zewnętrznych, zależnych od nich oraz niezależnych. Oddziaływanie tych czynników spowodowało, że w ciągu minionych dekad dysproporcje pomiędzy państwami Południa jeszcze się powiększyły. Kluczową rolę należy przywiązywać do: zasobów, jakimi kraje dysponują (czynnik wewnętrzny – niezależny), uczestnictwa w konfliktach międzynarodowych (czynniki zewnętrzny – zależny oraz zewnętrzny – niezależny), istnienia konfliktów wewnętrznych (czynnik wewnętrzny – niezależny), umiejętności rozwiązywania sporów (czynnik wewnętrzny – zależny), pozycji wyjściowej w międzynarodowym podziale pracy (czynnik zewnętrzny – niezależny), próby jej zmiany poprzez stosowanie odpowiednich polityk/strategii rozwojowych (czynnik zewnętrzny – zależny), ale także wielkości i jakości otrzymywanej pomocy rozwojowej (czynnik zewnętrzny – niezależny) oraz umiejętności jej wykorzystania (czynnik wewnętrzny

- a) charakter gospodarki (tradycyjna – gdzie dominuje sektor rolny, oparta na surowcach¹⁵, oparta na turystyce i/lub inne usługi dla zagranicy, uprzemysłowiona);
- b) poziom zasobności społeczeństwa (oprócz standardowych grup, o których mowa powyżej, wśród przedstawicieli Południa wymienia się jeszcze państwa najslabiej rozwinięte – *Least Developed Countries*, LDCs¹⁶ – gdzie poziom DNB na głowę mieszkańca jest drastycznie niski, kumulują się liczne problemy społeczne, a gospodarki tych krajów są uznawane za szczególnie wrażliwe na kryzysy¹⁷);
- c) czynniki geograficzne (stąd wyróżnianie przez ONZ małych wyspiarskich krajów rozwijających się – *Small island developing states*, SIDS¹⁸ – i krajów rozwijających się o niekorzystnym położeniu geograficznym – *Landlocked developing countries*, LLDCs¹⁹).²⁰

Wspomniane wielkie zróżnicowanie potencjałów społeczno-gospodarczych państw stanowiących biorców ODA dobrze widoczne jest, gdy przyjrzymy się udziałom gospodarek o niskim i średnim poziomie DNB²¹ *per capita* w Dochodzie Globalnym Brutto (sumie DNB wszystkich państw, a potem regionów na świecie).

Dane wskazują, że udział wspomnianej grupy w gospodarce światowej wzrósł w ciągu trzech dekad z 13,9% do 35,8%, co należy docenić jako pozytywny trend. Oznacza to, że pomimo wspartych procesami globalizacyjnymi przemian w gospodarce światowej nadal niemal 2/3 wartości ekonomicznej na świecie jest wytwarzane przez kilkadziesiąt państw o wysokim poziomie DNB na mieszkańca. Rozbicie na grupy regionalne pokazuje, że najbardziej z opisywanych procesów zyskała Azja Wschodnia i Pacyfik, choć wzmocniła się także pozycja Azji Południowej. Należy zauważyć, że wzrosty zanotowane przez państwa o średnim i niskim dochodzie z Afryki

– zależny). Zob. M. Smolaga, *Wschodzący donatorzy – droga od biorców do dawców pomocy rozwojowej*, w: A. Grzędzińska, K. Majdzińska, A. Sulowska, *Ubóstwo i wykluczenie: wymiar ekonomiczny, społeczny i polityczny*, Warszawa 2010, s. 405.

¹⁵ Przywołuje się głównie przykład krajów członkowskich OPEC.

¹⁶ Warto dodać, że obecnie na liście LDCs znajdują się 45 państwa. Wykaz jest aktualizowany co 3 lata przez ONZ. Zob. *Least Developed Countries (LDCs)*, <https://www.un.org/development/desa/dpad/least-developed-country-category.html>.

¹⁷ Warto to zestawzić z kategorią państw niestabilnych (*fragile states*). Zob. R. Ficek, *The Idea of a Fragile State: Emergence, Conceptualization, and Application in International Political Practice*, „Stosunki Międzynarodowe – International Relations” 57 (2021), DOI: 10.12688/stomiedintrelat.17468.1; *States of Fragility 2022*, OECD Publishing, Paris 2022, DOI: 10.1787/c7fedf5e-en; *Selected Definitions and Characteristics of ‘Fragile States’ by Key International Actors Prepared by FSDR/DEVINVEST, 2016*, <https://www.ilo.org/media/460611/download>.

¹⁸ *List of SIDS*, <https://www.un.org/ohrrls/content/list-sids>.

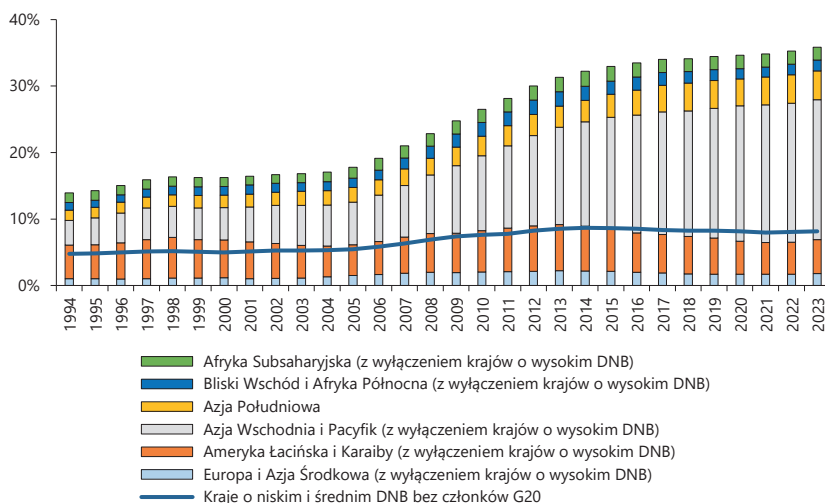
¹⁹ Zob. *List of LLDCs*, <https://www.un.org/ohrrls/content/list-lldc>.

²⁰ UNCTAD dodaje także trzecią kategorię – strukturalnie słabe, wrażliwe i małe gospodarki (*structurally weak, vulnerable, and small economies*). Zob. „*Structurally Weak, Vulnerable and Small Economies: Who are they? What Can UNCTAD Do for Them?*”, TD/B/54/CRP.4, Trade and Development Board, Geneva 2007, https://unctad.org/system/files/official-document/tdb54crp4_en.pdf; *World Investment Report 2023: Investing in Sustainable Energy for All*, United Nations Conference on Trade and Development 2023, https://unctad.org/system/files/official-document/wir2023_en.pdf, s. 14–16.

²¹ Dokładniej chodzi o grupę 131 państw i terytoriów zależnych. Warto uszczegółowić, że wliczane są tu zarówno podmioty o średnioniskim, jak i o średniowysokim dochodzie.

Subsaharyjskiej oraz Afryki Północnej i Bliskiego Wschodu były minimalne i wynosiły mniej, po niecałe 0,5 punktu procentowego (p.p.), a w przypadku tego typu krajów latynoamerykańskich to było tylko 0,1 p.p. Najsilniejszy argument za nierównościami pomiędzy gospodarkami beneficjentów i potrzebą wsparcia wielu z nich będzie kalkulacja, polegająca na odjęciu od rocznych wyników państw o niskim i średnim dochodzie wkładów Argentyny, Brazylii, Chińskiej Republiki Ludowej (ChRL), Indii, Indonezji, Meksyku, RPA i Turcji, czyli członków G20. Okazuje się, że udział ponad 120 pozostałych podmiotów tej grupy w globalnej gospodarce wzrósł z 4,8% w 1994 r. do tylko 8,1% 2023 r. *Notabene*, udział LDCs w 1994 r. wynosił 0,6%, a po trzech dekadach był o 0,8 p.p. większy.

Wykres 4. Udziały państw o niskim i średnim poziomie DNB *per capita* w gospodarce światowej (Dochód Globalnym Brutto)

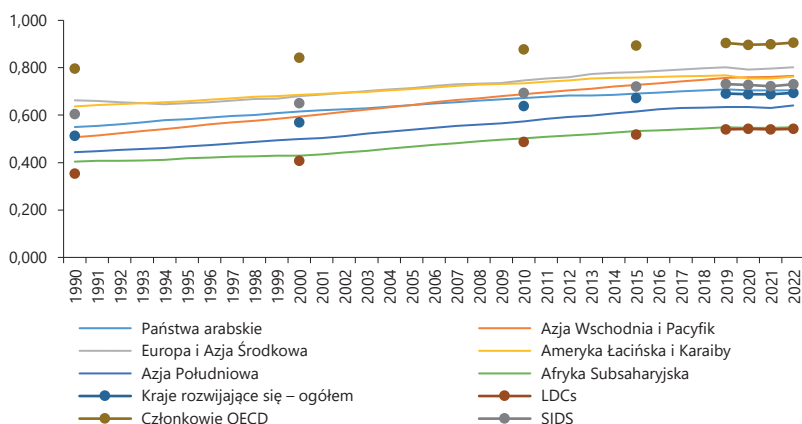
Źródło: opracowanie własne na podstawie *GNI, Atlas Method (Current US\$)*, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.ATLS.CD>.

Różnice między krajami uprawnionymi do korzystania z pomocy widać nie tylko w sile gospodarczej, ale także poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego. W tym zakresie warto przyjrzyć się zmianom wartości wskaźnika HDI dla poszczególnych regionów na przestrzeni ponad trzech dekad.

Jeśli porównamy dane odnośnie do HDI dla 1990 r. i 2022 r., zauważymy, że zarówno wtedy, jak i obecnie największe problemy rozwojowe występowały w regionach Afryki Subsaharyjskiej (zmiana z 0,404 do 0,549) i Azji Południowej (wzrost z 0,444 do 0,641), choć różnica między ich wynikami stopniowo się powiększa. Efekty uzyskane przez Afrykę Subsaharyjską są praktycznie zbieżne z rezultatami LDCs. Największą poprawę zarejestrowano w przypadku Azji Wschodniej

i Pacyfiku (0,507 w 1990 r., 0,766 w 2022 r.), trzy dekady temu słabiej rozwiniętych niż państwa arabskie, które wyprzedziły w tym rankingu w 2006 r., a następnie osiągnęły poziom Ameryki Łacińskiej i Karaibów (0,763 w 2022 r.). W 2022 r. HDI wspomnianych przed chwilą państw arabskich (0,704) lokowało się między wartością wyliczoną dla całości grupy krajów rozwijających się (0,694) a krajów SIDS (0,730). Przez cały okres poddany analizie utrzymuje się luka między HDI regionów rozwijających się a syntetycznym wynikiem państw OECD (0,796 w 1990 r. i 0,906 trzydzieści dwa lata później). Niepokoić może załamanie się tendencji wzrostowych dla wszystkich omawianych kategorii od 2020 r., co można przypisać, wspomnianemu już, polikryzysowi trapiącemu społeczność międzynarodową.

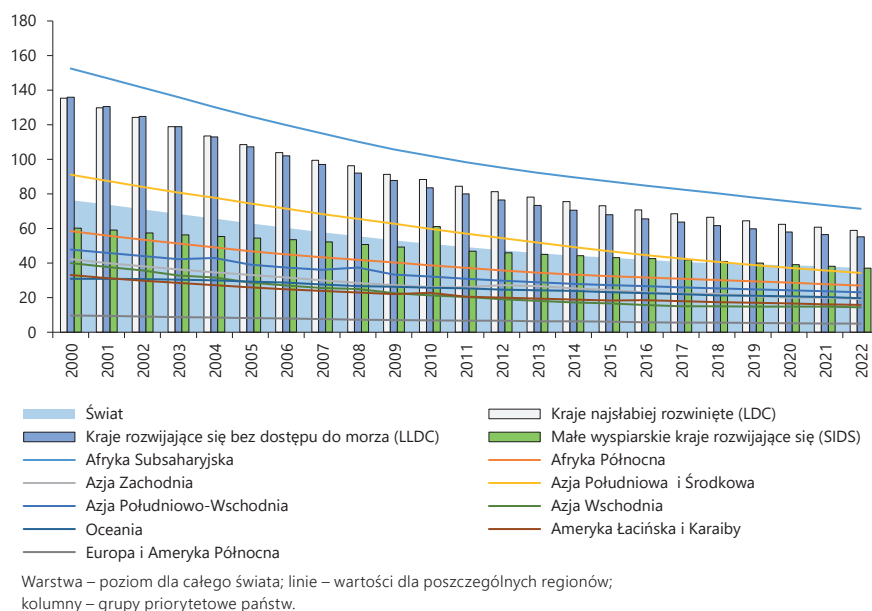
Wykres 5. Notowania wskaźnika HDI dla poszczególnych części świata i grup państw w okresie 1990–2022

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Table 2: Trends in the Human Development Index, 1990–2022*, https://hdr.undp.org/sites/default/files/2023-24_HDR/HDR23-24_Statistical_Annex_HDI_Trends_Table.xlsx oraz *All Composite Indices and Components Time Series (1990–2022)*, https://hdr.undp.org/sites/default/files/2023-24_HDR/HDR23-24_Composite_indices_complete_time_series.csv.

Zróznicowanie potencjałów rozwojowych widać także w aspekcie walki z najważniejszymi problemami społeczno-gospodarczymi w okresie implementacji inicjatyw Milenijnych Celów Rozwoju (MCR) w latach 2001–2015, a potem kontynuujących je Celów Zrównoważonego Rozwoju (CZR), które mają zostać osiągnięte do 2030 r. Wskaźników badających postęp realizacji CZR jest aż 249, ale skupmy się na jednym, niezwykle istotnym, który łączy oba programy działania: zmniejszeniu się umieralności dzieci poniżej 5. roku życia.

Wykres 6. Umieralność dzieci poniżej 5. roku życia (na tysiąc żywych urodzeń)

Źródło: opracowanie własne na podstawie *SDG Indicator Database*, <https://unstats.un.org/sdgs/dataportal/database>.

Jak widać, na całym świecie występowała tendencja do spadku umieralności wśród najmłodszych dzieci. W latach 2000–2022 (w momencie pisania tekstu brak danych za 2023 r.) największy problem w tym zakresie występował w Afryce Subsaharyjskiej (średnia dla całego okresu to 104 zgony na 1000 żywych urodzeń) oraz w Azji Południowej i Środkowej (średnia wyniosła 59/1000). W ciągu omawianych 23 lat największych postępów dokonano w Afryce Subsaharyjskiej (–81 przypadków na 1000 urodzeń), Azji Południowej i Środkowej (prawie –57), Afryce Północnej (–31,5) oraz Azji Wschodniej (–25,6). Z wyjątkiem tej ostatniej, nadal zauważalne są istotne różnice między regionami globalnej Północy i Południa. Największe sukcesy w zakresie obniżania śmiertelności małych dzieci nastąpiły do 2015 r., czyli w czasie realizacji MCR. Przykładowo, w 2001 r. w krajach LDCs poziom umieralności dzieci wynosił 129,8/1000, w 2015 r. 73,2/1000, a w 2022 r. 58,9/1000. Dane globalne pokazują, że dynamika procentowa zmian na świecie zaczęła spowalniać w 2010 r. (prawdopodobnie to wpływ kryzysu finansowego) i od tego czasu, aż do 2018 r., wyhamowywała.

Potrzeba tworzenia przez DAC rejestrów odbiorców pomocy pojawiła się wraz z początkiem gromadzenia przez tę instytucję statystyk dotyczących ODA. W początkowym okresie obejmowały one następujące podmioty:

- wszystkie państwa i terytoria zależne w Afryce, z wyłączeniem RPA,
- zachodnią hemisferę, z wyłączeniem USA i Kanady,

- „niekomunistyczne” państwa Azji i Pacyfiku, z wyłączeniem Australii, Japonii i Nowej Zelandii,
- wybrane podmioty europejskie (Cypr, Gibraltar, Grecja, Hiszpania, Jugosławia, Malta i Turcja).

W miarę zachodzenia przemian w rywalizacji pomiędzy mocarstwami w latach 70. i 80. ubiegłego stulecia Zachód zaczął udzielać ODA takim państwom jak ChRL czy Socjalistyczna Republika Wietnamu, więc DAC wciągnął te podmioty na listę biorców pomocy. Można więc wyciągnąć wniosek, że znajdowanie się w rejestrze prowadzonym przez wymienioną instytucję jest wtórne wobec decyzji politycznej o udzielaniu wsparcia, a nie odwrotnie. Wraz z rozpadem obozu tzw. państw socjalistycznych kraje Europy Środkowej i Wschodniej oraz Azji Środkowej, w wyniku drastycznie pogarszającej się sytuacji społeczno-gospodarczej, zmuszone były korzystać ze wsparcia państw DAC. Dlatego właśnie w 1993 r. Komitet musiał opublikować swą listę biorców pomocy w nowej formie. W części pierwszej rejestru znalazły się państwa Południa, które miały być głównymi beneficjentami ODA. W części drugiej umieszczono wschodnioeuropejskie państwa przechodzące transformację oraz bardziej zaawansowane kraje rozwijające się.²² W 2005 r. część druga *DAC List of ODA Recipients* została zlikwidowana, a większość z ujętych w niej podmiotów przestała otrzymywać wsparcie traktowane jako rozwojowe (pozostałe zostały przeniesione do części pierwszej). Impulsem do tego było wstąpienie szeregu państw do UE, a DAC przyjął zasadę, że członkowie Unii lub nawet państwa mające ustaloną ostateczną datę wejścia do tej organizacji, a także członkowie G8 nie mogą kwalifikować się do bycia beneficjentami ODA. Nie był to pierwszy przypadek, gdy – ze względu na osiągnięcie pewnego poziomu dochodu narodowego lub też na własne życzenie – różne podmioty zostały wyłączone z grupy biorców ODA. Działo się tak zarówno przed 2005 r.,²³ jak i po nim²⁴. Odpowiednio w 2006 r. i 2009 r. do listy dołączono Czarnogórę i Kosowo (wcześniej pomoc dla kosowskich Albańczyków była zaliczana na konto Serbii). W 2011 r. do listy beneficjentów dodano nowo utworzony Sudan Południowy.²⁵

Obecnie obowiązująca Lista DAC²⁶ dzieli beneficjentów ODA (zarówno niepodległe państwa, jak i terytoria zależne) na cztery kategorie:

²² Wsparcie dla nich było klasyfikowane jako Pomoc Oficjalna – *Official Aid* (OA), lecz był to zabieg czysto statystyczny i transfery owe musiały spełniać te same kryteria, które dotyczyły ODA.

²³ Hiszpania w 1983 r., Portugalia w 1991, Gujana Francuska, Gwadelupa, Martynika, Réunion, Saint-Pierre i Miquelon – wszystkie w 1992 r.; Grecja w 1995 r.; Bahamy, Brunei, Katar, Kuwejt, Singapur i Zjednoczone Emiraty Arabskie rok później; Bermudy, Cypr, Falklandy, Hongkong SAR, Izrael, Kajmany, Tajwan w 1997 r.; Antyle Holenderskie, Aruba, Brytyjskie Wyspy Dziewicze, Gibraltar, Korea, Libia, Makau SAR, Mariany Północne, Nowa Kaledonia i Polinezja Francuska w 2000 r.; Malta i Słowenia w 2003 r.

²⁴ Anguilla, Antigua i Barbuda, Arabia Saudyjska, Bahrajn, Barbados, Chile, Chorwacja, Majotta, Oman, Seszele, Trynidad i Tobago, Urugwaj, Wyspy Cooka, Wyspy Św. Krzysztofa i Nevis oraz Wyspy Turks i Caicos.

²⁵ *ODA Recipients: Countries, Territories, and International Organisations*, <https://www.oecd.org/en/topics/sub-issues/oda-eligibility-and-conditions/dac-list-of-oda-recipients.html>; *History of DAC Lists of Aid Recipient Countries*, <https://web.archive.oecd.org/temp/2024-02-12/75435-historyofdaclistsofaidrecipientcountries.htm>.

²⁶ *DAC List of ODA Recipients. Effective for Reporting on 2024 and 2025 Flows*, <https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/topics/policy-sub-issues/oda-eligibility-and-conditions/DAC-List-of-ODA-Recipients-for-reporting-2024-25-flows.pdf>. Następna (z perspektywy pisania tekstu) aktualizacja listy przewidziana jest na drugą połowę 2026 r.

- a) **kraje najslabiej rozwinięte (LDCs)** – znalazło się tu 45 państw (30 z Afryki Subsaharyjskiej, 7 z Azji Wschodniej i Pacyfiku, 4 z Afryki Północnej i Bliskiego Wschodu, 3 z Azji Południowej oraz 1 z Ameryki Łacińskiej i Karaibów);²⁷
- b) **inne kraje o niskim dochodzie** (gdzie DNB *per capita* w 2022 r. był mniejszy od 1135 USD) – w skład tej grupy weszły 2 państwa (1 z Afryki Subsaharyjskiej i 1 z Afryki Północnej i Bliskiego Wschodu);²⁸
- c) **uboższe kraje i terytoria o średnim dochodzie** (*Lower Middle Income Countries and Territories*; DNB *per capita* w 2022 r. od 1136 do 4465 USD) – zaklasyfikowano tak 35 podmiotów (8 z Azji Wschodniej i Pacyfiku, 7 z Ameryki Łacińskiej i Karaibów, 7 z Afryki Subsaharyjskiej, 4 z Azji Środkowej, 3 z Azji Południowej, 3 z Europy, 2 z Afryki Północnej i 2 z Azji Zachodniej);²⁹
- d) **bogatsze kraje i terytoria o średnim dochodzie** (*Upper Middle Income Countries and Territories*; DNB *per capita* w 2022 r. od 4466 do 13845 USD) – do tej grupy zalicza się 59 podmiotów (23 z Ameryki Łacińskiej i Karaibów, 14 z Europy i Azji Środkowej, 11 z Azji Wschodniej i Pacyfiku, 6 z Afryki Subsaharyjskiej, 3 z Afryki Północnej i Bliskiego Wschodu oraz 2 z Azji Południowej).³⁰

Kraje o wysokim poziomie DNB *per capita*, których awans do tej kategorii się utrwalił (tzn. utrzymał się przez okres kilku wyznaczonych lat), tracą prawo do otrzymywania pomocy rozwojowej (wszelkie wsparcie, które otrzymają, nawet na preferencyjnych warunkach, nie zostanie przez OECD traktowane w statystykach jako ODA).

Jak widać opinia, że biorcami ODA są kraje rozwijające się, jest w pewnym stopniu uproszczeniem. Wśród jej beneficjentów nadal znajdują się także państwa europejskie, które nie należą

²⁷ Rozdział na części świata na podstawie *Human Development Insights*, <https://hdr.undp.org/data-center/country-insights#/ranks>. Zamiast nazwy kategorii „Arab States” zastosowałem tytuł „Afryka Północna i Bliski Wschód”. W grupie LDCs znalazły się: Afganistan, Angola, Bangladesz, Benin, Burkina Faso, Burundi, Czad, Demokratyczna Republika Konga (DRK), Dżibuti, Erytrea, Etiopia, Gambia, Gwinea, Gwinea-Bissau, Haiti, Jemen, Kambodża, Kiribati, Komory, Laos, Lesotho, Liberia, Madagaskar, Malawi, Mali, Mauretania, Mjanma, Mozambik, Nepal, Niger, Republika Środkowoafrykańska, Rwanda, Senegal, Sierra Leone, Somalia, Sudan, Sudan Południowy, Tanzania, Timor Wschodni, Togo, Tuvalu, Uganda, Wyspy Salomona, Wyspy Świętego Tomasza i Książęca, Zambia.

²⁸ Kenia, Koreańska Republika Ludowo-Demokratyczna, Tadżykistan i Zimbabwe.

²⁹ Algieria, Bhutan, Boliwia, Egipt, Eswatini, Filipiny, Ghana, Honduras, Indie, Iran, Jordania, Kenia, Kamerun, Kirgistan, Kongo, Liban, Maroko, Mikronezja, Mongolia, Nigeria, Nikaragua, Pakistan, Papua Nowa-Gwinea, Republika Zielonego Przylądka, Samoa, Sri Lanka, Tadżykistan, Tokelau*, Ukraina, Uzbekistan, Wietnam, Wybrzeże Kości Słoniowej, Zimbabwe. * oznaczono terytoria zależne.

³⁰ Albania, Argentyna, Armenia, Azerbejdżan, Belize, Białoruś, Bośnia i Hercegowina, Botswana, Brazylia, ChRL, Czarnogóra, Dominika, Dominikana, Ekwador, Fidżi, Gabon, Grenada, Gruzja, Gujana, Gwinea Równikowa, Gwatemala, Indonezja, Irak, Jamajka, Kazachstan, Kolumbia, Kosowo**, Kostaryka, Kuba, Libia, Macedonia Północna, Malediwy, Malezja, Mauritius, Meksyk, Montserrat*, Namibia, Nauru, Niue*, Palau, Palestyna**, Panama, Paragwaj, Peru, Republika Południowej Afryki, Saint Lucia, Saint Vincent i Grenadyny, Salwador, Serbia, Seszele, Surinam, Tajlandia, Tonga, Turkmenistan, Turcja, Wallis i Futuna*, Wenezuela, Wyspa Św. Heleny*, oraz Wyspy Marshalla. Mimo że Gujana, Panama, Montserrat i Nauru przekroczyły postawiony próg i obecnie zaliczają się do gospodarek o wysokim dochodzie, transfery finansowe do nich nadal mogą być zaliczane jako ODA, ponieważ DAC będzie sprawdzał w perspektywie kilku lat, czy ten trend się utrzyma, a dopiero następnie usunie je z listy. * oznaczono terytoria zależne, ** zaznaczono obszary, których status międzynarodowy nie jest jasny.

do kategorii krajów rozwijających się, czy państw globalnego Południa. Dodatkowo, wsparcie otrzymują także terytoria zależne i podmioty o nie do końca wyjaśnionym statusie prawnomiędzynarodowym (Palestyna i Kosowo).

Według danych DAC w latach 2001–2023 beneficjenci wsparcia rozwojowego otrzymali łącznie ok. 3,45 bln USD.³¹ LDCs pozyskały 29,5% z tej kwoty, inne kraje o niskim dochodzie 2,7%, uboższe kraje i terytoria o średnim dochodzie 22,5%, bogatsze kraje i terytoria o średnim dochodzie ok. 13,8%, bardziej zaawansowane kraje rozwijające się i terytoria 0,3%³², a aż 31,2% nie zostało rozdzielone na podstawie czynnika dochodu lub stanowiło wydatki nieokreślone³³. Jeśli dodamy do siebie wyniki pierwszych dwóch kategorii, widać, że **blisko 1/3 niesionej ODA trafia do krajów najbardziej potrzebujących**. Zauważyć się da również tendencję zmniejszonego priorytetu w dystrybucji wsparcia wraz z polepszaniem się statusu dochodowego społeczeństw-beneficjentów. Jako niedoskonałość systemową należy wskazać aż ok. 1/3 ODA przypisanej do ostatniej z kategorii.

W interpretacji danych historycznych o ODA musimy zachować pewną ostrożność. Status dochodowy poszczególnych państw zmienia się wraz z biegiem czasu. Oznacza to, że gdy dane społeczeństwo znacznie się wzbogaci (lub alternatywnie zbiednieje), zmieniając tym samym klasę pod względem DNB *per capita*, dane odnoszące się do obecnego i przeszłego czerpania pomocy są przenoszone przez OECD do nowej podgrupy. Dobrze to ilustruje zaprezentowana powyżej kategoria „Bardziej zaawansowane kraje rozwijające się i terytoria”, która skupia obecnie podmioty o wysokim poziomie DNB *per capita* (czyli niekwalifikujących się do bycia beneficjentem ODA), ale w momencie gdy tę pomoc otrzymywali, dane społeczeństwa były mniej zamożne i klasyfikowano je w innych kategoriach. Również w przypadku LDCs mieliśmy do czynienia z sytuacją, że w ciągu badanych 23 lat w 6 państwach³⁴ sytuacja poprawiła się na tyle, że ONZ mogła wykreślić je z tej listy³⁵ i przedstawione powyżej dane odnoszą się do grupy 45 krajów tak klasyfikowanych. W skali mikro problem ten można było zauważyć w odniesieniu do Iraku, który po wybuchu wojny w 2003 r. utracił część swego, i tak tłumionego wcześniej przez sankcje, dochodu narodowego (w rankingu Grupy Banku Światowego znajdował się on nieco wyżej niż granica niskiego DNB), lecz w ciągu następnej dekady sektor naftowy zwielokrotnił wartość irackiej

³¹ Źródło: DAC2A: *Aid (ODA) Disbursements to Countries and Regions*, [https://data-explorer.oecd.org/vis?fs\[0\]=Topic%2C1%7CDevelopment%23DEV%23%7COfficial%20Development%20Assistance%20%28ODA%29%23DEV_ODA%23&pg=0&fc=Topic&snb=19&df\[ds\]=dsDisseminateFinalDMZ&df\[id\]=DSD_DAC2%40DF_DAC2A&df\[ag\]=OECD.DCD.FSD&df\[vs\]=1.1](https://data-explorer.oecd.org/vis?fs[0]=Topic%2C1%7CDevelopment%23DEV%23%7COfficial%20Development%20Assistance%20%28ODA%29%23DEV_ODA%23&pg=0&fc=Topic&snb=19&df[ds]=dsDisseminateFinalDMZ&df[id]=DSD_DAC2%40DF_DAC2A&df[ag]=OECD.DCD.FSD&df[vs]=1.1). Kwoty netto (pomniejszone o spłaty pożyczek preferencyjnych), ceny bieżące, pochodzące od wszystkich dawców (bilateralnych i multilateralnych) raportujących do OECD.

³² Chodzi o wsparcie rozwojowe udzielone w przeszłości państwom, które znajdowały się w pierwszej części *DAC List of ODA Recipients*, lecz nie są już uprawnione do otrzymywania ODA.

³³ Tutaj przypisuje się m.in. wydatki na inicjatywy dotyczące regionów/subregionów, bez rozbijania kwot na konkretne państwa. Przede wszystkim księgowane są w tej kategorii wydatki poniesione w kraju donatora, takie jak: wsparcie uchodźców, koszty edukacji osób z globalnego Południa, wydatki administracyjne dawców itd.

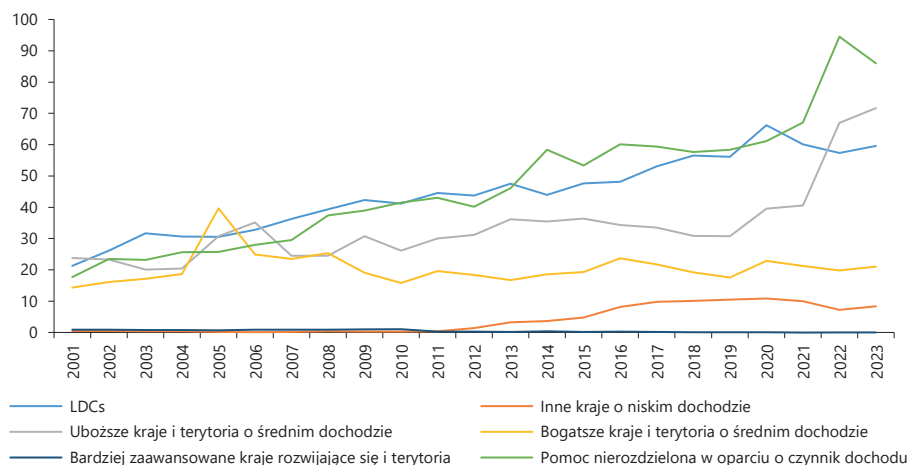
³⁴ Chodzi o Bhutan, Gwineę Równikową, Malediwy, Republikę Zielonego Przylądka, Samoa oraz Vanuatu.

³⁵ Zob. *UN List of Least Developed Countries*, <https://unctad.org/topic/least-developed-countries/list>.

gospodarki.³⁶ Gdy w 2004–2005 r. donatorzy przekazywali Irakowi istotne pakiety pomocowe, były one rejestrowane jako wsparcie dla krajów o średnioniskim dochodzie, a dziś te same fundusze z tamtego okresu uwzględnione są już w kategorii wsparcia beneficjentów o średniowysokim dochodzie narodowym. Niemniej najczęściej zmiany makroekonomiczne odbywają się dużo wolniej, niż wszyscy byśmy pragnęli, stąd wpływ opisywanego zjawiska nie utrudnia nadmiernie badania trendów w dystrybucji ODA.

Poznaliśmy już ogólne udziały poszczególnych grup dochodowych w alokacji ODA w okresie 2001–2023, jednak nie wiemy, jak finansowanie dla nich zmieniało się w poszczególnych latach. Wykorzystanie cen stałych pozwoli nam lepiej zidentyfikować trendy, bez „zakłóceń” w postaci zmiany wartości pieniądza w czasie.

Wykres 7. Dystrybucja ODA w poszczególnych grupach dochodowych beneficjentów (netto, ceny stałe – USD z 2022 r.) wszystkich dawców raportujących do OECD

Źródło: opracowanie własne na podstawie DAC2A: *Aid (ODA) Disbursements to Countries and Regions*, [https://data-explorer.oecd.org/vis?fs\[0\]=Topic%2C1%7CDevelopment%23DEV%23%7COfficial%20Development%20Assistance%20%28ODA%29%23DEV_ODA%23&pg=0&fc=Topic&snb=19&df\[ds\]=dsDisseminateFinalDMZ&df\[id\]=DSD_DAC2%40DF_DAC2A&df\[ag\]=OECD.DCD.FSD&df\[vs\]=1.1](https://data-explorer.oecd.org/vis?fs[0]=Topic%2C1%7CDevelopment%23DEV%23%7COfficial%20Development%20Assistance%20%28ODA%29%23DEV_ODA%23&pg=0&fc=Topic&snb=19&df[ds]=dsDisseminateFinalDMZ&df[id]=DSD_DAC2%40DF_DAC2A&df[ag]=OECD.DCD.FSD&df[vs]=1.1).

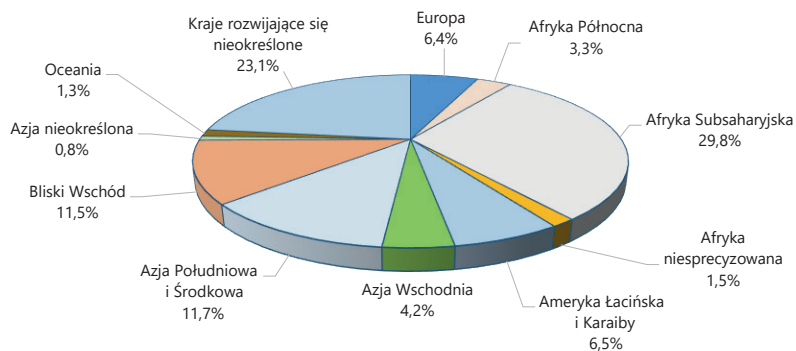
Analiza wskazuje, że jeżeli uwzględnimy łącznie zarówno perspektywę absolutną (zmiana odnośnie do mld USD), jak i relatywną (różnica procentowa), największe przyrosty między 2001 a 2023 nastąpiły w odniesieniu do pomocy rozdzielonej nie na podstawie czynnika dochodu (+68 mld USD, co daje w 2023 r. wartość większą o 386% niż 22 lata wcześniej). Uwagę przykuwa

³⁶ Zob. *GNI per capita, Atlas Method (Current US\$)*, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.CD>; *World Bank GNI per capita Operational: Guidelines & Analytical Classifications*, https://datacatalogapi.worldbank.org/ddhext/ResourceDownload?resource_unique_id=DR0090754&_gl=1*rkx5n7*_gcl_au*Nzc1Nzg5NTA1LjE3MjcwODQ4MjM (arkusz Operational Category Change).

również przyrost środków dla „uboższych krajów i terytoriów o średnim dochodzie”, szczególnie w aspekcie lat 2022–2023 r. W obu przypadkach można zakładać, że za takimi dynamicznymi przyrostami w ostatnich latach analizy stoi wojna rosyjsko-ukraińska. Inny konflikt zbrojny, syryjski, w widoczny sposób odcisnął się na dystrybucji pomocy. A jak ma się sytuacja LDCs? Porównanie trendów wskazuje, że aż do 2014 r., a potem w latach 2018–2020, finansowanie dla nich utrzymywało się na zbliżonym poziomie co dla kategorii pomocy nierozdzielonej na podstawie czynnika dochodu. W latach 2021–2022 finansowanie dla tych najsłabszych członków społeczności międzynarodowej uległo zmniejszeniu, a wzrost w 2023 był ledwo zauważalny³⁷. Pytaniem otwartym jest, czy te zmiany będą miały charakter średnioterminowy, czy trwale odbiją się na alokacji ODA.

A jak pomoc była dzielona pod względem geograficznym? Zacznijmy od alokacji regionalnej.

Wykres 8. Dystrybucja regionalna ODA w latach 2001–2023 (wartości netto, ceny bieżące)

Źródło: opracowanie własne na podstawie DAC2A: *Aid (ODA)*..., op. cit.

Z danych zaprezentowanych na początku podrozdziału pamiętamy, że Afryka Subsaharyjska i Azja Południowa doświadczają największych problemów rozwojowych, które rzutują na ich potencjał gospodarczy i społeczny. Stąd też warto odnotować, że wsparcie dla tych regionów było największe w porównaniu z innymi częściami, lecz ujęte razem wyniosło mniej niż połowę całości ODA (41,5%). Kierując się logiką wskaźnika HDI, powinniśmy oczekiwać na dalszych miejscach państw arabskich i faktycznie – trzecim regionem pod względem udziału w globalnej ODA jest Bliski Wschód z 11,5% (a gdy doda się wynik Afryki Północnej, otrzymamy łącznie 14,8%, co już przewyższa odsetek Azji Południowej i Środkowej). I tutaj zbieżność się kończy, ponieważ logika

³⁷ Tutaj warto odwołać się do ujęcia relatywnego – udziału LDCs w całości pomocy. W 2001 r. wyniósł 27%. W 2003 r. wzrósł do 34%, lecz dwa lata później spadł do niecałych 24%. Po ponownym wzroście w 2007 r. przez lata wahał się w okolicach 30–33%, aż do 2020 r. Opisane obniżki spowodowały, że udział LDCs w ODA w 2023 r. nieznacznie przewyższył 24%. Pomimo opisanej fluktuacji trend dla całych 23 lat był boczny.

podążania za HDI sugerowałaby, że następnym regionem pod względem wielkości alokacji powinna być Azja Wschodnia, a są Ameryka Łacińska i Europa.

W latach 2001–2023 beneficjentami ODA było 157 krajów i terytoriów zależnych. Tak duża liczba podmiotów korzystających w analizowanym czasie ze wsparcia rozwojowego ukazuje, że słuszne są obserwacje Dominika Kosińskiego odnośnie do powszechności systemu pomocowego. W sumie w ciągu tych 23 lat średnia pomoc na beneficjenta wyniosła 14,17 mld USD, ale mediana to 6,36 mld. Pomoc bilateralna zawiera jeszcze jedną pozycję, nieokreślone kraje rozwijające się (*developing countries unspecified*), pod którą w omawianym czasie zarejestrowano aż 748,47 mld USD, czyli aż 23,1% całości pomocy. Jak czytelnik może się domyślać, w ten właśnie sposób w klasyfikacji geograficznej zapisuje się poniesione u siebie/we własnych krajach koszty donatorów, które zaliczono jako ODA. Piętnastoma państwami, które w analizowanych latach otrzymały najwięcej pomocy rozwojowej, są: Afganistan (92,6 mld USD, czyli 3% niesionej ODA), Syria (91,44 mld USD), Irak (87,06 mld USD), Ukraina (85,66 mld USD)³⁸, Etiopia (77,35 mld USD), Nigeria (63,65 mld USD), DRK (61,8 mld USD), Bangladesz (58,44 mld USD), Tanzania (53,97 mld USD), Pakistan (53,14 mld USD), Indie (51,17 mld USD), Wietnam (48,34 mld USD), Egipt (47,48 mld USD), Palestyna (46,59 mld USD) oraz Kenia (46 mld USD, co stanowiło 1,4% globalnej ODA). Powyższa piętnastka beneficjentów otrzymała 29,7% całej pomocy dystrybuowanej podczas analizowanych 23 lat.³⁹

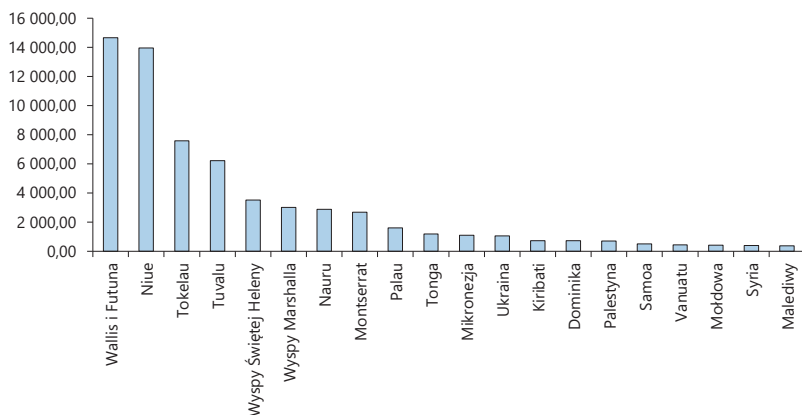
Spośród tych państw pięć należy do grupy LDCs, dwa zalicza się do grupy „inne kraje o niskim dochodzie”, pięć klasyfikuje się jako „uboższe kraje i terytoria o średnim dochodzie” oraz trzy to „bogatsze kraje i terytoria o średnim dochodzie”. Innym aspektem, wartym wzięcia pod uwagę, jest dotknięcie większymi konfliktami zbrojnymi przynajmniej dziewięciu z piętnastu głównych beneficjentów. Nierzadko kraje dostarczające im pomoc rozwojową są lub były również stroną walk (*vide* Afganistan, Irak, Syria) lub w inny sposób zaangażowanym w spór aktorem (np. w odniesieniu do Palestyny czy Nigerii).

Przytaczane kwoty mogą się wydać bardzo wysokie, ale należy wziąć pod uwagę olbrzymią liczbę osób żyjących w państwach uprawnionych do otrzymywania pomocy. W 2001 r. wartość ODA *per capita* wyniosła 10,35 USD. W 2023 r. była niemal czterokrotnie większa (39,04 USD), jednak nadal trudno ją uznać za wysoką. Oczywiście znajdziemy w systemie beneficjentów, dla których wsparcie na mieszkańca było dużo większe niż wspomniane kilkadziesiąt dolarów.

³⁸ Z czego 28,7 mld USD w 2022 r. i kolejne 38,9 mld USD w 2023 r.

³⁹ Obliczenia własne na podstawie DAC2A: *Aid (ODA)*..., op. cit. Kwoty netto podawane w cenach bieżących.

Wykres 9. Dwadzieścia beneficjentów o największej pomocy *per capita* w 2023 roku (netto, ceny bieżące)

Źródło: opracowanie własne na podstawie DAC2A: *Aid (ODA)*..., op. cit.

W tym gronie wyróżniają się Wallis i Futuna, Niue, Tokelau i Tuvalu, ponieważ w ich przypadku wsparcie na mieszkańca to kilkanaście lub kilka tysięcy dolarów. W przypadku Malediwów, które w 2023 r. znalazły się na dwudziestym miejscu wśród największych odbiorców *per capita*, pomoc stanowiła jednak niecałe 385 USD. Zdecydowana większość z państw w przywołanej dwudziestce to małe społeczności wyspiarskie na Pacyfiku lub Karaibach. Ewidentnie odpowiednie nasycenie ODA większych populacji jest problemem dla globalnego środowiska pomocowego. Uzupełnieniem do tego są podmioty pogrążone w istotnych dla dawców konfliktach zbrojnych (Ukraina, Palestyna, Syria) lub nimi zagrożone (Mołdowa).

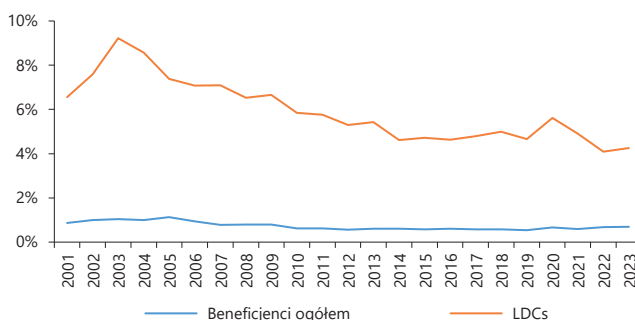
Do oceny znaczenia niesionego wsparcia należy także wziąć pod uwagę fakt, że w trakcie okresu 2001–2023 spadł udział ODA w DNB beneficjentów (zmiana z 0,86% na 0,70%). Na poziomie wszystkich beneficjentów o największej redukcji mogliśmy mówić w latach 2006–2012. Minimum zanotowano w 2019 r., gdy omawiany wskaźnik wyniósł 0,54%.

Spadek nastąpił w trzech z czterech grup dochodowych (wyjątkiem są inne państwa o niskim poziomie DNB *per capita* ze względu na konflikt zbrojny i zapaść gospodarczą Syrii⁴⁰). Redukcja nastąpiła też w odniesieniu do państw LDCs (z 9,2% w 2003 r. do 4,3% w 2023 r.), co z jednej strony pokazuje przyrost ich potencjału gospodarczego⁴¹, ale także utrzymujące się znaczenie pomocy jako formy pozyskania istotnego do rozwoju kapitału.

⁴⁰ Spadek DNB z 59,4 mld USD w 2011 r. do 15,88 mld USD w 2022 r. Zob. *GNI, Atlas Method (Current US\$)*, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.ATLS.CD>.

⁴¹ Z 212,05 mld USD w 2001 r. do 1,47 biliona USD. Źródło: ibidem.

Wykres 10. Udział ODA w DNB beneficjentów

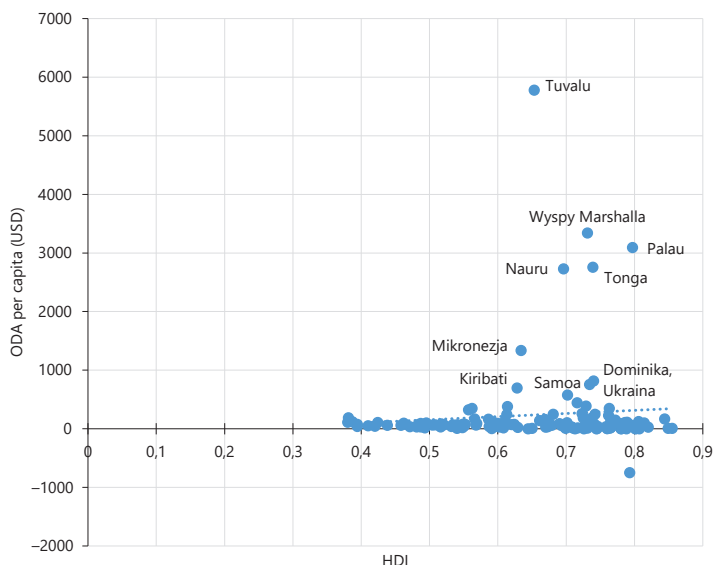
Źródło: opracowanie własne na podstawie DAC2A: Aid (ODA)..., op. cit.

Powyższe informacje pozwalają stwierdzić, że globalne środowisko pomocowe nie koncentruje się wyłącznie na najbiedniejszych państwach Południa. Co prawda, LDCs czy Afryka Subsaharyjska oraz Azja Południowa i Środkowa są istotnymi beneficjentami, lecz uwaga dawców w istotny sposób uwzględnia też inne grupy państw. Jako niepokojący z punktu widzenia konkurencji o środki pomocowe należy uznać wysoki i dynamicznie rosnący udział kategorii związanych z wydatkami krajowymi donatorów. Wyniki dotychczasowej analizy sugerują, że czynniki społeczno-gospodarcze beneficjenta nie są głównym, a na pewno nie jedynym, kryterium decydującym o „hojności” dawców, a tym samym uzyskaniu czołowego miejsca w rankingu odbiorców ODA. Taki stan rzeczy bywa podstawą do formułowania oskarżeń o upolitycznianie i ekonomiczną świadczonego wsparcia, które stawiają organizacje międzynarodowe rządów państw-donatorów. Niemniej warto poświęcić więcej uwagi ustaleniu powiązania między skalą odbieranej pomocy a wartością HDI beneficjenta.

Zacznijmy od sprawdzenia, czy ODA *per capita* jest dystrybuowana zgodnie z logiką, że największa pomoc kierowana jest do państw najslabiej rozwiniętych. Oznaką, że tak jest, będzie wysoki i ujemny wynik współczynnika korelacji między danymi o HDI i ODA *per capita* dla poszczególnych państw. Graficzną demonstracją będzie wyraźny trend malejący (im wyższe HDI, tym mniejsze nasiąknięcie danego społeczeństwa ODA).

Zestawienie obu wskaźników ujawnia, że poziom rozwoju beneficjentów nie jest głównym czynnikiem decydującym o kształtowaniu się wielkości pomocy przypadającej na jednego mieszkańca. Kraje otrzymujące największe wsparcie (przynajmniej z perspektywy relatywnej), Tuvalu, Wyspy Marshalla, Palau, Nauru, Tonga, to państwa o średnim lub wysokim poziomie HDI. Żadne z państw o niskim poziomie HDI nie wyróżniało się na tle ogółu beneficjentów pod względem otrzymywanej pomocy w przeliczeniu na jednego mieszkańca. Trend na omawianym wykresie jest delikatnie rosnący, a nie wyraźnie malejący. W 2022 r. (brak danych o HDI w 2023 r.) współczynnik korelacji między danymi o HDI i ODA *per capita* wyniósł +0,09 i nie był to wyjątek, ponieważ w latach 2001–2021 jego odczyty wahały się między –0,01 a +0,16.

Wykres 11. Relacja między HDI beneficjenta a otrzymywaną ODA *per capita* w 2022 roku (netto, ceny bieżące)

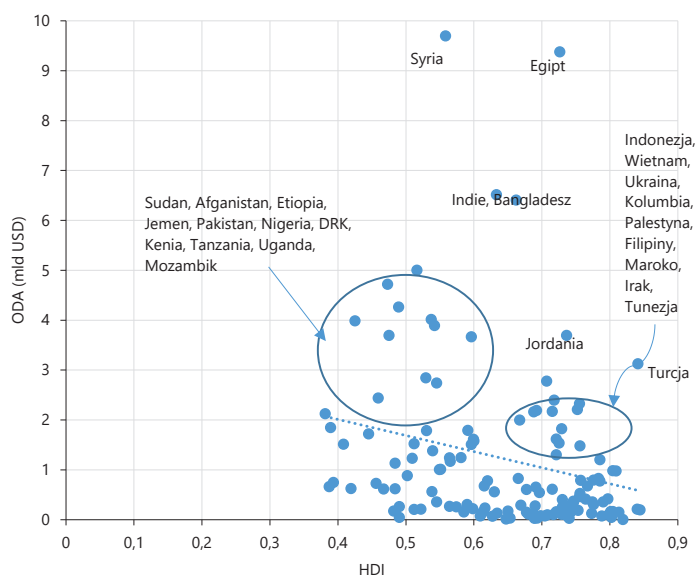
Źródło: opracowanie własne na podstawie DAC2A: *Aid (ODA)*..., op. cit. oraz *All Composite Indices*..., op. cit. Uwaga: na wykresie i w obliczeniach ujęte są tylko przypadki, gdy dla danego państwa mamy jednocześnie wartość HDI (czyli nie znalazły się tu terytoria zależne) i ODA *per capita*.

Należy przyznać, że ujęcie relatywne jest tylko jedną z perspektyw na dystrybucję ODA, która może nam pokazać, jak istotna jest pomoc dla członków danego społeczeństwa, ale nie daje uniwersalnego obrazu. W związku z tym diagnoza nie będzie pełna, jeśli nie odwołamy się też do relacji między HDI a danymi o ODA w liczbach absolutnych. Dla wyeliminowania wpływu spłaty starych kredytów na bieżący wynik do obliczeń wykorzystane zostaną wartości brutto niesionej pomocy. W 2022 r. współczynnik korelacji między HDI a ODA wyniósł $-0,08$, co oznacza brak realnego powiązania. W poprzednim okresie 2001–2021 wynik był wyższy i wahał się między $-0,26$ a $-0,37$, co można już interpretować jako słabą, ale jednak zależność, między poziomem rozwoju danego beneficjenta a wielkością kierowanych do niego środków pomocowych. Wynik za 2022 r. został w bardzo dużym stopniu zmieniony ze względu na ogromne środki przeznaczone dla zmagającej się ze skutkami konfliktu zbrojnego Ukrainy (gdyby wyłączyć wsparcie tego państwa, wynik całego systemu wyniósłby $-0,25$). Z tego względu właśnie na chwilę skupmy się na obrazie relacji z 2021 r., czyli jeszcze sprzed pełnowymiarowego ataku rosyjskiego na Ukrainę.

W 2021 r. największe wsparcie powędrowało niewątpliwie do Syryjczyków (9,7 mld USD), Egipcjan (9,4 mld USD), a także Hindusów (6,5 mld USD) i Bengalczyków (6,4 mld USD). Z tego grona

Egipt (HDI 0,726) przekroczył granicę uznania za kraj o wysokim HDI, a Syria (HDI 0,558) znalazła się zaledwie osiem promili nad granicą między podmiotami o średnim i niskim HDI. Jako pozytyw należy odebrać, że grupa państw o niskim i średnim HDI otrzymała duże wsparcie (między 5 a ok. 2,5 mld USD). Należały do niej (kolejność od największego wsparcia): Sudan, Afganistan, Etiopia, Jemen, Pakistan, Nigeria, DRK, Kenia, Tanzania, Uganda i Mozambik. Możemy także zidentyfikować grupę państw, które są klasyfikowane jako kraje o wysokim HDI (lub blisko granicy uznania za takie), a uzyskują także ewidentnie wyróżniające się wsparcie. W pierwszej kolejności należy wspomnieć o Jordanii (3,7 mld USD) oraz Turcji (3,1 mld USD, zaliczanej do grona podmiotów o bardzo wysokim HDI), ale również (otrzymały między 2,8 a 1,8 mld USD) Indonezji, Wietnamie, Ukrainie, Kolumbii, Palestynie, Filipinach, Maroku, Iraku oraz Tunezji. W 2021 r. korelacja między HDI a ODA wyniosła $-0,23$, a trend był malejący.

Wykres 12. Relacja między HDI beneficjenta a otrzymywaną ODA w liczbach bezwzględnych w 2021 roku (brutto w mld USD, ceny bieżące)

Źródło: opracowanie własne na podstawie DAC2A: *Aid (ODA)*..., op. cit. oraz *All Composite Indices*..., op. cit. Uwaga: na wykresie i w obliczeniach ujęte są tylko przypadki, gdy dla danego państwa mamy jednocześnie wartość HDI (czyli nie znalazły się tu terytoria zależne) i wielkość otrzymanej ODA.

W związku z tym możemy zinterpretować, że poziom rozwoju jest brany pod uwagę przy dystrybucji ODA, ale wyłącznie jako jeden z czynników, a nie determinant. Dawcy jednak nie dostarczają do systemu wystarczających środków, aby w przeważającej części przypadków nasycić pomocą państwa o większej niż mała populacji, stąd bardzo zachwiana relacja między HDI a ODA

per capita. Taki obraz wydaje się odzwierciedlać wizję globalnego systemu pomocy rozwojowej jako reżimu międzynarodowego, ukierunkowanego na rozwiązywanie problemów rozwojowych społeczeństw o niskim i średnim poziomie DNB *per capita* oraz pozarynkowego mechanizmu osiągania profitów politycznych i gospodarczych.

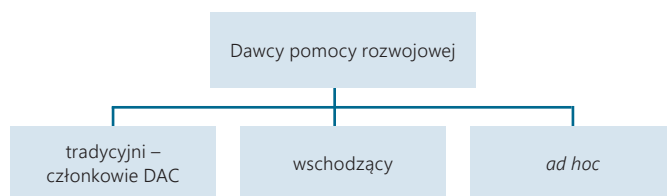
2.2. Donatorzy pomocy rozwojowej

Głównymi dawcami ODA są członkowie DAC.⁴² Nazywani są oni tradycyjnymi donatorami albo po prostu państwami DAC. Ich rola w systemie pomocy rozwojowej jest tak duża, że wielu obserwatorów widzi w nich jedynych dawców pomocy. Jest to wrażenie fałszywe, ponieważ kraje nienależące do Komitetu również świadczą wsparcie rozwojowe.

Problem z oszacowaniem wielkości grupy wszystkich donatorów pojawia się m.in. wraz z uznaniem pomocy humanitarnej za część ODA. Państwa nie mają obowiązku informować o niesionym wsparciu, zarówno rozwojowym *sensu stricto*, jak i humanitarnym. Jak wynika z danych zawartych w prowadzonym przez UN OCHA (*United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs*) systemie FTS (*Financial Tracking Service*), pomoc humanitarną innym krajom świadczyło 196 państw i terytoriów zależnych, co wielokrotnie przewyższa liczebność DAC i oznacza, że *de facto* wszyscy aktorzy w systemie bywają dawcą jakiejś formy wsparcia dla społeczeństw w potrzebie.⁴³

Aby rozróżnić jakościowo i ilościowo inne postawy dawców, państwa świadczące ODA można podzielić na trzy kategorie donatorów: tradycyjnych, wschodzących i *ad-hoc*.

Schemat 5. Podział donatorów pomocy rozwojowej

Źródło: opracowanie własne.

⁴² Sama przynależność do OECD nie powoduje automatycznego wstąpienia do Komitetu. W chwili pisania tekstu Chile, Izrael, Kolumbia, Kostaryka, Meksyk oraz Turcja są członkami organizacji, ale nie Komitetu. Łotwa wstąpiła do DAC w marcu 2025 r., jednak nie jest to uwzględnione w analizach.

⁴³ Zob. *List of Donor Member States*, <https://fts.unocha.org/donors/memberstates>.

Za donatorów *ad hoc* można uznawać te państwa, które sporadycznie aktywizują się na polu świadczenia pomocy rozwojowej (głównie w formie wsparcia humanitarnego bądź wpłat do instytucji wielostronnych). Wartość oferowanego finansowania najczęściej jest niska i nie ma znaczącego wpływu na sytuację beneficjenta. Zarówno donatorzy *ad hoc*, jak i biorcy ich pomocy rozumieją jednak, że są to symboliczne gesty. Dawcy ci, będący najczęściej ciągle beneficjentami ODA, pomagają, aby zmanifestować swą solidarność z ofiarami spektakularnych klęsk żywiołowych⁴⁴, bądź też kierują się bieżącymi interesami politycznymi. Ich wsparcie świadczone jest w sposób niezorganizowany instytucjonalnie oraz nieciągły.

Wschodzącymi donatorami są te państwa oferujące wsparcie, które nie należą do DAC i których instytucje pomocowe nie są tak dojrzałe jak u tradycyjnych dawców. Opisywane podmioty charakteryzują się jednak ciągłością działań, utrzymują budżet bilateralnej ODA powyżej 10 mln USD oraz dysponują stałymi strukturami organizacyjnymi, zajmującymi się zarządzaniem oferowanym wsparciem. Te właściwości odróżniają ich od dawców *ad hoc*. Pomimo mniejszych nierzadko możliwości finansowych od potencjału dawców z Komitetu wschodzący donatorzy, często w nieścisły sposób nazywani nowymi dawcami, dysponują przewagą, którą daje położenie w najbliższym otoczeniu swych głównych beneficjentów. Innym atutem jest doświadczenie z okresu bycia biorcą ODA, co łączy się z lepszym rozumieniem potrzeb i realiów biorców.

Grono wschodzących donatorów liczy około trzydziestu podmiotów. Ze względu na sporą dynamikę zmiany aktywności oraz niedoskonałą, czasami nawet niejawną, informację na temat szczegółów ich programów pomocowych nie da się sporządzić trwałej i zamkniętej listy wschodzących dawców. Na pewno do opisywanego grona należą: Arabia Saudyjska, Argentyna, Azerbejdżan, Brazylia, Bułgaria, Chile, Chorwacja, ChRL, Cypr, Indie, Izrael, Katar, Kazachstan, Kolumbia, Kuwejt, Liechtenstein, Łotwa⁴⁵, Malta, Meksyk, Rosja, RPA, Rumunia, Singapur, Tajlandia, Tajwan, Turcja i Zjednoczone Emiraty Arabskie (ZEA). Zarówno z punktu widzenia zarządzania systemem, jak i prowadzenia badania naukowego problemem z aktywnością pomocową tych państw jest, że tylko część z nich zdecydowała się, aby informować OECD o wynikających z niej nakładach finansowych⁴⁶. W dodatku składają one raporty na różnych poziomach szczegółowości

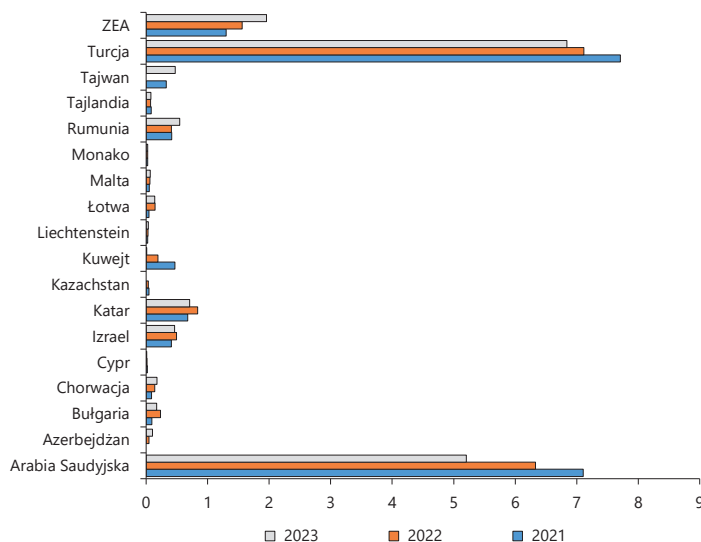
⁴⁴ Tego typu działalność inicjowały m.in. tsunami w Azji Południowo-Wschodniej z 2004 r. czy wielkie powodzie, które dotknęły Pakistan w następnym roku. Warto także wspomnieć o niezwykle silnych trzęsieniach ziemi na Haiti z 2010 r. i w Nepalu z 2015 r., czy choćby tajfunie Rai z 2021, który spowodował wiele zniszczeń na Filipinach. Dla części państw spoza rdzenia globalnego środowiska pomocowego zdobyte w ten sposób doświadczenia były tylko jednorazowym aktem solidarności międzynarodowej. Inne rządy państw nienależących do DAC potraktowały to jako czynnik mobilizujący je do bardziej aktywnych i regularnych zachowań w przyszłości.

⁴⁵ Dla przypomnienia, akcesja Łotwy do DAC nastąpiła już po napisaniu książki i recenzji. Ten fakt nie jest uwzględniony w zestawieniach i analizach.

⁴⁶ W tym zakresie raporty do OECD składają: Arabia Saudyjska, Azerbejdżan, Bułgaria, Chorwacja, Cypr, Izrael, Kazachstan, Katar, Kuwejt, Liechtenstein, Łotwa, Malta, Monako, Rumunia, Tajlandia, Tajwan*, Turcja oraz ZEA.

i z większym od członków DAC opóźnieniem. Największymi nieobecnymi w bazie danych OECD są Brazylia, Rosja⁴⁷, Indie, Chiny i RPA⁴⁸.

Wykres 13. Nakłady raportujących dawców spoza DAC na ODA (kwoty netto w mld USD, ceny bieżące)

Źródło: opracowanie własne na podstawie DAC1: *Flows by Donor (ODA+OOF+Private)*, [https://data-explorer.oecd.org/vis?fs\[0\]=Topic%2C1%7CDevelopment%23DEV%23%7COfficial%20Development%20Assistance%20%28ODA%29%23DEV_ODA%23&pg=0&fc=Topic&snb=19&df\[ds\]=dsDisseminateFinalDMZ&df\[id\]=DSD_DAC1%40DF_DAC1&df\[ag\]=OECD.DCD.FSD&df\[vs\]=1.2](https://data-explorer.oecd.org/vis?fs[0]=Topic%2C1%7CDevelopment%23DEV%23%7COfficial%20Development%20Assistance%20%28ODA%29%23DEV_ODA%23&pg=0&fc=Topic&snb=19&df[ds]=dsDisseminateFinalDMZ&df[id]=DSD_DAC1%40DF_DAC1&df[ag]=OECD.DCD.FSD&df[vs]=1.2).

⁴⁷ Federacja Rosyjska w przeszłości wymieniała się informacjami z OECD, ale organizacja zatrzymała tę współpracę w związku z atakiem rosyjskim na Ukrainę w 2022 r. Efektem są w momencie pisania książki trudności w znalezieniu danych odnoszących się do wsparcia niesionego przez Rosję, a więc interesującego aspektu relacji z globalnym Południem, choć w przeszłości było to możliwe. Zob. przykładowo: M. Smolaga, *Pomoc rozwojowa jako instrument rywalizacji Unii Europejskiej z Federacją Rosyjską: możliwości a rzeczywistość*, w: T. Ambroziak, A. Czwólek, S. Gajewski, M. Nowak-Paralusz (red.), *Rosja, UE i przestrzeń poradziecka: problemy sąsiedztwa*, Toruń 2018; M. Smolaga, *Zarys działalności Chińskiej Republiki Ludowej i Federacji Rosyjskiej w roli wschodzących donatorów pomocy rozwojowej – analiza porównawcza*, w: M. Pietrasik, T. Kamiński (red.), *China Goes Global: rosnące znaczenie Chin na arenie międzynarodowej*, Łódź 2012. Thomas Kunze, Leonardo Salvador oraz Michail Khrapak w tekście wydanym tuż przed wybuchem pełnoskalowej wojny, przywołują informację, że wielkość rosyjskiej ODA w 2019 r. wyniosła 1,2 mld USD (równowartość 0,07% DNB). Zob. T. Kunze, L. Salvador, M. Khrapak, *Blending Development Assistance and Interest Driven Foreign Policy*, „Monitor Development Policy” 5 (2021), <https://www.kas.de/documents/252038/16166715/Russias+Development+Policy+-+Concepts+and+Implementation.pdf/99082856-b969-6fec-844e-4cf42ebf068e>, s. 5–6.

⁴⁸ OECD szacuje, że nakłady na bilateralną pomoc rozwojową Brazylii w 2022 r. wyniosły 0,1 mld USD, Indii 0,9 mld USD, ChRL 3,1 mld USD oraz RPA 0,03 mld USD. Zob. *Development Co-operation Profiles*, Paris 2024, DOI: 10.1787/2dcf1367-en. Należy pamiętać, że metodologia wyliczania wartości wsparcia, a tym samym szacunki odnośnie do wolumenu, w tych państwach często różni się od stosowanej przez OECD. Jak już zostało wspomniane, OECD nie posiada pełni informacji i w swych szacunkach bazuje na źródłach odnoszących się czasami jedynie do części aktywności, która mogłaby się wpisać w definicję ODA.

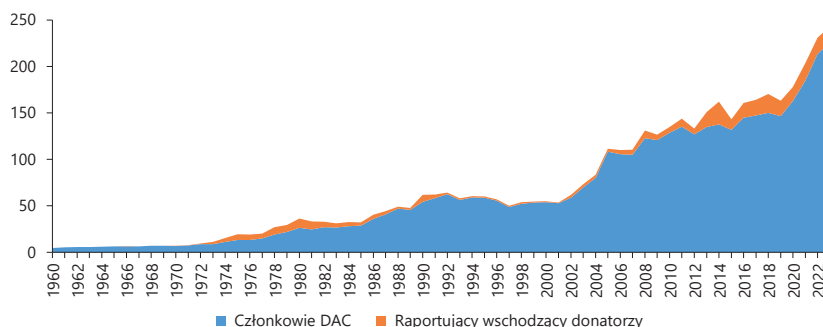
Jak sugeruje już pobieżne zapoznanie się z listą państw zaliczanych do wschodzących donatorów, stanowią one niejednorodną pod względem geograficznym, rozwojowym czy politycznym grupę. Zróżnicowanie dotyczy również skali nakładów na pomoc.

Rozbieżności odnośnie do wkładów finansowych, dajmy na to Malty (niecałe 0,1 mld USD) czy nawet Izraela (ok. 0,5 mld USD) z jednej strony, a Turcji (6,8 mld USD) czy Arabii Saudyjskiej (5,2 mld USD) z drugiej, są olbrzymie. Za największy mankament z punktu widzenia systemowego można uznać fakt, że nie mamy jednej instytucji koordynującej wysiłki wszystkich wschodzących donatorów, która by mogła być odpowiednikiem, ale też i partnerem, dla DAC. Mechanizmy takie, z różną dozą skuteczności, wykształciły się w niektórych regionach (wśród dawców arabskich, w Europie i Ameryce Łacińskiej).

Temat wschodzących dawców jest złożony i w różnych częściach tego tekstu występują do nich odwołania. Warto jednak zaznaczyć, że w celu rzetelnego opisu i analizy zasługuje na osobne ujęcie monograficzne.

Aktywność dużej części wschodzących dawców jest często ignorowana przez badaczy międzynarodowego środowiska pomocowego. Być może takie postępowanie ma jakieś uzasadnienie ze statystycznego punktu widzenia (bo np. wpływ ODA Bułgarii, Chorwacji, Cypru, Łotwy, Malty i Rumunii na trendy współpracy rozwojowej całej UE będzie minimalny lub wręcz niewykrywalny), jednak z punktu widzenia funkcjonowania systemu mnogość aktorów i ilość zawieranych przez nich relacji już ma znaczenie. W badaniu środowiska pomocowego nie warto zapominać o donatorach spoza DAC, również z tego powodu, że w relatywnie krótkim okresie potrafią wielokrotnie poziom zaangażowania finansowego, wyprzedzając jednocześnie w rankingu licznych członków Komitetu (*vide* Arabia Saudyjska, Turcja i ZEA po wybuchu konfliktu zbrojnego w Syrii). Dodatkowo nie możemy zapominać o kontekście politycznym i gospodarczym, który towarzyszy świadczeniu pomocy, tak przez członków DAC, jak i wschodzących dawców.

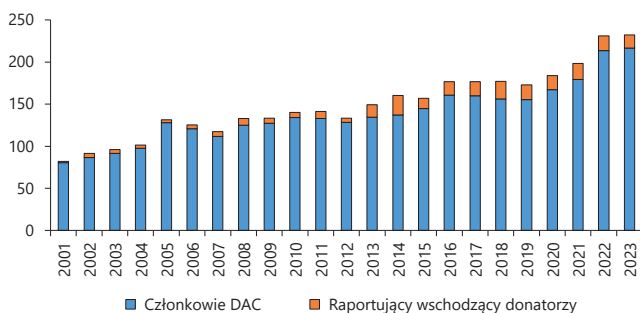
Wykres 14. Nakłady na ODA członków DAC i raportujących wschodzących donatorów (kwoty netto w mld USD, ceny bieżące, okres 1960–2023)

Źródło: opracowanie własne na podstawie DAC: *Flows by...*, op. cit.

Powyższa ilustracja danych może sugerować, że środki płynące od wschodzących donatorów są jedynie „dodatkiem” do ODA świadczonej przez DAC⁴⁹. W latach 1960–2023 członkowie Komitetu wydali łącznie na pomoc 4,1 bln USD, a dawcy spoza tego grona, którzy składają raporty do OECD, „tylko” 0,36 bln USD⁵⁰. W tym czasie jednak były lata (1973–1981), w których wsparcie oferowane przez wschodzących donatorów stanowiło 20–30% globalnej ODA. W interesującym nas szczególnie okresie 2001–2023 było to 7,1%. W 2001 r. do systemu pomocowego wpłynęło kanałami bilateralnymi i multilateralnymi 53,7 mld USD, a w 2023 r. było to już ponad 4,5 razy więcej (dokładnie 243,2 mld USD). Wydaje się to być imponującym przyrostem, który odzwierciedla wzrost zaangażowania dawców w rozwiązywanie problemów społeczno-gospodarczych na świecie (a jeśli spojrzeć na niecałe 5 mld USD ODA w 1960 r., to odnosi się wrażenie gigantycznej zmiany). Są jednak przynajmniej dwa powody, dla których powinniśmy tymczasowo wstrzymać się z tego typu oceną. Dawcy asygnują środki na ODA we własnych walutach, które są następnie przeliczane na dolary amerykańskie. Nawet w trakcie okresu 2001–2023 istotnie wahały się relacje kursów walut (w 2001 r., choćby, euro nie było jeszcze w powszechnym użyciu). Co więcej, zmianie podlegała także siła nabywcza samego USD. Dlatego właśnie lepiej będzie, jeśli do analizy realnej wartości pomocy wykorzystamy ceny stałe, które uwzględniają relacje cen i kursów w czasie.

Wykres 15. Globalna ODA wyrażona w cenach stałych (USD z 2022 r.), kwoty netto

Źródło: opracowanie własne na podstawie *DAC: Flows by...*, op. cit.

Po uwzględnieniu różnic cenowych okazuje się, że rzeczywista wartość łącznych nakładów na pomoc wzrosła w latach 2001–2023 o 184%. ODA za 2001 r. wyrażona w dolarach z 2022 r. równała

⁴⁹ Gdy mowa o wolumenie pomocy członków DAC, wliczane są tutaj nakłady na bilateralną i multilateralną ODA państw, które obecnie należą do Komitetu, niezależnie od daty ich akcesji. Innymi słowy, pomoc świadczona przez Polskę sprzed 2013 r. czy Hiszpanię sprzed 1991 r., czyli z okresów, gdy te kraje były jeszcze wschodzącymi dawcami, i tak jest obecnie zaksięgowana jako ODA DAC. Analogicznie jest z ODA UE, do której obecnie nie wlicza się nakładów brytyjskich na wsparcie rozwojowe z okresu 1973–2020.

⁵⁰ Chociaż należy przypomnieć, że ta kwota nie obejmuje wartości pomocy dostarczanej choćby przez członków założycieli BRICS. Nie wiadomo również, ile wydatków nie udało się zarejestrować (ograniczone zdolności odnośnie do monitorowania i sprawozdania działań to jedna z charakterystycznych bolączek dawców spoza DAC).

się 81,9 mld USD i zestawiona może być ze wsparciem w 2023 r., które wyniosło 232,3 mld USD. Rocznie dawcy dostarczali do systemu średnio 149,6 mld USD (mediana była nieco niższa, równała się ok. 141,2 mld USD). Od 2001 r. mieliśmy do czynienia ze znacznym przyrostu wolumenu ODA, co doprowadziło do przekroczenia progu 100 mld USD w 2004 r., po którym rok później nastąpił imponujący wzrost do 131,4 mld USD⁵¹. Jak wiemy już z podrozdziału poświęconego beneficjentom, nie tylko zaangażowanie w implementację Milenijnych Celów Rozwoju, ale także programy pomocowe towarzyszące zmaganiom zbrojnym w Afganistanie i Iraku znacznie wpływały na postawę donatorów. W omawianym okresie nie obyło się bez spadków wolumenów, które wynikały z chęci efektywnego prowadzenia współpracy rozwojowej (lata 2006–2007) lub zawirowań gospodarczych w krajach-dawcach (2012 r., a potem ponownie w 2019 r.). W dłuższej jednak perspektywie należy uznać, że poziom nakładów na ODA utrzymywał się w trendzie wzrostowym (160 mld USD w 2014 r.; 177 mld USD dwa lata później), czemu „sprzyjała” destabilizacja sytuacji międzynarodowej po tzw. Arabskiej Wiośnie, w tym napływ uchodźców do Europy. W latach 2020–2023 OECD odnotowała kolejny rekord hojności dawców (kolejno 184 mld USD, 198 mld USD, 231 mld USD oraz 232 mld USD), co w dużej mierze było następstwem przeciwdziałania skutkom społeczno-gospodarczym pandemii COVID-19 (w tym tzw. dyplomacji szczepionkowej). Następnie do ODA wliczono olbrzymie koszty wsparcia dla pogrążonego w wojnie państwa ukraińskiego i uchodźców ukraińskich.

Należy pamiętać, że podobnie jak było w przypadku wschodzących donatorów, tak po stronie członków DAC wkłady poszczególnych państw są bardzo zróżnicowane.

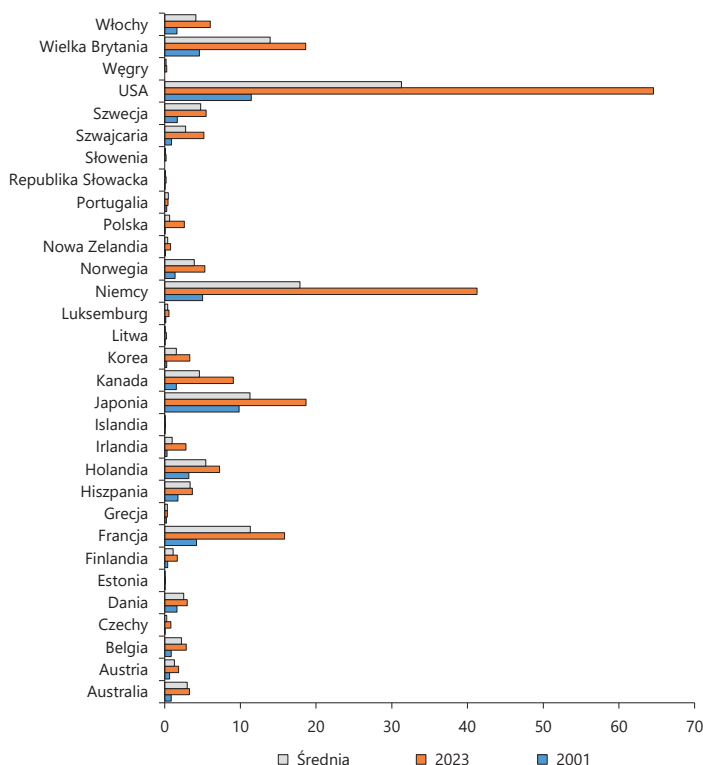
W 2001 r. pięcioma największymi donatorami ODA spośród członków DAC były: USA (11,43 mld USD; blisko 22% nakładów członków Komitetu), Japonia (9,85 mld USD), Niemcy (4,99 mld USD), Wielka Brytania (4,57 mld USD) i Francja 4,2 mld USD). Dwadzieścia dwa lata później czołową piątkę donatorów stanowiły te same państwa, ale ich kolejność była już nieco inna: USA (ok. 64,58 mld USD; blisko 29% łącznej pomocy DAC), Niemcy (41,25 mld USD), Japonia (18,66 mld USD), Wielka Brytania (18,62 mld USD) oraz Francja (15,83 mld USD).⁵² Wymienione kraje mają decydujący wpływ na wysokość wolumenu wsparcia rozwojowego przekazywanego w ramach Komitetu. W omawianym okresie ich nakłady netto łącznie wynosiły ponad 70% wszystkich środków państw DAC na ODA.⁵³

⁵¹ Warto dodać, że ten wynik po części był efektem umarzania długów Iraku (równowartość 15,8 mld USD z 2022 r.), Nigerii (ok. 5,9 mld USD). Długi te były praktycznie nie do odzyskania, dlatego właśnie zostały umorzone (w przypadku Iraku dużą rolę odegrały także naciski ze strony administracji waszyngtońskiej).

⁵² Warto wziąć pod uwagę, że w 2023 r. znajdujące się poza DAC Turcja i Arabia Saudyjska zajęłyby 8. i 12. miejsce w zestawieniu największych dawców globalnej ODA. W 2023 r. Polska znalazła się na 20. pozycji w zestawieniu nakładów na pomoc rozwojową donatorów z DAC i spoza Komitetu.

⁵³ Dane za DAC1: *Flows by Donor (ODA+OOF+Private)*, [https://data-explorer.oecd.org/vis?fs\[0\]=Topic%2C1%7CDevelopment%23DEV%23%7COfficial%20Development%20Assistance%20%28ODA%29%23DEV_ODA%23&pg=0&fc=Topic&snb=19&df\[ds\]=dsDisseminateFinalDMZ&df\[id\]=DSD_DAC1%40DF_DAC1&df\[ag\]=OECD.DCD.FSD&df\[vs\]=1.2](https://data-explorer.oecd.org/vis?fs[0]=Topic%2C1%7CDevelopment%23DEV%23%7COfficial%20Development%20Assistance%20%28ODA%29%23DEV_ODA%23&pg=0&fc=Topic&snb=19&df[ds]=dsDisseminateFinalDMZ&df[id]=DSD_DAC1%40DF_DAC1&df[ag]=OECD.DCD.FSD&df[vs]=1.2).

Wykres 16. Nakłady na ODA poszczególnych państw DAC (kwoty netto, ceny bieżące)

Źródło: opracowanie własne na podstawie DAC: *Flows by...*, op. cit. Średnia dotyczy całego okresu 2001–2023.

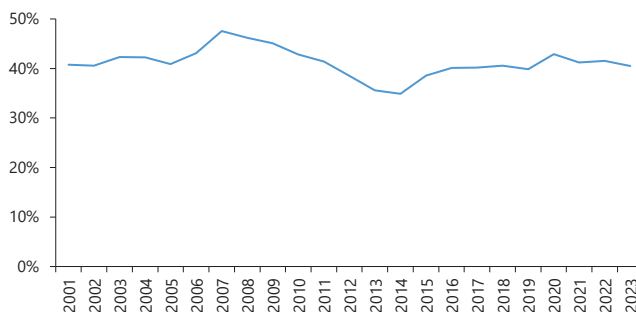
W tym kontekście należy wspomnieć, że UE często prezentuje się jako największy dawca (kollektywny) ODA na świecie⁵⁴. W tym wypadku nie chodzi wyłącznie o wsparcie oferowane przez instytucje pomocowe organizacji, ale także aktywność państw członkowskich. Gdy zsumuje się wydatki na ODA poczynione przez 21 krajów UE, będących zarazem członkami DAC⁵⁵, okaże się,

⁵⁴ Zob. np. *The European Union Remains World's Leading Donor of Official Development Assistance with €75,2 Billion in 2019*, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_674; *Team Europe's Official Development Assistance Reaches €70,2 Billion in 2021*, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_4532. O tworzeniu się i przemianach polityki rozwojowej UE pisze m.in. Katarzyna Kołodziejczyk. Zob. K. Kołodziejczyk, *Główne przejawy ewolucji polityki Unii Europejskiej w dziedzinie współpracy na rzecz rozwoju*, w: P. Bagiński (red.), *Współpraca rozwojowa jako istotny element inteligentnej siły Polski*, Warszawa 2024, https://solidarityfund.pl/wp-content/uploads/2025/01/FSM_Wspolpraca-rozwojowa-jako-istotny-element-inteligentnej-sily-Polski.pdf..., s. 72–88.

⁵⁵ Dla przypomnienia, do ODA UE nie wlicza już się pomocy świadczonej przez Wielką Brytanię przed opuszczeniem Unii w 2020 r.

że dostarczyły one w latach 2001–2023 łącznie 1,32 bln USD ODA⁵⁶, czyli ponad 44% całości nakładów państw DAC. A jak się ma aktywność całej UE w kontekście globalnej ODA?

Wykres 17. Udział ODA UE w globalnej pomocy rozwojowej

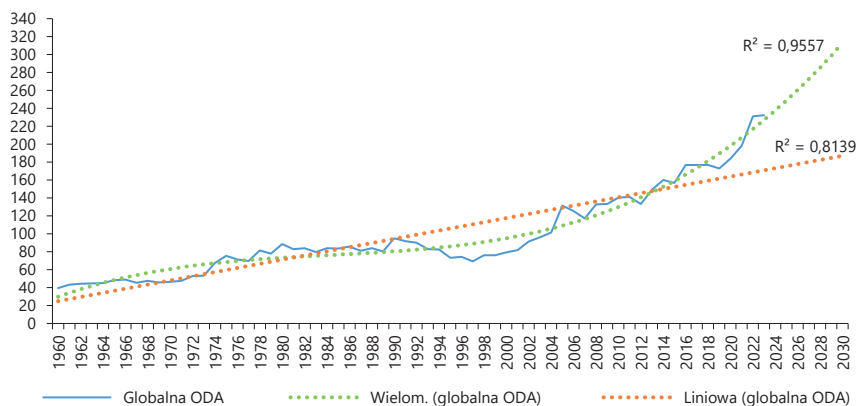
Źródło: opracowanie własne na podstawie *DACI: Flows by...*, op. cit.

Aby odpowiedzieć na powyższe pytanie, możemy zestawić zagregowaną wartość ODA (zarówno przekazywaną bilateralnie, jak i dwustronnie, w tym poprzez instytucje UE) państw członkowskich UE (w tym szóstki spoza DAC) z sumą nakładów na pomoc wszystkich członków Komitetu, jak również raportujących do OECD wschodzących donatorów. Okazuje się, że zarówno w 2001, jak i dwadzieścia dwa lata później udziały UE w globalnym systemie pomocy rozwojowej znajdowały się praktycznie na tym samym poziomie (odpowiednio było to 40,8% i 40,5%; średnia dla całego okresu to 41,2%). Oczywiście zarówno ODA UE, jak i globalna pomoc rozwojowa zwiększały swą wartość, lecz nie zawsze działało się to absolutnie proporcjonalnie. Maksymalne (47,6% w 2007 r.) i minimalne (34,9% w 2014 r.) wartości zarejestrowane podczas analizy ilustrują, jakim ciosem dla unijnych ambicji odgrywania roli lidera w systemie pomocowym był globalny kryzys finansowy. „Punktem odbicia” dla trendu była destabilizacja najbliższego otoczenia międzynarodowego Unii (przejawiająca się m.in. kryzysem migracyjnym 2015 r.) oraz finalizacja inicjatywy MCR (również 2015 r.), a następnie rozpoczęcie jeszcze bardziej ambitnych (i dużo bardziej rozbudowanych) CZR. Występująca w tym okresie presja polityczna wymusiła na europejskich ministrach finansów wyrażenie zgody na zaangażowanie dodatkowych środków do działań wchodzących w zakres ODA. Truizmem będzie stwierdzenie, że gdyby nie doszło do brexitu, pozycja UE w DAC, jak i generalnie w globalnym systemie pomocowym byłaby lepsza.

A jak się kształtuje perspektywa kształtowania wolumenu globalnej ODA w najbliższych latach?

⁵⁶ W tym samym czasie Bułgaria, Chorwacja, Cypr, Łotwa, Malta i Rumunia (czyli sześć krajów UE, które nadal nie wstąpiły do DAC) przeznaczyły na ODA 7,47 mld USD.

Wykres 18. Ekstrapolacja trendów dawców nakładów na globalną ODA do 2030 roku
(na podstawie danych w cenach stałych – mld USD z 2022 r.)

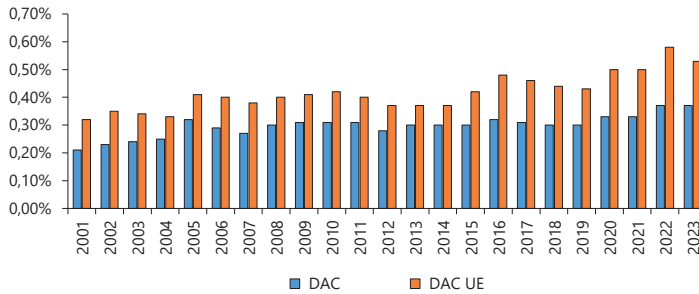
Źródło: opracowanie własne na podstawie DAC1: *Flows by...*, op. cit.

Wykorzystując ekstrapolację trendów, możemy starać się przewidzieć wielkość globalnej ODA (sumy nakładów członków DAC i raportujących wschodzących donatorów) do 2030 r. (daty końcowej CZR, czyli momentu, gdy globalny system pomocowy znowu stanie na rozdrożu). Na powyższym wykresie widzimy wykorzystanie trendu liniowego, który ma odzwierciedlać scenariusz zachowawczy, oraz funkcji wielomianowej trzeciego stopnia, która prezentuje bardziej ekspansywne finansowo ujęcie. Zestawienie obu opcji wskazuje, że do 2030 r. wolumen globalnej pomocy powinien się kształtować w przedziale 190–310 mld USD. Realizacja wariantu zachowawczego byłaby skutkiem oszczędności budżetowych wśród największych dawców, które nie byłyby zrekomensowane przez inne państwa i/lub spadkiem wiary społeczeństw w sens niesienia ODA. Jeśli dojdzie do dalszej destabilizacji systemu bezpieczeństwa i dalszego przedłużania, a nawet rozszerzania, konfliktów zbrojnych, będziemy świadkami niepożądanych zjawisk międzynarodowych, również w sferze społeczno-gospodarczej. Dotychczasowa praktyka rządów wielu państw-donatorów wskazuje, że będą starać się wykorzystać budżety pomocowe, aby odpowiedzieć na te problemy (lub przynajmniej zaliczyć ponoszone z nimi koszty jako ODA). Oczywiście pozostaje także wiara w optymistyczny wariant tego scenariusza. Wtedy wraz ze zmianami w globalnych relacjach międzynarodowych dojdzie do wygaszania kolejnych konfliktów i rządy krajów-dawców zdecydują się nie tylko finansować odbudowę przy użyciu ODA, ale również nadrobić zaległości w realizacji CZR.

O zaangażowaniu dawców we współpracę rozwojową decydują nie tylko kwoty absolutne, przewidziane co roku w budżetach instytucji świadczących ODA. Większości donatorów daleko

do realizacji sformułowanego w 1970 r. przez Zgromadzenie Ogólne (ZO) ONZ postulatu zakładającego przekazywanie przez kraje rozwinięte pomocy w wysokości 0,7% swego DNB.⁵⁷

Wykres 19. Relacja nakładów ODA do DNB dawców (na podstawie cen bieżących)

Źródło: opracowanie własne na podstawie *DAC1: Flows by...*, op. cit. Pomiar danych przez OECD dla lat 2001–2017 był oparty na metodzie nakładów/wydatkowania, a od 2018 r. na metodzie ekwiwalentu grantu. OECD nie utrzymała ciągłości metody pomiaru danych w odniesieniu do wskaźnika ODA/DNB.

W ujęciu całościowym w latach 2001–2023 państwa DAC udzielały ODA mieszczącą się w przedziale 0,21–0,37% ich zagregowanego DNB. O ile w początkowej fazie (do 2005 r.) rosło zaangażowanie gospodarek członków DAC w pomoc dla krajów Południa, o tyle od 2008 r. ustabilizowało się ono lub, jak powiedzieliby krytycy, „ugrzęzło” w okolicy 0,3%. Zmiana metodologii pomiaru wielkości wskaźnika ODA/DNB (z wyliczania kwoty netto na tzw. ekwiwalent grantu/dotacji⁵⁸) nie przyniosła rewolucyjnych zmian w tym trendzie. Dopiero od 2020 r. widzimy wzrosty relatywnego poziomu nakładów na ODA (do 0,37% w 2022 r. i 2023 r.). Na tym tle pozytywnie odznaczają się państwa UE należące do Komitetu. Ich zaangażowanie wzrosło w latach 2001–2010 z poziomu 0,32% do 0,42%. Po kilku nieco słabszych latach wskaźnik ponownie wzrósł do 0,48% w 2016 r. W latach 2018–2019 mogliśmy znowu zaobserwować pewne zmniejszenie zaangażowania, a w następnych trzech latach odwrócenie tej tendencji (w 2022 r. zanotowano maksimum w postaci 0,58%). Niestety brakuje danych dla wschodzących donatorów ujętych jako jeden blok.

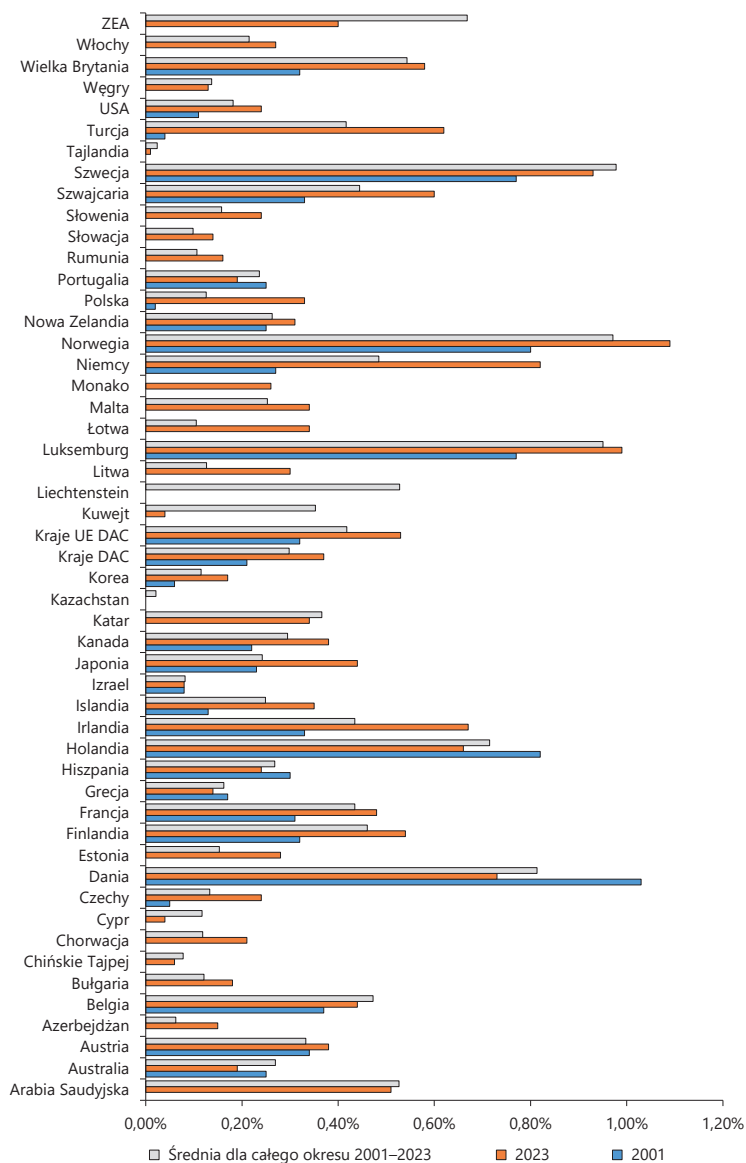
Powyższe zestawienie sugeruje, że najwięksi pozaeuropejscy donatorzy słabo angażują swój potencjał gospodarczy w niesienie wsparcia rozwojowego. Zmiana tego stanu rzeczy nie jest

⁵⁷ Zob. Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego *International Development Strategy for the Second United Nations Development Decade*, A/RES/2626(XXV), <https://digitallibrary.un.org/record/201726>. Cel został powtórzony przy wielu okazjach, m.in. podczas uchwalania CZR. Zob. *Transforming Our World: the 2030 Agenda for Sustainable Development. Resolution Adopted by the General Assembly on 25 September 2015.*, A/RES/70/1, United Nations, General Assembly 2015, https://digitallibrary.un.org/record/803352/files/A_70_L1-EN.pdf?ln=en.

⁵⁸ Zob. *The Modernisation of Official Development Assistance (ODA)*, <https://web-archiw.oecd.org/temp/2023-11-13/395130-modernisation-dac-statistical-system.htm>.

priorytetem dla ich krajowych systemów pomocowych. Przyjrzyjmy się osiągnięciom poszczególnych dawców.

Wykres 20. Relacja ODA do DNB poszczególnych członków DAC i raportujących dawców spoza Komitetu

Źródło: opracowanie własne na podstawie DACI: *Flows by...*, op. cit. Pomiar danych przez OECD dla lat 2001–2017 był oparty na metodzie nakładów/wydatkowania, a od 2018 r. na metodzie ekwiwalentu grantu.

Zacznijmy od piątki największych dawców pod względem nakładów w liczbach absolutnych (mld USD), których wpływ na całość systemu jest największy. Co prawda, USA pomiędzy 2001 r. a 2023 r. zwiększyły udział swego DNB w świadczonej ODA z 0,11% do 0,24%, jednak wynik ten nie tylko jest bardzo daleki od celu 0,7%, ale także od ogólnego rezultatu dla całego DAC. W przypadku Japonii zarejestrowano zmianę odczytu wskaźnika z 0,23% do 0,44%. Również osiągnięcia Francji i Wielkiej Brytanii istotnie się poprawiły (odpowiednio wzrost z 0,31% do 0,48% oraz z 0,32% do 0,58%⁵⁹). O największej jednak zmianie w tym gronie można mówić w odniesieniu do Niemiec (0,27% w 2001 r. i 0,79% w 2023r.). Niestety zarówno wśród wielu największych, jak i licznych mniejszych dawców zaangażowanie jest nadal dalekie od progu 0,7% ODA/DNB, co jest ogromnym problemem systemowym. Są oczywiście chlubne wyjątki, starające się spełniać wspomniany wcześniej postulat. W 2023 r. w przypadku pięciu państw stosunek udzielanej ODA do dochodu narodowego był większy niż 0,7%. Były to: Norwegia – 1,09%; Luksemburg – 0,99%; Szwecja – 0,91%; wspomniane już Niemcy – 0,79%; i Dania – 0,85%. Z wyjątkiem Norwegii wszystkie te państwa należą do UE.

Więszemu zaangażowaniu unijnych gospodarek w niesione wsparcie sprzyjały zapisy tzw. Europejskiego Konsensusu w sprawie Pomocy Rozwojowej z 2005 r. Dokument wskazywał krajom członkowskim, by w 2015 r. ich pomoc równała się 0,7% ich DNB (w odniesieniu do tzw. nowych członków przewidziano poziom 0,33%). Jego kontynuacją jest Nowy Europejski Konsensus w sprawie Rozwoju, który wyznaczył cel 0,7% dla UE ujętej jako całość. Jak wskazują dane, cel – z kilkoma wyjątkami – nie został osiągnięty, lecz sprzyjał mobilizacji dawców europejskich i polepszył ich wizerunek na tle pozostałych państw DAC.⁶⁰ Porównanie wyniku z 2023 r. ze średnią za cały okres pokazuje, że liczne kraje zdecydowały się w ostatnich latach obniżyć poziom swej ODA w relacji do dochodu narodowego. Najpoważniejsze przypadki obejmują: ZEA, Kuwejt, Danię, Australię, Cypr, Holandię, Szwecję oraz Portugalię. Omawiane zestawienie pokazuje, że bycie poza DAC wcale nie oznacza, iż dane państwo nie będzie wyróżniać się pozytywnie pod względem

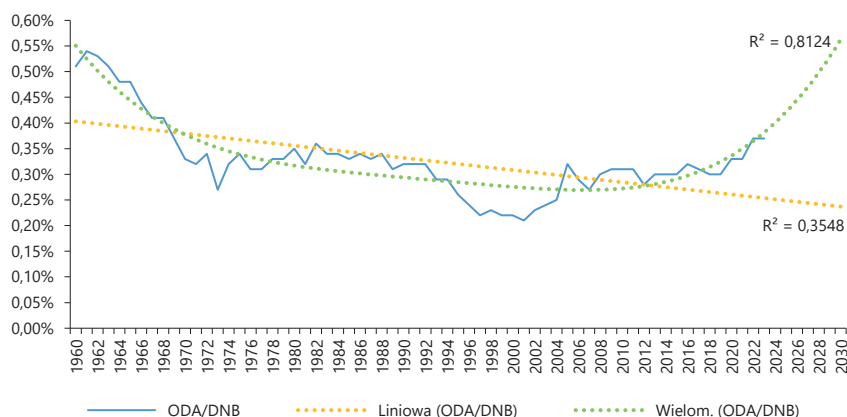
⁵⁹ Trzeba jednak dodać, że w latach 2013–2020 nakłady Wielkiej Brytanii na ODA osiągnęły zakładany poziom 0,7%, co było efektem krajowych zmian prawnych zobowiązujących rząd do realizacji celu. Ze względu na postbrexitowe i popandemiczne problemy budżetowe parlament zgodził się na czasowe zawieszenie dążenia do wywiązywania się z tego zobowiązania. Powrót do wcześniejszego stanu w przewidywalnym czasie stoi pod dużym znakiem, ponieważ rząd brytyjski zapowiedział obniżenie wydatków na ODA do poziomu 0,3% i wydania zaoszczędzonych środków na kwestie związane z bezpieczeństwem. Zob. *The 0,7% Aid Target*, <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/SN03714/SN03714.pdf>; *Prime Minister Sets out Biggest Sustained Increase in Defence Spending Since the Cold War, Protecting British People in New Era for National Security*, <https://www.gov.uk/government/news/prime-minister-sets-out-biggest-sustained-increase-in-defence-spending-since-the-cold-war-protecting-british-people-in-new-era-for-national-security>.

⁶⁰ *Wspólne oświadczenie Rady i przedstawicieli rządów Państw Członkowskich zebranych w ramach Rady, Parlamentu Europejskiego i Komisji w sprawie polityki rozwojowej Unii Europejskiej: „Konsensus Europejski”, (2006/C 46/01): Konsensus Europejski w sprawie Rozwoju*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX:42006X0224%2801%29>; *Wspólne oświadczenie Rady i przedstawicieli rządów państw członkowskich zebranych w Radzie, Parlamentu Europejskiego i Komisji, (2017/C 210/01). Nowy Europejski Konsensus w sprawie Rozwoju: „Nasz Świat, Nasza Godność, Nasza Przyszłość”*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=celex%3A42017Y0630%2801%29>.

zaangażowania we współpracę rozwojową, tak samo, jak nie ma gwarancji, że członkowie Komitetu będą automatycznie zmobilizowani do osiągnięcia założonych celów finansowania.

A jakich zmian w zakresie zaangażowania potencjału gospodarczego w niesienie pomocy możemy spodziewać się do 2030 r.?

Wykres 21. Ekstrapolacja trendu wskaźnika ODA/DNB członków DAC

Źródło: opracowanie własne na podstawie *DAC: Flows by...*, op. cit. Pomiar danych przez OECD dla lat 1960–2017 był oparty na metodzie nakładów/wydatkowania, a od 2018 r. na metodzie ekwiwalentu grantu.

W odpowiedzi na to pytanie możemy posłużyć się danymi dla DAC ujętego jako całość (brak całościowego ujęcia relacji ODA/DNB wschodzących donatorów). Z zestawienia wynika, że w wariantcie pesymistycznym (spadek wiary w ODA i/lub cięcia budżetowe dawców) odsetek łącznego DNB członków DAC, który będzie przeznaczany na ODA, może spaść nawet poniżej 0,25%. Scenariusz ekspansywny (eskalacja wykorzystania ODA do minimalizacji skutków licznych konfliktów zbrojnych) wskazuje, że relacja ODA/DNB może wzrosnąć do ok. 0,55%, czyli porównywalnie z okresem szczytu zimnej wojny (choć *notabene* to nadal byłoby mniej niż cel 0,7%).

Równie ważna jak wielkość środków finansowych, wnoszonych do globalnego systemu pomocowego, jest kwestia podziału ODA na konkretne dziedziny działalności prorozwojowej. Wykorzystamy do tego sektory ODA, które zostały scharakteryzowane w pierwszym rozdziale tekstu.

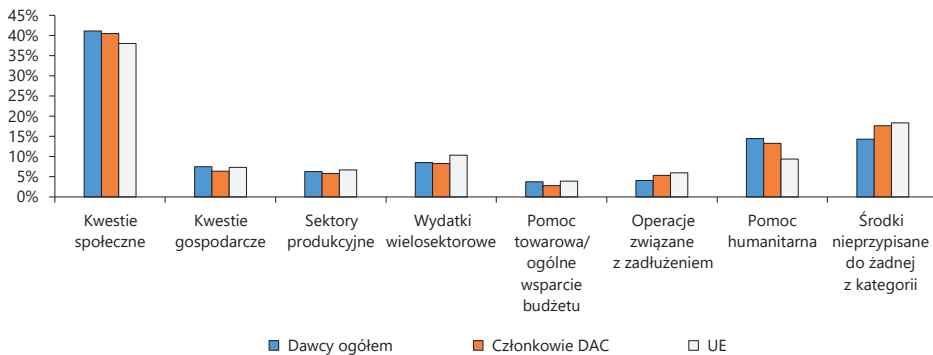
W 2001 r. dawcy ODA ujęci jako całość (chodzi o pomoc bilateralną państw DAC, raportujących wschodzących donatorów i instytucji wielostronnych) największą uwagę przywiązywali do sektora kwestii społecznych⁶¹ (alokowano tam 38% środków) oraz sektora środków nieprzypisanych do żadnej z kategorii (20% ODA). Alokacja w pozostałych sektorach wahała się między 6%

⁶¹ Dla przypomnienia, w jego skład wchodzi działania pomocowe związane z edukacją, ochroną zdrowia, sprawami ludnościowymi i reprodukcyjnymi, zaopatrzeniem w wodę i kanalizację, wsparciem instytucji rządowych i społeczeństwa obywatelskiego oraz innymi wydatkami społecznymi.

a 8%. W 2023 r. kwestie społeczne przyciągnęły 37%, środki nieprzypisane do żadnej kategorii 22%. Istotną zmianą było przeznaczenie 18% ODA na pomoc humanitarną, co dobrze oddaje destabilizację środowiska międzynarodowego. Operacje związane z zadłużeniem stanowiły tylko 0,04% wsparcia rozwojowego. W pozostałych sektorach ulokowano między 3 a 8%.⁶²

A czy członkowie DAC lub państwa UE mają odmienne preferencje niż wykazane powyżej?

Wykres 22. Alokacja sektorowa ODA w latach 2001–2023
(na podstawie danych o grantach, ceny bieżące)

Źródło: opracowanie własne na podstawie DAC5: *Aid (ODA) by Sector and Donor*, [https://data-explorer.oecd.org/vis?fs\[0\]=Topic%2C1%7CDevelopment%23DEV%23%7COfficial%20Development%20Assistance%20%28ODA%29%23DEV_ODA%23&pg=0&fc=Topic&snb=19&df\[ds\]=dsDisseminateFinalDMZ&df\[id\]=DSD_DAC1%40DF_DAC5&df\[ag\]=OECD.DCD.FSD&df\[vs\]=1.1](https://data-explorer.oecd.org/vis?fs[0]=Topic%2C1%7CDevelopment%23DEV%23%7COfficial%20Development%20Assistance%20%28ODA%29%23DEV_ODA%23&pg=0&fc=Topic&snb=19&df[ds]=dsDisseminateFinalDMZ&df[id]=DSD_DAC1%40DF_DAC5&df[ag]=OECD.DCD.FSD&df[vs]=1.1). Dla ścisłości, do rezultatu UE wliczono nie tylko dane o unijnych państwach, które należą jednocześnie do DAC i instytucji pomocowych Unii, ale także dostępne w bazie informacje o ODA dla Bułgarii, Chorwacji, Cypru, Malty, Łotwy i Rumunii.

Jak widać, różnice są niewielkie i dotyczą raczej niuansów. Przy tak dużym udziale państw UE w ODA DAC czy też globalnej pomocy rozwojowej (dla przypomnienia ponad 40%) alokacja sektorowa wsparcia państw unijnych i wspólnotowych instytucji pomocowych musi być widoczna w statystykach zbiorczych kategoriach dawców. W ujęciu średnim w latach 2001–2023 zarówno państwa DAC traktowane jako jedność, jak i donatorzy z UE przeznaczali najwięcej swej pomocy rozwojowej na kwestie społeczne (w pierwszym przypadku było to 41%, a w drugim 38%). Operacje związane z oddłużeniem⁶³ odegrały minimalnie większą rolę w ODA UE (6%) niż w całości po-

⁶² Obliczenia własne na podstawie: DAC5: *Aid (ODA) by Sector and Donor*, [https://data-explorer.oecd.org/vis?fs\[0\]=Topic%2C1%7CDevelopment%23DEV%23%7COfficial%20Development%20Assistance%20%28ODA%29%23DEV_ODA%23&pg=0&fc=Topic&snb=19&df\[ds\]=dsDisseminateFinalDMZ&df\[id\]=DSD_DAC1%40DF_DAC5&df\[ag\]=OECD.DCD.FSD&df\[vs\]=1.1](https://data-explorer.oecd.org/vis?fs[0]=Topic%2C1%7CDevelopment%23DEV%23%7COfficial%20Development%20Assistance%20%28ODA%29%23DEV_ODA%23&pg=0&fc=Topic&snb=19&df[ds]=dsDisseminateFinalDMZ&df[id]=DSD_DAC1%40DF_DAC5&df[ag]=OECD.DCD.FSD&df[vs]=1.1).

⁶³ Sektor ten wzbudza kontrowersje. Krytycy oskarżają dawców ODA o sztuczne zawyżanie wielkości niesionego wsparcia przez wpisywanie do wolumenu anulowania starych, niespłacalnych długów zamiast koncentrowania się na rozpoczęciu nowych projektów. Praktyka ta jest jednak zgodna z zasadami DAC, co pozytywnie wpłynęło na powodzenie takich inicjatyw jak HIPC (akcja oddłużania grupy krajów określanej jako *Heavily Indebted Poor Countries*).

mocy członków DAC (5%) czy też wszystkich dawców ujętych razem (prawie 4,5%). Podobnie było ze środkami nieprzypisanymi do żadnej z kategorii (14% w odniesieniu do wszystkich dawców, i po 14% dla DAC jako całości oraz ODA UE). Z drugiej strony odsetek ODA alokowany w sektorze pomocy humanitarnej był minimalnie wyższy w ODA udzielanej przez UE (14%) niż oferowanej przez DAC jako całość (13%).

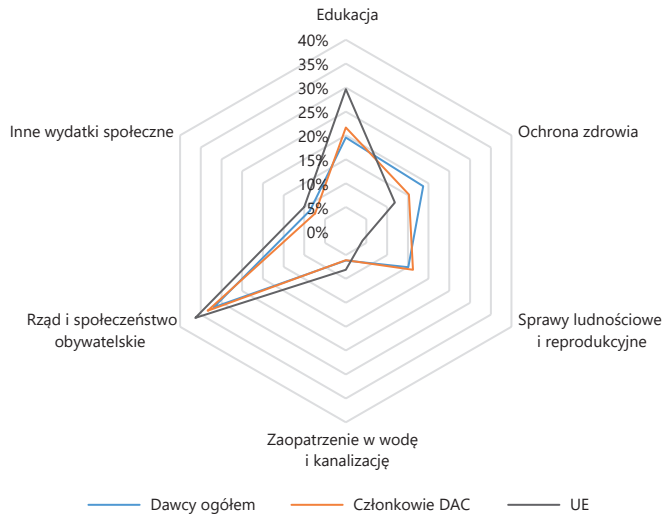
Bez wątpienia wzrost wydatków na cele społeczne, liczony zarówno w liczbach całkowitych, jak i udziale w całości ODA, jest pozytywnym zjawiskiem. Bardziej szczegółowa analiza prowadzi jednak do krytycznego wniosku. W ciągu tych ponad dwudziestu lat zmieniały się akcenty w dystrybucji. Zmniejszył się udział wydatków na: edukację (z 27% w 2001 r. do 17% w 2023 r.), sprawy wodno-kanalizacyjne (z 10% do 5%) i inne działania prospołeczne (z 17% do 7%). Przynajmniej do zakończenia inicjatywy MCR odnotowano coraz większy nacisk na kwestie ludnościowe i reprodukcyjne (9% w 2001 r., 19% w 2015 r., 12% w 2022 r.). Był to niewątpliwie wynik mobilizacji w związku z walką z epidemią HIV/AIDS. Przede wszystkim wzrósł udział podsektora „rząd i społeczeństwo obywatelskie” (23% w 2001 r. i 35% w 2023 r.).⁶⁴ Kategoria „rząd i społeczeństwo obywatelskie” jest bardzo pojemna i donatorzy mogą za jej pomocą realizować działania, które sprzyjają osiągnięciu ich celów politycznych, a niekoniecznie bezpośredniej poprawie sytuacji bytowej społeczeństw beneficjentów. Byłoby naiwnością sądzić, że przy okazji udzielania ODA dawcy nie będą próbowali realizować także własnych interesów, lecz działania o takim charakterze nie mogą być podstawowym składnikiem niesionego wsparcia. Nie powinny także odbywać się kosztem ograniczania budżetów na tak fundamentalne dla współpracy rozwojowej zagadnienia jak edukacja czy ochrona zdrowia.

Warto sprawdzić, czy w odniesieniu do podziału środków w ramach sektora „kwestie społeczne” da się zauważyć rozbieżne preferencje pomiędzy dawcami.

Porównanie alokacji między ODA oferowaną przez wszystkich donatorów, członków DAC i UE wskazuje, że podsektor „rząd i społeczeństwo obywatelskie” powszechnie odgrywa istotną rolę w programach i projektach rozwojowych. Wyższy wynik dla dawców europejskich i państw DAC (odpowiednio 36% i 33% środków na kwestie społeczne) w porównaniu ze wszystkimi dawcami (32%) sugeruje, że rządy chętniej sięgają po tego typu projekty niż instytucje międzynarodowe. Mniejsze zaangażowanie UE widać też w obszarach spraw ludnościowych i reprodukcyjnych (4% w zestawieniu z 15% dla wszystkich dawców i 16% dla członków Komitetu) oraz ochrony zdrowia (12%, a dla wszystkich krajów DAC to 15%, dawców ogółem to aż 19%). Dodatkowo można stwierdzić, że donatorzy europejscy w większym stopniu preferują działania na rzecz edukacji (30%) niż członkowie DAC ujęci jako całość (22%) czy też ogólnie wszyscy dawcy w systemie (20%).

⁶⁴ Obliczenia własne na podstawie: DAC5: *Aid (ODA)*..., op. cit.

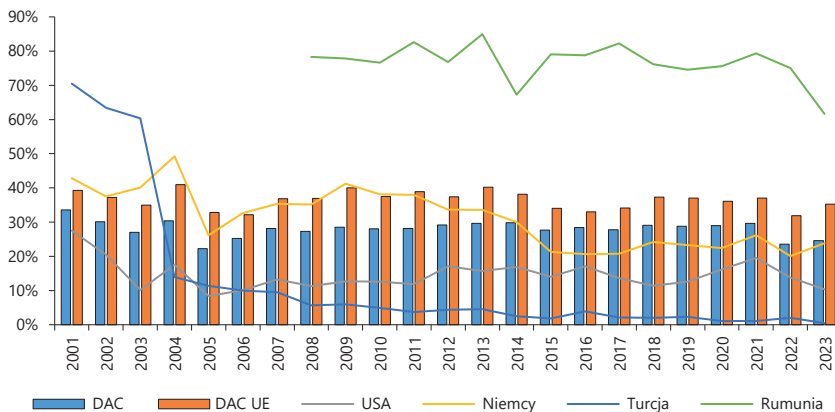
Wykres 23. Podział środków pomocowych w ramach sektora „kwestie społeczne” w latach 2001–2023 (na podstawie danych o grantach, ceny bieżące)

Źródło: opracowanie własne na podstawie DAC5: *Aid (ODA) by...*, op. cit.

Kwestią, którą warto jeszcze poruszyć odnośnie do aktywności donatorów pomocy rozwojowej, jest skłonność do wykorzystania kanału multilateralnego. Zagregowane dane wskazują, że członkowie DAC dostarczają więcej ODA kanałami bilateralnymi niż wielostronnymi. Ale w rzeczywistości praktyka jest bardziej złożona.

Wykres 24. Odsetek ODA przekazywany kanałami wielostronnymi (ceny stałe, lata 2001–2023)

Źródło: opracowanie własne na podstawie DAC1: *Flows by...*, op. cit.

W latach 2001–2023 wśród członków DAC udział pomocy multilateralnej w całości ODA wahał się od ok. 22% (w 2005 r.) do blisko 34% (w roku 2001), a odchylenia od średniej (28%) można uznać za niewielkie. W Komitecie mamy jednak takie kraje jak USA, gdzie średni wskaźnik wykorzystania kanału wielostronnego wyniósł 15%, ale są też i Niemcy, którzy średnio 31% swego wsparcia przekazywali taką drogą. W naturalny sposób pomoc multilateralna w większym stopniu jest wykorzystywana przez krajowe systemy pomocowe państw członkowskich UE (w badanych latach średni poziom wykorzystania kanału bilateralnego to 36,5%). Kraje należące do UE zobligowane są do corocznego przekazywania w ramach składki określonych kwot do instytucji pomocowych podległych Komisji Europejskiej. Wewnętrzne normy i regulacje UE są głównym powodem tworzenia i/lub wzmacniania współpracy rozwojowej, prowadzonej przez państwa, które przystępowały do Unii od 2004 r. Jeśli chodzi o wschodzących donatorów, możemy spotkać się z skrajnie różnymi postawami (stąd zestawienie Rumunii i Turcji), które jednak mogą dynamicznie się zmieniać (*vide* Turcja pomiędzy 2003–2004) pod wpływem decyzji politycznych.

Dlaczego istotne jest docenianie preferencji dawców do przekazania części swych środków pomocowych poprzez kanał multilateralny? Instytucje międzynarodowe podejmują próby wspierania krajów Południa przez pomoc ekspercką i realizują w nich szereg długoterminowych programów rozwojowych, które dla lokalnych społeczności stanowią istotny instrument poprawy swej sytuacji społeczno-gospodarczej. Czasami wręcz dochodzi do sytuacji, w której jedynie organizacje międzynarodowe działają na rzecz ludności doświadczanej przez długoterminowe, „mało medialne” czy wręcz zapomniane kryzysy. Finansowane przez składki instytucje wpływają na innych donatorów, poprawiając jakość współpracy międzynarodowej w zakresie promocji rozwoju. Warto wspomnieć, że organizacje międzynarodowe są polem dialogu między Północą a Południem, dzięki czemu donatorzy i beneficjenci łatwiej mogą nawiązywać kontakt, wymieniać się uwagami odnośnie do stanu współpracy rozwojowej, głównych potrzeb, ale też środków, które są i będą do dyspozycji. Wspólne spotkania dają także szansę na wypracowanie rozwiązań politycznych, które mogą poprawić jakość kooperacji.

Wśród obecnych na globalnej scenie rozwojowej struktur wielostronnych na pierwszy plan wysuwa się System Narodów Zjednoczonych. Składające się na niego instytucje (organy samej ONZ, programy, fundusze i organizacje wyspecjalizowane) są źródłem informacji na temat licznych problemów, z jakimi zmagają się państwa Południa, oraz miejscem wypracowywania koncepcji ich przezwyciężania. Niestety efektywność działań ciał wchodzących w skład Systemu Narodów Zjednoczonych jest ograniczona chociażby zbyt niskimi budżetami czy brakiem efektywnych narzędzi implementacji proponowanych rozwiązań. W obu przypadkach sporo zależy od nastawienia krajów członkowskich – w tym donatorów pomocy rozwojowej. W ramach prac instytucji Narodów Zjednoczonych wielokrotnie podejmowane były próby promocji idei wspierania przemian społeczno-gospodarczych Południa i kształtowania ram międzynarodowej kooperacji rozwojowej.⁶⁵

⁶⁵ Dobrze to opisują w swoich tekstach Leszek Kasprzyk i Edward Haliżak (zob. L. Kasprzyk, *Rozwój ekonomiczny – nadzieję na wyrównanie szans*, w: J. Symonides (red.), *Organizacja Narodów Zjednoczonych. Bilans i perspektywy*,

Szczególnie zainteresować może czytelnika wypełnianie roli dawcy ODA przez Polskę – członka DAC od 2013 r., która udzielała wsparcia nie tylko przed wstąpieniem do UE, ale również podejmowała aktywność pomocową przed rozpoczęciem transformacji systemowej (gwoi ścisłości, skala nakładów, które spełniały kryteria ODA, była bardzo ograniczona). Pierwszym punktem przełomowym była akcesja do UE, gdy wartość polskiej ODA wzrosła z 27 mln USD w 2003 r. do 118 mln USD w 2004 r., a trzy lata później wyniosła już 363 mln USD. Powodem tak dynamicznych zmian była wspomniana powyżej składka do instytucji pomocowych UE. Aż do 2022 r. kanał multilateralny zdecydowanie dominował w strukturze polskich wydatków związanych z ODA. W 2013 r., gdy wstępowaliśmy do DAC, polskie nakłady na pomoc wyniosły 487 mln USD (26% przekazane bilateralnie). Kolejnym punktem przełomowym dla polskiej współpracy rozwojowej był 2022 r., gdy instytucje krajowego systemu pomocowego zostały zaangażowane w odpowiedź na skutki rosyjskiej inwazji na Ukrainę. Wolumen polskiej ODA sięgał 3,48 mld USD (tym razem aż 77% świadczone dwustronnie). Dla porównania w 2021 r. to było 971 mln USD. W 2023 r. polskie nakłady na wsparcie rozwojowe wyniosły 2,57 mld USD (z czego 66% przekazano kanałem bilateralnym). W polskim systemie pomocowym za wydatki bilateralne odpowiadają głównie MSZ⁶⁶, Ministerstwo Finansów, Ministerstwo Edukacji Narodowej oraz Ministerstwo Spraw Wewnętrznych. Swą aktywność zgłaszają jednak również inne resorty, a także samorząd (jest to relatywna nowość uwzględniana w danych za lata 2022–2023).⁶⁷

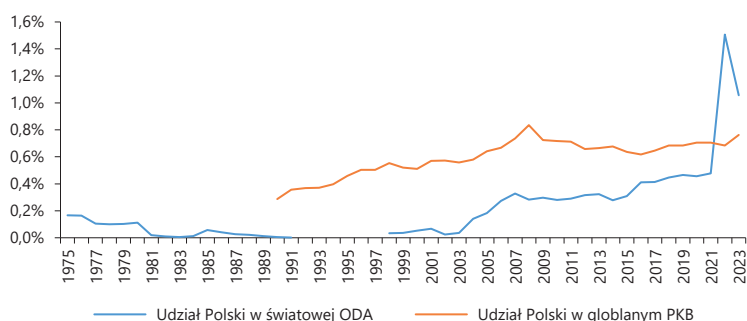
Warszawa 2006, s. 245–261 oraz E. Haliżak, *Przewartościowania koncepcji rozwoju przez ONZ*, w: J. Symonides (red.), *Organizacja Narodów Zjednoczonych...*, op. cit., s. 262–291). Do najbardziej ambitnych i najgłośniejszych akcji pro-rozwojowych ONZ należały Dekady rozwoju. Nie przyniosły wprawdzie zakładanych efektów ekonomicznych i politycznych, przyczyniły się jednak do kształtowania wspólnej tożsamości globalnego Południa. Dzięki nim wzrosła świadomość społeczeństw krajów najbogatszych odnośnie do ogromnej skali potrzeb mieszkańców regionów rozwijających się. Zob. Rezolucje Zgromadzenia Ogólnego *United Nations Development Decade: A Programme for International Economic Cooperation*, A/RES/1710(XVI), United Nations, General Assembly, <https://digitallibrary.un.org/record/204609?v=pdf>; *Reaffirmation of the GA Resolution 1522 (XV) on the Accelerated Flow of Capital and Technical Assistance to the Developing Countries*, A/RES/1711(XVI), <https://digitallibrary.un.org/record/204610?v=pdf>; *International Development Strategy for the Second United Nations Development Decade*, A/RES/2626(XXV), United Nations, General Assembly, <https://digitallibrary.un.org/record/201726>; *International Development Strategy for the Third United Nations Development Decade*, A/RES/35/56, United Nations, General Assembly, <https://digitallibrary.un.org/record/18892?v=pdf>; *International Development Strategy for the Fourth United Nations Development Decade*, A/RES/45/199, <https://digitallibrary.un.org/record/105649?v=pdf>.

⁶⁶ Chociaż ustawa o współpracy rozwojowej lokuje Ministra Spraw Zagranicznych w centrum polskiego systemu pomocowego, w rzeczywistości ministerstwo nigdy nie było dysponentem większości środków składających się na bilateralną ODA (w 2021 r. było to ok. 36%). Inne resorty potrafiły wnieść porównywalny, a czasami nawet większy wkład. Skokowy wzrost wsparcia rozwojowego w 2022 r. jeszcze pogłębił opisywany problem, ponieważ dodatkowe środki zostały wniesione z pominięciem MSZ. W rezultacie udział MSZ w polskiej bilateralnej pomocy spadł do 2,2% (w 2023 r. było to 3,8%), co jeszcze mocniej osłabia pozycję (siłę negocjacyjną) tego resortu względem innych instytucji i partnerów społecznych. Obliczenia własne na podstawie CRS: *Creditor Reporting System (flows) [Cloud Replica]*, [https://data-explorer.oecd.org/vis?fs\[0\]=Topic%2C1%7CDevelopment%23DEV%23%7COfficial%20Development%20Assistance%20%28ODA%29%23DEV_ODA%23&pg=0&fc=Topic&snb=19&df\[ds\]=dsDisseminateFinalCloud&df\[id\]=DSD_CRS%40DF_CRS&df\[ag\]=OECD.DCD.FSD&df\[vs\]=1.1](https://data-explorer.oecd.org/vis?fs[0]=Topic%2C1%7CDevelopment%23DEV%23%7COfficial%20Development%20Assistance%20%28ODA%29%23DEV_ODA%23&pg=0&fc=Topic&snb=19&df[ds]=dsDisseminateFinalCloud&df[id]=DSD_CRS%40DF_CRS&df[ag]=OECD.DCD.FSD&df[vs]=1.1). Zob. *Ustawa z dnia 16 września 2011 r. o współpracy rozwojowej*, Dz.U. 2011 nr 234 poz. 1386, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20112341386>.

⁶⁷ Kwoty nakładów podaje za DAC1: *Flows by...*, op. cit.

W tym samym okresie, gdy Polska zwiększała swoje wydatki na pomoc, przyrastała też ilość środków w globalnym systemie. Jak więc zmieniała się pozycja naszego kraju w środowisku dawców?

Wykres 25. Udziały Polski w Produkcie Światowym Brutto (globalnym PKB) i w światowej ODA

Źródło: opracowanie własne na podstawie *GDP (Current US\$)*, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD> oraz *DAC: Flows by...*, op. cit. Obliczenia na podstawie kwot w cenach bieżących. Jako światowa ODA zaliczana jest tutaj pomoc członków DAC oraz raportujących do OECD wschodzących donatorów.

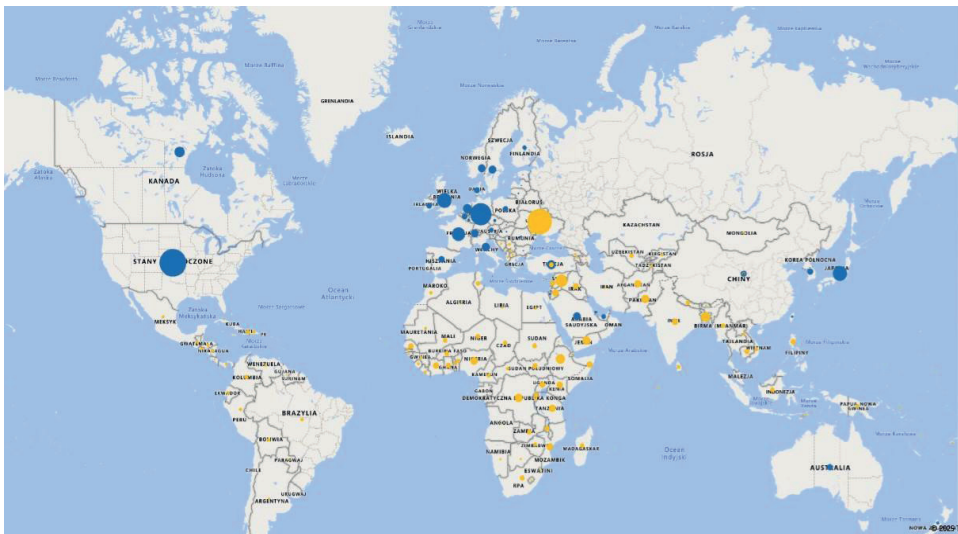
W 2004 r. udział Polski w światowej ODA wyniósł ponad 0,1%, co istotnie odstawało od partycypacji w Produkcie Światowym Brutto (blisko 0,6%). Siedemnaście lat później ta dysproporcja była już znacznie mniejsza (udziały wynosiły odpowiednio 0,5% i 0,7%), lecz zaangażowanie w gospodarkę światową przewyższało nad relatywną pozycją w systemie pomocowym. W dwóch ostatnich latach objętych analizą, wyjątkowych ze względu na duże wsparcie dla uchodźców z Ukrainy, mieliśmy do czynienia z sytuacją odwrotną, mianowicie – udziały polskiej pomocy w światowej ODA (1,5% w 2022 r. i 1,1% rok później) znacznie przewyższały relację polskiego PKB do Produktu Światowego Brutto (odpowiednio 0,7% i 0,8%). Można jednak mieć wątpliwości, czy jest to długoterminowe zjawisko, które utrzyma się w przyszłości.

Podsumowując, rozdział dostarczył argumentów do weryfikacji drugiej i trzeciej hipotezy. Udało się zidentyfikować niewątpliwą tendencję do zwiększania wielkości nakładów finansowych (wykorzystanie cen stałych pokazuje, że nie jest to tylko kwestia inflacji) zarówno na poziomie całego systemu, jak i większości z dawców. Bardzo duży wkład w utrzymywanie systemu wnoszą państwa UE (odpowiadają one za ok. 40% globalnej ODA). I to właśnie dawcy wywodzący się z Unii w większym stopniu niż inni członkowie DAC obciążają swoje gospodarki niesieniem pomocy. Niemniej brakuje realnej perspektywy osiągnięcia celu 0,7% ODA/DNB. Przez wiele lat objętych analizą utrzymywała się wręcz stagnacja w zakresie poziomu tego wskaźnika (w szczególności u pozaeuropejskich członków Komitetu). Pomimo tego, że Afryka Subsaharyjska oraz Azja Południowa i Środkowa, czyli regiony, gdzie występują największe problemy społeczno-gospodarcze, są istotnymi odbiorcami ODA, cały czas duża część środków pomocowych trafia

do krajów, które są istotne z punktu widzenia bieżących interesów (politycznych i gospodarczych) dawców. Dodatkowo nie możemy mówić o rosnącym trendzie, jeśli chodzi o udział LDCs w całości pomocy. W końcu zidentyfikowano wysoki i dynamicznie rosnący udział w ODA kategorii związanych z wydatkami krajowymi donatorów. Należy więc uznać, że powyższe obserwacje stawiają pod znakiem zapytania część hipotezy drugiej, odnoszącej się do wzrostu zaangażowania dawców w prawdziwe partnerstwo rozwojowe, postulowane najpierw przez 8. MCR, a następnie 17. CZR.

Obserwacje na temat kontekstu międzynarodowego, w jakim dokonywały się największe przyrosty wolumenu ODA, są ważne z punktu widzenia weryfikacji hipotezy trzeciej. Fakt, że istotny wpływ na przyrost środków w systemie miały konflikty w Afganistanie, Iraku, Libii, Syrii i Ukrainie czy związany z nimi napływ uchodźców do Europy, pokazuje nierozłączne powiązanie pomocy rozwojowej z polityką zagraniczną.

Mapa 3. Wolumeny globalnej ODA w 2023 roku

Kolorem żółtym oznaczeni są beneficjenci, a niebieskim dawcy.

Źródło: opracowanie własne na podstawie DAC1: *Flows by...*, op. cit. oraz DAC2A: *Aid (ODA)...*, op. cit. Wielkość okręgu wynika z wolumenu przepływów (nakładów na pomoc i otrzymywanej ODA). Dane odnośnie do niesionego wsparcia Brazylii, ChRL, Indii i RPA za 2022 r. za: *Development Co-operation Profiles*, Paris 2024, DOI: 10.1787/2dcf1367-en.

3. Instytucje globalnego systemu wsparcia rozwoju

Instytucje i organizacje międzynarodowe zdecydowanie nie sprawują władzy w globalnym środowisku pomocowym, chociaż nie można im całkowicie odmówić pewnej mocy sprawczej. Traktowanie ich jednak wyłącznie jako biernych narzędzi, wykorzystywanych przez aktorów, byłoby nie tylko zbyt uproszczeniem, ale wręcz błędem. Organizacje i agendy międzynarodowe są jednym z kanałów świadczenia i przekazywania ODA. Klasyczna pomoc wielostronna, która finansowana jest ze składek członkowskich, odzwierciedla cele i priorytety danej instytucji. Jej autonomia jest ograniczana dopiero, gdy organizacja jest wykorzystywana jedynie jako pośrednik (pomoc bilateralna przekazywana przez organizacje międzynarodowe) lub w przypadku motywowanej politycznie odmowy odprowadzania składek przez państwa członkowskie. Ważną funkcją pełnioną przez instytucje systemu jest zarówno zbieranie i analiza informacji o skali problemów rozwojowych, jak i bieżących działaniach pomocowych. Posługując się tą wiedzą oraz doświadczeniem własnego personelu, zaangażowane organizacje starają się wyznaczać kierunki przyszłej kooperacji wewnątrz systemu. Posiłkują się w tym celu np. strategiami, raportami, szkoleniami, apelami, wspólnymi spotkaniami między dawcami a beneficjentami czy też przykładem własnych projektów, a nie nakazami czy innymi środkami przymusu (np. karami finansowymi).

W tym rozdziale czytelnik znajdzie charakterystykę podmiotów związanych z kilkoma organizacjami: ONZ, Grupą Banku Światowego, OECD oraz UE. Zebrane informacje przyczyniają się do weryfikacji pierwszej z hipotez, która została sformułowana we wstępie pracy.

Od momentu uchwalenia w roku 2000 przez społeczność międzynarodową Deklaracji Milenijnej, z której następnie wywiedzione zostały MCR, instytucje działające w ramach środowiska pomocowego zyskały swoiste spoiwo, łączące w ramach wspólnych dążeń ich rozbudowane, ale rozproszone funkcje. Co prawda, ONZ ustanawiała już wcześniej międzynarodowe programy społeczno-gospodarcze (tzw. Dekady Rozwoju), jednak nie odzwierciedlały one wspólnego stanowiska Północy i Południa. Ich implementacja była dodatkowo utrudniona geopolitycznymi uwarunkowaniami okresu zimnowojennego, a następnie zmarginalizowana przez konkurencyjny zestaw polityk gospodarczych – tzw. Konsensus Waszyngtoński. Dlatego właśnie w tym rozdziale pojawiają się nawiązania do tej, już historycznej, inicjatywy oraz informacje o zaangażowaniu poszczególnych organizacji w transformację MCR w CZR.

MCR, a później ich kontynuacja w postaci CZR, wpłynęły na wszystkie instytucje związane z niesieniem pomocy. Aktorzy systemu, wsparci w swych strategiach i planach działania, często odwoływali się do obu inicjatyw oraz, przynajmniej w teorii, skoncentrowali swą pomoc na ich realizacji. Cele (zwłaszcza ósmy MCR i jego odpowiednik w postaci siedemnastego CZR, mówiące o globalnym partnerstwie rozwojowym) stały się podstawą aksjologiczną do funkcjonowania

i współdziałania instytucji pomocowych ONZ i DAC. Uzyskały one także pokaźne wsparcie, płynące z otoczenia systemu – od organizacji pozarządowych i międzynarodowej opinii publicznej.¹

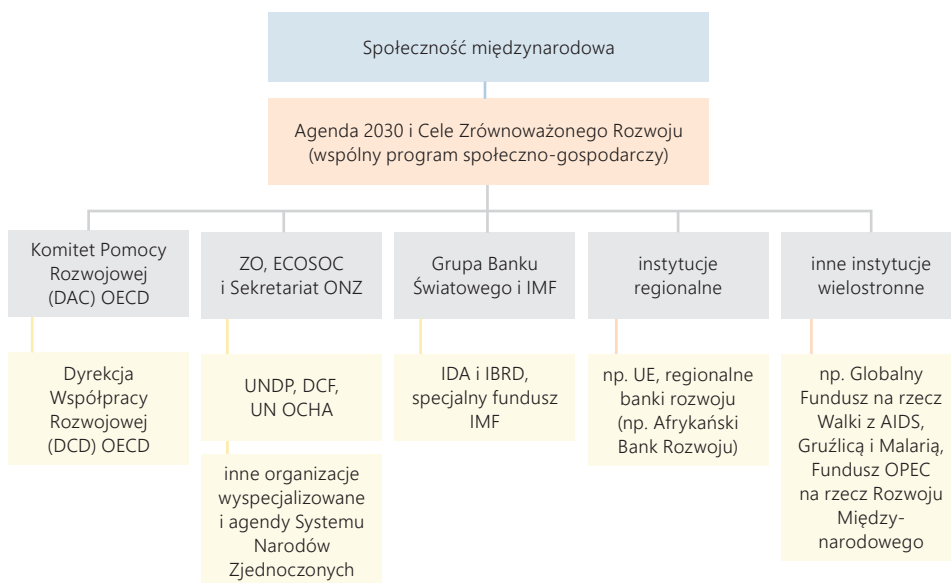
Tak jak państwa wysokorozwinięte nie są jedynym źródłem wsparcia, tak samo DAC nie jest jedyną ani najważniejszą instytucją w systemie pomocowym. Równie istotną rolę odgrywają Narody Zjednoczone oraz struktury regionalne (za najbardziej wpływowe można bezsprzecznie uznać organy UE, ale warto wspomnieć również o regionalnych bankach rozwoju²). Wyróżnić możemy także inne wielostronne instytucje pomocowe³.

¹ Zob. np. *The UK's Contribution to Achieving The Millennium Development Goals*, HM Government, <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/+http://www.dfid.gov.uk/pubs/files/uk-cont-mdg-report.pdf>, s. 9–13; *UK Aid: Tackling Global Challenges in the National Interest*, HM Treasury, Department for International Development, https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/478834/ODA_strategy_final_web_0905.pdf, s. 18; *Voluntary National Review of Progress towards the Sustainable Development Goals: United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, June 2019*, <https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5d2f3d6aed915d2feeac49f4/UKVNR-web-accessible1.pdf>; van Reisen M., *The EU's Contribution to the Millennium Development Goals. Keeping the Goals Alive*, Europe External Policy Advisors (EEPA), Alliance2015, https://pure.uvt.nl/ws/portalfiles/portal/1309584/2010-1_The_EU_s_Contribution_to_the_Millennium_Development_Goals_Keeping_the_Goals_Alive.pdf, s. 19–24; *Sprawozdanie w sprawie milenijnych celów rozwoju – określenie ram po 2015 r. (2012/2289(INI))*, Parlament Europejski, 6 maja 2013, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-7-2013-0165_PL.html?redirect; *Sustainable Development Goals*, https://international-partnerships.ec.europa.eu/policies/sustainable-development-goals_en; *The EU Budget and the Sustainable Development Goals*, https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/eu-budget/performance-and-reporting/horizontal-priorities/eu-budget-and-sustainable-development-goals_en; *EU Voluntary Review on the Implementation of the 2030 Agenda for Sustainable Development*, European Union 2023, <https://commission.europa.eu/system/files/2023-06/SDG-Report-WEB.pdf>; *Wieloletni program współpracy rozwojowej na lata 2012–2015*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, <https://www.gov.pl/attachment/9c45151a-d3b5-4842-b00f-2daaf1d4faf7>, s. 3–4, 7; *Solidarność dla Rozwoju. Wieloletni program współpracy rozwojowej na lata 2021–2030*, <https://www.gov.pl/attachment/521cca33-e70e-4f62-a679-f740f6d5391c>, s. 4–7, 10, 13, 15–23; *China's Progress Towards the Millennium Development Goals: 2013 Report*, Beijing 2013, https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/publications/UNDP-CH-MDGs2013_english.pdf, s. 51–52; *China's Progress Report on Implementation of the 2030 Agenda for Sustainable Development (2023)*, Center for International Knowledge on Development 2023, https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zy/jj/2030kcxzfzyc/202310/P020231018367257234614.pdf, s. 141–148; *Development Co-operation Report 2015: Making Partnerships Effective Coalitions for Action*, OECD Publishing, Paris 2015, DOI: 10.1787/dcr-2015-en, s. 158–160; *Development Co-operation Report 2019: A Fairer, Greener, Safer Tomorrow*, OECD Publishing, Paris 2019, DOI: 10.1787/9a58c83f-en, s. 20, 27–29, 35, 39; *OECD Contributions to the 2030 Agenda and Beyond: Shaping a Sustainable Future for All*, OECD Publishing, Paris 2024, DOI: 10.1787/69c94bd4-en.

² Świadczenie pomocy nie jest podstawowym zadaniem banków rozwojowych. Choć zdecydowana większość pożyczek oferowanych przez te instytucje przyczynia się do dobrobytu państw Południa, nie spełnia kryteriów definicyjnych ODA. Niemniej w 2023 r. Afrykański Bank Rozwoju, Azjatycki Bank Rozwoju, Międzyamerykański Bank Rozwoju, Azjatycki Bank Inwestycji Infrastrukturalnych, Środkowoamerykański Bank Integracji Gospodarczej, Karaibski Bank Rozwoju, Bank Rozwoju Rady Europy, Islamski Bank Rozwoju oraz Północnoamerykański Bank Rozwoju udzieliły łącznie 4,1 mld USD ODA (licząc wydatki netto). Zob. *DAC2A: Aid (ODA) Disbursements to Countries and Regions*, [https://data-explorer.oecd.org/vis?fs\[0\]=Topic%2C1%7CDevelopment%23DEV%23%7COfficial%20Development%20Assistance%20%28ODA%29%23DEV_ODA%23&pg=0&fc=Topic&snb=19&df\[ds\]=dsDisseminateFinalDMZ&df\[id\]=DSD_DAC2%40DF_DAC2A&df\[ag\]=OECD.DCD.FSD&df\[vs\]=1.1](https://data-explorer.oecd.org/vis?fs[0]=Topic%2C1%7CDevelopment%23DEV%23%7COfficial%20Development%20Assistance%20%28ODA%29%23DEV_ODA%23&pg=0&fc=Topic&snb=19&df[ds]=dsDisseminateFinalDMZ&df[id]=DSD_DAC2%40DF_DAC2A&df[ag]=OECD.DCD.FSD&df[vs]=1.1).

³ Nie będą one charakteryzowane w dalszej części rozdziału. Łącznie w 2023 r. dostarczyły 9,1 mld USD (licząc wydatki netto). Z tego zróżnicowanego grona wyróżniają się: Globalny Fundusz na rzecz Walki z AIDS, Gruźlicą i Malarią (*The Global Fund to Fight AIDS, Tuberculosis and Malaria*, przekazał w 2023 r. 5 mld USD pomocy), Globalny Sojusz na rzecz Szczepionek i Szczepień (*Global Alliance for Vaccines and Immunization*, 2 mld USD), Zielony Fundusz Klimatyczny (*Green Climate Fund*, 0,6 mld USD), Fundusz OPEC na rzecz Rozwoju Międzynarodowego (*OPEC Fund for*

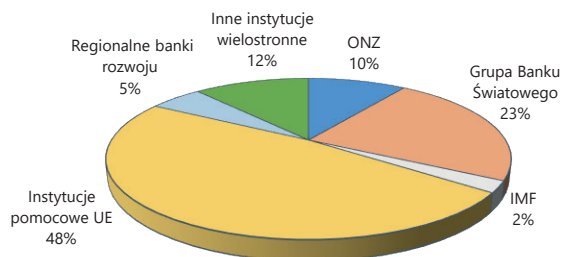
Schemat 6. Główne instytucje pomocowe w ramach globalnego systemu pomocy rozwojowej

Źródło: opracowanie własne.

Jak wiemy, jedną z ról instytucji pomocowych jest bycie kanałem dystrybucji różnych form wsparcia dla państw-beneficjentów. Dane za 2023 r. pozwolą nam uzyskać rozeznanie odnośnie do udziałów poszczególnych grup w multilateralnej ODA.

Wykres 26. Udział różnych grup instytucji w wielostronnej ODA w 2023 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie DAC2A: *Aid (ODA) Disbursements to Countries and Regions*, [https://data-explorer.oecd.org/vis?fs\[0\]=Topic%2C1%7CDevelopment%23DEV%23%7COfficial%20Development%20Assistance%20%28ODA%29%23DEV_ODA%23&pg=0&fc=Topic&snb=19&df\[ds\]=dsDisseminateFinalDMZ&df\[id\]=DSD_DAC2%40DF_DAC2A&df\[ag\]=OECD.DCD.FSD&df\[vs\]=1.1](https://data-explorer.oecd.org/vis?fs[0]=Topic%2C1%7CDevelopment%23DEV%23%7COfficial%20Development%20Assistance%20%28ODA%29%23DEV_ODA%23&pg=0&fc=Topic&snb=19&df[ds]=dsDisseminateFinalDMZ&df[id]=DSD_DAC2%40DF_DAC2A&df[ag]=OECD.DCD.FSD&df[vs]=1.1).

International Development, 0,6 mld USD) oraz Fundusz na rzecz Globalnego Środowiska (Global Environment Facility, 0,3 mld USD). Dane za: ibidem.

Pod tym względem niewątpliwy prym wiodą instytucje UE, które w 2023 r. odpowiadały za aż 48% wielostronnej pomocy. Zaskoczeniem jest stosunkowo niska pozycja ONZ (zaledwie 10%), chociaż warto uwzględnić, że do wyniku Systemu Narodów Zjednoczonych należy dodać jeszcze udziały Grupy Banku Światowego i IMF. Powinno się także zwrócić uwagę, że państwa DAC chętnie wykorzystują instytucje Narodów Zjednoczonych jako pośredników do przekazywania części ich wsparcia bilateralnego. W końcu, rozpatrując znaczenie instytucji w globalnym środowisku pomocowym, musimy rozważyć również atrybuty inne niż wielkość strumieni ODA, takie jak: wsparcie eksperckie, wspomaganie negocjacji między aktorami, lobbying czy regulowanie relacji na linii dawca – biorca.

3.1. Instytucje Systemu Narodów Zjednoczonych

Struktura Systemu Narodów Zjednoczonych opiera się na trzech filarach: samej Organizacji (ONZ), agencjach (agendach) oraz organizacjach wyspecjalizowanych. Oczywiście nie cały System zajmuje się bezpośrednio problematyką rozwoju społeczno-gospodarczego, a przynajmniej nie w takim samym stopniu. W ramach każdego z filarów można wyróżnić instytucje najbardziej zaangażowane we współpracę rozwojową. W pierwszym filarze są to: Zgromadzenie Ogólne, Rada Gospodarczo-Społeczna oraz Sekretariat wraz z Sekretarzem Generalnym. W drugim wyróżnić należy UNDP, instytucję Narodów Zjednoczonych ds. Handlu i Rozwoju (UNCTAD), Fundusz Narodów Zjednoczonych ds. Dzieci (UNICEF). Z trzeciego filaru systemu wyróżniają się: Organizacja Narodów Zjednoczonych ds. Edukacji, Nauki i Kultury (UNESCO), Organizacja Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju Przemysłowego (UNIDO) oraz zachowujące sporą dozę autonomii tzw. struktury z Bretton Woods (Grupa Bank Światowego i IMF).⁴

Zgromadzenie Ogólne to organ składający się z przedstawicieli wszystkich państw członkowskich ONZ. Zasada, że każdy członek może zgłaszać własne inicjatywy, a podczas głosowań ma jeden głos, jest podstawą do uznania tego gremium za demokratyczne forum wymiany idei (oraz negocjacji) pomiędzy krajami Północy i Południa. Poprzez sieć komisji, komitetów, rad oraz ciał kierowniczych ZO sprawuje nadzór nad licznymi podmiotami z rodziny Narodów Zjednoczonych (zarządza nimi z wspólnie z ECOSOC – odnosi się to m.in. do UNDP). Daje mu to możliwość inicjowania oraz motywowania prac Systemu Narodów Zjednoczonych w odniesieniu do priorytetowych zagadnień, włącznie z udzielaniem zaleceń. Zgromadzenie zatwierdza budżety całej Organizacji oraz wchodzących w skład Systemu Narodów Zjednoczonych agencji. Tym samym współdecyduje, ile środków przeznaczonych zostanie w danym okresie na pomoc (finansową i techniczną) krajom rozwijającym się. Należą do niego także decyzje techniczne, np. włączenia

⁴ J. Symonides (red.), *Organizacja Narodów Zjednoczonych. Bilans i perspektywy*, Warszawa 2006, s. 33–69, 71–73 oraz 802–803; *UN System*, <https://www.un.org/en/about-us/un-system>; *The United Nations System*, https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/un_system_chart.pdf.

do/wyłączenia z listy LDCs, które wpływają na priorytety współpracy rozwojowej. Omawiany organ inicjuje konferencje poświęcone różnym aspektom problemów gospodarczo-społecznych i omawia wyniki z nich ustalenia. W ramach prac ZO organizowane były specjalne szczyty poświęcone kwestiom rozwoju międzynarodowego. Prowadziło to do uchwalenia m.in. Dekad Rozwoju, Deklaracji Milenijnej czy Agendy na rzecz Zrównoważonego Rozwoju 2030. Dodatkowo na zwykłych spotkaniach organ omawia i przyjmuje wiele innych dokumentów poświęconych kooperacji międzynarodowej. Powyższe argumenty wskazują, że ignorowanie roli ZO w strukturze globalnego systemu pomocowego byłoby błędem. Pomimo braku wiążącego charakteru jego decyzji uczestniczy w wypracowywaniu strategicznych kierunków do omawianego układu, sprawuje nadzór nad dużą częścią jego struktur oraz stanowi największą z dostępnych platform, które wzmacniają głos państw-beneficjentów.⁵

Rada Społeczno-Gospodarcza (*UN Economic and Social Council*, ECOSOC) pełni funkcje koordynujące w ramach Systemu Narodów Zjednoczonych. Zdecydowaną większość posiadają w niej kraje rozwijające się (14 miejsc jest przeznaczonych dla krajów afrykańskich, 11 dla państw azjatyckich, 10 dla Ameryki Łacińskiej i Karaibów, 6 dla Europy Wschodniej i 13 dla Europy Zachodniej oraz pozostałych państw). Organowi podlegają komisje funkcjonalne (w tym Komisja ds. Rozwoju Społecznego, Komisja ds. Ludności i Rozwoju, Komisja ds. Statusu Kobiet oraz Forum Narodów Zjednoczonych ds. Lasów), 5 komisji regionalnych⁶, które stanowią łącznik między globalnym środowiskiem pomocowym a układami współpracy rozwojowej na poziomie mezo, 3 komitety stałe i liczne ciała doradcze. Jedną z głównych funkcji Rady jest koordynacja pracy organów, agend i organizacji wyspecjalizowanych w dziedzinie spraw rozwoju społeczno-gospodarczego, w tym kwestii środowiskowych.⁷ W ramach tego dialogu ECOSOC prowadzi przegląd i omówienie

⁵ Zob. oficjalna strona internetowa ZO ONZ: <https://www.un.org/en/ga>.

⁶ Komisja Gospodarcza ds. Afryki (*Economic Commission for Africa*), Komisja Gospodarcza ds. Ameryki Łacińskiej i Karaibów (*Economic Commission for Latin America and the Caribbean*), Komisja Gospodarcza ds. Europy (*Economic Commission for Europe*), Komisja Gospodarczo-Społeczna ds. Azji i Pacyfiku (*Economic and Social Commission for Asia and the Pacific*), Komisja Gospodarczo-Społeczna ds. Azji Zachodniej (*Economic and Social Commission for Western Asia*). Zob. *Rada Gospodarcza i Społeczna: komisje regionalne*, https://www.unic.un.org.pl/poznaj_onz/rada_gospodarcza5.php

⁷ Spośród podległych ECOSOC programów i funduszy warto wymienić: UNDP, Program Środowiskowy Narodów Zjednoczonych (*United Nations Environment Programme*, UNEP), Fundusz Narodów Zjednoczonych ds. Ludności (*United Nations Population Fund*, UNFPA), Program Narodów Zjednoczonych ds. Osiedli Ludzkich (*United Nations Human Settlements Programme*, UN-HABITAT), Biuro Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców (*Office of the United Nations High Commissioner for Refugees*, UNHCR), UNICEF, Agencję Narodów Zjednoczonych ds. Pomocy Uchodźcom Palestyńskim na Bliskim Wschodzie (*United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East*, UNRWA), Jednostkę Narodów Zjednoczonych ds. Równości Płci i Równouprawnienia Kobiet (*United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women*, UN-Women), Światowy Program Żywnościowy (*World Food Programme*, WFP). W przypadku organizacji wyspecjalizowanych, z którymi ECOSOC koordynuje sprawy rozwojowe, chodzi głównie o: Międzynarodową Organizację Pracy (*International Labour Organization*, ILO), Organizację Narodów Zjednoczonych ds. Wyżywienia i Rolnictwa (*Food and Agriculture Organization of the United Nations*, FAO), UNESCO, Światową Organizację Zdrowia (*World Health Organization*, WHO), Grupę Banku Światowego, Międzynarodowy Fundusz Walutowy (*International Monetary Fund*, IMF), UNIDO. Zob. *ECOSOC System*, https://www.un.org/en/ecosoc/about/pdf/ecosoc_chart.pdf.

polityk, w tym wydaje rekomendacje dla państw członkowskich ONZ i instytucji międzynarodowych. Ambicją samej instytucji i licznych krajów Południa jest przekształcenie w dłuższej perspektywie ECOSOC w podmiot bardziej widoczny nie tylko w międzynarodowej współpracy rozwojowej, ale wyznaczający trendy dla światowej gospodarki i mający realny wpływ na sferę polityki globalnej (np. poprzez włączenie G20 w mechanizm stałych konsultacji z Radą). Poziom obecnego wpływu ECOSOC na międzynarodowe stosunki polityczne w oczywisty sposób odbiega jednak od tych planów. Dlatego od lat podkreśla się, że w krótkim okresie instytucja musi przestać tylko dyskutować o koncepcjach i aspiracjach krajów rozwijających się, a powinna zacząć wykorzystywać posiadane instrumenty do realizacji konkretnych rezultatów zainicjowanych działań.⁸

Pozycja ECOSOC wewnątrz Systemu Narodów Zjednoczonych została wzmocniona w ostatnich latach decyzjami Zgromadzenia Ogólnego, aby polepszyć zdolność tego organu do integracji trzech wymiarów zrównoważonego rozwoju⁹: społecznego, gospodarczego i środowiskowego. Rada odpowiada za koordynację implementacji CZR i uczynienie tej inicjatywy bardziej efektywną, eliminując zidentyfikowane w trakcie konsultacji słabości. Nie jest to łatwe zadanie, ponieważ wspierające tę przemianę działania muszą zostać podjęte na poziomie globalnym, regionalnym i krajowym. Zgodnie z deklaracjami podejście Rady ma się opierać na spójności, integracji, inkluzywności oraz wpisaniu się w ogólnosiwiatowy wysiłek na rzecz osiągnięcia dostępnego dla wszystkich oraz zrównoważonego rozwoju. ECOSOC równocześnie odpowiada za współpracę instytucji Narodów Zjednoczonych z państwami członkowskimi i organizacjami pozarządowymi. Pomimo pozostawiania strukturą międzyrządową ECOSOC angażuje w swe prace szeroką gamę aktorów współpracy rozwojowej *sensu largo* (działa przy niej kilka tysięcy zarejestrowanych organizacji pozarządowych). W zależności od tematu i czasu prac ECOSOC spotyka się według

⁸ Zob. oficjalna strona ECOSOC: <https://ecosoc.un.org/en/>; Rada Gospodarcza i Społeczna, https://www.unic.un.org/pl/poznaj_onz/rada_gospodarcza.php; ECOSOC, United Nations 2025, https://ecosoc.un.org/sites/default/files/2023-06/ECOSOC_Brochure.pdf; *The World Economy and the Millennium Development Goals (MDGs)*, https://www.un.org/en/ecosoc/docs/book2011/06_Dialogues%20at%20ECOSOC%202011_B_The%20World%20Economy%20and%20the%20MDGs.pdf, s. 4; *Promoting Sustainable Development*, <https://ecosoc.un.org/en/what-we-do/promoting-sustainable-development>; *2025 ECOSOC Coordination Segment: Informal note by the Secretariat*, https://ecosoc.un.org/sites/default/files/2025-01/2025_ECOSOC_CS_Informal_note.pdf, s. 23–24.

⁹ Pojęcie „zrównoważony rozwój” (*sustainable development*) używane jest dla zaakcentowania potrzeby rozwoju z poszanowaniem środowiska naturalnego. Anna Jarzębska wspomina, że termin stosowany jest przez ekonomistów od lat 60. XX w., lecz dopiero w ostatnich dekadach wykrystalizował się pogląd, iż obejmuje on próby pogodzenia czynników: gospodarki, społeczeństwa i środowiska. Izabela Zawislińska nadmienia, że omawiany termin został użyty po raz pierwszy przez żyjącego na przełomie XVI i XVII w. Hansa Carla von Carlowitza, który zalecał takie gospodarowanie lasami, by wycinać jedynie tyle drzew, ile może odrosnąć. Zob. *What is Sustainable Development*, informacja na stronie internetowej Grupy Banku Światowego, <http://www.worldbank.org/depweb/english/sd.html>; A. Jarzębska, *Rozwój zrównoważony w teorii i w praktyce*, w: K. Czaplicka (red.), *Wyzwania międzynarodowej współpracy na rzecz rozwoju*, Warszawa 2007/2008, s. 25–28; I. Zawislińska, *Koncepcja rozwoju zrównoważonego – przesłanki powstania i zagrożenia w jej realizacji*, w: E. Latoszek (red.), *Pomoc rozwojowa dla krajów rozwijających się na przełomie XX i XXI wieku*, Warszawa 2010, s. 66–68. Warto zwrócić uwagę na polski podręcznik poświęcony tematyce zrównoważonego rozwoju i tematom pokrewnym: A. Drosik, D. Heidrich, M. Ratajczak (red.), *Wprowadzenie do zrównoważonego rozwoju: podręcznik akademicki*, Warszawa 2022, https://www.ism.uni.wroc.pl/attachments/2022_wprowadzenie-do-zrownawazonego-rozwojuv1_2022-10-24_12-27-40.pdf.

jednego z przyjętych i ciągle urozmaicanych formatów obrad (od najwyższego poziomu politycznego, przez segment spraw humanitarnych czy koordynacyjny, po forum partnerstwa z podmiotami prywatnego sektora).¹⁰

Jedną z opcji rozwinięcia współpracy, jaką wykreowała sobie Rada Społeczno-Gospodarcza, było utworzenie **Forum Współpracy Rozwojowej** (*Development Cooperation Forum*, DCF). Specyfika Forum powoduje, że spotkania nie wiążą się z bezpośrednimi decyzjami politycznymi, choć z czasem zadeklarowano, że formaty polityczne ECOSOC powinny brać jego ustalenia pod uwagę. DCF służy do pogłębienia dialogu, analizy i wymiany doświadczeń oraz wypracowania kompromisowych rozwiązań. Perspektywa Forum wykracza poza tradycyjną wertykalną relację pomocową i obejmuje takie tematy, jak aktywność wschodzących donatorów czy współpraca trójstronna. W spotkaniach plenarnych¹¹ bierze udział wiele podmiotów zaangażowanych w kooperację rozwojową *sensu largo*, czyli nie tylko reprezentanci rządowi ze strony dawców i biorców, ale także parlamentarzyści, działacze władz lokalnych, eksperci innych instytucji międzynarodowych, przedstawiciele NGOs i prywatnych fundacji itp. DCF, wspierany przez ekspertów ONZ, zbiera i upowszechnia wskazówki, mogące pozytywnie wpłynąć na aktywność tych podmiotów.¹²

Celami Forum są:

- a) przegląd trendów międzynarodowej współpracy rozwojowej (z uwzględnieniem strategii, polityk i finansowania);
- b) udzielanie wskazówek i rekomendacji odnośnie do polityk rozwojowych;
- c) przyczynianie się do większej spójności działań prorozwojowych pomiędzy różnymi partnerami rozwojowymi;
- d) umożliwianie krajom członkowskim wymianę doświadczeń w dziedzinach formułowania, wspierania i implementowania narodowych strategii rozwojowych;
- e) wzmacnianie więzi normatywnych i operacyjnych między instytucjami Systemu Narodów Zjednoczonych;
- f) angażowanie w dialog i współpracę instytucji finansowych, struktur regionalnych, organizacji pozarządowych i sektora prywatnego.

¹⁰ *About Us*, <https://ecosoc.un.org/en/about-us>; *Key Issues*, <https://ecosoc.un.org/en/key-issues/sustainable-development>; *Background*, <https://www.un.org/en/content/ecosoc-coordination/2023/>; *The Contribution of the Economic and Social Council to the Elaboration of the post-2015 Development Agenda as a Principal Body for Policy Review, Policy Dialogue and Recommendations on Issues of Economic and Social Development and for the Follow-up to the Millennium Development Goals. Report of the Secretary-General*, E/2013/72, United Nations Economic and Social Council, E/2013/72, <https://digitallibrary.un.org/record/750153?v=pdf>, s. 6–11; *NGO Branch*, <https://ecosoc.un.org/en/ngo>.

¹¹ DCF zainaugurowano w 2007 r., a w docelowym kształcie zebrało się rok później. Główne spotkania, często połączone z obradami ECOSOC w formacie politycznym, odbywają się co dwa lata w nowojorskiej siedzibie ONZ. Mają one miejsce w okolicach lipca, dając czas na przygotowanie wniosków końcowych przed rozpoczęciem się nowej sesji ZO. Każdorazowo program DCF koncentruje się wokół kilku zagadnień współpracy rozwojowej – np. konwersji MCR w CZR – i jest wynikiem konferencji przygotowawczych, prowadzonych w różnych częściach świata i na wiele miesięcy wcześniej.

¹² Zob. *Development Cooperation Forum*, <https://ecosoc.un.org/en/events/2025/development-cooperation-forum>.

Ostatni z punktów daje uczestnikom Forum szansę na prowadzenie regularnego i wielowątkowego dialogu na temat globalnej działalności prorozwojowej.¹³

W odróżnieniu od instytucji zdominowanych przez tradycyjnych dawców w ramach DCF porusza się ważną dla państw Południa kwestię potrzeby wypełniania zobowiązań donatorów odnośnie do zwiększania poziomu nakładów na współpracę rozwojową, nie tylko poprzez ODA. W dyskusjach jednak obecne są także postulaty Północy. Na przykład po konferencji ws. finansowania rozwoju w Addis Abebie z 2015 r. społeczność międzynarodowa przewidziała dla DCF działalność na rzecz zwiększenia wpływu i efektywności współpracy rozwojowej. W szczególności miało to obejmować upowszechnianie zasad wypracowanych przez inne fora, zestrojenie globalnej działalności pomocowej z priorytetami narodowymi beneficjentów, ograniczenie fragmentaryzacji pomocy i wiązania pomocy oraz zwiększenie przewidywalności współpracy przez regularne przekazywanie odbiorcom informacji na temat przyszłego wsparcia.¹⁴

Sekretarz Generalny ONZ teoretycznie nie odgrywa pierwszoplanowej roli w działalności prorozwojowej Organizacji. Zarówno Kofi Annan, jak i Ban Ki-moon, a potem António Guterres włożyli jednak wiele wysiłku w mobilizację społeczności międzynarodowej w celu rozwiązywania problemów społeczno-gospodarczych i klimatycznych. Rokrocznie specjalnie powołane grupy robocze przygotowują dane do sprawozdania Sekretarza Generalnego na temat stanu implementacji CZR na świecie (zapoczątkowano to już w okresie MCR). Cennym źródłem informacji są także przygotowywane dla ZO raporty Sekretarza Generalnego o stanie współpracy Południe–Południe oraz przedstawiane ECOSOC i DCF dokumenty odnośnie do trendów i postępów w międzynarodowej współpracy rozwojowej. Oczywiście również w tych przypadkach Sekretarz Generalny zbiera informacje od wielu części składowych Systemu Narodów Zjednoczonych, a następnie podległy mu zespół przetwarza je w meldunki.¹⁵ W 2012 r. Ban Ki-moon powołał Panel

¹³ Ibidem.

¹⁴ Ibidem. Zob. także J. Verschaeve, J. Orbie, *The DAC is Dead, Long Live the DCF? A Comparative Analysis of the OECD Development Assistance Committee and the UN Development Cooperation Forum*, „European Journal of Development Research”, Vol. 28, 2016, DOI: 10.1057/ejdr.2015.27.

¹⁵ Warto pamiętać, że Sekretariatowi podlega bezpośrednio wiele komórek wspomagających działanie Organizacji i Systemu. W odniesieniu do spraw rozwojowych sporą rolę odgrywa Departament Spraw Gospodarczych i Społecznych (*United Nations Department of Economic and Social Affairs*, UNDESA), który szczególnie wspiera ZO i ECOSOC, w tym DCF. Departament określa swoje zadania jako ustalanie norm, tworzenie i publikowanie analiz oraz budowę zdolności do działania. Był on mocno zaangażowany w monitorowanie stopnia realizacji MCR, a obecnie skupia swą uwagę na CZR. W ramach UNDESA powołano Wydział ds. celów Zrównoważonego Rozwoju (*Division for Sustainable Development Goals*), który nieformalnie nazywa się sekretariatem ds. CZR. Jego zadaniem jest zapewnianie wsparcia merytorycznego i budowanie potencjału w zakresie Celów i powiązanych z nimi zagadnień tematycznych. Innym rozwiązaniem instytucjonalnym, pozwalającym czerpać Sekretarzowi Generalnemu wiedzę, jest skupiająca 47 członków Grupa Wyższego Kierownictwa Organizacji (*Senior Management Group*). Składa się z osób kierujących departamentami, biurami, funduszami i programami Narodów Zjednoczonych, a na jej czele stoi Sekretarz Generalny. Zob. *Highlights 2023–2024: Towards Sustainable Development For All*, United Nations, Department of Economic and Social Affairs 2024, https://desapublications.un.org/sites/default/files/publications/2025-03/desa-highlights-report-2023-2024_1.pdf; *About: Division for Sustainable Development Goals*, <https://sdgs.un.org/about>; *Senior Management Group*, <https://www.un.org/sg/en/content/senior-management-group>.

Wysokiego Szczebla wpływowych osób ds. agendy po wygaśnięciu MCR w 2015 r. Zespół składał się z 27 reprezentantów państw Północy i Południa (przewagę liczebną miały w nim osoby wywodzące się z krajów rozwijających się). Kierowany był wspólnie przez Prezydenta Indonezji Susilo Bambang Yudhoyono, Prezydenta Liberii Ellen Johnson Sirleaf oraz Premiera Wielkiej Brytanii Davida Camerona. Prace panelu były częścią oficjalnych konsultacji Sekretarza Generalnego odnośnie do przyszłości globalnej kooperacji rozwojowej. W efekcie w 2013 r. przedstawiono raport, którego treść wpłynęła na kształt uchwalonych dwa lata później CZR.¹⁶

Częścią Sekretariatu ONZ jest **Biuro Narodów Zjednoczonych ds. Koordynacji Spraw Humanitarnych** (*United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs*, UN OCHA). Odpowiada ono nie za niesienie wsparcia, lecz za zachęcanie aktorów systemu do pomocy oraz przyczynianie się do tego, by ich wkład był powiązany z aktualnie występującymi na świecie największymi potrzebami humanitarnymi. Misja UN OCHA w szczególności obejmuje mobilizację i koordynację efektywnej działalności humanitarnej, której zamierzeniem jest złagodzenie ludzkiego cierpienia wynikłego z katastrof naturalnych i stanów kryzysowych. Cel ten może być zrealizowany pod warunkiem doprowadzenia do partnerskiej współpracy pomiędzy licznymi podmiotami krajowymi i międzynarodowymi kontaktującymi się z UN OCHA. Realizacja tego zadania wymaga silnej obecności lokalnej UN OCHA – instytucja działa, wykorzystując sieć składającą się z kilkudziesięciu biur regionalnych i krajowych, lecz swym zasięgiem obejmuje całe globalne Południe.¹⁷ Dzięki temu jej pracownicy jako pierwsi mogą się znaleźć na miejscu katastrofy humanitarnej, ocenić, czego dokładnie potrzeba i kto, w jakiej kolejności, jaką drogą te konkretne dobra i usługi mógłby najszybciej dostarczyć potrzebującym. Praktyka wskazuje, że na tego typu komunikaty logistyczne oczekują inne międzynarodowe agencje pomocowe oraz liczne prywatne organizacje charytatywne, co przekłada się wzrost skuteczności pomocy humanitarnej. Dodatkowo,

¹⁶ Zob. oficjalna strona internetowa Sekretarza Generalnego ONZ, <https://www.un.org/sg/en/>; *The Millennium Development Goals Report 2015*, United Nations, New York 2015 [https://www.un.org/millenniumgoals/2015_MDG_Report/pdf/MDG%202015%20rev%20\(July%201\).pdf](https://www.un.org/millenniumgoals/2015_MDG_Report/pdf/MDG%202015%20rev%20(July%201).pdf); *The Sustainable Development Goals Report 2024*, New York 2024, <https://unstats.un.org/sdgs/report/2024/The-Sustainable-Development-Goals-Report-2024.pdf>; *State of South-South Cooperation: Report of the Secretary-General*, A/79/230, United Nations General Assembly 2024, <https://un-southsouth.org/wp-content/uploads/2024/08/2413589E.pdf>; *Progress towards the Sustainable Development Goals: Report of the Secretary-General*, A/79/79- E/2024/54, United Nations Economic and Social Council 2024, <https://unstats.un.org/sdgs/files/report/2024/SG-SDG-Progress-Report-2024-advanced-unedited-version.pdf>; *Trends and Progress in International Development Cooperation: Report of the Secretary-General*, E/2023/48, United Nations Economic and Social Council 2023, <https://digitallibrary.un.org/record/4001215?v=pdf>; *A New Global Partnership: Eradicate Poverty and Transform Economies through Sustainable Development. The Report of the High-Level Panel of Eminent Persons on the Post-2015 Development Agenda*, United Nations 2013, https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/unpd-cm13-201502-a_new_global_partnership_eradicate_poverty.pdf.

¹⁷ W 2023 r. najwięcej uwagi Biura przykuwała praca wokół kryzysów spowodowanych konfliktami zbrojnymi (w tym w Palestynie, Sudanie, Ukrainie) oraz wynikłych z czynników naturalnych (np. trzęsienie ziemi w Turcji i Syrii). Pomagało także blisko 25 mln osób zmuszonych do opuszczenia swych domów oraz zaangażowało się we wsparcie społeczności dotkniętych przez kryzysy klimatyczne, jak powódzie, susze czy huragany. Zob. *OCHA Annual Report 2023*, United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs 2024, https://reliefweb.int/attachments/03b7230c-6890-478c-bacf-2f627caa908f/OCHA_Annual_Report_2023.pdf?_gl=1*1nj2hat*_ga*MTMyNjkzMDgyMCA4NzQwNDk0MDY5*_ga_E60ZNX2F68*MTc0MDQ5NDA2OC4xLjEuMTc0MDQ5NDA4NC40NC4wLjA.

opierając się na swym doświadczeniu i pracy analitycznej¹⁸, UN OCHA doradza zainteresowanym państwom w dziedzinie tworzenia szczegółowych polityk odpowiedzi na kryzysy.¹⁹

Silną pozycję instytucji w strukturze ONZ wzmacnia ranga kierującego Biurem – Podsekretarza Generalnego i Koordynatora Pomocy w Sytuacjach Kryzysowych (*The Under-Secretary-General and Emergency Relief Coordinator*). Wspiera go zastępca, pełniący funkcję Asystenta Sekretarza Generalnego (*The Assistant Secretary-General and Deputy Emergency Relief Coordinator*). Takie usytuowanie szefostwa UN OCHA pozwala wpływać na kształtowanie działań pomocowych innych instytucji Narodów Zjednoczonych i zwiększać spójność odpowiedzi na wyzwania. Specyfika działań instytucji sprawia, że nieodzowne jest rozwijanie kontaktów z organizacjami pozarządowymi i innymi prywatnymi podmiotami. Pomimo braku statusu donatora Biuro odgrywa istotną rolę zarządzającą w sektorze humanitarnym, a jego apele o pomoc (i wiążące się z tym zbiórki środków²⁰) są głosem sumienia globalnego środowiska pomocowego.²¹

Program Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju (*United Nations Development Programme*, UNDP), choć jest jedynie organem pomocniczym ONZ, odgrywa szczególną rolę w działaniach Organizacji względem globalnego Południa. Siedziba główna Programu znajduje się w Nowym Jorku, lecz większa część pracy rozkłada się na Biura Krajowe²². Jest on uznawany za najbardziej wszechstronne multilateralne źródło wsparcia projektów rozwojowych (udziela pomocy technicznej i finansowej krajom, doradza zarówno władzom rządowym, jak i samorządowym). Program oddziałuje na biorców wsparcia, głównie pomagając w tworzeniu polityk rozwojowych i nabywaniu zdolności do pokonywania wyzwań przez instytucje krajowe. Oprócz globalnego wymiaru UNDP należy także docenić starania na rzecz ułatwienia wymiany doświadczeń, a także nawiązywanie partnerskich relacji na poziomie regionalnym, angażowanie się w kooperację trójstronną i popieranie działań na linii Południe–Południe. Program skupia się głównie na: zrównoważonym rozwoju, demokratycznych rządach i budowaniu pokoju oraz tworzeniu odporności na zmiany klimatyczne i katastrofy naturalne. Dodatkowym efektem działań UNDP ma być zwiększenie stopnia ochrony prawa człowieka oraz wzmocnienie pozycji kobiet, mniejszości etnicznych oraz najsłabszych. Instytucja jest silnie zaangażowana w implementację CZR. UNDP jest głównym koordynatorem terenowym całej współpracy rozwojowej w ramach ONZ (i z tego właśnie powodu cieszy się dużym prestiżem w krajach rozwijających się). Posiada biura w 170 państwach i terytoriach

¹⁸ Cennymi źródłami wiedzy na temat sytuacji w wielu pogrążonych w kryzysach krajach i trendów współpracy humanitarnej są: wspierany przez UN OCHA serwis *ReliefWeb* oraz zarządzana przez Biuro baza danych *Financial Tracking Service*. Zob. oficjalna strona serwisu internetowego *ReliefWeb*, <https://reliefweb.int/>; strona internetowa prezentująca dane i umożliwiająca dostęp do bazy *Financial Tracking Service*, <https://fts.unocha.org>.

¹⁹ Zob. Oficjalna strona internetowa UN OCHA, <https://www.unocha.org>.

²⁰ Z technicznego punktu widzenia zbieranie i dystrybucja środków związanych z pomocą humanitarną różnych agend Systemu Narodów Zjednoczonych odbywa się poprzez zarządzane przez UN OCHA: Centralny Fundusz Reagowania Kryzysowego (*Central Emergency Response Fund*, CERF) oraz poszczególne zintegrowane fundusze na rzecz konkretnego kraju (*Country-based Pooled Funds*).

²¹ Ibidem.

²² W latach 1990–2008 działało Biuro Krajowe UNDP w Warszawie.

zależnych, współpracuje z wieloma agencjami i komórkami ONZ²³, tworząc plany, procedury i strategię skutecznego współdziałania. Działalność Programu finansowana jest z wpłat państw, instytucji międzynarodowych i sektora prywatnego²⁴.

UNDP przyczynił się do podważenia „kultu” wskaźnika PKB, czyli koncentrowania się wyłącznie na wywołaniu dynamicznego wzrostu gospodarczego bez uwzględniania, jak wytworzone dobra i usługi są dzielone oraz czy proces ten zaspokaja podstawowe potrzeby społeczne. Program promuje perspektywę społeczno-gospodarczą zorientowaną przede wszystkim na człowieka. Taka humanistyczna perspektywa nie wyklucza operowania na zaawansowanych modelach makroekonomicznych. UNDP publikuje Raporty o stanie społecznego rozwoju (*Human Development Reports*), zawierające wskaźnik HDI, będący podstawą do badania poziomu rozwoju państw i regionów. Program w latach 2001–2022 udzielił krajom rozwijającym się bezpośrednio niemal 9,18 mld USD ODA (netto, w cenach bieżących), z czego większość była adresowana do Afryki Subsaharyjskiej (blisko 53%) oraz Azji Południowej i Centralnej (niecałe 18%). W tym okresie poziom pomocy płynącej ze strony UNDP zwiększył się z ok. 282 mln USD do ponad 432 mln USD. Wsparcie przeznaczone zostało głównie na dziedziny: „kwestie społeczne” (56%), „wydatki wielosektorowe” (21%) oraz „pomoc humanitarna” (10%). Jeśli jednak pod rozważę weźmie się dane w cenach stałych (USD z 2022 r.), okazuje się, że rzeczywista wartość wsparcia wzrosła jedynie o ok. 0,6%.²⁵

W odniesieniu do dawcy wielostronnego, jakim jest UNDP, trudno jest krytykować brak hojności. Przykładowo w 2023 r. wydatki UNDP na prowadzone inicjatywy wyniosły 4,9 mld USD, czyli ponad 10 razy więcej niż wolumen ODA tej instytucji. Dlatego trzeba stwierdzić, że wkład UNDP we współpracę rozwojową *sensu largo* jest znacznie większy niż prezentowane powyżej kwoty, jednak nie wszystkie działania zaliczają się jako ODA. Dodatkowo część pomocy może być przekazywana pośrednio przez inne podległe komórki Systemu Narodów Zjednoczonych. Z jednej strony problemem są rosnące koszty operacyjne Programu, a z drugiej należy uwzględnić spadek poziomu wpłat do budżetu głównego (*core contributions*; w 2011 r. było to 0,99 mld USD, a w 2022 r. 0,66 mld USD.) przy wzroście datków celowych na konkretne inicjatywy współzarządzane przez

²³ Współpraca odbywa się m.in. w Grupie Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju (*United Nations Development Group*, UNDG), której przewodniczy Główny Administrator UNDP. Programowi podlega także Fundusz Narodów Zjednoczonych Rozwoju Kapitałowego (*UN Capital Development Fund*) oraz ponad 6000 wolontariuszy Narodów Zjednoczonych (zarządzanych w agencji *UN Volunteers*).

²⁴ W roku 2023 największych wpłat (powyżej 100 mln USD) dokonali: Globalny Fundusz Walki z AIDS, Gruźlicą i Malaria, Japonia, Globalny Fundusz Środowiskowy, Niemcy, Argentyna, UE, USA, Wielopartnerski Fundusz Powierniczy, Szwecja, Zielony Fundusz Klimatyczny oraz Holandia. Zob. strona internetowa UNDP, <https://www.undp.org/>; *United Nations Development Programme: Strategic Plan 2022–2025*, UNDP, New York 2021, https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2021-09/UNDP-Strategic-Plan-2022-2025_1.pdf; *United Nations Development Programme: Annual Report 2023*, UNDP 2024, <https://annualreport.undp.org/assets/Annual-Report-2023.pdf>.

²⁵ Obliczenia na podstawie: DAC2A: *Aid (ODA)*..., op. cit.; DAC5: *Aid (ODA) by Sector and Donor*, [https://data-explorer.oecd.org/vis?fs\[0\]=Topic%2C1%7CDevelopment%23DEV%23%7COfficial%20Development%20Assistance%20%28ODA%29%23DEV_ODA%23&pg=0&fc=Topic&snb=19&df\[ds\]=dsDisseminateFinalDMZ&df\[id\]=DSD_DAC1%40DF_DAC5&df\[ag\]=OECD.DCD.FSD&df\[vs\]=1.1](https://data-explorer.oecd.org/vis?fs[0]=Topic%2C1%7CDevelopment%23DEV%23%7COfficial%20Development%20Assistance%20%28ODA%29%23DEV_ODA%23&pg=0&fc=Topic&snb=19&df[ds]=dsDisseminateFinalDMZ&df[id]=DSD_DAC1%40DF_DAC5&df[ag]=OECD.DCD.FSD&df[vs]=1.1).

UNDP. Ten drugi rodzaj środków w statystykach zaliczony jest jako nakłady na ODA innych donatorów. O skali zagadnienia niech świadczy fakt, że w 2022 r. pomoc bilateralna przekazana przez państwa za pośrednictwem UNDP, co nie wliczało się „na konto” Programu jako donatora, to ponad 1,5 mld USD. *Notabene* podobny stan rzeczy ma miejsce w przypadku innych instytucji Systemu Narodów Zjednoczonych. W 2022 r. środki bilateralne przekazywane przez komórki ONZ były dwuipółkrotnie większe niż wpłaty do ich budżetów głównych (22,6 mld USD do 8,8 mld USD).²⁶

Wybierana przez ECOSOC Rada Zarządzająca **Funduszu Narodów Zjednoczonych ds. Dzieci** (UNICEF) znajduje się w Nowym Jorku, jednak Fundusz działa dodatkowo poprzez siedem biur regionalnych, biura krajowe (ponad 150) i komitety narodowe (działające w formie NGOs pod szyldem UNICEF). Fundusz jest obecny w ponad 190 państwach i terytoriach zależnych. Instytucja koncentruje swą działalność na dbaniu o:

- wzrost przeżywalności dzieci oraz ich rozwój,
- zapewnienie dzieciom dostępu do podstawowej edukacji oraz równego traktowania dziewcząt i chłopców,
- zapobieganie rozpowszechnianiu się HIV/AIDS u dzieci,
- ochronę dzieci przed przemocą i wykorzystywaniem,
- rozwijanie prodziecięcych polityk i partnerstwa na rzecz dzieci.

Wśród swych priorytetowych tematów UNICEF wymienia: ochronę zdrowia (w tym przeciwdziałanie epidemii HIV/AIDS), dostęp do czystej wody, usług sanitarnych i odpowiedniej higieny, odżywianie, edukację, ochronę dzieci, integrację społeczną, równość płci. Dlatego właśnie UNICEF jest bezpośrednio zaangażowany w monitorowanie realizacji CZR, dostarczając danych dla licznych wskaźników mierzących postęp. Fundusz stara się dbać, by podczas podejmowania działań prorozwojowych, zmierzających do wypełniania CZR, liczne instytucje pomocowe nie traściły ze swego pola widzenia praw i interesów dzieci. Swą misję UNICEF realizuje, posługując się różnymi instrumentami: od dostawy pomocy humanitarnej i związanej tym logistyki, poprzez bardzo dobrze rozbudowaną pracę analityczną i informacyjną, aż po doradztwo ws. krajowych polityk i działań. Fundusz współpracuje z sektorem pozarządowym i otrzymuje od NGOs dotacje (w 2023 r. było to ok. 23% budżetu), choć większość finansowania UNICEF pochodzi ze źródeł publicznych.²⁷

²⁶ W wydatkach UNDP uwzględnione są także środki wpłacane przez państwa, w których prowadzone są działania Programu, co jest przykładem samopomocy. Zob. *Providers' Total Use of the Multilateral System*, [https://data-explorer.oecd.org/vis?fs\[0\]=Topic%2C1%7CDDevelopment%23DEV%23%7COOfficial%20Development%20Assistance%20%28ODA%29%23DEV_ODA%23&pg=20&fc=Topic&snb=26&df\[ds\]=dsDisseminateFinalDMZ&df\[id\]=DSD_MULTI%40DF_MULTI&df\[ag\]=OECD.DCD.FSD&df\[vs\]=1.3&dq=DAC.DPGC.1000...D.Q._T...&vbw=tb&isAvailabilityDisabled=false&pd=2011%2C&to\[TIME_PERIOD\]=false](https://data-explorer.oecd.org/vis?fs[0]=Topic%2C1%7CDDevelopment%23DEV%23%7COOfficial%20Development%20Assistance%20%28ODA%29%23DEV_ODA%23&pg=20&fc=Topic&snb=26&df[ds]=dsDisseminateFinalDMZ&df[id]=DSD_MULTI%40DF_MULTI&df[ag]=OECD.DCD.FSD&df[vs]=1.3&dq=DAC.DPGC.1000...D.Q._T...&vbw=tb&isAvailabilityDisabled=false&pd=2011%2C&to[TIME_PERIOD]=false).

²⁷ Oficjalna strona internetowa UNICEF: <https://www.unicef.org/>; strona internetowa Stowarzyszenia Polski Komitet Narodowy UNICEF, <https://unicef.pl/>; *UNICEF Annual Report 2023*, New York, United Nations Children's Fund 2024, <https://www.unicef.org/media/157491/file/UNICEF%20Annual%20report%202023%20EN.pdf>; *The State of the World's*

W latach 2001–2023 UNICEF udzielił 23,26 mld USD ODA (netto, ceny bieżące). Kierowana była głównie do Afryki Subsaharyjskiej (ponad 42%) oraz Azji Południowej i Środkowej (15%), choć pokaźną część (ponad 30%) stanowiły ogólne działania pomocowe, których nie da się jednoznacznie określić pod względem geograficznym. Wsparcie UNICEF klasyfikowano w dużej mierze jako stymulację sektora kwestii społecznych (38%; głównie ochrony zdrowia, edukacji, ale także podsektora „rząd i społeczeństwo obywatelskie”), pomoc wielosektorową (20%) i niezaliczoną do żadnej z kategorii (33%). W latach 2001–2023 ODA UNICEF wzrosła z poziomu ok. 600 mln USD do blisko 900 mld USD (choć w 2017 r. było to ponad 1,5 mld USD). Dane w cenach stałych wskazują, że w omawianym okresie rzeczywista wartość wsparcia rozwojowego UNICEF spadła o ok. 6%. W 2023 r. pomoc bilateralna przekazywana przez dawców państwowych za pośrednictwem UNICEF wyniosła aż 2,3 mld USD.²⁸

Program Narodów Zjednoczonych ds. HIV/AIDS (*Joint United Nations Programme on HIV/AIDS*, UNAIDS) to wspólna inicjatywa 11 instytucji Systemu Narodów Zjednoczonych (UNHCR, UNICEF, WFP, UNDP, UNFPA, UNODC, UNWOMEN, ILO, UNESCO, WHO i Grupa Banku Światowego)²⁹ mająca na celu spójną walkę z epidemią HIV/AIDS. Sekretariat Programu ma siedzibę w Genewie. Mimo że instytucja istnieje już od ponad 30 lat, w bazach danych OECD rejestrowana jest działalność pomocowa UNAIDS, poczynwszy od transferów dokonanych w 2005 r.³⁰ Od tego czasu agenda dostarczyła ODA w wysokości 3,5 mld USD (netto, ceny bieżące). W 2005 r. instytucja dostarczyła 122,9 mln USD ODA, a w 2023 już tylko niewiele ponad 90 mln USD. W cenach stałych oferowana pomoc Programu spadła o 36%. W tym czasie wśród beneficjentów UNAIDS wyróżniały się kraje Afryki Subsaharyjskiej (14%), jednak zdecydowana większość wsparcia (72%) miała charakter ogólny, niemożliwy do klasyfikacji pod kątem geograficznym. Całość udzielonego wsparcia zawierała się w sektorze kwestie społeczne (podsektor inne kwestie społeczne).³¹

Fundusz Narodów Zjednoczonych ds. Ludnościowych (*United Nations Population Fund*, UNFPA) w swej działalności nawiązuje do wyników Konferencji Kairskiej z 1994 r. (spotkanie

Children 2024: The Future of Childhood in a Changing World, United Nations Children's Fund 2024, <https://www.unicef.org/media/165156/file/SOWC-2024-full-report-EN.pdf>.

²⁸ Podobnie jak w przypadku UNDP dane nt. oferowanej ODA odzwierciedlają jedynie część wkładu finansowego Funduszu we współpracę rozwojową. Tylko w 2023 r. UNICEF na kwestie rozwojowe wydał ok. 8,4 mld USD. Zob. DAC2A: *Aid (ODA)*..., op. cit.; DAC5: *Aid (ODA)*..., op. cit.; *UNICEF Annual Report 2023*, New York, United Nations Children's Fund 2024, <https://www.unicef.org/media/157491/file/UNICEF%20Annual%20report%202023%20EN.pdf>, s. 43–45.

²⁹ *UNAIDS Cosponsors*, <https://www.unaids.org/en/aboutunaids/unaidscosponsors>.

³⁰ Wcześniej wsparcie świadczone przez różne, pomniejsze z punktu widzenia OECD, agendy ONZ było łącznie podawane jako Pomoc Techniczna Narodów Zjednoczonych (*United Nations Development Assistance*, UNTA). Stopniowo w bazach danych uwzględniano nowe podmioty z rodziny Narodów Zjednoczonych, aż w końcu kategoria UNTA została zarzucona po 2008 r. W latach 2001–2008 jako pomoc techniczną ONZ przekazano krajom rozwijającym się łącznie 3,87 mld USD. Zob. *Geographical Distribution of Financial Flows to Developing Countries 2013: Disbursements, Commitments, Country Indicators*, OECD Publishing, Paris 2013, DOI: 10.1787/fin_flows_dev-2013-en-fr, s. 9; DAC2A: *Aid (ODA)*..., op. cit.

³¹ DAC2A: *Aid (ODA)*..., op. cit.; DAC5: *Aid (ODA)*..., op. cit.

poświęcone ludności i rozwojowi). Koncentruje się na zagadnieniach: zdrowia seksualnego, macierzyństwa i planowania rodziny, położnictwa, przeciwdziałania HIV/AIDS, równouprawnienia płci, ochrony dzieci i młodzieży, promocji praw człowieka, badania zmian demograficznych i ich konsekwencji itd. W latach 2001–2023 Fundusz dostarczył ODA w wysokości 7,18 mld USD (netto, ceny bieżące). W 2001 r. wolumen oferowanej przez UNFPA pomocy wyniósł 311,3 mld USD, a w 2023 r. 497,53 mld USD). Oznacza to zwiększenie się rzeczywistej wartości, wyrażonej w cenach stałych, zaledwie o 0,5%. Wsparcie lokowane było głównie w Afryce Subsaharyjskiej (40%) oraz Azji Południowej i Środkowej (14%).³²

Agencja Narodów Zjednoczonych ds. Pomocy Uchodźcom Palestyńskim na Bliskim Wschodzie (*United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East*, UNRWA) jest wyjątkową instytucją, całkowicie koncentrującą się na uchodźcach palestyńskich. Działa nie tylko na obszarze Autonomii Palestyńskiej, lecz również w krajach ościennych, które udzielają gościny uciekinierom z Izraela i terenów okupowanych przez ten kraj, a także ich potomkom. Od ponad 75 lat jej mandat jest konsekwentnie przedłużany przez ZO ONZ ze względu na brak rozwiązania problemu jej beneficjentów. Agencja działa głównie w obszarach: edukacji, ochrony zdrowia oraz pomocy humanitarnej. W latach 2001–2023 UNRWA przekazała 14,45 mld USD w formie ODA (netto, ceny bieżące). Poziom wsparcia oferowanego przez Agencję stale się powiększa, również po przeliczeniu kwot na ceny stałe (rzeczywisty wzrost w wysokości 155,5%). Pomoc była lokowana zwłaszcza w sektorze kwestii społecznych (77%), przede wszystkich związanych z edukacją i ochroną zdrowia.³³

Światowy Program Żywnościowy (*World Food Programme*, WFP) jest agencją Narodów Zjednoczonych ds. walki z głodem (jest zarazem największą na świecie organizacją humanitarną), co czyni z niego główny instrument ONZ dedykowany realizacji II CZR. Instytucja włącza się jednak także w walkę z HIV/AIDS, starania o równouprawnienie kobiet, wspieranie rolnictwa czy nawet eliminację barier dla edukacji (poprzez sponsorowanie posiłków szkolnych). WFP koordynuje swe działania z innymi instytucjami – np. z Organizacją Narodów Zjednoczonych do spraw Wyżywienia i Rolnictwa (*Food and Agriculture Organization*, FAO)³⁴ oraz współpracuje z organizacjami pozarządowymi i biznesem. W latach 2001–2023 Program świadczył pomoc o łącznej wartości 7,6 mld USD (netto, ceny bieżące), głównie w sektorze pomocy humanitarnej (71%), ale w mniejszym stopniu także kwestii społecznych (12%; wspierając edukację i ochronę zdrowia). Instytucja działa w ponad 80 krajach, jednak jej ODA kierowana była głównie do Afryki Subsaharyjskiej (57%) oraz Azji Południowej i Środkowej (14%). W badanym okresie wielostronna pomoc WFP zmniejszyła się (spadek rzeczywistej wartości w cenach stałych aż o 29%), jednak dynamicznie

³² Zob. oficjalna strona internetowa Funduszu: <https://www.unfpa.org>. Dane za DAC2A: *Aid (ODA)*..., op. cit.

³³ Zob. oficjalna strona internetowa UNRWA: <https://www.unrwa.org>. Dane za DAC2A: *Aid (ODA)*..., op. cit. oraz DAC5: *Aid (ODA)*..., op. cit.

³⁴ Bazy OECD dysponują danymi odnośnie do pomocy FAO za 2013 r. (0,45 mld USD netto, ceny bieżące) 2017–2023 (ODA dostarczana przez Organizację wahała się w przedziale 0,4–0,5 mld USD). Zob. DAC2A: *Aid (ODA)*..., op. cit.

wzrasta poziom bilateralnego wsparcia przekazywanego za pośrednictwem Programu (ponad 6,5 mld USD w 2023 roku w porównaniu z ok. 2,46 mld w 2011 r.).³⁵

Możemy mówić jeszcze przynajmniej o sześciu innych instytucjach Narodów Zjednoczonych niosących pomoc rozwojową w trakcie starań o implementację MCR/CZR. **Urząd Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych do spraw Uchodźców** (*United Nations High Commissioner for Refugees*, UNHCR) przekazał łącznie 10,75 mld USD ODA (netto, ceny bieżące), z czego 31% trafiło do Afryki Subsaharyjskiej, a aż 43% dotyczyło działań ogólnych, niedających się przypisać do określonej części świata. Rzeczywista wartość wsparcia UNHCR zmniejszyła się pomiędzy 2001 r. a 2023 r. o blisko 8%. W latach 2001–2023 r. **Międzynarodowy Fundusz Rozwoju Rolnictwa** (*International Fund for Agricultural Development*, IFAD) wydał na projekty i programy pomocowe 7,79 mld USD, działając w Afryce Subsaharyjskiej (62% świadczonej pomocy) oraz Azji Południowej i Środkowej (23%). Na podstawie zestawienia kwot w cenach stałych można określić, że w badanym okresie rzeczywista wartość ODA IFAD wzrosła aż o 91%. Kolejną instytucją jest **Światowa Organizacja Zdrowia** (*World Health Organization*, WHO). Od 2009 r. Organizacja przekazała 9,38 mld USD jako ODA, a Afryka Subsaharyjska (16%) oraz Azja Południowa i Środkowa (11%) są jej głównymi beneficjentami. Przeliczenie niesionego przez instytucję wsparcia na ceny stałe ukazuje, że pomiędzy 2009 r. i 2022 r. rzeczywista jego wartość przyrosła o 32%. Podobnie jak w przypadku WHO również działania prorozwojowe **Międzynarodowej Agencji Energii Atomowej** (*International Atomic Energy Agency*, IAEA) są notowane przez OECD od 2006 r. W latach 2006–2023 Agencja przeznaczyła na ODA 1,4 mld USD. W tym czasie rzeczywista wartość świadczonego wsparcia wzrosła o 33%. IAEA kierowała środki głównie do Ameryki Łacińskiej i Karaibów (20%), Afryki Subsaharyjskiej (18%) i Europy (14%). W latach 2012–2023 ILO przekazała pomoc wycenioną na 2,96 mld USD.³⁶ Większość z tego (48% całości) była działaniami ogólnosystemowymi, jednak wśród poszczególnych regionów wyróżniała się Ameryka Łacińska i Karaiby (13%) oraz Afryka Subsaharyjska (13%). Badane źródła wskazują, że w latach 2007–2022 **Fundusz Narodów Zjednoczonych ds. Budowania Pokoju** (*UN Peacebuilding Fund*, UNPBF) dostarczył krajom rozwijającym się 1,54 mld USD wsparcia. Najwięcej skorzystała z niego Afryka Subsaharyjska (73% pomocy). Rzeczywista wartość transferów Funduszu wzrosła w tym czasie ponad siedemnastokrotnie, lecz należy wziąć pod uwagę, że powstał on dopiero w 2006 r. Dodatkowo **Komisja Gospodarcza do Spraw Europy** w latach 2008–2017 (brak danych o późniejszej aktywności) przekazała beneficjentom 0,13 mld USD ODA (95% z tych środków w Europie).³⁷

³⁵ Zob. oficjalna strona internetowa WFP: <https://www.wfp.org>. Dane za DAC2A: *Aid (ODA)*..., op. cit. oraz DAC5: *Aid (ODA)*..., op. cit.; *Providers' Total Use*..., op. cit.

³⁶ Nie wiadomo, czy brak danych w odniesieniu do innych lat oznacza brak aktywności ILO w charakterze donatora, czy też niedostateczny (wyrywkowy) przepływ informacji podczas raportowania.

³⁷ Zob. oficjalna strona internetowa UNHCR, <https://www.unhcr.org>; oficjalna strona internetowa IFAD, <https://www.ifad.org/>; oficjalna strona internetowa WHO, <https://www.who.int/en/>; oficjalna strona internetowa IAEA <https://www.iaea.org/>; oficjalna strona internetowa ILO, <https://www.ilo.org/>; oficjalna strona internetowa UNPBF, <https://www.unpbf.org/>.

Inną rolę w systemie, bardziej wspomagającą niż *stricte* pomocową, odgrywają Organizacja Narodów Zjednoczonych ds. Edukacji, Nauki i Kultury (*United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*, UNESCO), instytucja Narodów Zjednoczonych ds. Handlu i Rozwoju (*UN Trade and Development*, UNCTAD) oraz Organizacja Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju Przemysłowego (*United Nations Industrial Development Organization*, UNIDO). Celem pierwszej z wymienionych organizacji jest zapewnienie pokoju poprzez rozwój edukacji, nauki i kultury. **UNESCO** skupia się na czwartym CZR. Wśród priorytetów Organizacji odnaleźć można: rozwój Afryki, równość płci, sprawy młodzieży, wpływ nauki na zrównoważony rozwój, badania nad oceanami, dobrobyt małych wyspiarskich krajów rozwijających się. Przekładają się one na cztery cele strategiczne Organizacji:

1. Zapewnienie wysokiej jakości, sprawiedliwej i włączającej edukacji oraz promowanie możliwości uczenia się przez całe życie dla wszystkich, m.in. w celu zmniejszenia nierówności i promowania uczących się i kreatywnych społeczeństw, szczególnie w erze cyfrowej.
2. Działanie na rzecz zrównoważonych społeczeństw i ochrony środowiska przez promowanie nauki, technologii, innowacji i dziedzictwa naturalnego.
3. Budowanie integracyjnych, sprawiedliwych i pokojowych społeczeństw poprzez propagowanie wolności słowa, różnorodności kulturowej, edukacji na rzecz globalnego obywatelstwa i ochrony dziedzictwa.
4. Wspieranie środowiska technologicznego w służbie ludzkości przez rozwój i rozpowszechnianie wiedzy i umiejętności oraz rozwój standardów etycznych.

UNESCO promuje podejście mówiące o tym, że również edukacja, postęp technologiczny, dorobek nauk społecznych i humanistycznych, dbałość o kulturę, wolność wypowiedzi oraz dostępu do informacji i inne prawa człowieka przyczyniają się do realizacji Agendy 2030.³⁸

Współcześnie głównymi celami **UNCTAD** są maksymalizacja szans handlowych, inwestycyjnych i rozwojowych krajów rozwijających się oraz udzielanie im pomocy i doradztwa w ich wysiłku integracji ze światową gospodarką na sprawiedliwych zasadach. Instytucja dąży do tego, aby wszystkie kraje mogły cieszyć się korzyściami płynącymi z procesów globalizacyjnych i jednocześnie były w stanie poradzić sobie z towarzyszącymi temu wyzwaniami. Jednym z głównych zadań Konferencji jest wsparcie krajów rozwijających się w negocjacjach handlowych. Struktury administracyjne Konferencji były zaangażowane w pomiar realizacji ósmego MCR i kontynuują tę rolę w ramach CZR. UNCTAD jest źródłem także innych cennych danych, opisujących międzynarodową współpracę ekonomiczną, często mocno eksponując perspektywę państw Południa.

un.org/peacebuilding/fund; oficjalna strona internetowa Komisji Gospodarczej ds. Europy, <https://unece.org>. Dane za DAC2A: *Aid (ODA)*..., op. cit.

³⁸ Zob. oficjalna strona internetowa UNESCO: <https://www.unesco.org/en>; *UNESCO's Participation in the Preparations for a Post-2015 Development Agenda*, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000232281>, s. 4–9, 13–14; *Medium-Term Strategy 2022–2029*, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, Paris 2022, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000378083?posInSet=3&queryId=3d052dbd-44a5-45a3-bd44-e089c8a33991>; *UNESCO and Sustainable Development Goals*, <https://www.unesco.org/en/sdgs>.

Wśród licznych obszarów tematycznych, którymi zajmuje się instytucja, odnaleźć można handel i różne kwestie z nim związane, inwestycje, problem zadłużenia, działania na rzecz finansowania rozwoju oraz przepływ technologii. Priorytetami UNCTAD są: Afryka, kraje o niekorzystnym położeniu geograficznym, LDCs, Palestyna oraz małe wyspiarskie kraje rozwijające się. Bezpośrednim wkładem instytucji w globalną współpracę rozwojową jest pomoc techniczna (przykładowo w 2023 r. UNCTAD zrealizował w 74 krajach 219 projektów o łącznej wartości 59 mln USD, choć OECD przypisuje bezpośrednio instytucji ODA w wysokości 3,6 mln USD).³⁹

Misja UNIDO obejmuje promowanie oraz przyspieszanie inkluzywnego, zrównoważonego rozwoju przemysłowego w krajach rozwijających się i podmiotach przechodzących transformację gospodarczą. Działania te mają przyczynić się do walki z biedą i wpisywać się w CZR. Rola UNIDO polega głównie na oddziaływaniu na zrównoważoną industrializację i innowacyjność, jednak jej pole zainteresowania bezpośrednio lub pośrednio dotyczy większości z ustanowionych celów. Intencją Organizacji jest, żeby:

- a) we wszystkich krajach wzrastał poziom industrializacji i rósł poziom korzyści płynących z globalizacji rynków dóbr i usług;
- b) nikt nie był wykluczony z pozytywnych aspektów postępu przemysłowego – niezależnie od płci, wieku, obywatelstwa czy miejsca zamieszkania;
- c) doprowadzono do większego stopnia integracji rozwoju społeczno-gospodarczego z działaniami na rzecz środowiska naturalnego;
- d) doszło do połączenia specjalistycznej wiedzy i środków (instrumentów) zgromadzonych przez istotnych aktorów w celu maksymalizacji efektów rozwojowych.

Powyższy stan rzeczy przybliżyć ma aktywność UNIDO w formie: pomocy technicznej, działań analitycznych i badawczych, doradztwa w zakresie tworzenia polityk gospodarczych, udziału w tworzeniu norm i standardów, kształtowania dogodnych warunków do partnerskiej wymiany wiedzy i doświadczeń. ODA dostarczona bezpośrednio przez instytucję w 2023 r. została wyceńiona na 6,2 mln USD.⁴⁰

W związku z realizacją Agendy 2030 wzrosła rola **Programu Środowiskowego Organizacji Narodów Zjednoczonych** (*United Nations Environment Programme, UNEP*) w globalnej współpracy rozwojowej. Program intensywnie uczestniczył w procesie kształtowania CZR, optując za integracją czynników ekonomicznych, społecznych i środowiskowych w procesie wspierania

³⁹ Zob. oficjalna strona internetowa UNCTAD: <https://unctad.org/>; *UNCTAD Annual Report 2015: Delivering On A Sustainable Agenda*, United Nations, United Nations Conference on Trade and Development, http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/dom2016d1lipub_en.pdf; *UNCTAD Annual Report 2023: Trade. Unlocking Sustainable Strategies for People, Planet and Prosperity*, United Nations, Geneva 2024, https://unctad.org/system/files/official-document/osg2024d1_en.pdf; *DAC2A: Aid (ODA)...*, op. cit.

⁴⁰ Zob. oficjalna strona internetowa UNIDO, <https://www.unido.org/>; *The 2030 Agenda for Sustainable Development: Achieving the Industry-related Goals and Targets*, United Nations Industrial Development Organization, https://downloads.unido.org/ot/47/87/4787747/ISID_SDG_brochure_final.pdf; *UNIDO Annual Report 2023: Progress By Innovation*, United Nations Industrial Development Organization, Vienna 2024, <https://www.unido.org/sites/default/files/unido-publications/2024-05/Annual%20Report%202023-English%20Spread.pdf>; *DAC2A: Aid (ODA)...*, op. cit.

rozwoju oraz postawieniem na uniwersalny, lecz dostosowany do lokalnych warunków, charakter celów. UNEP jest głównym źródłem danych lub współtworzy z innymi instytucjami zestawienia badające stan blisko jednej trzeciej wskaźników powiązanych z CZR. Program stara się zwrócić uwagę na globalne, regionalne i krajowe uwarunkowania oraz instrumenty działań na rzecz środowiska naturalnego. Co istotne, z punktu widzenia przemian globalnego środowiska pomocowego instytucja pośredniczy w wymianie doświadczeń pomiędzy krajami Południa oraz udziela krajom członkowskim wsparcia technicznego w zakresie własnych zdolności do zarządzania ochroną środowiska. W 2023 r. UNEP świadczył ODA w wysokości blisko 185 mln USD.⁴¹

Przy UNEP działa **Sekretariat Protokołu Montrealskiego** w sprawie substancji zubożających warstwę ozonową⁴², który zajmuje się m.in. działalnością analityczną i doradczą na rzecz stron umowy oraz zainteresowanych organizacji międzynarodowych. Jedną z jednostek utworzonych w celu wcielenia w życie dokumentu jest Wielostronny Fundusz na rzecz Implementacji Protokołu Montrealskiego. Wspierają go współdziałające ze sobą UNEP, UNDP, UNIDO oraz Grupa Banku Światowego. Bazy OECD wskazują, że w latach 2001–2015 (brak danych od 2016 r.) instytucja obsługująca Protokół świadczyła na rzecz beneficjentów ODA wycenianą na 0,78 mld USD (netto, ceny bieżące), lecz jej wartość (zarówno w cenach bieżących, a tym bardziej stałych – o 54%) spadła w porównaniu z początkiem analizowanego okresu. Z jej wsparcia skorzystały głównie państwa Azji Dalekowschodniej (68%), Azji Południowej i Środkowej (16%) oraz Ameryki Łacińskiej i Karaibów (12%).⁴³

Pomimo kontrowersji towarzyszących dawnej działalności **Banku Światowego** (a właściwie **Międzynarodowego Banku Odbudowy i Rozwoju**, *International Bank for Reconstruction and Development*, IBRD) nie sposób pominąć go w tej charakterystyce instytucji systemu. Z pożyczek IBRD korzystają głównie państwa o średnim dochodzie, podmioty o gospodarkach w okresie transformacji oraz bogatsze kraje rozwijające się, czyli ta ich część, która dobrze radzi sobie z obsługą zadłużenia zagranicznego. Dodatkowo zgodnie z metodologią DAC te kredyty nie są klasyfikowane jako ODA.⁴⁴ Bank odgrywa jednak znaczną rolę wspierającą globalny system pomocowy. Niewątpliwie to on inicjuje i koordynuje aktywność całej Grupy Banku Światowego, która świadczy usługi doradcze i inną pomoc techniczną, na użytek aktorów systemu, czyli *de facto* udziałowców i klientów tych instytucji. Niezwykle rozwinięte bazy danych Grupy dostarczały informacji o licznych wskaźnikach kontrolujących stopień realizacji MCR, a także o innych

⁴¹ Zob. oficjalna strona internetowa UNEP: <https://www.unep.org/>; *DAC2A: Aid (ODA)...*, op. cit. W bazie danych OECD informacje o aktywności UNEP są szacunkowe. Wiadomo, że wielkość wsparcia oferowanego przez tę instytucję w 2015 r. wyniosła 0,14 mld USD, rok później było to 0,09 mld USD. Następny zapis dotyczy 2022 r., kiedy UNEP dostarczył pomoc o wartości 0,21 mld USD.

⁴² Sekretariat jest równocześnie odpowiedzialny za administrowanie sprawami związanymi z Konwencją Wiedeńską w sprawie ochrony warstwy ozonowej. W związku z tym instytucja nazywana jest Sekretariatem Ozonu.

⁴³ Zob. podstrona Sekretariatu Ozonu w serwisie internetowym UNEP, <https://ozone.unep.org/>; *DAC2A: Aid (ODA)...*, op. cit.

⁴⁴ Warto jednak dodać, że IBRD służy jako kanał przekazywania bilateralnej pomocy rozwojowej państw członkowskich. Zob. *Providers' Total Use...*, op. cit.

aspektach rozwoju społeczno-gospodarczego. Obecnie w ten sam sposób Grupa zaangażowała się w CZR.⁴⁵ IBRD zarządził Inicjatywę na rzecz Głęboko Zadłużonych Krajów Ubogich (*Heavily Indebted Poor Countries*, HIPC) oraz Wielostronną Inicjatywę Umarzania Zadłużenia (*Multilateral Debt Relief Initiative*, MDRI), które doprowadziły do znacznego zmniejszenia się stopnia zadłużenia na świecie.⁴⁶ Aktualnie deklarowane cele IBRD sprowadzają się do:

- położenia kresu skrajnemu ubóstwu,
- zwiększenia wspólnego dobrobytu na planecie nadającej się do życia,
- wspomagania odpierania powiązanych ze sobą kryzysów,
- napędzania rozwoju, który będzie inkluzywny, zrównoważony społecznie i finansowo oraz odporny na wstrząsy (w tym pandemię).⁴⁷

Powiązane z Agendą 2030 dążenia są bardziej szczegółowe. Po przyjęciu CZR Grupa Banku Światowego zadeklarowała, że jej ambicją jest doprowadzenie do ukończenia walki ze skrajnym ubóstwem (poprzez zmniejszenie do maksymalnie 3% udziału osób żyjących za mniej niż 1,9 USD) oraz upowszechnienia owoców dobrobytu (dzięki zwiększeniu w każdym państwie dochodów najślabiej zarabiających 40% ludzi). Zdaniem ekspertów IBRD osiągnięcie tego będzie możliwe, jeśli uda się powiązać ODA z zagranicznymi inwestycjami bezpośrednimi (ZIB) i przelewami od emigrantów do krajów pochodzenia oraz, co najważniejsze, z krajowymi zasobami finansowymi. W tym planie pomoc rozwojowa, szczególnie w krajach najbiedniejszych, ma być katalizatorem zmian eliminującym bariery dla „wprawienia w ruch” innych źródeł finansowania rozwoju. Wiedza, którą dzieli się Grupa Banku Światowego poprzez zestawienia statystyczne, raporty, szkolenia oraz krajowe i regionalne strategie, łączy tematykę ekonomiczną (np. w obszarze handlu, konkurencyjności czy zadłużenia), społeczną (np. wsparcie dla edukacji, regulacja rynku pracy, pomiar ubóstwa) oraz środowiskową (np. zmiany klimatyczne, ochrona lasów).⁴⁸

Celem **Międzynarodowego Stowarzyszenia Rozwoju** (*International Development Association*, IDA) jest wspomaganie rozwoju w najbiedniejszych państwach świata oraz poprawa jakości życia mieszkańców tych państw. Stowarzyszenie udziela na korzystnych zasadach pomocy

⁴⁵ *World Bank Group and The 2030 Agenda*, <https://www.worldbank.org/en/programs/sdgs-2030-agenda>; *DataBank: Millennium Development Goals*, <https://databank.worldbank.org/source/millennium-development-goals>; *DataBank: Sustainable Development Goals*, [https://databank.worldbank.org/source/sustainable-development-goals-\(sdgs\)](https://databank.worldbank.org/source/sustainable-development-goals-(sdgs)); *Atlas of Sustainable Development Goals 2023*, <https://datatopics.worldbank.org/sdgsatlas?lang=en>.

⁴⁶ *Heavily Indebted Poor Country (HIPC) Initiative*, <https://www.worldbank.org/en/topic/debt/brief/hipc>; *Heavily Indebted Poor Countries (HIPC) Initiative and Multilateral Debt Relief Initiative (MDRI) – Statistical Update*, „Policy Paper” No. 2019/028, International Monetary Fund, <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/PP/2019/PPEA2019028.ashx>.

⁴⁷ Oficjalna strona internetowa Grupy Banku Światowego: <https://www.worldbank.org/ext/en/home/>; *A Better Bank for a Better World: Annual Report 2024*, International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, Washington DC 2024, <https://www.worldbank.org/en/about/annual-report#anchor-annual>, s. 2–7.

⁴⁸ *The World Bank Annual Report 2015*, International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank 2015, <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/22550/WBAnnualReport2015EN.pdf>, s. 1, 11, 15–27; *End Extreme Poverty. Boost Shared Prosperity: Annual Report 2017*, <https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/e4d895ac-f9ea-5aa6-a2e2-ae8803bca9b9/content>.

finansowej krajom, które nie mogą sobie pozwolić na kredyty IBRD. W odróżnieniu od oferty finansowej Banku pożyczki Stowarzyszenia są preferencyjne (objęte nawet zerowym oprocentowaniem) i w większości przypadków spełniają kryteria ODA. Jest to największe multilateralne źródło pożyczkowe dla krajów najmniej rozwiniętych, co może doprowadzić do sytuacji, że kredyt udzielony bywa niespłacany, choć czas na jego regulację obejmuje od 25 do 38 lat, w tym nawet 10 lat karencji. Obecnie 78 państw spełnia kryteria korzystania z pożyczek IDA (dochód *per capita* mniejszy niż 1335 USD, implementacja polityk społeczno-gospodarczych wspierających rozwój i redukcję ubóstwa oraz brak zdolności do pożyczania na zasadach rynkowych). Mimo że Stowarzyszenie oferuje głównie kredyty, a nie granty⁴⁹, to pomagało finansować liczne programy wokół realizacji CZR. W przeszłości aktywnie włączyło się także w inicjatywy HIPC i MDRI. Obecnie szczególna uwaga IDA ma być poświęcona zmianom klimatycznym, państwom wrażliwym i dotkniętym konfliktami, równości płciowej, kapitałowi ludzkiemu oraz inkluzywnemu wzrostowi. Stowarzyszenie wykorzystuje swoje doświadczenie do angażowania się w pracę ekspercką i doradztwo ws. tworzenia polityk gospodarczo-społecznych. W latach 2001–2023 IDA udzieliło ODA w wysokości 216 mld USD (netto, ceny bieżące).⁵⁰ Środki trafiły głównie do Afryki Subsaharyjskiej (70%) oraz Azji Południowej i Środkowej (22%). Odwołanie się do cen stałych wskazuje, że rzeczywisty wzrost wartości wsparcia oferowanego przez IDA wyniósł 88%. W latach 2001–2023 IDA przeznaczyło na sektor kwestii społecznych 47% swej ODA (istotne wydatki w niemal wszystkich podsektorach z wyjątkiem kwestii ludnościowych/reprodukcyjnych), 27% wsparcia przyciągnęły kwestie gospodarcze, a 14% pomocy stymulowało sektory produkcyjne beneficjentów.⁵¹

Zaangażowanie we współpracę rozwojową drugiej gałęzi Systemu z Bretton Woods, funkcjonującej wokół **Międzynarodowego Funduszu Walutowego** (*International Monetary Fund*, IMF), jest o wiele mniejsze. Pierwotne zadania postawione przed Funduszem obejmowały głównie zapewnienie stabilności monetarnej na świecie, dbałość o płynność wymiany walutowej i promocję wolnego handlu. W przeciwieństwie do Grupy Banku Światowego zaangażowanie się w MCR i współdziałanie z instytucjami globalnego systemu pomocowego przez długi czas pozostawały

⁴⁹ W 2001 r., tuż przed Szczytem G8 w Genui, ówczesny prezydent USA George W. Bush przedstawił propozycję, by IDA zamiennie udzielała kredyty w granty. Po dobrym początkowo przyjęciu inicjatywa ta została skrytykowana i odrzucona, ponieważ nie wspomniano w niej o dodatkowym zasilaniu Stowarzyszenia. Gdyby IDA zamieniała swe kredyty na granty, w ciągu kilku lat skończyłyby się jego środki na wspieranie krajów rozwijających się, a główni udziałowcy Stowarzyszenia mogliby nie chcieć regularnie uzupełniać kapitału zakładowego. Zob. J.E. Sanford, *World Bank: IDA Loans or IDA Grants*, „World Development”, Vol. 30, No. 5 (2002), DOI: 10.1016/S0305-750X(02)00003-7, s. 741–762.

⁵⁰ Ze względu na dominację kredytów wśród głównych form pomocy IDA występuje duża rozbieżność pomiędzy danymi netto i brutto ODA tej instytucji (różnica wynika z uwzględniania, bądź nieuwzględniania, transferów zwrotnych – spłat pożyczek – od beneficjentów). W analizowanych latach całkowite transfery pomocowe IDA brutto wyniosły 357,46 mld USD.

⁵¹ Zob. DAC2A: *Aid (ODA)*..., op. cit.; DAC5: *Aid (ODA)*..., op. cit.; podstrona IDA w serwisie internetowym Grupy Banku Światowego, <https://ida.worldbank.org/en/home>; *Sustainable Development Finance Policy of The International Development Association: Mid-Term Implementation Review*, International Development Association, <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099051223181026929/pdf/BOSIB01e8c98f40540bbae09988e836d31f.pdf>.

działalnością marginalną dla IMF. Ten stan rzeczy zaczął się jednak zmieniać. Od około 2009 r. wzrosło zainteresowanie Funduszu problemami krajów o niskim poziomie dochodu. W 2012 r. rozszerzono mandat instytucji o przyczynianie się do tworzenia miejsc pracy, dbanie o zrównoważony wzrost gospodarczy oraz działania na rzecz zmniejszenia się biedy na świecie. Fundusz czuwał nad niektórymi wskaźnikami ósmego Celu oraz prowadził badania na tematy związane z poszczególnymi MCR. W ostatnich latach IMF zaangażował się w tematykę ochrony środowiska, co wyraźnie podążało za trendem aktorów systemu pomocowego oraz oczekiwaniami międzynarodowej opinii publicznej. Instytucja współtworzy narodowe strategie walki z biedą oraz udziela pomocy technicznej w zakresie polityki gospodarczej, w tym zdolności do budowy efektywnego systemu podatkowego, który przyczyni się do zebrania krajowych funduszy dla sfinansowania inwestycji rozwojowych. IMF podkreśla także pozytywną rolę, jaką odegrał dla krajów o niskim dochodzie narodowym podczas globalnego kryzysu finansowego i w czasie mierzenia się z pandemią COVID-19. Wszystkie te instrumenty mają obecnie służyć do pogłębienia zaangażowania IMF we współpracę rozwojową, a tym samym przybliżenia realizacji CZR.⁵²

Chociaż pożyczki związane z podstawową funkcją Funduszu nie są pomocą rozwojową, należy wspomnieć o jego specjalnym programie poświęconym walce z biedą i stymulowaniu wzrostu (*Poverty Reduction and Growth Trust*, PRGT)⁵³. Instytucja dostarczyła w latach 2001–2023 ok. 23,96 mld USD (netto, w cenach bieżących) ODA. Porównanie w cenach stałych aktywności funduszu z 2001 r. i 2023 r. wskazuje, że rzeczywista wartość niesionego przez PRGT wsparcia zwiększyła się aż o 160%. Większość pomocy została skierowana do Afryki Subsaharyjskiej (86%) jako ogólne wsparcie lokalnych budżetów.⁵⁴

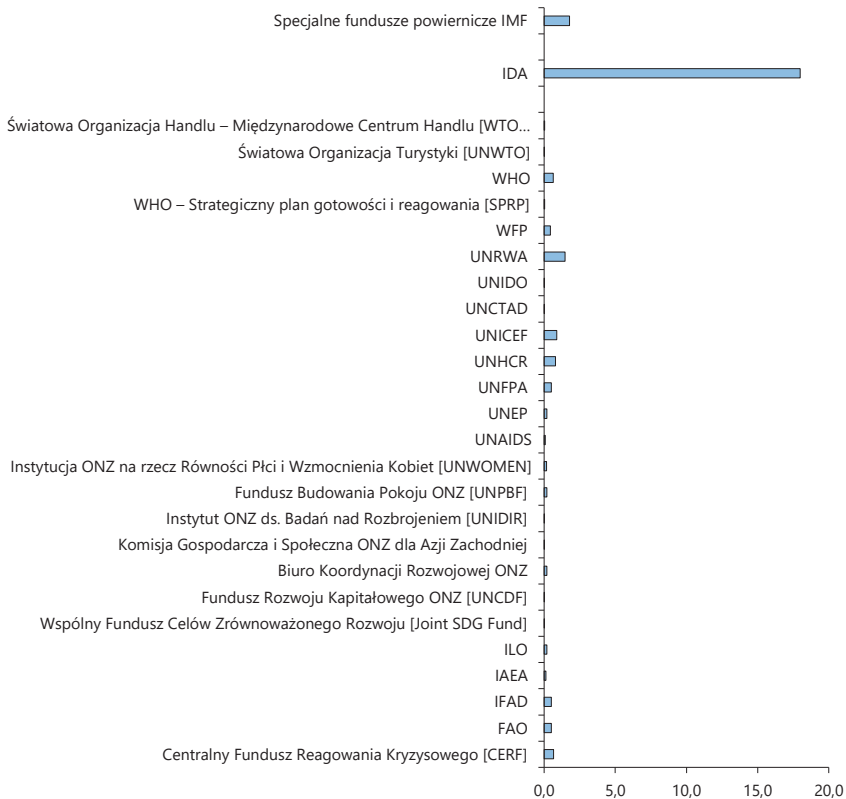
Rozbudowana struktura Systemu Narodów Zjednoczonych może powodować trudności z holistyczną oceną wkładu finansowego jego instytucji w toczącą się współpracę rozwojową. Dlatego warto zestawić te wartości na jednym wykresie.

⁵² Oficjalna strona internetowa IMF, <https://www.imf.org/en/home>; *Articles of Agreement*, <https://www.imf.org/external/pubs/ft/aa/>; *Reaching the MDGs: Macroeconomic Prospects & Challenges in Low-Income Countries. Background Note by IMF Staff for the United Nations MDG Summit*, International Monetary Fund, <https://www.imf.org/external/np/exr/mdg/2010/091610.pdf>; *The IMF and the Sustainable Development Goals*, <https://www.imf.org/en/About/Factsheets/Sheets/2023/IMF-Sustainable-development-goals-SDGs>; *Sustainable Development Goals*, <https://www.imf.org/en/Topics/SDG>.

⁵³ Zob. *IMF Support for Low-Income Countries*, <https://www.imf.org/en/About/Factsheets/IMF-Support-for-Low-Income-Countries>; *2024 Review of the Poverty Reduction and Growth Trust Facilities and Financing — Reform Proposals*, <https://www.imf.org/en/Publications/Policy-Papers/Issues/2024/10/21/2024-Review-Of-The-Poverty-Reduction-And-Growth-Trust-Facilities-And-Financing-Reform-556512>.

⁵⁴ Dane za DAC2A: *Aid (ODA)*..., op. cit.; DAC5: *Aid (ODA)*..., op. cit.

Wykres 27. Wartość pomocy wielostronnej dostarczonej w 2023 roku przez instytucje Systemu Narodów Zjednoczonych

Źródło: opracowanie własne na podstawie DAC2A: *Aid (ODA) Disbursements...*, op. cit. Uwaga: brak danych o pomocy oferowanej przez UNDP w 2023 r. W 2022 r. wyniosła ona 0,4 mld USD.

Bogactwu tematów, którymi zajmują się komórki podległe ONZ, towarzyszy rozproszenie funduszy. Na tym tle jednoznacznie wyróżnia się IDA, które świadczyło w 2023 r. aż 18 mld USD pomocy krajom-biorcom. Można sobie wyobrazić, ile więcej programów i usług oferowałyby państwom-biorcom poszczególne agendy ONZ, gdyby posiadały stałe budżety, zbliżone do tego, którym dysponuje IDA.

3.2. Instytucje OECD

Komitet Pomocy Rozwojowej, czyli organ OECD, odgrywa inną rolę niż większość z prezentowanych powyżej instytucji. Nie transferuje on wsparcia do krajów Południa, chociaż ułatwia to swoim członkom, np. tworząc i modyfikując wykaz krajów, które są uprawnione do otrzymywania ODA. Jest on forum dyskusji donatorów oraz źródłem mechanizmów kształtujących i koordynujących ich aktywność. Współcześnie misja DAC obejmuje upowszechnianie współpracy rozwojowej i innych polityk sprzyjających zrównoważonemu rozwojowi, w tym sprzyjający ubogiej części społeczeństw wzrost gospodarczy, redukcję biedy, poprawę warunków życiowych w krajach rozwijających się oraz dążenie do stanu, w którym żadne państwo nie będzie musiało być zależnym od pomocy zewnętrznej. Instrumentami, którymi dysponuje DAC w realizacji tego zadania, są:

- a) nadzór, ocena, raportowanie, zbieranie i analiza danych oraz promocja zachowań w zakresie świadczenia zasobów wspierających zrównoważony rozwój – zarówno ODA i innych publicznych środków przekazywanych krajom rozwijającym się, jak i funduszy prywatnych przekazywanych w tym celu;
- b) przeglądy polityk i działań współpracy rozwojowej, w szczególności w zakresie wywiązywania się z krajowych i międzynarodowych celów, oraz formułowane na ich podstawie wiążące rekomendacje dla krajów członkowskich oraz samej OECD;
- c) inicjowanie wymiany doświadczeń;
- d) analizy, wskazówki i zestawy dobrych praktyk oferowane tak członkom Komitetu, jak również innym zainteresowanym donatorom czy podmiotom współpracy rozwojowej *sensu largo* (z tymi działaniami DAC łączy nadzieje na kształtowanie globalnego środowiska pomocowego oraz jego najbliższego otoczenia).

W preambule rezolucji ustanawiającej mandat DAC występuje bezpośrednie odniesienie do MCR i liczne odwołania do zrównoważonego rozwoju (dokument uchwalono w 2010 r. i będzie obowiązywał do 2027 r., stąd brak odwołania do CZR). Jest to jednym ze śladów angażowania się instytucji związanych z OECD w plany współpracy inicjowane przez System Narodów Zjednoczonych. Tego typu powiązania są niezwykle istotne z punktu widzenia spójności globalnego systemu pomocowego.⁵⁵

OECD deklaruje, że w perspektywie działań do 2030 r. ma zamiar jeszcze zwiększyć swe międzynarodowe zaangażowanie. Organizacja zidentyfikowała siedem priorytetowych zadań, które postanowiła realizować podczas kampanii CZR. Pierwszym z nich jest poprawa spójności polityk, tak by działania podejmowane równocześnie przez wielu aktorów były nie tylko ze sobą skoordynowane, ale także przynosiły rezultaty na różnych polach (np. inwestycje w dostęp do wody pitnej

⁵⁵ *Development Assistance Committee (DAC)*, <https://www.oecd.org/en/about/committees/development-assistance-committee.html>; *Resolution of the Council Concerning the Mandate of the Development Assistance Committee*, Resolution of the Council [C(2022)208], <https://oecdgroups.oecd.org/Bodies/ShowBodyView.aspx?BodyID=869&BodyPID=15814>.

pozytywnie skutkują w obszarze ochrony zdrowia). Kolejnymi czołowymi zagadnieniami jest promowanie, powiązanych z ODA, a często przez nią inicjowanych, inwestycji w zrównoważony rozwój oraz wsparcie inkluzyjnego, niedyskryminującego, wzrostu gospodarczego i dobrobytu. Jak słusznie zauważono, do sukcesu CZR kluczowe będzie odnalezienie równowagi pomiędzy wykorzystaniem zasobów naturalnych na potrzeby rozwoju społeczno-gospodarczego a ochroną klimatu i licznych ekosystemów. Odnalezieniu tego „złotego środka” ma służyć odpowiednie zarządzanie, w czym rolę wspomagającą widzi OECD dla siebie oraz różnych inicjatyw partnerskich. Wśród priorytetów znalazło się także zmniejszenie się luki w danych o działaniach prorozwojowych i kwestiach społeczno-gospodarczych oraz wsparcie krajów rozwijających się w uczynieniu tego typu sprawozdawczości standardem, na wzór państw wysokorozwiniętych. Wspomniana kwestia nie jest tylko zachcianką technokratów z OECD, lecz podstawą do rzetelnej oceny wysiłków wszystkich aktorów na rzecz realizacji CZR, a ułatwienie działań ewaluacyjnych domyka listę najważniejszych spraw do osiągnięcia.⁵⁶

Przyjęty w 2016 r. plan działań Organizacji zakładał m.in. przystosowanie własnych strategii, w tym niesienia pomocy, i rekomendowanych narzędzi politycznych do CZR.⁵⁷ Przewidziano także dalsze wykorzystanie bogatych baz statystycznych do badania stopnia wdrażania poszczególnych Celów. Dokument zakłada wzmocnienie wysiłków OECD na rzecz ułatwienia aktorom systemu planowania realizacji CZR na poziomie krajowym oraz wymiany doświadczeń w zarządzaniu tymi zagadnieniami. Organizacja zauważyła także potrzebę wpływu CZR na jej stosunki z podmiotami zewnętrznymi, w szczególności z ONZ, co wydaje się szczególnie istotne z punktu widzenia globalnego systemu pomocowego. W tym kontekście należy podkreślić złożoną w dokumencie deklarację, że OECD chciało pogłębiać, i tak już bardzo rozwinięte, relacje z licznymi instytucjami Narodów Zjednoczonych, w celu maksymalizowania efektu synergii i unikania dublowania działań podczas implementacji CZR. Tego typu współpraca dała OECD okazję do wpłynięcia na prace Systemu Narodów Zjednoczonych oraz promocji inicjatyw reprezentujących punkt widzenia członków Komitetu na współpracę rozwojową⁵⁸. OECD włącza się w badanie stopnia realizacji CZR przez swoich członków oraz udziela wsparcia eksperckiego w tym zakresie⁵⁹.

⁵⁶ *OECD and the Sustainable Development Goals: Delivering on Universal Goals and Targets*, <https://web.archive.org/temp/2024-02-08/358911-sustainable-development-goals.htm>; *The Sustainable Development Goals: An Overview of Relevant OECD Analysis, Tools and Approaches*, https://issuu.com/oecd-dcd/docs/the_sustainable_development_goals_a.

⁵⁷ Wydaje się, że podczas realizacji MCR zabrakło tego elementu albo był on niewystarczająco wdrażany. W rezultacie, choćby w bazach danych OECD, przez długi czas brakowało markerów wskazujących oddziaływanie ODA na Cele, nie wspominając o przystosowaniu do MCR/CZR klasyfikacji sektorów i podsektorów wsparcia.

⁵⁸ Gwoli ścisłości, część tych inicjatyw była współtworzona przy udziale lub poparciu instytucji Systemu Narodów Zjednoczonych, głównie UNDP i IBRD.

⁵⁹ Zob. *The OECD Hub on Sustainable Development Goals*, <https://www.oecd.org/en/data/dashboards/the-oecd-hub-on-sustainable-development-goals.html>. *Better Policies for 2030: An OECD Action Plan on the Sustainable Development Goals. Meeting of the OECD Council at Ministerial Level, Paris, 1–2 June 2016*, https://www.ine.pt/ngt_server/attachfileu.jsp?look_parentBoui=289535445&att_display=n&att_download=y.

Powyższe założenia ewoluowały z czasem i przyjęły formę zobowiązań odnośnie do spójności polityk na rzecz zrównoważonego rozwoju (*Policy Coherence for Sustainable Development*), które powinny przejawiać się zarówno w działaniach wewnętrznych, jak i zewnętrznych członków DAC. Rekomendacje pod tym względem przyjęły formę ośmiu zasad, których podstawą ma być wytworzenie silnego politycznego zaangażowania na najwyższych szczeblach władzy oraz bardziej skuteczne komunikowanie o długoterminowej wizji. Pozostałe sprowadzają się do większego zintegrowania różnych polityk oraz koordynacji instytucji, aby kwestia zrównoważonego rozwoju była uwzględniana w różnych działaniach politycznych i finansowych. Uzupełnieniem ma być wzmocnienie działań analitycznych, monitorujących i ewaluacyjnych. Badanie przeprowadzone przez OECD w 2022 i 2023 r. wskazuje, że wśród państw członkowskich występują powszechne problemy z wdrażaniem większości z ośmiu zasad. Za największe utrudnienia uznano m.in.:

- brak wystarczających danych i informacji opartych na dowodach, aby ocenić transgraniczny lub globalny wpływ polityk,
- trudny do wyegzekwowania charakter zobowiązań spójności polityk na rzecz zrównoważonego rozwoju,
- niewystarczające zaangażowanie polityczne na najwyższych szczeblach rządowych.

Powyższy przykład dobrze ilustruje nagminny problem występujący w globalnym systemie pomocy rozwojowej. Ambitne strategie są później, co najwyżej, częściowo realizowane, ponieważ za ogólnymi deklaracjami poparcia nie idzie wola podjęcia ryzyka wystarczająca, aby wpłynąć na inne polityki aktorów.⁶⁰

Niezależnie od kampanii MCR / CZR, Komitet od wielu lat zajmuje się także publikacją danych statystycznych – w corocznych raportach oraz na stronach internetowych. Te działania są podejmowane, by informować opinię publiczną oraz tłumaczyć zainteresowanym podmiotom mechanizm finansowania rozwoju przez członków DAC. Tego typu przekaz, przy odpowiednim wsparciu medialnym i marketingowym, przyczynia się do wzmacniania prestiżu donatorów. Towarzyszące badania ewaluacyjne mają oficjalnie wzmacniać efektywność współpracy rozwojowej, ale można w nich także się dopatrzeć prób przekonania krytyków instytucji i aktorów środowiska pomocowego, że setki miliardów dolarów wydawanych corocznie na kooperację z państwami Południa to jest inwestycja, a nie marnotrawstwo.⁶¹

Z punktu widzenia relacji z otoczeniem istotne wydają się próby wychodzenia Komitetu poza własne ramy i nawiązywanie relacji zarówno z kluczowymi z punktu widzenia Organizacji państwami, w tym niektórymi wschodzącymi dawcami, jak i wybranymi, często współtworzonymi przez OECD, inicjatywami międzynarodowymi (np. Globalnym Partnerstwem na rzecz Efektywnej

⁶⁰ Zob. *Report on the Implementation of the OECD Recommendation on Policy Coherence for Sustainable Development*, C(2024)92, Organisation for Economic Co-operation and Development 2024, [https://one.oecd.org/document/C\(2024\)92/en](https://one.oecd.org/document/C(2024)92/en), s. 8–11, 13–15, 77–82.

⁶¹ Zob. np. *Development Co-operation Report 2024: Tackling Poverty and Inequalities through the Green Transition*, OECD Publishing, Paris, DOI: 10.1787/357b63f7-en; *OECD Data Explorer*, <https://data-explorer.oecd.org>.

Współpracy Rozwojowej). Stosunki z aktorami spoza DAC dają możliwość przekazywania wyników badań prowadzonych przez ekspertów Organizacji, a tym samym promowania własnej perspektywy, w licznych dziedzinach, obejmujących m.in. tematy pomocy dla handlu (*aid for trade*), ochrony środowiska, działań na rzecz równości płciowej czy wzmacniania instytucjonalnego państw wrażliwych.⁶²

Członkami DAC są 32 państwa⁶³ należące do OECD oraz Unia Europejska (reprezentowana przez Komisję Europejską). Na prawach obserwatora w pracach uczestniczą cztery instytucje Systemu Narodów Zjednoczonych: IBRD, IMF, UNDP i WHO⁶⁴. Gwarantuje to przynajmniej podstawowy przepływ informacji pomiędzy dwoma rdzeniami globalnego systemu pomocy rozwojowej. Nie wszystkie kraje członkowskie Organizacji współtworzą DAC.⁶⁵ Przedstawiciele państw OECD nienależących do Komitetu mają prawo uczestniczyć w obradach tej instytucji i jej organów pomocniczych, z możliwością zabierania głosu, ale bez prawa podejmowania decyzji. Warunki przystąpienia do DAC zostały przedstawione w dokumencie *Aide Mémoire on the Accession of New DAC Members And Associates*. Głównymi czynnikami warunkującymi przyjęcie są:

- istnienie strategii, polityk, instytucji poświęconych niesieniu pomocy rozwojowej,
- wolumen świadczonej ODA powyżej 100 mln USD lub stosunek ODA/DNB powyżej 0,2%,
- istnienie krajowego systemu przeglądu i oceny współpracy rozwojowej,
- przedkładanie wymaganych statystyk dotyczących ODA, udzielanie niezbędnych informacji na prośbę DAC,
- zdolność do uczestniczenia we wszystkich spotkaniach Komitetu oraz przynajmniej jednego ciała mu podległego,
- przystąpienie do systemu regularnych przeglądów pomocy (*Peer Review*) prowadzonych przez DAC i jego Sekretariat oraz służenie pomocą, jako stroną oceniającą, w trakcie obowiązkowego audytu innych donatorów,
- niezwłoczne wdrożenie wszystkich rekomendacji, które wydał Komitet od swojego powstania⁶⁶,
- branie pod uwagę wskazówek i dokumentów programowych DAC w trakcie procesu formułowania krajowych polityk pomocowych.

Dla państw spełniających kryteria akcesji do Komitetu, ale nienależących do OECD, proponuje się status podmiotu stowarzyszonego z DAC, co gwarantuje pełne uczestnictwo w pracach Komitetu

⁶² *Development co-operation*, <https://www.oecd.org/en/topics/development-co-operation.html>.

⁶³ Dla przypomnienia, są to: Australia, Austria, Belgia, Czechy, Dania, Estonia, Finlandia, Francja, Grecja, Hiszpania, Holandia, Irlandia, Islandia, Japonia, Kanada, Korea Południowa, Litwa, Luksemburg, Niemcy, Norwegia, Nowa Zelandia, Polska, Portugalia, Słowacja, Słowenia, Szwajcaria, Szwecja, USA, Węgry, Wielka Brytania i Włochy. Łotwa przystąpiła do Komitetu w marcu 2025 r. Analizy i zestawienia w książce nie uwzględniają tego faktu.

⁶⁴ Zob. *Development Assistance Committee (DAC)*..., op. cit.

⁶⁵ Obecnie dotyczy to Chile, Izraela, Kolumbii, Kostaryki, Meksyku oraz Turcji. Rozbieżność przybierze na sile w przypadku pozytywnego ukończenia rozmów akcesyjnych przez Argentynę, Brazylię, Bułgarię, Chorwację, Indonezję, Peru, Rumunię oraz Tajlandię. Zob. *Members and Partners*, <https://www.oecd.org/en/about/members-partners.html>.

⁶⁶ Szczególną wagę przykładają się do Rekomendacji z 1978 r. (mówiącej o składniku grantu w ODA na poziomie przynajmniej 86%) i 2001 r. (niewiązania pomocy dla LDCs) jako mierników dobrej współpracy rozwojowej.

wraz z większością praw i obowiązków członka⁶⁷. Pozostałe kraje mogą także uzyskać dwuletni status regularnego obserwatora lub obserwatora *ad hoc* (wynikający z zaproszeń na pojedyncze sesje). Instytucja jest otwarta także na współpracę z przedstawicielami organizacji międzynarodowych, ekspertami NGOs oraz indywidualnymi specjalistami.⁶⁸

Można wyróżnić dwa typy spotkań w ramach DAC:

1. Na wysokim szczeblu (uczestniczą w nich ministrowie odpowiedzialni za współpracę rozwojową oraz szefowie agencji rozwojowych; odbywają się zwykle raz do roku).
2. Spotkania wyższych rangą urzędników odpowiedzialnych za współpracę rozwojową (zwykle 1–2 spotkania w roku).

Komitetowi podlega 6 komórek organizacyjnych (nazywanych sieciami lub grupami roboczymi/doradczymi).⁶⁹ Zajmują się one takimi zagadnieniami jak: tworzenie statystyk finansowania rozwoju, ocena (ewaluacja) pomocy, koordynacja wysiłków na rzecz rozwoju z ochroną środowiska, konflikty i sytuacja państw wrażliwych (*fragile states*), równość płci, dobre rządy (sprawne zarządzanie zarówno w sensie ekonomicznym, jak i prawnym).⁷⁰

Komitet współpracuje blisko z **Dyrekcją Współpracy Rozwojowej** (*Development Co-operation Directorate*, DCD, nazywaną Sekretariatem DAC), która stanowi zaplecze eksperckie. To właśnie ta instytucja zbiera i przetwarza dane o pomocy (odpowiada za dokładność systemu statystycznego Komitetu), tworzy raporty na użytek DAC i państw członkowskich, organizuje spotkania robocze oraz udziela wsparcia technicznego. Ambitnym celem OECD jest, aby wysiłki DCD przekładały się nie tylko na wzmocnienie polityk rozwojowych państw DAC, ale także wpływały na działania czołowych aktorów w wymiarze globalnym. Pracownicy DCD odpowiadają za przygotowanie procesu wzajemnej oceny dawców pomocy (*DAC peer reviews*), a następnie opracowanie dokumentu z podsumowaniem i rekomendacjami⁷¹. Monitorowanie trendów ODA i ewaluacja realizacji zobowiązań dawców są ważnym aspektem dbania o efektywność systemu pomocowego.⁷²

⁶⁷ Takim statusem cieszy się jak na razie osiem państw: Arabia Saudyjska, Azerbejdżan, Bułgaria, Chorwacja, Katar, Kuwejt, Rumunia i ZEA. Zob. *Development Assistance Committee (DAC)*..., op. cit.

⁶⁸ *Joining the Development Assistance Committee (DAC)*, <https://www.oecd.org/en/about/committees/development-assistance-committee/joining-the-development-assistance-committee-dac-en.html>; *DAC Global Relations Strategy, DCD/DAC(2016)28/FINAL*, Organisation for Economic Co-operation and Development 2016, [https://one.oecd.org/document/DCD/DAC\(2016\)28/en/pdf](https://one.oecd.org/document/DCD/DAC(2016)28/en/pdf), s. 7–12.

⁶⁹ Jedna z komórek – Grupa Robocza ds. Efektywności Wsparcia – została wchłonięta przez wspomnianą powyżej inicjatywę Globalnego Partnerstwa na rzecz Efektywnej Współpracy Rozwojowej.

⁷⁰ Zob. *On-Line Guide to OECD Intergovernmental Activity*, <https://oecdgroups.oecd.org/Bodies/ListByNameView.aspx?book=true>.

⁷¹ Zob. *OECD Development Co-operation Peer Reviews*, https://www.oecd.org/en/publications/oecd-development-co-operation-peer-reviews_23097132.html; A. Iannantuoni, D. Simone, B. Reinsberg, *Who Reviews Whom, Where, and Why? Evidence from the Peer Review Process of the OECD Development Assistance Committee*, „International Studies Quarterly” 69 (2025) 1, DOI: 10.1093/isq/sqae138.

⁷² Zob. *Development Co-operation Directorate*, <https://www.oecd.org/en/about/directorates/development-co-operation-directorate.html>.

Badania nad procesami przemian społeczno-gospodarczych i upowszechnianie ich wyników w dużej mierze pozostają w gestii **Centrum Rozwoju OECD** (*OECD Development Centre*). Dzięki luźnej afiliacji i brakowi ograniczenia do członków Organizacji Centrum skupia 56 państw, w tym część członków OECD oraz różne kraje rozwijające się – np. ChRL, Ghana, Indie, Urugwaj czy Wybrzeże Kości Słoniowej. W 2024 r. dołączyły do tego grona Barbados i Zambia⁷³. Instytucja skupia się zarówno na poszczególnych obszarach globalnego Południa, jak i wybranych tematach: perspektywach globalnego rozwoju, inkluzywnych społeczeństwach, konkurencyjności gospodarek i ich odporności na kryzysy, relacjach między migracją a rozwojem, przeciwdziałaniu dyskryminacji płciowej w procesie przemian gospodarczo-społecznych, prywatnych podmiotach angażujących się we współpracę rozwojową *sensu largo*. Poruszonymi przez Centrum tematami, o dużym znaczeniu w ostatnich latach, są sprawiedliwa i zielona transformacja, globalne łańcuchy wartości oraz reformy wzmacniające instytucje Ukrainy. Ambicją Centrum jest nie tylko prowadzenie badań szerokiego spektrum polityk, ale także inicjowanie dialogu i kształtowanie procesu wymiany doświadczeń pomiędzy krajami OECD a innymi aktorami środowiska pomocowego. W swe prace instytucja stara się angażować podmioty prywatne, w tym filantropów. Decydenci Centrum wyrażają nadzieję, że wnoszony wkład intelektualny zaowocuje zwiększeniem jakości współpracy rozwojowej, a tym samym realnym wzrostem dobrobytu, spadkiem ubóstwa i polepszeniem standardów środowiskowych na świecie. Warto zauważyć, że tak sformułowana misja nakłada się na zadania DCF działającego przy ECOSOC.⁷⁴

Niezwykle istotną funkcją instytucji OECD jest informowanie o działalności swych członków. Zarys aktywności każdego z tradycyjnych dawców i jego krajowego systemu wsparcia rozwoju jest co roku opisywany w raportach DAC, a bardziej szczegółową analizę zawierają dokumenty podsumowujące obowiązkowe przeglądy partnerskie (*peer reviews*), o których była mowa powyżej. To cenne źródło wiedzy może pomóc zwięźle scharakteryzować inną specyficzną grupę instytucji – struktury pomocowe Unii Europejskiej.

3.3. Instytucje UE

Kiedy mowa o pomocy UE, oznaczać to może kilka konfiguracji danych:

- a) wsparcie oferowane przez instytucje unijne zależne od Komisji Europejskiej (z wyłączeniem aktywności krajowych systemów pomocowych państw UE);

⁷³ *Barbados and Zambia Join the OECD Development Centre*, <https://www.oecd.org/en/about/news/announcements/2024/12/barbados-and-zambia-join-the-oecd-development-centre.html>.

⁷⁴ Zob. *The OECD Development Centre*, <https://www.oecd.org/en/about/directorates/development-centre.html>; *Communiqué. 9th High-Level Meeting of the Governing Board. Financing the Future: Strategies for a Just, Green Transition. 9–10 December 2024*, https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/about/directorates/dev/dev-gov-board/9th_HLM_Communique.pdf/jcr_content/renditions/original/9th_HLM_Communique.pdf.

- b) ODA świadczoną bilateralnie i multilateralnie przez wszystkie kraje członkowskie, ze szczególną rolą kanału Wspólnoty, ale z uwzględnieniem także innych instytucji wielostronnych, np. ONZ (ujęcie ukazuje wysiłek finansowy państw UE wkładany w działania globalnego systemu pomocowego);
- c) sumę pomocy bilateralnej państw UE oraz transferów zarządzanych przez Komisję Europejską (wsparcie identyfikowane przez beneficjentów jako ODA UE).

Niewątpliwie Komisja Europejska (KE) odgrywa bardzo ważną rolę, dbając o spójność oraz koordynację własnej i członkowskich polityk rozwojowych⁷⁵, jednak w tym miejscu najlepiej będzie odwołać się do pierwszej z przywołanych perspektyw.

Głównymi instytucjami pomocowymi KE są: Dyrekcja Generalna ds. Partnerstw Międzynarodowych (*Directorate-General for International Partnerships*, DG-INTPA, dawniej Dyrekcja Generalna ds. Współpracy Międzynarodowej i Rozwoju, DG DEVCO) oraz Dyrekcja Generalna ds. Pomocy Humanitarnej i Ochrony Cywilnej (*Directorate-General for European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations*, DG ECHO).

DG-INTPA prezentuje się jako instytucja odpowiedzialna za formułowanie polityki międzynarodowego partnerstwa i rozwoju UE, której ostatecznym celem jest redukcja ubóstwa, zapewnienie zrównoważonego rozwoju oraz promowanie demokracji, praw człowieka i praworządności na całym świecie⁷⁶. Najważniejsze polityki, którymi zajmuje się ta Dyrekcja, to:

- a) klimat, środowisko i energia – w tym takie kwestie jak różnorodność biologiczna i ekosystemy, żywienie i bezpieczeństwo żywnościowe czy zrównoważona energia;
- b) technologie cyfrowe i infrastruktura – co ma się sprowadzać do „wspierania ukierunkowanej na człowieka wizji gospodarki cyfrowej i społeczeństwa cyfrowego na całym świecie”, ale też działania w zakresie transportu czy wizji zrównoważonych miast;
- c) równouprawnienie płci – w tym wolność od przemocy ze względu na płeć i wzmocnienie pozycji kobiet i dziewcząt;
- d) rozwój społeczny – ten szeroki obszar obejmuje m.in. zagadnienia dostępu do wody i urządzeń sanitarnych, edukacji, zdrowia i demografii czy też zmniejszenia nierówności;

⁷⁵ Zagadnienie współpracy rozwojowej jest regulowane m.in. przez Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej. Jego art. 208 stanowi, że „1. Polityka Unii w dziedzinie współpracy na rzecz rozwoju jest prowadzona zgodnie z zasadami i celami działań zewnętrznych Unii. Polityka Unii i polityka Państw Członkowskich w dziedzinie współpracy na rzecz rozwoju **uzupełniają się i wzmacniają wzajemnie**. Głównym celem polityki Unii w tej dziedzinie jest zmniejszenie, a docelowo, likwidacja ubóstwa. Przy realizacji polityk, które mogłyby mieć wpływ na kraje rozwijające się, Unia bierze pod uwagę cele współpracy na rzecz rozwoju. 2. Unia i Państwa Członkowskie **szanują zobowiązania i uwzględniają cele, na które wyraziły zgodę w ramach Organizacji Narodów Zjednoczonych** i innych właściwych organizacji międzynarodowych”. Na szczególną uwagę zasługują stwierdzenia o wzajemnej komplementarności działalności prorozwojowej oraz liczeniu się z inicjatywami takimi jak MCR/CZR. Zob. *European Union: Development Assistance Committee (DAC) Peer Review 2012*, Organisation for Economic Co-operation and Development 2013, DOI: 10.1787/9789264196124-en, s. 30–31; *Wersja skonsolidowana Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej*, Dziennik Urzędowy C 326, 26/10/2012, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/ALL/?uri=celex:12012E/TXT>.

⁷⁶ Zob. *International Partnerships*, https://commission.europa.eu/about/departments-and-executive-agencies/international-partnerships_en.

- e) migracja i przymusowe wysiedlenia – w tym ochrona uchodźców i dążenia do zapewnienia „bezpiecznej, uporządkowanej i legalnej migracji”;
- f) pokój i sprawowanie rządów – w tym prawa człowieka, demokracja oraz bezpieczeństwo;
- g) młodzież – m.in. aktywność młodzieży.⁷⁷

Część wydziałów DG-INTPA zajmuje się kwestiami planowania polityk rozwojowych, m.in. w odniesieniu do takich zagadnień jak: koordynacja i zrównoważenie rozwoju, zrównoważone finansowanie rozwoju, inwestycje i zatrudnienie, zmiany klimatyczne, zielony ład oraz agenda cyfrowa. Pozostałe jednostki organizacyjne zajmują się nadzorowaniem implementacji przedsięwzięć pomocowych na różnych obszarach globalnego Południa (odpowiednio: w Afryce, Ameryce łacińskiej i Karaibach, na Bliskim Wschodzie i w strefie Azji-Pacyfiku) oraz zarządzaniem personelem.⁷⁸ W swoim planie strategicznym na lata 2020–2024 (jeszcze jako DG DEVCO) instytucja deklaruje otwarcie na współpracę z innymi strukturami podmiotów zaangażowanych w globalny system wsparcia rozwojowego i dążenie uczynienia UE liderem w zakresie wdrażania międzynarodowej polityki reagowania na globalne wyzwania rozwojowe, zgodnie z Agendą 2030 i CZR, Planem działań z Akry oraz Porozumieniem paryskim w sprawie zmian klimatu⁷⁹.

Unia Europejska udziela wsparcia ofiarom kryzysów humanitarnych wywołanych zarówno przez siły natury, jak i działanie człowieka. W ostatnim czasie decydenci DG ECHO przywiązywali największą wagę do wspomagania, dzięki sieci kilkudziesięciu przedstawicielstw, ludzi dotkniętych ciężką sytuacją w wielu krajach pogrążonych w konfliktach, np. w Syrii i państwach ościennych, Południowym Sudanie, Jemenie oraz w Ukrainie. Pomoc jednak była udzielana także w ponad stu państwach na niemal wszystkich kontynentach. DG ECHO włączona została także w przeciwdziałanie negatywnym skutkom społecznym kryzysu migracyjnego. Działania Dyrekcji koncentrują się wokół takich kwestii jak: edukacja w sytuacjach nadzwyczajnych, pomoc żywnościowa i poprawne odżywianie, dostęp do wody, kwestie sanitarne i higieniczne, ochrona zdrowia, zapewnianie prowizorycznego schronienia, ochrona ludności, przygotowanie ludności miejscowej do sytuacji kryzysowych, zmniejszanie ryzyka związanego z katastrofami naturalnymi, szczególna opieka nad zagrożonymi dyskryminacją ze względu na płeć lub wiek, transport lotniczy dla organizacji humanitarnych, rozwój umiejętności działania przez aktorów humanitarnych, koncentrowanie się na realnych potrzebach (bez pomijania tzw. zapomnianych kryzysów), doskonalenie potencjału logistycznego. Unijna agenda humanitarna pełni istotną funkcję dla obywateli UE, którzy chcieliby zaangażować się w pomoc potrzebującym na całym świecie. Odpowiedzią na tego typu postawy jest program wolontariatu oraz pomocy technicznej dla organizacji, które chciałyby współpracować z DG ECHO. Dodatkowo instytucja dąży do zwiększenia umiejętności pracowników

⁷⁷ Zob. *Obszary polityki*, https://international-partnerships.ec.europa.eu/policies_pl?prefLang=pl.

⁷⁸ Zob. *International Partnerships – Organisation Chart*, https://international-partnerships.ec.europa.eu/document/download/e1f0d8fc-2222-4328-9290-29d6a079125a_en.

⁷⁹ Zob. *Strategic Plan 2020–2024: Directorate-General for International Cooperation and Development – DG DEVCO*, European Commission 2020, https://commission.europa.eu/document/download/353b826b-b43c-4689-a8d7-77219ee707b5_en?filename=devco_sp_2020_2024_en.pdf, s. 8.

i wolontariuszy humanitarnych, finansując szkolenia czy odpowiednią edukację w tym zakresie. DG ECHO podejmuje starania na rzecz koordynacji swej pomocy z działaniami innych aktorów, zarówno na poziomie globalnym (współpracując z UN OCHA), regionalnym (spajając wysiłki poszczególnych państw członkowskich), jak i poszczególnego kraju-beneficjenta (komunikując się z innymi agencjami w ramach inicjatyw lokalnych, zawiązywanych często na zasadach *ad hoc*).⁸⁰

Wsparciem dla wybranych krajów przechodzących transformację do lutego 2025 r. zajmowała się Dyrekcja Generalna ds. Polityki Sąsiedztwa i Negocjacji w sprawie Rozszerzenia (*Directorate-General for Neighbourhood and Enlargement Negotiations*, DG NEAR), którą zastąpiły: Dyrekcja Generalna ds. Bliskiego Wschodu, Afryki Północnej i Zatoki Perskiej oraz Dyrekcja Generalna ds. Rozszerzenia i Wschodniego Sąsiedztwa. DG NEAR wykorzystywała pomoc jako instrument umacniania wpływów UE w jej najbliższym otoczeniu międzynarodowym oraz popularyzowania w nim reform politycznych, administracyjno-prawnych, ekonomicznych i społecznych, które pokrywają się z wartościami reprezentowanymi przez Wspólnotę oraz z jej interesami. Dyrekcja odpowiadała za zarządzanie większością funduszy i wsparcia technicznego kierowanych do państw-kandydatów do UE oraz innych krajów należących do inicjatyw sąsiedztwa południowego oraz wschodniego. Rola instytucji wzrosła wraz z destabilizacją najbliższego otoczenia UE po tzw. Arabskiej Wiośnie. Dyrekcja została włączona w koordynację działań pomocowych związanych z kryzysami syryjskim i szerzej migracyjnym. DG NEAR szczególną uwagę poświęcała działaniom na rzecz uchodźców w Turcji, ale w mniejszym już zakresie operacje były podejmowane także w innych państwach leżących w gestii Dyrekcji. Co interesujące, duża część z tej ODA nie stanowiła klasycznej pomocy humanitarnej, ale była przekazywana mechanizmami przedakcesyjnymi i polityki sąsiedztwa. Wsparcie DG NEAR było przekazywane poprzez Program Pomocy Technicznej i Wymiany Informacji (*Technical Assistance and Information Exchange*), inicjatywy twinningowe (współpracę administracyjną pomiędzy instytucjami państw UE i krajów partnerskich), przetargi publiczne na zakup dóbr i usług (także szkoleniowych) oraz granty.⁸¹

Współpraca rozwojowa UE, zarówno podczas planowania, jak i w fazie implementacji, musi niewątpliwie być koordynowana z innymi instrumentami polityki zewnętrznej UE. Jest to zadanie przypadające Europejskiej Służbie Działań Zewnętrznych (*European External Action Service*, EEAS). Instytucja wpisuje współpracę rozwojową i humanitarną UE w zbiór priorytetowych dla stosunków zewnętrznych polityk i dba, aby całościowy przekaz dla świata odpowiadał zróżnicowanym potrzebom partnerów, był spójny i przyczyniał się do realizacji jak największej liczby dążeń Wspólnoty. W tym spektrum sprawy humanitarne oraz międzynarodowe partnerstwa rozwojowe występują obok m.in. Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa, spraw handlowych, działań

⁸⁰ Zob. *About European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations*, https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/who/about-echo_en; *Where We Work*, https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/where_en; *What We Do*, https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/what_en; *Humanitarian aid*, https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/what/humanitarian-aid_en.

⁸¹ Zob. *European Neighbourhood and Enlargement Negotiations*, https://commission.europa.eu/about/departments-and-executive-agencies/european-neighbourhood-and-enlargement-negotiations_en.

na rzecz praw człowieka i demokratyzacji czy też kwestii migracji i uchodźstwa. Jak deklaruje instytucja, udział UE we współpracy i partnerstwach międzynarodowych prowadzi do osiągnięcia celów politycznych, jednak przy jednoczesnym zachowaniu silnego zaangażowania we wdrażanie Agendy 2030 i CZR. Działania pomocowe Wspólnoty są wspierane zarówno przez stojącego na czele EEAS Wysokiego Przedstawiciela Unii ds. zagranicznych i polityki bezpieczeństwa (równocześnie wiceprzewodniczącego KE), jak i rozsianą po całym świecie i afiliowaną przy różnych organizacjach międzynarodowych sieć delegacji UE.⁸²

Pomoc przekazuje także Europejski Bank Inwestycyjny (*European Investment Bank*, EIB), który oferuje swe pożyczki preferencyjne nie tylko podmiotom starających się o akcesję do UE, ale także krajom Partnerstwa Euro-Śródziemnomorskiego czy innym państwom Afryki. Choć zdecydowana większość pożyczek (nawet 90%) EIB realizowana jest wewnątrz Wspólnoty, Bank świadczy usługi także dla państw spoza tego grona, wśród beneficjentów ODA, wspierając tym samym polityki zewnętrzną i rozwojową UE. Wśród priorytetów instytucji wymienia się m.in: dbanie o klimat i środowisko, rolnictwo i biogospodarkę, infrastrukturę społeczną oraz inwestycje globalne o dużym wpływie. Deklaracje Banku odzwierciedlają przekonanie, że jego działania przynoszą korzyści ludziom na całym świecie, takie jak zapewnianie dostępu do bezpieczniejszej wody pitnej czy lepsze usługi zdrowotne i edukacyjne. W odniesieniu do państw Południa Bank zwraca również szczególną uwagę na kwestie równości płciowej oraz problemy przymusowej migracji i uchodźstwa wewnętrznego. Instytucja finansuje projekty spełniające jej standardy odnośnie do strony biznesowej przedsięwzięć, ale także ich wpływu na kwestie gospodarcze, społeczne i środowiskowe. Oprócz pożyczek Bank udziela także pomocy technicznej. EIB współpracuje z innymi bankami rozwojowymi, w szczególności strukturami systemu z Bretton Woods.⁸³

Działalność Wspólnoty w charakterze donatora jest oczywiście warunkowana przez polityczne i prawne ramy, które na różnych poziomach współtworzą także Parlament Europejski i Radę Unii Europejskiej. Wśród ponad dwudziestu komisji Parlamentu Europejskiego działają jednostki związane z niektórymi obszarami implementacji CZR, jednak niewątpliwie najważniejszą rolę odgrywa Komisja Rozwoju (DEVE). Przypisano jej

uprawnienia w zakresie:

1. wspierania, realizacji i monitorowania polityki rozwoju i współpracy Unii:
 - (a) dialogu politycznego z krajami rozwijającymi się (...),
 - (b) pomocy dla krajów rozwijających się i porozumień o współpracy z nimi, zwłaszcza nadzoru nad skutecznym finansowaniem pomocy i oceny wydajności, w tym w odniesieniu do eliminacji ubóstwa,

⁸² Zob. *International Cooperation & Partnership: A Key Pillar for EU's Foreign Policy*, https://www.eeas.europa.eu/eeas/international-cooperation-partnership_en#.

⁸³ Zob. *Who We Are*, <https://www.eib.org/en/about/index.htm>; *EIB at a Glance*, <https://www.eib.org/en/about/at-a-glance/index>; *The EIB Group in Numbers*, <https://www.eib.org/en/about/key-figures/index>; *EIB w skrócie*, https://www.eib.org/attachments/general/the_eib_at_a_glance_pl.pdf.

- (c) monitorowania związku polityki państw członkowskich z polityką realizowaną na szczeblu Unii,
 - (d) promowania wartości demokratycznych, dobrego zarządzania i praw człowieka w krajach rozwijających się,
 - (e) realizacji, monitorowania i rozwoju polityki spójności w odniesieniu do polityki rozwoju;
2. całego ustawodawstwa, planowania i kontroli działań (...);
 3. kwestii związanych z umową o partnerstwie AKP-UE i stosunków z właściwymi organami;
 4. kwestii związanych z krajami i terytoriami zamorskimi;
 5. udziału Parlamentu w misjach obserwacji wyborów, w razie potrzeby we współpracy z innymi właściwymi komisjami i delegacjami⁸⁴.

Rada UE zajmuje się tematyką ODA przy okazji współtworzenia Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa czy też podczas zawierania umów międzynarodowych. Szczegółowe postanowienia Rady są wcześniej wypracowane w ramach prac jej organów przygotowawczych. W odniesieniu do współpracy rozwojowej takimi jednostkami są niewątpliwie: Grupa Robocza ds. Pomocy Humanitarnej i Pomocy Żywnościowej (*Working Party on Human Aid and Food Aid*, COHAFA) oraz Grupa Robocza ds. Współpracy Rozwojowej i Partnerstw Międzynarodowych (*Working Party on Development Cooperation and International Partnerships*, CODEV-PI). Pierwsza z nich skupia uwagę na potrzebach humanitarnych, wynikających z katastrof antropogenicznych i klęsk żywiołowych poza UE. Ma także zapewnić skoordynowaną i zgodną z zasadami odpowiedzi UE i państw członkowskich na wyzwania humanitarne. Druga z grup roboczych zajmuje się wieloma obszarami tematycznymi, składającymi się na ogół współpracy rozwojowej Unii, skupiając się na tworzeniu i wdrażaniu spójnej polityki w omawianym zakresie. Jej zadaniem jest także koordynowanie polityki rozwojowych państw członkowskich. Dodatkowo pewien wpływ, często pośredni, na kwestie rozwojowe mają także inne organy przygotowawcze Rady – np. grupy robocze ds. poszczególnych regionów, w szczególności Grupa Robocza ds. Państw Afryki, Karaibów i Pacyfiku, czy też Grupa Robocza Radców ds. Stosunków Zewnętrznych.⁸⁵

W przypadku tak dużej liczby zaangażowanych podmiotów oraz ich zróżnicowanego charakteru (część administrowana jest przez pracowników unijnych, część to reprezentanci rządów państw członkowskich, a jeszcze inne to obradujący przedstawiciele społeczeństw Wspólnoty) oczywistym wyzwaniem staje się rozbieżność wizji współpracy, a nawet związanych z nią interesów. Dlatego wśród priorytetów większości omawianych instytucji przewijają się stała potrzeba koordynacji i dążenia do spójności działań. Bez tego nie tylko nie uda się wykorzystać sporych

⁸⁴ Zob. *Lista komisji*, <https://www.europarl.europa.eu/committees/pl/about/list-of-committees>; *Regulamin Parlamentu Europejskiego: dziesiąta kadencja Parlamentu – styczeń 2025. Załącznik VI: Uprawnienia stałych komisji parlamentarnych*, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/lastrules/RESP-DEVE_PL.html?redirect.

⁸⁵ Zob. *Grupa Robocza ds. Pomocy Humanitarnej i Pomocy Żywnościowej (COHAFA)*, <https://www.consilium.europa.eu/pl/council-eu/preparatory-bodies/working-party-humanitarian-aid-food-aid/>; *Grupa Robocza ds. Współpracy Rozwojowej i Partnerstw Międzynarodowych (CODEV-PI)*, <https://www.consilium.europa.eu/pl/council-eu/preparatory-bodies/working-party-on-development-cooperation-and-international-partnerships-codev-pi>.

nakładów finansowych na ODA do zbudowania trwałych wpływów politycznych UE w świecie, ale także wysoce utrudnione będzie osiągnięcie wielu zakładanych celów rozwojowych.⁸⁶

W przeciwieństwie chociażby do OECD w 2001 r. UE nie została wyznaczona do badania stanu implementacji żadnego z Milenijnych Celów Rozwoju, mimo to nie sposób odmówić Unii zaangażowania w tę inicjatywę. Ten wspólny program działań wpłynął na formułowanie unijnych polityk i strategii rozwojowych, czyniąc walkę z ubóstwem centralnym zagadnieniem dla instytucji pomocowych UE. Gdy weźmie się pod uwagę skalę nakładów na ODA, unijne instytucje pomocowe mogły pochwalić się konkretnymi rezultatami w zakresie wspierania każdego z MCR (np. sfinansowano szczepienie 20 mln noworodków przeciwko odrze czy odnowiono i/lub doposażono ponad 8500 ośrodków zdrowia działających na całym świecie). Milenijne Cele pojawiają się w głównym dokumencie wyznaczającym ramy prawne unijnej współpracy rozwojowej – Europejskim Konsensusie w Sprawie Rozwoju z 2005 r. Jednak już wtedy wizja programu działań prorozwojowych UE wykraczała poza zakres MCR, np. w zakresie współgrania z obszarem bezpieczeństwa (w ramach dbałości o spójność polityk), zapobiegania niestabilności państw-beneficjentów poprzez wzmacnianie ich instytucji czy wsparcia dla demokracji i praw człowieka.⁸⁷ W trakcie kampanii milenijnej UE podejmowała różnego rodzaju kroki planistyczne w celu zidentyfikowania podmiotów i tematów, które bądź wydawały się niewystarczająco doinwestowane przez dawców, bądź też były szczególnie istotne dla ogólnego powodzenia MCR. W 2010 r. KE opracowała Plan działań na rzecz wsparcia Milenijnych Celów Rozwoju.⁸⁸ Rok później przyjęto Agendę na rzecz Zmian, której celem było zwiększenie oddziaływania współpracy rozwojowej UE.⁸⁹ Zebrane doświadczenia

⁸⁶ *European Union: Development...*, op. cit., s. 12, 66–69, 133–136; *OECD Development Co-operation Peer Reviews: European Union 2018*, OECD Publishing, Paris, DOI: 10.1787/9789264309494-en, s. 22, 44, 48, 55, 69, 81, 112.

⁸⁷ Charakterystyczne w deklarowanym podejściu UE do współpracy jest przekonanie, że wartości, którym hołduje Wspólnota, demokracja, prawa człowieka, rządy prawa, są niezbędne do prawidłowego przebiegu procesów rozwojowych. Twierdzenie, które wywołuje kontrowersje wśród niektórych aktorów globalnego systemu pomocowego, jest odbiciem politycznych zadań, które obok działań społecznych i gospodarczych realizują instytucje pomocowe UE.

⁸⁸ W części Planu poświęconej ODA wzywano innych dawców, w tym wschodzących donatorów, do przedstawienia równie ambitnych co UE, ale realistycznych i możliwych do zweryfikowania, deklaracji podwyżek nakładów na pomoc. Dodatkowo dawcy związani z UE mieli zwiększyć przewidywalność oferowanej ODA poprzez tworzenie wewnątrz-unijnego systemu przeglądów aktywności pomocowej oraz informowanie z kilkuletnim wyprzedzeniem o planowanych transferach finansowych. Zgodnie z dokumentem kraje członkowskie powinny rozważyć uchwalenie ustawodawstwa wyznaczającego ścieżkę zwiększania wolumenu wsparcia do postulowanych międzynarodowo poziomów. Podnoszono także potrzebę lepszego włączenia się Wspólnoty w działania zmierzające do zwiększenia efektywności ODA. Zob. *Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów: dwunastopunktowy plan działań UE na rzecz milenijnych celów rozwoju*, KOM(2010)159, Komisja Europejska 2010, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC0159&from=EN>, s. 5–6.

⁸⁹ Program podkreśla, że walka z ubóstwem w kontekście zrównoważonego rozwoju pozostaje nadrzędnym celem działań pomocowych Wspólnoty. Postuluje jednak położenie większego akcentu, a zarazem wzrostu zaangażowania finansowego, na wsparcie dla dobrych rządów, w tym praw człowieka, demokratyzacji i rządów prawa, oraz na tworzenie przesłanek do wzrostu gospodarczego, który sprzyja włączeniu społecznemu (inkluzywności społecznej). Dokument zakłada, że kluczem do zwiększenia wpływu unijnej współpracy rozwojowej ma być zróżnicowanie podziału zadań i obowiązków, lepsza koordynacja działań oraz większa spójność polityk związanych z rozwojem. Podjęcie starań na rzecz zwiększenia oddziaływania nie było tylko wynikiem refleksji na temat niedoskonałości mechanizmów środowiska pomocowego. W Programie pada wprost stwierdzenie, że ze względu na trudności

zostały następnie wykorzystane do przedstawienia własnego stanowiska w dyskusji poprzedzającej wypracowanie CZR.⁹⁰

UE mocno opowiadała się za tym, by w nowej agendzie rozwojowej powiązano ze sobą aspekty społeczne, gospodarcze i ekologiczne, łącząc tym samym wcześniej toczące się równocześnie procesy współpracy międzynarodowej. Argumentem przemawiającym za takim posunięciem jest współzależność wysiłków na rzecz pozytywnych przemian społeczno-gospodarczych i odpowiedzialnego traktowania zasobów naturalnych, w tym wody pitnej i czystego powietrza. W dłuższej perspektywie jednego nie da się osiągnąć i utrzymać bez drugiego, co działa także w drugą stronę. Do przyjęcia takiego stanowiska przyczyniły się przygotowania do międzynarodowej konferencji Rio+20, konsultacje z wywierającymi mocny nacisk organizacjami społecznymi oraz poparcie ze strony decydentów unijnych instytucji czy dużej części państw członkowskich.⁹¹

gospodarcze i budżetowe, które są bezpośrednimi skutkami kryzysu finansowego, „należy zapewnić, aby pomoc była wykorzystywana efektywnie, przynosiła możliwie najlepsze rezultaty i przyciągała dalsze środki finansowe na rzecz rozwoju”. W tym duchu utrzymane jest zalecenie, by UE koncentrowała swą pomoc wokół krajów i obszarów działania, które uznane zostały za priorytetowe i rokujące największe rezultaty. Czołowymi partnerami rozwojowymi wspólnoty mają być kraje Afryki Subsaharyjskiej oraz kraje sąsiadujące z Unią, choć o konkretnych transferach wsparcia powinny decydować:

- potrzeby danego beneficjenta,
- jego ogólny potencjał (w tym krajowe zasoby finansowe i zdolności absorpcyjne),
- poziom realizacji zobowiązań (własne inwestycje w sferę społeczną, poszanowanie demokracji, odpowiednie zarządzanie finansowe),
- przewidywana skala wpływu, jaki przyniesie udzielenie pomocy (inicjowanie reform, uruchomienie kapitału prywatnego).

Jako pozytywne należy ocenić zapisy o potrzebie „kompleksowego politycznego i strategicznego dialogu ze wszystkimi krajami partnerskimi” oraz poszanowania dla zasady odpowiedzialności kraju-beneficjenta za własny rozwój (synchronizacji strategii UE z lokalnymi planami rozwojowymi). Zidentyfikowano problem fragmentaryzacji (rozdrobienia) i multiplikacji (nakładania się na siebie działań) pomocy, czemu dawcy europejscy mieliby przeciwdziałać, prowadząc wspólne, długoterminowe programowanie ODA instytucji UE i państw członkowskich. Pełna realizacja tego dążenia jest niezwykle trudna ze względu na obawy poszczególnych narodowych agencji pomocowych przed naruszeniem ich autonomii. Bez działań jednak w tym kierunku trudno będzie mówić o rzeczywistej koordynacji działań. Zob. *Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów: zwiększanie wpływu unijnej polityki rozwoju – Program działań na rzecz zmian*, KOM(2011) 637, Komisja Europejska 2011, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011DC0637&from=EN>, s. 3–5, 10–13.

⁹⁰ *Wspólne oświadczenie Rady i przedstawicieli rządów Państw Członkowskich zebranych w ramach Rady, Parlamentu Europejskiego i Komisji w sprawie polityki rozwojowej Unii Europejskiej: „Konsensus Europejski”, (2006/C 46/01): Konsensus Europejski w sprawie Rozwoju*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX:42006X0224%2801%29>; *The EU's Contribution to the Millennium Development Goals: Key Results from European Commission Programmes*, <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/8385f463-5b07-4747-a224-a97ce-ca7f09d>, s. 4, 8–27; *European Union*, <https://sdgs.un.org/statements/european-union-11612>.

⁹¹ *Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Godne Życie Dla Wszystkich: eliminacja ubóstwa i zapewnienie światu zrównoważonej przyszłości*, COM(2013) 92 final, Komisja Europejska 2013, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52013DC0092&from=pl>, s. 7–9; *Komunikat Komisji dla Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Godne życie dla wszystkich: od wizji do wspólnego działania*, COM(2014) 335 final, Komisja Europejska 2014, dokument dostępny na stronach internetowych Komisji Europejskiej, https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:441ba0c0-eb02-11e3-8cd4-01aa75ed71a1.0013.01/DOC_1&format=PDF, s. 2, 4;

UE stała na stanowisku, że zapisy Deklaracji Milenijnej utrzymują swoje znaczenie, a doświadczenie MCR jest niezwykle ważne, w związku z tym nowa agenda pomocowa musi rozszerzać kampanię milenijną, chociaż jednocześnie utrzymać zwięzły, możliwy do przekazania i ilościowego weryfikowania, charakter. Instytucje Wspólnoty wspierały postulat o wielowymiarowości CZR – oparcia na uniwersalnych zasadach, celach szczegółowych oraz wskaźnikach, jednak w odniesieniu do każdego państwa przystosowania ich implementacji do lokalnych warunków. Takie podejście w większym stopniu ma pozwalać mocno zaangażować się poszczególnym państwom oraz podkreślać zasadę własnej odpowiedzialności państwa-beneficjenta za rozwój. W 2014 r. KE przedstawiła listę kluczowych obszarów tematycznych, które – zdaniem KE – powinny zostać zawarte w CZR. Warto zauważyć, że powyższe priorytety znalazły odbicie w formie, treści, a nawet kolejności CZR.⁹²

Współcześnie UE akcentuje potrzebę wielopoziomowego (lokalnego, krajowego oraz unijnego) i holistycznego (we wszystkich sektorach) wysiłku na rzecz implementacji CZR w Europie, jak również poparcie dla inicjatywy na forum międzynarodowym (przy współpracy z instytucjami ONZ). Komisja podkreśla, że realizacja Agendy 2030, w tym przeprowadzenie transformacji ekologicznej i cyfrowej, ma kluczowe znaczenie w kontekście wzmocnienia odporności i przygotowania na sytuacje kryzysowe. Wytyczne polityczne na drugą kadencję przewodniczącej KE Ursuli von der Leyen zostały powiązane z poszczególnymi CZR lub ich całym zestawem. I tak „nowy plan na rzecz trwałego dobrobytu w Europie i konkurencyjności Europy”, „globalny wymiar Europy: wykorzystajmy naszą własną siłę i partnerstwa” oraz „wspólne osiąganie celów i przygotowanie naszej Unii na przyszłość” mają być kompatybilne z wszystkimi CZR. Do priorytetu „nowa epoka dla europejskiej obrony i bezpieczeństwa” dopasowano 9., 10., 11., 16. i 17. CZR. „Wspieranie ludzi, wzmocnianie naszych społeczeństw i nasz model społeczny” ma być komplementarne z 1., 3., 4., 5., 7., 8., 10. i 11. CZR. Dla zestawu starań „utrzymanie naszej jakości życia: bezpieczeństwo żywnościowe, woda i przyroda” przypisano 2., 6., 11., 12., 13., 14. oraz 15. CZR. Natomiast „ochronę naszej demokracji, podtrzymywanie naszych wartości” połączono z 10., 11., 16. i 17. CZR.⁹³

Instytucje UE pozytywnie nastawione są względem współpracy z innymi wielostronnymi strukturami pomocowymi, co przeradza się na kontakty robocze, a także sponsorowanie działań

Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Globalne partnerstwo na rzecz eliminacji ubóstwa i zrównoważonego rozwoju po roku 2015, COM(2015) 44 final, Komisja Europejska 2015, dokument dostępny na stronach internetowych Komisji Europejskiej, <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2015/PL/1-2015-44-PL-F1-1.PDF>, s. 3–4.

⁹² *Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Godne Życie dla Wszystkich: eliminacja ubóstwa i zapewnienie światu zrównoważonej przyszłości...*, op. cit., s. 13–16; *Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Godne życie dla wszystkich: od wizji do wspólnego działania...*, op. cit., s. 4, 13–14.

⁹³ *The EU and the United Nations – Common Goals for a Sustainable Future*, https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/sustainable-development-goals/eu-and-united-nations-common-goals-sustainable-future_en; *EU Approach to SDGs Implementation*, https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/sustainable-development-goals/eu-approach-sdgs-implementation_en.

(wsparcie wielostronne i bilateralne przekazywane za pośrednictwem kanału multilateralnego). Wizja Komisji obejmuje nowe i pogłębione globalne partnerstwo, które „powinno sprzyjać włączeniu społecznemu i mobilizować do działania wszystkie kraje i zainteresowane strony na wszystkich poziomach, w tym sektor prywatny, społeczeństwo obywatelskie, instytucje naukowe i ośrodki wiedzy, parlamenty i władze lokalne”. Należy się spodziewać dalszych kroków instytucji unijnych w kierunku wychodzenia poza granice globalnego systemu pomocowego i rozwijania współpracy rozwojowej *sensu largo*. Oznacza to zarówno intensyfikację kooperacji z podmiotami niepublicznymi, jak i częstsze odwoływanie się do pozapomocowych stymulatorów rozwoju. Należą do nich m.in. handel, inwestycje prywatne, współpraca naukowo-technologiczna czy rozwiązania administracyjno-prawne sprzyjające gromadzeniu środków publicznych i zarządzaniu nimi w krajach Południa. To absolutnie nie oznacza jednak, że Wspólnota odwraca się od wykorzystania instrumentu ODA. KE deklaruje swe poparcie dla apelów Sekretarza Generalnego ONZ, by kraje wysokorozwinięte przeznaczały 0,7% swego DNB na ODA oraz już ogólnie wyrażonego wezwania, aby wschodzący donatorzy zwiększyli swój wkład w międzynarodowe wsparcie rozwoju. W unijnej wizji globalnego partnerstwa nie zapomniano o wywiązywaniu się z zobowiązań odnośnie do LDCs⁹⁴, finansowaniu działań związanych ze zmianą klimatu czy efektywności pomocy.⁹⁵

Większość wsparcia rozwojowego instytucji wspólnotowych finansowana jest wprost z budżetu UE, a więc państwa członkowskie finansują je poprzez coroczną składkę odprowadzaną do Wspólnoty. Wydatkowanie odbywa się poprzez różne programy i instrumenty, które określają grupy docelowe beneficjentów, priorytetowe dziedziny ODA oraz regulacje administracyjno-prawne omawiające przepływ funduszy. W trakcie perspektywy budżetowej 2014–2020⁹⁶ działało dziewięć głównych instrumentów wykorzystywanych dla stymulacji rozwoju międzynarodowego, choć nie wszystkie wydawane przez nie środki były zaliczane jako ODA. Cztery z tych kanałów to tzw. instrumenty tematyczne:

- Europejski Instrument na rzecz Demokracji i Praw Człowieka,
- Instrument Wsparcia Stabilności i Pokoju,
- Instrument Partnerstwa,
- Instrument na rzecz Współpracy dla Bezpieczeństwa Nuklearnego.

⁹⁴ Chodzi o świadczenie ODA dla krajów najsłabiej rozwiniętych przynajmniej na poziomie 0,15–0,2% DNB donatora.

⁹⁵ *Providers' Total Use...*, op. cit.; *European Union: Development...*, op. cit., s. 60–61; *Komunikat Komisji dla Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Godne życie dla wszystkich: od wizji do wspólnego działania...*, op. cit., s. 14; *Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów: globalne partnerstwo na rzecz eliminacji ubóstwa i zrównoważonego rozwoju po roku 2015...*, op. cit., s. 9–11.

⁹⁶ Należy pamiętać, że projekty przewidziane na ten okres mogły być finansowane i/lub rozliczane ze środków w ramach wspomnianych instrumentów jeszcze przez trzy lata po formalnym zakończeniu ram finansowych (czyli do końca 2023 r.).

Wśród pięciu tzw. instrumentów geograficznych na pierwszy plan wysuwał się Europejski Fundusz Rozwoju (*European Development Fund*, EDF), którego finansowanie było niezależne od budżetu Wspólnoty (opierało się na autonomicznej umowie zawartej pomiędzy państwami członkowskimi UE).⁹⁷ Kolejnym z istotnych elementów skierowanych do określonej grupy państw był Instrument na rzecz Współpracy Rozwojowej (*Instrument for Development Cooperation*, DCI).⁹⁸ W najbliższym otoczeniu międzynarodowym Wspólnota oddziaływała, opierając się na zarządzanych przez DG NEAR: Instrumencie dla Pomocy Przedakcesyjnej⁹⁹ oraz Instrumencie Europejskiego Sąsiedztwa¹⁰⁰. Ostatnim z kanałów geograficznych był Instrument na rzecz Grenlandii, choć warto pamiętać, że ten obszar nie jest beneficjentem ODA.¹⁰¹

Wraz ze zbliżającym się przejściem pomiędzy kolejnymi wieloletnimi ramami finansowymi na nowy okres toczyła się dyskusja odnośnie do zmian w instrumentach wdrażania polityki rozwojowej UE.¹⁰² Finalnie zdecydowano się na zmniejszenie ich liczby, co powinno przynieść łatwiejsze zarządzanie, zwiększenie efektywności działań oraz większą transparentność unijnego systemu pomocowego. Podstawowym instrumentem finansowym działającym w perspektywie 2021–2027

⁹⁷ EDF koncentrował się na grupie 79 krajów i terytoriów zależnych z Afryki, Karaibów i Pacyfiku (AKP), która w większości składa się z byłych europejskich kolonii. Sprzyjał tym samym realizacji celów zawartych w Układzie z Kotonu, z którym Fundusz jest zsynchronizowany. W 2014 r. wpłaty do EDF odpowiadały za ponad jedną trzecią środków, którymi dysponowały instytucje pomocowe UE. Porównanie z wcześniejszymi cyklami wskazuje na dynamiczny wzrost finansowania, a co za tym idzie, roli, jaką odgrywał ten instrument. EDF sponsorował przedsięwzięcia z zakresu zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego oraz współpracy i integracji regionalnej. Zob. *European Development Fund*, <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/european-development-fund.html>; *Europejski Fundusz Rozwoju (EFR): prognozy dotyczące zobowiązań, płatności i wkładów państw członkowskich na lata 2020, 2021, 2022 oraz niewiążąca prognoza na lata 2023–2024*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0638>; *Europejski Fundusz Rozwoju (EFR)*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=LEGISSUM:r12102&frontOfficeSuffix=%2F>; *Umowa z Kotonu*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=LEGISSUM:r12101&frontOfficeSuffix=%2F>.

⁹⁸ Pole zainteresowania DCI było bardzo szerokie – obejmowało 47 państw z Ameryki Łacińskiej, Azji, w tym Bliskiego Wschodu oraz Afryki Południowej. Priorytetami DCI były prawa człowieka i dobre rządy (w tym praworządność, demokracja, równość płciowa itd.), inkluzywny i zrównoważony wzrost gospodarczy, który uwzględnia perspektywę zwykłych ludzi na rozwój (w tym m.in. problemy opieki zdrowotnej, edukacji, kwestii bezpieczeństwa żywnościowego), migracja i azylanci, problemy na styku działalności humanitarnej i rozwojowej, przygotowywanie i zapobieganie katastrofom naturalnym, współzależność rozwoju i bezpieczeństwa, w tym przeciwdziałanie konfliktom. DCI prowadził programy odpowiedzi na wyzwania dla globalnych dóbr publicznych, wsparcia organizacji społecznych i władz lokalnych oraz specjalną inicjatywę współpracy UE–Afryka. Zob. *Development Cooperation Instrument*, [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/608764/EPRS_BRI\(2017\)608764_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/608764/EPRS_BRI(2017)608764_EN.pdf); *Regulation (EU) No. 233/2014 of the European Parliament and of the Council of 11 March 2014 Establishing a Financing Instrument for Development Cooperation for the Period 2014–2020*, <https://www.eumonitor.eu/9353000/1/j9vvik7m1c3gyxp/vjia0l-cr6qza>.

⁹⁹ Objęci nim byli bezpośredni kandydaci do członkostwa w UE oraz rządy z Bałkanów.

¹⁰⁰ Skierowany był zarówno do uczestników Partnerstwa Euro-Śródziemnomorskiego, jak i Partnerstwa Wschodniego.

¹⁰¹ *European Union: Development...*, op. cit., s. 58–60; *OECD Development Co-operation Peer Reviews: European Union 2018...*, op. cit., s. 69–76.

¹⁰² Zob. np. P. Kugiel, *EU Development Cooperation Policy in the post-2020 Budget*, „Bulletin PISM” 33 (2018) 1104, <https://pism.pl/upload/images/artykuly/legacy/files/24105.pdf>.

jest Globalny wymiar Europy – Instrument Sąsiedztwa oraz Współpracy Międzynarodowej i Rozwojowej UE (*Global Europe: Neighbourhood, Development and International Cooperation Instrument*, NDICI-GE). Łączy on trzy filary, które wcześniej były rozproszone:

1. Programy geograficzne (wsparcie dla krajów partnerskich w sąsiedztwie samej UE oraz pomoc dla Afryki Subsaharyjskiej, Azji i Pacyfiku oraz Ameryki Łacińskiej i Karaibów), które pochłoną blisko 76% budżetu wynoszącego 79,46 mln EUR.
2. Programy tematyczne (finansowanie działań związanych z realizacją CZR na poziomie globalnym w obszarach praw człowieka i demokracji; organizacja społeczeństwa obywatelskiego, pokoju, stabilności i zapobiegania konfliktom oraz wyzwań globalnych), na które przewidziano 8% budżetu.
3. Działania szybkiego reagowania (przyczyniające się do przywrócenia pokoju, stabilności i zapobiegania konfliktom, inicjatywy wzmacniające odporność państw/społeczeństw czy łączenie pomocy humanitarnej z wysiłkami na rzecz rozwoju, operacje ukierunkowane na potrzeby i priorytety polityki zagranicznej Unii), dla których zarezerwowano 4% budżetu.¹⁰³

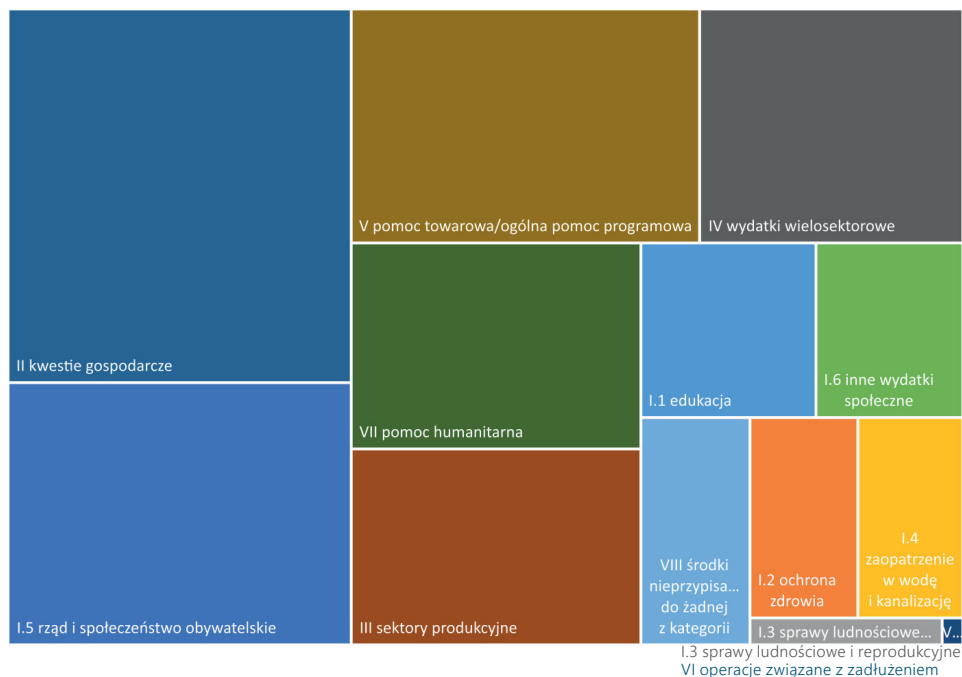
NDICI-GE ma przyczyniać się do realizacji międzynarodowych zobowiązań UE (m.in. w zakresie celu przekazywania 0,7% DNB na ODA czy też kierowania 0,2% DNB w formie pomocy do LDCs). Przynajmniej 93% środków przekazywanych w ramach omawianego instrumentu ma spełniać kryteria uznania za ODA. Jego konstrukcja ma oddawać złożony balans priorytetów UE w zakresie kooperacji rozwojowej, stąd wymaga się, aby przynajmniej 30% nakładów zostało przeznaczonych na działania przyczyniające się do walki ze zmianami klimatycznymi. Dodatkowo 20% pomocy musi być alokowana w inicjatywy związane z rozwojem społecznym, a 10% finansowania kierowana ma zostać na kwestie dotyczące migracji. Równolegle w akcie powołującym NDICI-GE znalazł się wymóg, aby aż 85% nowych operacji pozytywnie oddziaływało na równouprawnienie płci (dla przynajmniej 5% działań taki wpływ musi być głównym celem). Elementem tego instrumentu jest Europejski Fundusz na rzecz Zrównoważonego Rozwoju Plus (EFZR+), który współpracując z EIB i sektorem prywatnym, ma oferować krajom partnerskim nie tylko dotacje i pomoc techniczną, ale także ułatwiać dostęp do instrumentów finansowych, gwarancji budżetowych i działań łączonych (*blendingu*), potrzebnych do dynamizacji poziomu inwestycji. W tym kontekście ważne jest skorelowanie NDICI-GE ze strategią Global Gateway¹⁰⁴, która zakłada pozyskanie 300 mld EUR na powiązane z CZR i Porozumieniem Paryskim inwestycje infrastrukturalne sprzężone z sektorem cyfrowym, klimatem i energetyką, transportem, ochroną zdrowia oraz

¹⁰³ Zob. *Globalny wymiar Europy – Instrument Sąsiedztwa oraz Współpracy Międzynarodowej i Rozwojowej UE*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=LEGISSUM:4534115>; *Funding Instruments*, https://international-partnerships.ec.europa.eu/funding-and-technical-assistance/funding-instruments_en.

¹⁰⁴ Zob. *Strategia Global Gateway: informacje na temat realizacji strategii Global Gateway, partnerstw, projektów i możliwości finansowania*, https://international-partnerships.ec.europa.eu/policies/global-gateway_pl.

edukacją i badaniami. Mają one być realizowane w regionach pokrywających się z programami geograficznymi omawianego instrumentu finansowego.¹⁰⁵

Wykres 28. Alokacja sektorowa ODA świadczonej przez instytucje pomocowe UE w latach 2001–2023 (pierwszy sektor – kwestie społeczne – rozbitý na podsektory)

Źródło: opracowanie własne na podstawie DAC5: *Aid (ODA) by Sector and Donor*, [https://data-explorer.oecd.org/vis?fs\[0\]=Topic%2C1%7CDevelopment%23DEV%23%7COfficial%20Development%20Assistance%20%28ODA%29%23DEV_ODA%23&pg=0&fc=Topic&snb=19&df\[ds\]=dsDisseminateFinalDMZ&df\[id\]=DSD_DAC1%40DF_DAC5&df\[ag\]=OECD.DCD.FSD&df\[vs\]=1.1](https://data-explorer.oecd.org/vis?fs[0]=Topic%2C1%7CDevelopment%23DEV%23%7COfficial%20Development%20Assistance%20%28ODA%29%23DEV_ODA%23&pg=0&fc=Topic&snb=19&df[ds]=dsDisseminateFinalDMZ&df[id]=DSD_DAC1%40DF_DAC5&df[ag]=OECD.DCD.FSD&df[vs]=1.1).

W latach 2001–2023 instytucje UE przekazały 343,79 mld USD ODA (netto w cenach bieżących), głównie do Afryki Subsaharyjskiej (27%) i do uprawnionych do korzystania z niej podmiotów europejskich (27%). Porównanie danych za 2001 r. i 2023 r. wyrażonych w cenach stałych wskazuje, że rzeczywista wartość pomocy wzrosła aż o 271%. W analizowanym czasie instytucje UE koncentrowały się głównie na dwóch sektorach ODA: kwestiach społecznych (32%; blisko

¹⁰⁵ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/947 z dnia 9 czerwca 2021 r. ustanawiające Instrument Sąsiedztwa oraz Współpracy Międzynarodowej i Rozwojowej – Globalny Wymiar Europy, zmieniające i uchylające decyzję Parlamentu Europejskiego i Rady nr 466/2014/UE oraz uchylające rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2017/1601 i rozporządzenie Rady (WE, Euratom) nr 480/2009, L 209/1, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32021R0947>.

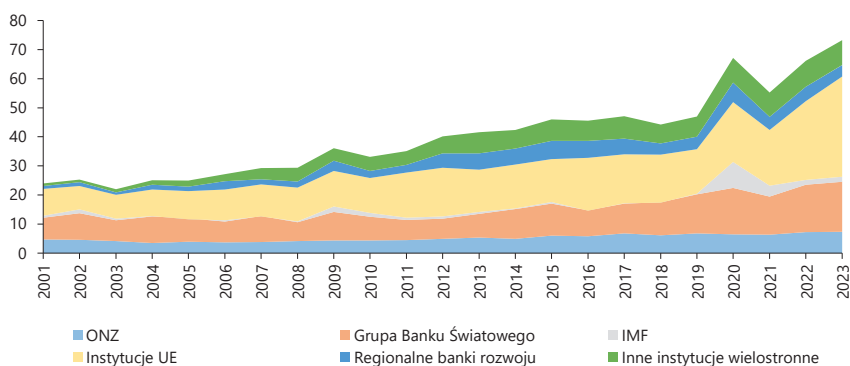
połowa z tego to działania w zakresie wsparcia dla rządu i społeczeństwa obywatelskiego, a nie inicjatywy dotyczące edukacji i ochrony zdrowia). Na drugim miejscu spośród preferowanych przez instytucje unijne sektorów znalazły się sprawy gospodarcze (21%). Pomoc towarowa/ogólna pomoc programowa (13%), wsparcie wielosektorowe (10%) oraz pomoc humanitarna (10%) przyciągnęły zbliżone środki.¹⁰⁶

3.4. Podstawowe trendy w finansowaniu pomocy wielostronnej

Niewątpliwie lata 2001–2023 były okresem wytężonych wysiłków wielu instytucji międzynarodowych, który przełożył się na wzrost wartości wielostronnej pomocy rozwojowej. Na początku omawianego przedziału czasowego całkowita multilateralna ODA wyniosła 15,1 mld USD, na jego końcu było to już 78 mld USD (netto, ceny bieżące). W ciągu tych dwudziestu trzech lat beneficjenci otrzymali od multilateralnych dawców łącznie 882,14 mld USD (netto, ceny bieżące): 111,5 mld USD od instytucji ONZ, 216,01 mld USD od Grupy Banku Światowego (a właściwie od IDA), 23,96 mld USD od IMF, 343,79 mld USD od struktur pomocowych UE, 79,41 mld USD od regionalnych banków rozwoju oraz 115,99 mld USD od innych instytucji wielostronnych.¹⁰⁷

Wspomniany powyżej przyrost nie był tylko wynikiem zmian cen i wartości walut. Przeliczenie kwot na ceny stałe wskazuje 206% wzrostu realnej wartości wielostronnej ODA.

Wykres 29. Przyrost wartości wielostronnej ODA w latach 2001–2023 (netto, ceny stałe w USD z 2022 r.)

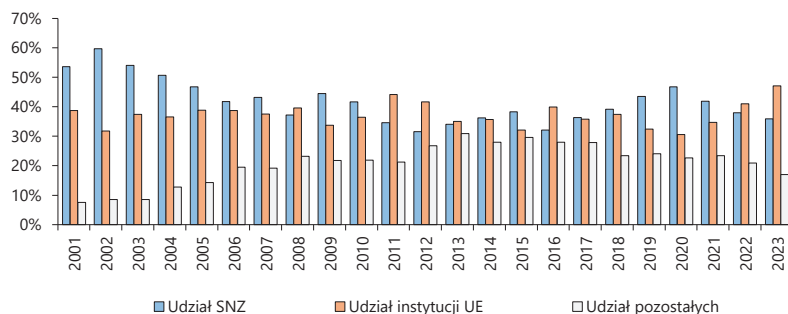
Źródło: opracowanie własne na podstawie DAC2A: Aid (ODA) Disbursements..., op. cit.

¹⁰⁶ DAC2A: Aid (ODA)..., op. cit.; DAC5: Aid (ODA)..., op. cit.

¹⁰⁷ Obliczenia za DAC2A: Aid (ODA)..., op. cit.

Zmianie uległy akcenty wewnątrz globalnego systemu pomocowego. W 2001 r. niewątpliwie największym wielostronnym źródłem finansowania rozwojowego był System Narodów Zjednoczonych (liczony łącznie jako ONZ, Grupa Banku Światowego i IMF), który w 2002 r. dostarczył 60% wielostronnej ODA. Jednak z czasem jego udział spadał do wyniku unijnych instytucji pomocowych (ok. 40%). I zbliżony stan trwał w okresie 2006, gdy raz jedno źródło finansowania, a raz drugie zdobywało niewielką przewagę. Warto też wspomnieć, że stopniowo wzrósł także udział innych dawców wielostronnych (maksimum, 31%, zanotowano w 2013 r.). Co ciekawe, w latach 2019–2020 wydawało się, że System Narodów Zjednoczonych odzyskuje prymat w systemie, jednak dodatkowa aktywność UE po pandemii COVID-19 i wsparcie dla Ukrainy odwróciły te tendencje. Ostatecznie w 2023 r. to instytucje pomocowe UE zajmowały wśród dostawców pomocy wielostronnej wyższą pozycję niż System Narodów Zjednoczonych (odpowiednio 47% i 36%).

Wykres 30. Udział poszczególnych grup instytucji w wielostronnej ODA (lata 2001–2022)

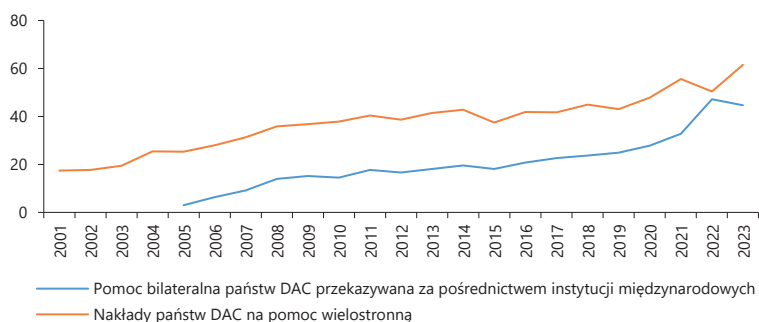
Źródło: opracowanie własne na podstawie DAC2A: Aid (ODA) Disbursements..., op. cit.

Jest jeszcze jeden aspekt aktywności instytucji wielostronnych, które, oprócz realizacji własnych planów i finansowania działań prorozwojowych ze składek członkowskich ujętych w powyższych statystykach, służą także jako kanał przekazywania bilateralnej ODA. W sytuacji gdy państwo chce przekazać środki na wsparcie określonego beneficjenta lub zamierza wesprzeć kampanię skierowaną na zwalczanie konkretnego problemu społeczno-gospodarczego w wybranej części świata, może poprosić organizację międzynarodową o pośredniczenie. Innymi słowy, rząd przekazuje organizacji międzynarodowej środki, ale z góry oznaczony jest cel ich wydatkowania. Tego typu rozwiązanie niesie ze sobą istotne korzyści zarówno z punktu widzenia efektywności (pozwala zmniejszyć koszty i nie duplikować struktur terenowych), jak i zaangażowanych podmiotów (pozwala łatwo wskazać szybką reakcję, np. w przypadku katastrofy humanitarnej). Beneficjent nie musi się mierzyc z nowymi procedurami związanymi z uzyskaniem pomocy, transfer zapisany zostaje „na konto” fundatora i przy odpowiednich przygotowaniach wizerunkowych jest też z nim identyfikowany, co jest istotne z punktu widzenia funkcji ODA, a pośrednik może zwiększać swój potencjał i skalę działania. Niesie jednak ze sobą również pewne zagrożenia

w postaci prób rozwijania kontroli nad instytucjami wielostronnymi oraz praktycznego wymuszania przystosowania agendy tych podmiotów do priorytetów największych sponsorów.¹⁰⁸

Praktyka przekazywania instytucjom pomocowym środków z limitowaną możliwością użycia nie jest niczym nowym, jednak dopiero począwszy od transferów za 2005 r., DAC przekazywała je jako pomoc bilateralną przekazywaną kanałami wielostronnymi (wcześniej tego typu wydatki były liczone jako ODA multilateralna). Skala zjawiska dynamicznie wzrasta i coraz więcej państw dawców decyduje się na tego typu rozwiązanie. W 2023 r. wartość tych transferów równała się 44,7 mld USD (netto, ceny bieżące), co dla porównania odpowiadało 73% nakładów na pomoc wielostronną. Warto podkreślić, że rok wcześniej ten stosunek wynosił aż 94%.

Wykres 31. Relacja nakładów na pomoc wielostronną do wsparcia bilateralnego przekazywanego kanałami multilateralnymi (w mld USD, ceny bieżące)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *DAC1: Flows by Donor (ODA+OOF+Private)*, [https://data-explorer.oecd.org/vis?fs\[0\]=Topic%2C1%7CDevelopment%23DEV%23%7COfficial%20Development%20Assistance%20%28ODA%29%23DEV_ODA%23&pg=0&fc=Topic&snb=19&df\[ds\]=dsDisseminateFinalDMZ&df\[id\]=DSD_DAC1%40DF_DAC1&df\[ag\]=OECD.DCD.FSD&df\[vs\]=1.2](https://data-explorer.oecd.org/vis?fs[0]=Topic%2C1%7CDevelopment%23DEV%23%7COfficial%20Development%20Assistance%20%28ODA%29%23DEV_ODA%23&pg=0&fc=Topic&snb=19&df[ds]=dsDisseminateFinalDMZ&df[id]=DSD_DAC1%40DF_DAC1&df[ag]=OECD.DCD.FSD&df[vs]=1.2).

Oczywiście trudno scharakteryzować wszystkie instytucje zaangażowane we współpracę rozwojową. DAC publikuje i co roku modyfikuje listę podmiotów (organizacji i agend międzynarodowych oraz NGOs działających w różnych częściach świata), dla których dotacje publiczne, w całości lub częściowo, są zaliczane jako ODA. Przed umieszczeniem instytucji na wykazie Komitet rozpatruje mandat, jaki ustanowiono dla danego podmiotu, jego przeszłe działania oraz sprawozdania budżetowe pod kątem zbieżności z celami i grupą docelową ODA. Przykładowo

¹⁰⁸ Zob. *Multilateral Development Finance 2024*, OECD Publishing, Paris 2024, DOI: 10.1787/8f1e2b9b-en, s. 16–19; B. Reinsberg, M. Heinzel, C. Siauwiayaya, *Tracking Earmarked Funding to International Organizations: Introducing the Earmarked Funding Dataset, „The Review of International Organizations”* (2024), DOI: 10.1007/s11558-024-09548-1; *Earmarked Funding to Multilateral Organisations: How Is It Used and what Constitutes Good Practice?*, https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2020/10/earmarked-funding-to-multilateral-organisations_bd41e2bd/a5620480-en.pdf; M. Zajackowski, *Bilateralizacja wielostronnej pomocy rozwojowej*, „Ekonomia XXI Wieku – Economics of the 21st Century” 2 (2019) 22, <https://journals.ue.wroc.pl/e21/article/view/974/809>.

na wykazie ze stycznia 2024 znajdowało się około 400 pozycji. Około jedna czwarta z nich to NGOs lub struktury współzarządzane przez podmioty publiczne i prywatne. Przy uwzględnieniu faktu, że w niektórych przypadkach poszczególne rekordy oznaczają różne składki/fundusze specjalne tych samych organizacji czy agend międzynarodowych, pozostaje i tak imponująca liczba instytucji pomocowych. Na liście można znaleźć m.in. liczne, wykraczające ponad opisane powyżej, elementy składowe Systemu Narodów Zjednoczonych, włącznie z Grupą Banku Światowego i funduszami specjalnymi IMF, regionalne banki rozwojowe oraz inne instytucje wielostronne. Za pieniądze ze składek dawców podmioty pełnią swe zadania statutowe, sprzyjające dobrobytowi krajów rozwijających się (można powiedzieć, że świadczą na ich rzecz specjalistyczne usługi), ale także służą donatorom państwowym do przekazywania ich bilateralnej ODA.¹⁰⁹

Podsumowując, można stwierdzić, że opisana grupa organizacji i instytucji międzynarodowych nie jest zbiorem przypadkowych podmiotów, ale tworzy spójną sieć powiązań. W rozdziale przytoczone zostały przykłady wzajemnych oddziaływań między instytucjami, których głównym punktem wspólnym są CZR. Już transformacja Milenijnych Celów Rozwoju w Cele Zrównoważonego Rozwoju wymagała nie tylko dialogu pomiędzy państwami, ale intensywnej współpracy, konsultacji i koordynacji ze strony ONZ, Grupy Banku Światowego, organizacji regionalnych i innych podmiotów wielostronnych. W bieżącej działalności instytucje systemu wspólnie realizują te same projekty w ramach pomocy trójstronnej, przekazują sobie środki finansowe na realizację innych inicjatyw, aby nie duplikować kosztów, czy też wykorzystują wzajemnie wiedzę ekspercką do lepszego planowania operacji. Relacje oparte na współdziałaniu, ale też czasami konkurencji, między OECD a ONZ pozwalają różnym grupom aktorów być lepiej reprezentowanymi w systemie. Powyższe ustalenia dopełniają weryfikację hipotezy pierwszej w zakresie istnienia funkcjonalnych powiązań w ramach globalnego środowiska pomocowego.

¹⁰⁹ *Annex 2 List of ODA-eligible International Organisations*, <https://web-archive.oecd.org/temp/2024-01-26/229449-annex2.htm>; *DAC List of ODA-eligible International Organisations: General Methodology*, OECD 2016, <https://webfs.oecd.org/oda/DataCollection/Resources/DAC-list-ODA-eligible-international-organisations-General-methodology-May2016.pdf>; *Providers' Total Use...*, op. cit.

Podsumowanie i wnioski

Pomimo tego, że w istniejącej literaturze przedmiotu czy dokumentach prawnych nie ma jednego ścisłego znaczenia terminu „międzynarodowy system pomocowy”, zarówno wśród badaczy, jak i praktyków istnieje przekonanie, że tego typu układ międzynarodowy istnieje. Również argumenty zebrane w tej książce świadczą, że ten system realnie funkcjonuje jako spójna całość. Zaproponowane w tekście syntetyczne łączenie różnych wizji systemu (nieformalnej struktury i układu relacji, reżimu międzynarodowego oraz mechanizmu osiągania korzyści) pozwala stwierdzić, że zarządzanie tego typu układem czy próby jego reformy wymagają zrównoważonej partycypacji wszystkich państw, a nie tylko jednej grupy (dawców lub biorców). Nawet sposób, w jaki globalny system pomocy rozwojowej jest zbudowany, poprzez oparcie się na dualistycznym rdzeniu instytucjonalnym Systemu Narodów Zjednoczonych i OECD oraz współpracy między suwerennymi państwami, sam w sobie wymusza daleko idącą potrzebę współdziałania. Bez niej nadejście regresu kooperacji rozwojowej jest tylko kwestią czasu.

Opisana w tekście mnogość form i rodzajów ODA wynika z prozaicznego zapotrzebowania rządów państw-dawców na uniwersalny, wielofunkcyjny instrument, pozwalający im reagować na coraz bardziej złożone problemy, z którymi się spotykają w otoczeniu międzynarodowym. Faktycznie przy użyciu wsparcia rozwojowego udaje się osiągać pozytywne rezultaty w obszarach spraw społecznych, problemów gospodarczych oraz w kwestii dbałości o środowisko naturalne. Te pozytywne zmiany odczuwane są przede wszystkim na poziomie społeczności lokalnych (ostatecznych beneficjentów) i dopiero odpowiednie nasycenie wsparciem danego kraju-biorcy może wywołać szersze korzyści. Istną bolączką systemu jest rozciąganie współpracy rozwojowej na nowe zagadnienia, bez zagwarantowania należytego finansowania, które jest potrzebne do zrealizowania wcześniej postawionych zadań. Może to wywołać nadmierną konkurencję, a nawet antagonizm, wśród instytucji pośredniczących w transferze i/lub prowadzić do rozmaitych napięć w relacjach międzynarodowych.

Dodatkowo musimy pamiętać, że najwięksi donatorzy zawsze wywierają naciski na instytucje systemu, aby ukształtować regulacje pomocowe w sposób pozwalający zaliczyć jako ODA działania, które ich rządy w danym okresie zdecydowały się podjąć. Po ponad sześciu dekadach takiego żywiołowego rozrostu rezultatem jest ogromna „pajęczyna” kanałów, form, rodzajów i sektorów ODA. Prowadzi to do wniosku, że za ogólnymi deklaracjami decydentów odnośnie do potrzeby zwiększenia nakładów na pomoc dla jakiegoś podmiotu i/lub w celu odpowiedzi na bieżący kryzys międzynarodowy powinna każdorazowo iść refleksja dotycząca tego, jakie konkretnie działania przyniosą pożądane efekty. Przykładowo dotacje dla lokalnych NGOs dbających o praworządność nie zminimalizują problemu gwałtownego spadku poziomu dochodu narodowego, mimo

że odbędzie się transfer ODA do beneficjenta w potrzebie. Dodatkowo musimy wziąć też pod uwagę możliwość wystąpienia „efektów ubocznych” danej formy, rodzaju czy sektora wsparcia, jak chociażby ograniczenia dochodów rolników przy wysłaniu pomocy żywnościowej lub wywarcie dodatkowej presji na bioróżnorodność przy wsparciu rozwoju leśnictwa państwa-beneficjenta.

Informacje zawarte w książce demonstrują, że nie każde działanie współpracy rozwojowej *sensu largo* będzie pokrywało się z wymogami definicyjnymi ODA. Handel, zagraniczne inwestycje bezpośrednie, lobbing na rzecz określonych rozwiązań prawnych mogą pozytywnie działać na rozwój społeczno-gospodarczy, jednak nie będą pomocą rozwojową. Rozróżnienie tych obszarów jest istotne, jeśli poprawnie chcemy mierzyć aktywność dawców (stąd książka opiera się głównie na danych OECD zbieranych według tej samej metodologii). Po pierwsze, każdy z tych instrumentów (pomoc, handel, budowanie świadomości problemów globalnych itd.) jest różny i inaczej oddziałuje na zaangażowane państwa. Po drugie, skupienie działań analitycznych na ODA jest potrzebne, aby uniknąć błędu wielokrotnego zliczania tych samych środków wydanych na pomoc, które pierwotnie pochodzą ze źródła publicznego, a potem w różnej postaci mogą być przekazywane przez pośredników prywatnych do beneficjentów końcowych. Opierając się tylko na informacjach o zrealizowanych inicjatywach, uzyskamy zawyżoną wysokość środków finansowych, które są przeznaczone na sprawy rozwojowe. Dodatkowo musimy mieć świadomość, że niektórzy aktorzy w celu polepszania własnego wizerunku na arenie międzynarodowej czy też neutralizacji krajowych grup nacisku mogą w zamierzony sposób manipulować danymi o ODA i innymi działaniami (lub podawać je w sposób wyrywkowy czy też nietransparentny), aby ukryć swe słabe zaangażowanie lub stworzyć pozory większego wpływu, niż mają realnie. Dlatego za ważne należy uznać działania monitoringowe ze strony społeczeństwa obywatelskiego¹, statystyki zbierane przez organizacje międzynarodowe czy też powiązane z tematem pomocowym badania naukowe.

Jedną z głównych słabości opisywanego systemu jest niski stopień wypełniania podjętych przez aktorów zobowiązań. Jest to pochodna oparcia środowiska pomocowego na miękkich normach, a nie twardych zapisach konwencyjnych, które jasno określałyby obowiązki dawcy lub biorcy oraz sankcje związane z zaniedbaniami. Innymi słowy, system jest tak skonstruowany, że nie wywiera wystarczającej presji na aktorów i *de facto* toleruje słabe zaangażowanie. Ceną braku osiągnięcia postawionych celów jest jedynie pewien uszczerbek na prestiżu. Wniosek jest taki, że piętnowanie poszczególnych państw-dawców za to, że ich wskaźnik ODA/DNB nie osiąga progu 0,7%, będzie mało skuteczne, ponieważ taka postawa wynika z problemu systemowego, a nie

¹ Dobrym przykładem są raporty opracowywane przez europejską konfederację organizacji pozarządowych, działających na rzecz zrównoważonego rozwoju i współpracy międzynarodowej CONCORD, które analizują dane zgodnie z metodologią OECD, ale równocześnie krytycznie patrzą na jakość składających się na nie działań. Nawet jeśli nie zawsze musimy się zgadzać z wszystkimi zgłaszanymi zastrzeżeniami (w końcu mamy tu do czynienia z perspektywą organizacji zainteresowanych kierowaniem jak największych kwot na konkursy dostępne dla NGOs), przynajmniej dają one szansę na refleksję i ograniczają pole do manipulacji. Zob. *AidWatch 2023: Bursting the ODA Inflation Bubble*, <https://aidwatch.concordeurope.org/2023-report>.

indywidualnych decyzji decydentów krajowych. A czy możemy spodziewać się systemu, który znacznie być regulowany na podstawie aktów prawnie wiążących? W tym wypadku nie jest to nieprawdopodobne, ale zmiana musiałaby się zacząć na poziomie regionalnym, a dopiero potem mogłaby dotknąć struktur globalnych.

Podmiotami odgrywającymi największą rolę w globalnym systemie pomocy rozwojowej są państwa. O wiodących dawcach możemy się wypowiadać w dwu aspektach. Pierwszy – to największe nakłady finansowe (i tutaj wyróżnić trzeba przede wszystkim USA, Niemcy, Japonię, Wielką Brytanię, Francję i UE jako całość²), ale też inne kraje, w tym wschodzących donatorów. Drugi aspekt stanowi zaangażowanie w kontekście wskaźnika ODA/DNB (i tutaj na pierwszym planie prezentują się Norwegia, Luksemburg, Szwecja, Niemcy i Dania, które przekroczyły próg 0,7%). A czy po stronie biorców wiodącymi podmiotami w systemie będą kraje otrzymujące najwięcej wsparcia (Afganistan, Irak, Syria, Etiopia i Nigeria) lub regiony o największych problemach rozwojowych (Afryka Subsaharyjska i Azja Południowa)? Wydaje się, że raczej taki status mają wywodzące się z globalnego Południa państwa, które jednocześnie są związane z G20. Z jednej strony są one nadal uprawnione do czerpania ODA i relatywnie dobrze rozumieją problemy wielu innych beneficjentów, ale z drugiej strony równocześnie mają już większą siłę ekonomiczną i polityczną, aby wywierać pośredni i bezpośredni wpływ (bycie beneficjentem nie wyklucza udzielania pomocy).

Państwa, a także instytucje, angażują się w pracę globalnego systemu pomocy rozwojowej, aby spełniać postawione przez siebie cele i osiągać różnego rodzaju korzyści, które oferuje szeroka gama funkcji ODA. Atrakcyjność tego układu polega na tym, że zyski przewyższają ewentualne koszty (głównie po stronie donatorów, ale dla beneficjentów to np. potrzeba współfinansowania niektórych działań) czy też nieudogodnienia (wzrost międzynarodowych oczekiwań względem określonych rozwiązań w polityce gospodarczej czy społecznej). Kluczowe jest stwierdzenie, że w wielu przypadkach pozytywny efekt udaje się uzyskać obu stronom relacji. Nadal często w sferze pewnego niedomówienia pozostaje fakt wykorzystywania niesienia pomocy dla realizacji celów państwa-dawcy. Definicja ODA wymaga m.in., aby transfery pomocowe były zarządzane w taki sposób, by ich głównym celem była promocja rozwoju gospodarczego i dobrobytu krajów rozwijających się. Fakt, że nawet kierując się egoistycznymi motywacjami, dawca udzieli ODA, żeby zwiększyć własny prestiż i promować wyznawane wartości, nie musi oznaczać, że lokalna społeczność, do której dotrze dany projekt pomocowy, będzie stratna. Wręcz przeciwnie, każda ze stron może tutaj zyskać. Warunkiem jest dbałość o jakość niesionego wsparcia i uwzględnianie potrzeb wszystkich zainteresowanych. Dopóki rząd państwa-dawcy nie dąży zbyt ostantacyjnie do realizacji własnego interesu poprzez wykorzystanie instrumentu ODA i zapewnia realne korzyści dla społeczeństwa kraju-biorcy, taki stan rzeczy będzie mógł być prezentowany jako obopólnie pożyteczny (a czasami będzie wręcz cieszył się pełną akceptacją sporej części interesariuszy).

² Chociaż do tego, aby UE nadal odgrywała rolę lidera pomocowego, musi na dobre zostawić za sobą kryzys gospodarczy i ustabilizować sytuację polityczną we własnym otoczeniu.

Niektórym może wydać się to kontrowersyjne, lecz bez zapewnienia obustronnych korzyści nie tylko nie uzyskamy większego zaangażowania aktorów w prace systemu, ale także ryzykujemy rozpad tego układu i spotęgowanie istniejących wyzwań dla całej społeczności międzynarodowej. Alternatywą dla dobrowolnego układu, opartego na korzyściach, teoretycznie mogłoby być nałożenie opłat (podatków) międzynarodowych, finansujących walkę ze światowymi problemami rozwojowymi. Obecnie możliwości zastosowania tego rozwiązania wydają się mocno ograniczone pod względem politycznym (jaka organizacja miałaby to zaimplementować i skutecznie wymusić stosowanie?) oraz związane z ryzykiem dla powiązań gospodarczych (innymi słowy – zysków). Dlatego bezpieczniejsze dla aktorów będzie utrzymanie globalnego systemu pomocy rozwojowej, mimo wszystkich jego mankamentów, niż rozwiązanie tego układu i szukanie innych form radzenia sobie z wyzwaniami gospodarczymi, społecznymi i środowiskowymi.

Czy instytucje międzynarodowe odgrywają jedynie rolę zwykłego pośrednika (kanału dystrybucji) dla środków pomocowych? Absolutnie tak nie jest. Tendencja preferowania przez donatorów opcji pomocy bilateralnej, przekazywanej za pośrednictwem organizacji, zamiast wpłaty większych składek członkowskich, może niepokoić. Obecnie nawet relatywnie małe i silnie wyspecjalizowane instytucje wychodzą z własnymi inicjatywami i starają się dopasować do zapotrzebowania beneficjentów, ale w momencie, gdy zabraknie im środków własnych, cała ich inwencja zostanie zmarnowana. Większe struktury prezentują ambicje do współzarządzania systemem i motywowania państw członkowskich do pożądanych zachowań prorozwojowych. Organizacje międzynarodowe dostarczają aktorom państwowym danych odnośnie do skali występujących problemów społeczno-gospodarczych (od poziomu całego świata aż po sytuację społeczności lokalnych w poszczególnych państwach) i służą informacją dotyczącą efektywnych działań przybliżających nas do realizacji CZR. Postęp w tworzeniu się środowiska pomocowego nie byłby możliwy, gdyby nie obecność w nim instytucji międzynarodowych.

A czy System Narodów Zjednoczonych i OECD są dla siebie alternatywami, jeżeli chodzi o zagadnienia związane z wsparciem rozwoju międzynarodowego? Powszechnie wiadomo, że druga z nich promuje mocno liberalne wartości i koncepcje, a ONZ jest bardziej powściągliwa w tym zakresie. Dodatkowo sama struktura członkostwa powoduje, że OECD reprezentuje głos tradycyjnych dawców ODA, a Narody Zjednoczone optykę biorców i wschodzących donatorów. Czyli między obiema strukturami istnieje jakaś forma politycznej konkurencji, jednak absolutnie nie ma mowy o byciu alternatywami. Wręcz przeciwnie, mamy do czynienia z interesującą sytuacją współtworzenia przez nie złożonego reżimu międzynarodowego, który siłą rzeczy nie ma jednej centralnej instytucji, ale dwa „piony” (a jeśli uwzględnić wpływ systemów regionalnych, to obraz jest jeszcze bardziej złożony). To też rodzi jedno pytanie. Czy globalny system pomocy rozwojowej posiada jedną komórkę organizacyjną, odpowiedzialną za kierowanie tym układem (biorąc, oczywiście, poprawkę na anarchiczny charakter każdego systemu międzynarodowego)? Wydaje się, że odpowiedź jest negatywna. DAC bezpośrednio może wpływać jedynie na aktywność swoich członków, a nie dawców spoza swego grona i beneficjentów. Z drugiej strony ZO czy ECOSOC mimo powszechnego członkostwa nie są w stanie narzucić preferowanych przez kraje Południa

rozwiązań donatorom z Północy. Dlatego właśnie tak ważne jest utrzymanie stałego i częstego kontaktu między dwoma trzonami systemu i wypracowanie rzeczywiście wspólnego programu działań, który zastąpi CZR w 2030. Być może nie będzie on tak rozbudowany jak obecna inicjatywa, jednak ważne, aby realnie, a nie tylko deklaratywnie, motywował całą społeczność międzynarodową do eliminowania największych problemów społeczno-gospodarczych.

Kumulacja decyzji czołowych aktorów i wydarzeń zewnętrznych powoduje, że przed globalnym systemem pomocy rozwojowej stoi perspektywa momentu zwrotnego, którego długoterminowych skutków nie możemy w tym momencie być pewni. Kumulują się różne problemy, które rzutują na działanie systemu. Po 2001 r. społeczność międzynarodowa mierzy się z szeregiem coraz częściej występujących kryzysów i angażuje globalny system pomocowy w odpowiedź na problemy generowane przez te zjawiska. Te wydarzenia i związane z nimi przesunięcia środków finansowych spowodowały, że nie udało się w pełni zrealizować MCR, a po 2015 r. odciągały one uwagę od podstawowego zadania systemu, jakim jest implementacja CZR. W przestrzeni publicznej pojawiają się głosy krytyczne względem idei ODA czy wezwania do cięć finansowych w budżetach agencji pomocowych (administracja Donalda Trumpa wcale nie była pierwszą, która prowadziła taką narrację). Wystąpienia licznych polityków, również z państw należących do DAC, nie stronią od szowinizmu i braku wiary w ogólną współpracę międzynarodową, co rzutuje potem na nastawienie ich elektoratu względem różnych działań wchodzących w skład ODA. Należy przyznać, że z tego typu problemami międzynarodowe środowisko konfrontowało się w przeszłości, choć niekoniecznie w takim jak obecnie natężeniu. Tym, co wzbudza jednak największą niepewność w długiej perspektywie, jest fakt, że nikt nie może jednoznacznie stwierdzić, co nastąpi po 2030 r., gdy zakończy się inicjatywa CZR, która jest niewątpliwym spoiwem omawianego układu. Paradoksalnie nasilona rywalizacja międzynarodowa może wymusić na decydentach zwiększenie zaangażowania finansowego, aby zmaksymalizować korzyści płynące z funkcji ODA. Patrząc jednak na analogiczne zachowania z przeszłości, w konsekwencji zapewne dojdzie do spadku jakości niesionego wsparcia, co następnie z biegiem czasu zagrozi postępującym zmęczeniem pomocą i gwałtownym spadkiem wolumenu ODA. Jeśli do tego dołożymy potencjalny brak następstwa dla CZR, a trudno będzie uzyskać entuzjazm decydentów zbliżony do tego towarzyszącemu przyjęciu Agendy 2030 w 2015 r., to po 2030 r. możemy spodziewać się potężnego kryzysu całego systemu pomocowego na wzór tego z lat 90. Nawet wtedy jednak nie będzie to koniec tego układu międzynarodowego, ponieważ zbyt wielu podmiotom będzie nadal zależało na korzyściach, które płyną z jego istnienia. Oczywiście zrealizowanie się tego pesymistycznego scenariusza jest do uniknięcia. Wszystko zależy od decyzji podejmowanych przez liderów najbardziej wpływowych państw i organizacji międzynarodowych.

Ostatnim aspektem, który jeszcze pozostał do wykonania w tekście, jest podsumowanie weryfikacji trzech roboczych hipotez. Udało się ustalić, że pomiędzy aktorami i instytucjami istnieją funkcjonalne powiązania, które wykraczają poza wpłaty składki czy przekazywanie pomocy poprzez organizację wielostronną. Największym czynnikiem spajającym indywidualne elementy w całość są CZR (w przypadku MCR to również występowało, choć wydaje się, że było nieco mniej

widoczne po stronie instytucji związanych z OECD). Cele pełnią funkcję punktu referencyjnego dla aktorów i instytucji systemu, ułatwiając uzyskanie stałego kierunku działań w dynamicznie zmieniającym się świecie. W związku z powyższym hipotezę 1 można uznać za w pełni zweryfikowaną pozytywnie. W przypadku drugiej z hipotez możemy mówić jedynie o, co najwyżej, częściowej weryfikacji pozytywnej. Udało się zauważyć wzrost poziomu finansowania ODA w ujęciu absolutnym, ale już perspektywa relatywna przez wiele lat rozczarowywała (dodatkowo nadal jedynie garstka państw osiągnęła cel 0,7% ODA/DNB). Mieszane obserwacje były związane z większym skupieniem się na największych potrzebach beneficjentów. Kontekst, w którym pojawiały się wzrosty wolumenów, a także popularyzujące się formy i sektory ODA, wskazują jednoznacznie na pozytywną weryfikację hipotezy 3.

Skoro przyszłość globalnego systemu pomocy rozwojowej nie jest jednoznaczna, a z udzielaniem ODA wiążą się jeszcze tematy, które nie zostały wyczerpane w ramach tej książki, niewątpliwie potrzebne będą dalsze badania i publikacje w tym zakresie.

Bibliografia

Artykuły i monografie

- Addison T., Arndt C., Tarp F., *The Triple Crisis and the Global Aid Architecture*, „Working Paper” No. 2010/01, United Nations World Institute for Development Economic Research.
- Alonso J.A., Glennie J., *What Is Development Cooperation?*, 2016 Development Cooperation Forum Policy Briefs, February 2015, No. 1, https://www.un.org/en/ecosoc/newfuncnt/pdf15/2016_dcf_policy_brief_no.1.pdf.
- Amer R., Swain A., Öjendal J. (ed.), *The Security-Development Nexus: Peace, Conflict and Development*, London, 2012.
- Annen K., Moers L., *Donor Competition for Aid Impact, and Aid Fragmentation*, „IMF Working Paper”, WP/12/204, International Monetary Fund 2012, <https://www.imf.org/-/media/Websites/IMF/imported-full-text-pdf/external/pubs/ft/wp/2012/wp12204.ashx>.
- Bagiński P., *Building Ukraine Forward Better, czyli jak skutecznie pomóc w odbudowie Ukrainy?*, <https://www.obserwatorfinansowy.pl/tematyka/makroekonomia/trendy-gospodarcze/building-ukraine-forward-better-czyli-jak-skutecznie-pomoc-w-odbudowie-ukrainy>.
- Bagiński P. (red.), *Współpraca rozwojowa jako istotny element inteligentnej siły Polski*, Fundacja Solidarności Międzynarodowej, Warszawa 2024, https://solidarityfund.pl/wp-content/uploads/2025/01/FSM_Wspolpraca-rozwojowa-jako-istotny-element-inteligentnej-sily-Polski.pdf.
- Bagiński P., Czaplicka K., Szczyciński J., *Międzynarodowa współpraca na rzecz rozwoju: ewolucja, stan obecny i perspektywy*, Warszawa 2009.
- Bagiński P., Kowalska M., *Finansowanie rozwoju krajów słabiej rozwiniętych jako element polityki zagranicznej państw rozwiniętych*, w: E. Latoszek (red.), *Pomoc rozwojowa dla krajów rozwijających się na przełomie XX i XXI wieku*, Warszawa 2010.
- Bhattacharya D., Khan T.I., Altaf N.M., *Unpacking 'Ownership' in Development Co-operation Effectiveness: Perspectives of Southern Recipients*, „WIDER Working Paper” 28 (2023), Helsinki, UNU-WIDER, DOI: 10.35188/UNU-WIDER/2023/336-9.
- Brautigam D., *The Dragon's Gift. The Real Story of China in Africa*, New York 2009.
- Bierzanek R., Symonides J., *Prawo międzynarodowe publiczne. Wydanie VI uaktualnione*, Warszawa 2001.
- Bosch E., *Making the Most of the International Aid System*, „OECD Journal: General Papers”, Vol. 2010/1, DOI: 10.1787/gen_papers-2010-5kgc6cl35rmr.
- Burall S., Maxwell S., Rocha Menocal A., *Reforming the International Aid Architecture: Options and Ways Forward*, „Working Paper” 278, Overseas Development Institute, London 2006, <https://odi.org/documents/7663/wp278.pdf>.
- Calvert P., Calvert S., *Politics and Society in Developing World*, Third Edition, Harlow 2007.
- Cassimon D., Essers D., *A Chameleon Called Debt Relief: Aid Modality Equivalence of Official Debt Relief to Poor Countries*, w: N. Biekpe, D. Cassimon, A. Mullineux (ed.) *Development Finance*, Cham, DOI: 10.1007/978-3-319-54166-2_6.

- Clay E., Geddes M., Natali L., *Untying Aid: Is It Working? An Evaluation of the Implementation of the Paris Declaration and of the 2001 DAC Recommendation of Untying ODA to the LDCs*, Danish Institute for International Studies, Secretariat for the Evaluation of the Paris Declaration and the OECD/DAC, Copenhagen 2009, <https://odi.org/en/publications/untying-aid-is-it-working-an-evaluation-of-the-implementation-of-the-paris-declaration-and-of-the-2001-dac-recommendation-of-untying-oda-to-the-lDCs>.
- Compaoré A., Tagem A.M., *Does Aid Fragmentation Affect Tax Revenue Dynamics in Developing Countries?: Observations with New Tax Data*, „WIDER Working Paper” 99 (2022), United Nations University: World Institute for Development Economics Research, DOI: 10.35188/UNU-WIDER/2022/233-1.
- Craviotto N., *Aid Under Threat: The Shadowy Business of Private Sector Instruments*, Eurodad, <https://assets.nationbuilder.com/eurodad/pages/3214/attachments/original/1699953252/ODA-PSI-report-final-nov14.pdf?1699953252>.
- Davies S., Engström G., Pettersson T., Öberg M., *Organized Violence 1989–2023, and the Prevalence of Organized Crime Groups*, „Journal of Peace Research” 61 (2024) 4, <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/00223433241262912>.
- Delgado D.L., *La Ayuda Oficial al Desarrollo (AOD) como una práctica hegemónica (1945–2000)/Official Development Assistance (ODA) as a Hegemonic Practice (1945–2000)*, „Revista CIDOB d'Afers Internacionals” 120 (2018), <https://www.jstor.org/stable/26562625>.
- Deszczyński P., *Konceptualne podstawy pomocy rozwojowej*, Poznań 2011.
- Development Co-operation*, <https://www.oecd.org/en/topics/development-co-operation.html>.
- Dobrzycki W., *System międzyamerykański*, Warszawa 2002.
- Dodds K., *The Third World, Developing Countries, the South, Poor Countries*, w: V. Desai, R.B. Potter (red.), *The Companion to Development Studies*, London 2002.
- Drosik A., Heidrich D., Ratajczak M. (red.), *Wprowadzenie do zrównoważonego rozwoju: podręcznik akademicki*, Warszawa 2022, https://www.ism.uni.wroc.pl/attachments/2022_wprowadzenie-do-zrownowazonego-rozwojuv1_2022-10-24_12-27-40.pdf.
- Fernández Liesa C.R., *The Governance of Sustainable Development Goals in International Law*, w: N. Seth, C.M. Díaz Barrado, P. Durán y Lalaguna (red.), *SDGs, Main Contributions and Challenges*, United Nations Institute for Training and Research, Universidad Rey Juan Carlos, Sustainable Development Goals Fund, New York 2019, https://unitar.org/sites/default/files/media/publication/doc/SDGs_Main%20Contributions%20%281%29_0.pdf.
- Ficek R., *The Idea of a Fragile State: Emergence, Conceptualization, and Application in International Political Practice*, „Stosunki Międzynarodowe – International Relations”, 57/2021, DOI: 10.12688/stomiedintrelat.17468.1.
- Francisco P., Moreira S.B., Caiado J., *Identifying Differences and Similarities between Donors Regarding the Long-term Allocation of Official Development Assistance*, „Development Studies Research” 8 (2021) 1, DOI: 10.1080/21665095.2021.1954965.
- Fujikura R., Nakayama M., *Origins of Japanese Aid Policy – Post-war Reconstruction, Reparations, and World Bank Projects*, w: H. Kato, J. Page, Y. Shimomura (red.), *Japan's Development Assistance*, London 2016, DOI: 10.1057/9781137505385_3.
- Führer H., *The Story of Official Development Assistance. A History of The Development Assistance Committee and The Development Co-Operation Directorate in Dates, Names ad Figures*, Organisation for Economic Co-operation and Development, Paris 1996, [https://one.oecd.org/document/OCDE/GD\(94\)67/en/pdf](https://one.oecd.org/document/OCDE/GD(94)67/en/pdf).

- Galán-Muros V., Chacón E., Escribens M., *Exploring International Aid for Tertiary Education: Recent Developments and Current Trends*, UNESCO International Institute for Higher Education in Latin America and the Caribbean, 2022, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000381747>.
- Grimm S., Harmer A., *Diversity in Donorship: the Changing Landscape of Official Humanitarian Aid. Aid Donorship in Central Europe*, Humanitarian Policy Group, Overseas Development Institute, 2005.
- Hammerschmidt D., Meyer A., Pintsch C., *Foreign Aid in Times of Populism: the Influence of Populist Radical Right Parties on the Official Development Assistance of OECD countries*, „Cambridge Review of International Affairs” 35 (2021) 4, DOI: 10.1080/09557571.2021.1980498.
- Holsti K.J., *International Politics. A Framework for Analysis*, Fourth Edition, New Jersey 1983.
- Houerou P., Nishio A., Tata G., *Aid Architecture: an Overview of the Main Trends in Official Development Assistance Flows*, World Bank Group 2007, <http://documents.worldbank.org/curated/en/688091468134712330/Aid-architecture-an-overview-of-the-main-trends-in-official-development-assistance-flows>.
- Iannantuoni A., Simone D., Reinsberg B., *Who Reviews Whom, Where, and Why? Evidence from the Peer Review Process of the OECD Development Assistance Committee*, „International Studies Quarterly” 69 (2025) 1, DOI: 10.1093/isq/sqae138.
- Jakubowska D., *Najważniejsze postanowienia i znaczenie Europejskiego Konsensu w sprawie Rozwoju*, w: K. Czaplicka (red.), *Wyzwania międzynarodowej współpracy na rzecz rozwoju*, Warszawa 2007/2008.
- Jarzębska A., *Rozwój zrównoważony w teorii i w praktyce*, w: K. Czaplicka (red.), *Wyzwania międzynarodowej współpracy na rzecz rozwoju*, Warszawa 2007/2008.
- Jędrzejowska K., *Pomoc rozwojowa jako narzędzie dyplomacji ekonomicznej Niemiec*, „Studia Politica Germanica” 1–12 (2017) 6–7.
- Kamiński T., Matiaszczyk N. (red.), *Skazani na współpracę? Różne wymiary polityki Unii Europejskiej wobec państw azjatyckich*, Łódź 2024, <https://www.press.uni.lodz.pl/index.php/wul/catalog/view/949/4739/2648>.
- Kanbur R., *The Co-Evolution of the Washington Consensus and the Economic Development Discourse*, Macalester International, Vol. 24, tekst dostępny online, <http://ipidumn.pbworks.com/f/Kanbur-The+Co-Evolution+of+the+Wash+Consensus+and+the+Econ+Dev+Discourse.pdf>.
- Kasprzyk L., *Rozwój ekonomiczny – nadzieją na wyrównanie szans*, w: J. Symonides (red.), *Organizacja Narodów Zjednoczonych. Bilans i perspektywy*, Warszawa 2006.
- Killick T., *Aid Conditionality*, w: V. Desai, R.B. Potter (red.), *The Companion to Development Studies*, London 2002.
- Kołodziejczyk K., *Główne przejawy ewolucji polityki Unii Europejskiej w dziedzinie współpracy na rzecz rozwoju*, [w:] P. Bagiński (red.), *Współpraca rozwojowa jako istotny element inteligentnej siły Polski*, Fundacja Solidarności Międzynarodowej, Warszawa 2024, https://solidarityfund.pl/wp-content/uploads/2025/01/FSM_Wspolpraca-rozwojowa-jako-istotny-element-inteligentnej-sily-Polski.pdf.
- Kołodziejczyk K., *Zasadnicze atrybuty polityki rozwojowej Unii Europejskiej*, „Stosunki Międzynarodowe – International Relations”, 4 (2017) 53.
- Kopiński D., *Pomoc rozwojowa: teoria i polityka*, Warszawa 2011.
- Kugiel P., *EU Development Cooperation Policy in the post-2020 Budget*, „Bulletin PISM”, 33 (2018) 1104, <https://pism.pl/upload/images/artykuly/legacy/files/24105.pdf>.
- Kunze T., Salvador L., Khrapak M., *Blending Development Assistance and Interest Driven Foreign Policy*, „Monitor Development Policy” 5 (2021), <https://www.kas.de/documents/252038/16166715/Russias+Development+Policy+-+Concepts+and+Implementation.pdf/99082856-b969-6fec-844e-4cf42ebf068e>.

- Lanati M., Thiele R., *International Student Flows from Developing Countries: Do Donors Have an Impact?*, „Economics of Education Review”, Vol. 77, 2020, DOI: 10.1016/j.econedurev.2020.101997.
- Lancaster C., *Aid Effectiveness in Africa: the Unfinished Agenda*, „Journal of African Economies”, Vol. 8, No. 4 (1999).
- Malacalza B., *Foreign Aid, Development Cooperation and International Relations*, w: *Oxford Research Encyclopedia of International Studies*, 2024 <https://oxfordre.com/internationalstudies/view/10.1093/acrefore/9780190846626.001.0001/acrefore-9780190846626-e-687>.
- Melber H., *Colonialism, Genocide and Reparations: The German-Namibian Case*, „Development and Change”, Vol. 55, DOI: 10.1111/dech.12840.
- Moskwa A., *Wzrost i rozwój gospodarczy*, w: M. Bednarski, J. Wilkin (red.), *Ekonomia dla prawników i nie tylko*, Warszawa 2005.
- Mukhtar J.I., Abdullahi A.S., *Security-Development Nexus: A Review of Nigeria's Security Challenges*, „Journal of Contemporary Sociological Issues”, Vol. 2, no. 1, DOI: 10.19184/csi.v2i1.25815.
- Norton-Taylor R., *40% of Afghan Aid Returns to Donor Countries, Says Report*, „The Guardian”, 25.03.2008 r., tekst dostępny na stronie internetowej gazety, <https://www.theguardian.com/world/2008/mar/25/afghanistan.internationalaidanddevelopment1>.
- Nomura S., Sakamoto H., Ishizuka A., Shimizu K., Shibuya K., *Tracking Sectoral Allocation of Official Development Assistance: A Comparative Study of the 29 Development Assistance Committee Countries, 2011–2018*, „Global Health Action” 14 (2021) 1, DOI: 10.1080/16549716.2021.1903222.
- Nowik M., *Architektura pomocy rozwojowej – problem proliferacji i fragmentacji*, „Ekonomia” 1 (2011) 13, https://dbc.wroc.pl/Content/118955/Nowik_Architektura_pomocy_rozwojowej.pdf.
- Nye J., *The Benefits of Soft Power*, <https://cdn.ymaws.com/educationfoundationsfl.org/resource/collection/5DB0DA03-DA59-4C4B-91F6-386C3C50D5C8/The-Benefits-of-Soft-Power-HBS-Working-Knowled.pdf>.
- Oltermann P., *Germany Agrees to Pay Namibia €1,1bn over Historical Herero-Nama genocide*, „The Guardian”, 21.05.2021 r., <https://www.theguardian.com/world/2021/may/28/germany-agrees-to-pay-namibia-11bn-over-historical-herero-nama-genocide>.
- Pacula P., *Koniec amerykańskiej pomocy rozwojowej? Donald Trump likwiduje agencję USAID*, <https://oko.press/donald-trump-likwiduje-agencje-usaid>.
- Pawlak M., *Zaangażowanie Polski w pomoc rozwojową wzrosło 4-krotnie w związku z rosyjską inwazją na Ukrainę*, <https://filarybiznesu.pl/gospodarka/zaangazowanie-polski-w-pomoc-rozwojowa-wzroslo-4-krotnie-w-zwiazku-z-rosyjska-inwazja-na-ukraine/a23641>.
- Piasecki R. (red.), *Ekonomia rozwoju*, Warszawa 2007.
- van de Poel J., *Eurodad Response to the DAC's Agreement on Reporting Debt Relief as ODA*, https://www.eurodad.org/eurodad_response_oecd_dac_oda_debt_relief.
- Powell R., Bird G., *Aid and Debt Relief in Africa: Have They Been Substitutes or Complements?*, „World Development”, Vol. 38, iss. 3, 2010, DOI: 10.1016/j.worlddev.2009.06.005.
- Reinsberg B., Heinzel M., Siauwijsaya C., *Tracking Earmarked Funding to International Organizations: Introducing the Earmarked Funding Dataset*, „The Review of International Organizations” (2024), DOI: 10.1007/s11558-024-09548-1.
- van Reisen M., *The EU's Contribution to the Millennium Development Goals. Keeping the Goals Alive*, Europe External Policy Advisors (EEPA), Alliance2015, https://pure.uvt.nl/ws/portalfiles/portaf/1309584/2010-1_The_EU_s_Contribution_to_the_Millennium_Development_Goals_Keeping_the_Goals_Alive.pdf.

- Rogerson A., Hewitt A., Waldenberg D., *The International Aid System 2005–2010: Forces For and Against Change*, „Working Paper” 235, 2004, Overseas Development Institute, London 2004, https://www.researchgate.net/profile/A-Hewitt-3/publication/242233614_The_International_Aid_System_2005-2010_Forces_For_and_Against_Change/links/5b5c39f3aca272a2d670d767/The-International-Aid-System-2005-2010-Forces-For-and-Against-Change.pdf.
- Sanford J.E., *World Bank: IDA Loans or IDA Grants*, „World Development”, Vol. 30, No. 5 (2002), DOI: 10.1016/S0305-750X(02)00003-7.
- Scott S., *The Accidental Birth of „Official Development Assistance”*, „OECD Development Co-operation Working Papers” 24 (2015), OECD Publishing, Paris, DOI: 10.1787/5jrs552w8736-en.
- Shyrokykh K., *European Development Co-operation via Technical Assistance: An Outside-in Perspective*, „JCMS: Journal of Common Market Studies”, 61/2023; DOI: 10.1111/jcms.13420.
- Smolaga M., *Pomoc rozwojowa instrumentem oddziaływania na sferę bezpieczeństwa – możliwości oraz zagrożenia dla donatorów z Europy i Azji*, w: T. Ambroziak, A. Czołęk, S. Gajewski, M. Nowak-Paralusz (red.), *Problemy bezpieczeństwa Europy i Azji*, Toruń 2016.
- Smolaga M., *Pomoc rozwojowa jako instrument rywalizacji Unii Europejskiej z Federacją Rosyjską: możliwości a rzeczywistość*, w: T. Ambroziak, A. Czołęk, S. Gajewski, M. Nowak-Paralusz (red.), *Rosja, UE i przestrzeń poradziecka: problemy sąsiedztwa*, Toruń 2018.
- Smolaga M., *Pomoc rozwojowa UE skierowana do uchodźców*, w: A. Wojtaszak, J. Jartyś, A. Krawcewicz (red.), *Europa wobec problemu uchodźców w XXI wieku*, Szczecin 2016.
- Smolaga M., *Wpływ kryzysu migracyjnego na aktywność pomocową członków Unii Europejskiej*, w: F. Jomma, A. Linka (red.), *Polska i Europa wobec kryzysu imigracyjnego. W poszukiwaniu złotego środka*, Stowarzyszenie Kreatywni dla Szczecina i Regionu, Szczecin 2016.
- Smolaga M., *Wschodzący donatorzy – droga od biorców do dawców pomocy rozwojowej*, w: A. Grzędzińska, K. Majdzińska, A. Sulowska, *Ubóstwo i wykluczenie: wymiar ekonomiczny, społeczny i polityczny*, Warszawa 2010.
- Smolaga M., *Zarys działalności Chińskiej Republiki Ludowej i Federacji Rosyjskiej w roli wschodzących donatorów pomocy rozwojowej – analiza porównawcza*, w: M. Pietrasik, T. Kamiński (red.), *China Goes Global: rosnące znaczenie Chin na arenie międzynarodowej*, Łódź 2012.
- Smolaga M., *Zastosowanie analizy ilościowo-jakościowej w monitorowaniu wysiłków na rzecz zwalczania problemów rozwojowych*, w: M. Krzysztofik, D. Gauza (red.), *Politologia jako nauka? Teoria a praktyka analizy politycznej*, Zielona Góra 2010, s. 304–305.
- Spratt J., *Donor Policy Domains in Official Development Assistance: Ideas, Actors and Rules in and beyond Asia*, „Asia Pacific Journal of Public Administration” 40 (2018) 2, DOI: 10.1080/23276665.2018.1477501.
- Staur C., *The Elephant in the Room: In-donor Refugee Costs*, <https://oecd-development-matters.org/2023/05/11/the-elephant-in-the-room-in-donor-refugee-costs>.
- Symonides J. (red.), *Organizacja Narodów Zjednoczonych. Bilans i perspektywy*, Warszawa 2006.
- Tvedt T., *The International Aid System and the Non-governmental Organisations: A New Research Agenda*, „Journal of International Development” 18 (2006), DOI: 10.1002/jid.1304.
- Verschaeve J., Orbie J., *The DAC is Dead, Long Live the DCF? A Comparative Analysis of the OECD Development Assistance Committee and the UN Development Cooperation Forum*, „European Journal of Development Research”, Vol. 28, 2016, DOI: 10.1057/ejdr.2015.27.
- Walton O., Johnstone A., *The Fragmentation of the Security-development Nexus: the UK Government's Approach to Security and Development 2015–2022*, „Peacebuilding” 2023, DOI: 10.1080/21647259.2023.2291920.

- Watanabi R., *Analyze the Changes in the Japanese ODA Policy towards China since 1979*, Graduate School of Media and Governance, <http://www.kri.sfc.keio.ac.jp/report/mori/2003/C-5.htm>.
- Williamson J., *A Short History of the Washington Consensus*, „Law and Business Review of the Americas”, Vol. 15, no. 1 (2009), <https://scholar.smu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1381&context=ibra>.
- Winiarski B., *Polityka gospodarcza w podzielonym świecie*, w: B. Winiarski (red.), *Polityka gospodarcza. Wydanie drugie*, Warszawa 2001.
- Witkowski J., *Ewolucja koncepcji rozwoju od końca II wojny światowej do roku 2000*, „Dialogi o rozwoju” 02 (2008), Global Research Development Group.
- Woods N., *Whose Aid? Whose Influence? China, Emerging Donors and the Silent Revolution in Development Assistance*, „International Affairs”, Vol. 84, Iss. 6 (2008).
- Wu B., *International Development Aid: A Complex System*, w: A. Wilson (red.), *Global Dynamics*, DOI: 10.1002/9781118937464.ch14, Wiley 2016.
- Zajaczkowski M., *Bilateralizacja wielostronnej pomocy rozwojowej*, „Ekonomia XXI Wieku – Economics of the 21st Century” 2 (2019) 22, <https://journals.ue.wroc.pl/e21/article/view/974/809>.
- Zajaczkowski M., *The EU's Development Policy*, „Eurolimes” 31 (2022).
- Zajaczkowski K., *Geoekonomiczny kontekst pomocy rozwojowej*, w: E. Haliżak (red.), *Geoekonomia*, Warszawa 2012.
- Zalas-Kamińska K., *Poles in Aid: Polskie organizacje pozarządowe w pomocy rozwojowej a dyplomacja publiczna*, Kraków 2019.
- Zawiślińska I., *Koncepcja rozwoju zrównoważonego – przesłanki powstania i zagrożenia w jej realizacji*, w: E. Latoszek (red.), *Pomoc rozwojowa dla krajów rozwijających się na przełomie XX i XXI wieku*, Warszawa 2010.
- Zimmermann F., *The International Aid System: A Question of Perspective*, OECD Development Centre Policy Insights, No. 12, 2005, OECD Publishing, Paris, DOI: 10.1787/246252820650.

Raporty, dokumenty, strony internetowe

- 2024 Review Of The Poverty Reduction And Growth Trust Facilities And Financing — Reform Proposals*, <https://www.imf.org/en/Publications/Policy-Papers/Issues/2024/10/21/2024-Review-Of-The-Poverty-Reduction-And-Growth-Trust-Facilities-And-Financing-Reform-556512>.
- 2025 ECOSOC Coordination Segment: Informal note by the Secretariat*, https://ecosoc.un.org/sites/default/files/2025-01/2025_ECOSOC_CS_Informal_note.pdf.
- A Better Bank for a Better World: Annual Report 2024*, International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, Washington DC 2024, <https://www.worldbank.org/en/about/annual-report#anchor-annual>.
- A New Global Partnership: Eradicate Poverty and Transform Economies through Sustainable Development. The Report of the High-Level Panel of Eminent Persons on the Post-2015 Development Agenda*, United Nations 2013, https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/unpd-cm13-201502-a_new_global_partnership_eradicate_poverty.pdf.
- About European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations*, https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/who/about-echo_en.
- About Us*, <https://ecosoc.un.org/en/about-us>.
- About: Division for Sustainable Development Goals*, <https://sdgs.un.org/about>.

- Accra Agenda for Action, High Level Forum on Aid Effectiveness*, Akra 2008, https://www.afdb.org/fileadmin/uploads/afdb/Documents/AccraAgendaAaction-4sept2008-FINAL-ENG_16h00.pdf.
- Addis Ababa Action Agenda: The Final Text of the outcome Document Adopted at the Third International Conference on Financing for Development (Addis Ababa, Ethiopia, 13–16 July 2015) and endorsed by the General Assembly in its resolution 69/313 of 27 July 2015*, United Nations, New York 2015, https://www.un.org/esa/ffd/wp-content/uploads/2015/08/AAAA_Outcome.pdf.
- Addressing the Boundary Between ODA and Total Official Support For Development (TOSD) in the Field of Peace, Security and Justice: DAC Meeting, 3 July 2014, DCD/DAC(2014)34*, Development Co-Operation Directorate, Development Assistance Committee, Organisation for Economic Co-operation and Development 2014, [https://one.oecd.org/document/DCD/DAC\(2014\)34/en/pdf](https://one.oecd.org/document/DCD/DAC(2014)34/en/pdf).
- Aid Under Pressure: 3 Accelerating Shifts in Official Development Assistance*, United Nations 2024, https://unctad.org/system/files/official-document/un-gcrg-oda-report_en.pdf.
- AidWatch 2023: Bursting the ODA Inflation Bubble*, CONCORD, https://aidwatch.concordeurope.org/?sdm_process_download=1&download_id=24126.
- Alignment of Aid with Country Systems, w: 2008 Survey on Monitoring the Paris Declaration: Making Aid More Effective by 2010*, OECD Publishing, Paris 2008, DOI: 10.1787/9789264050839-5-en.
- Annex 2 List of ODA-eligible International Organisations*, <https://web.archive.oecd.org/temp/2024-01-26/229449-annex2.htm>.
- Articles of Agreement*, <https://www.imf.org/external/pubs/ft/aa>.
- Barbados and Zambia Join the OECD Development Centre*, <https://www.oecd.org/en/about/news/announcements/2024/12/barbados-and-zambia-join-the-oecd-development-centre.html>.
- Better Policies for 2030: An OECD Action Plan on the Sustainable Development Goals. Meeting of the OECD Council at Ministerial Level, Paris, 1–2 June 2016*, https://www.ine.pt/ngt_server/attachfileu.jsp?look_parentBoui=289535445&att_display=n&att_download=y.
- Busan Partnership for Effective Development Co-Operation*, High Level Forum on Aid Effectiveness, Busan 2011, https://www.effectivecooperation.org/system/files/2020-06/OUTCOME_DOCUMENT_-_FINAL_EN2.pdf.
- Casadevall Bellés S., Calleja R., *The Evolution of the ODA Accounting Rules*, <https://www.cgdev.org/sites/default/files/evolution-oda-accounting-rules.pdf>.
- China's Progress Report on Implementation of the 2030 Agenda for Sustainable Development (2023)*, Center for International Knowledge on Development 2023, https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zy/jj/2030kcx-fzy/202310/P020231018367257234614.pdf.
- China's Progress Towards the Millennium Development Goals: 2013 Report*, Beijing 2013, https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/publications/UNDP-CH-MDGs2013_english.pdf.
- Classifications*, <https://unctadstat.unctad.org/EN/Classifications.html>.
- Communiqué. 9th High-Level Meeting of the Governing Board. Financing the Future: Strategies for a Just, Green Transition. 9–10 December 2024*, https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/about/directorates/dev/dev-gov-board/9th_HLM_Communique.pdf/_jcr_content/renditions/original/9th_HLM_Communique.pdf.
- Converged Statistical Reporting Directives for the Creditor Reporting System (CRS) and the Annual DAC Questionnaire*, DCD/DAC/STAT(2023)9/FINAL, Development Co-operation Directorate, Development Assistance Committee, Organisation for Economic Co-operation and Development, Paris 2023, [https://one.oecd.org/document/DCD/DAC/STAT\(2023\)9/FINAL/en/pdf](https://one.oecd.org/document/DCD/DAC/STAT(2023)9/FINAL/en/pdf).

- COVID-19 Global Pandemic: Joint Statement by the OECD Development Assistance Committee*, <https://web-archiv.eoed.org/temp/2023-07-04/550460-dac-covid-19-statement.htm>.
- COVID-19 Related Activities in Official Development Assistance (ODA)*, <https://www.oecd.org/en/topics/sub-issues/oda-eligibility-and-conditions/covid-19-related-activities-in-oda.html>.
- DAC and CRS Code Lists, Development Finance Classifications*, <https://development-finance-codelists.oecd.org/Codeslist.aspx>; *List of CRS Purpose Codes and Voluntary Budget Identifier Codes*, <https://webfs.oecd.org/oda/DataCollection/Resources/DAC-CRS-CODES.xlsx> (arkusz Purpose codes).
- DAC Gender Equality Policy Marker*, <https://web-archiv.eoed.org/temp/2024-02-06/369190-dac-gender-equality-marker.htm>.
- DAC Global Relations Strategy, DCD/DAC(2016)28/FINAL*, Organisation for Economic Co-operation and Development 2016, [https://one.oecd.org/document/DCD/DAC\(2016\)28/en/pdf](https://one.oecd.org/document/DCD/DAC(2016)28/en/pdf).
- DAC List of ODA Recipients. Effective for Reporting on 2024 and 2025 Flows*, <https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/topics/policy-sub-issues/oda-eligibility-and-conditions/DAC-List-of-ODA-Recipients-for-reporting-2024-25-flows.pdf>.
- DAC List of ODA-eligible International Organisations: General Methodology*, OECD 2016, <https://webfs.oecd.org/oda/DataCollection/Resources/DAC-list-ODA-eligible-international-organisations-General-methodology-May2016.pdf>.
- Debt Relief: The ODA-loan Debt Relief Trick*, <https://www.odareform.org/debt-relief>.
- Decentralised Development Co-operation: A Global Policy Toolkit and Guidance for Practitioners*, *OECD Regional Development Papers*, No. 46, OECD Publishing, Paris 2023, DOI: 10.1787/3cb22851-en.
- Declaration on the Right to Development*, A/RES/41/128, United Nations, General Assembly 1986, <https://digitallibrary.un.org/record/126476?v=pdf>.
- Development Assistance Committee (DAC)*, <https://www.oecd.org/en/about/committees/development-assistance-committee.html>.
- Development Cooperation Instrument*, [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/608764/EPRS_BRI\(2017\)608764_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2017/608764/EPRS_BRI(2017)608764_EN.pdf).
- Development Cooperation Forum*, <https://ecosoc.un.org/en/events/2025/development-cooperation-forum>.
- Development Co-operation Directorate*, <https://www.oecd.org/en/about/directorates/development-co-operation-directorate.html>.
- Development Co-operation Profiles*, OECD Publishing, Paris 2024, DOI: 10.1787/2dcf1367-en.
- Development Co-operation Report 2015: Making Partnerships Effective Coalitions for Action*, OECD Publishing, Paris 2015, DOI: 10.1787/dcr-2015-en.
- Development Co-operation Report 2019: A Fairer, Greener, Safer Tomorrow*, OECD Publishing, Paris 2019, DOI: 10.1787/9a58c83f-en.
- Development Co-operation Report 2023: Debating the Aid System*, OECD Publishing, Paris 2023, DOI: 10.1787/f6edc3c2-en.
- Development Co-operation Report 2024: Tackling Poverty and Inequalities through the Green Transition*, OECD Publishing, Paris, DOI: 10.1787/357b63f7-en.
- Doha Declaration on Financing for Development: outcome document of the Follow-up International Conference on Financing for Development to Review the Implementation of the Monterrey Consensus, Follow-up International Conference on Financing for Development to Review the Implementation of the Monterrey*

- Consensus, Doha, Qatar 29 November–2 December 2008*, United Nations 2009, https://www.un.org/esa/ffd/wp-content/uploads/2014/09/Doha_Declaration_FFD.pdf.
- Earmarked Funding to Multilateral Organisations: How is it Used and what Constitutes Good Practice?*, https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2020/10/earmarked-funding-to-multilateral-organisations_bd41e2bd/a5620480-en.pdf.
- EBI w skrócie*, https://www.eib.org/attachments/general/the_eib_at_a_glance_pl.pdf.
- ECOSOC*, United Nations 2025, https://ecosoc.un.org/sites/default/files/2023-06/ECOSOC_Brochure.pdf.
- ECOSOC System*, https://www.un.org/en/ecosoc/about/pdf/ecosoc_chart.pdf.
- EIB at a Glance*, <https://www.eib.org/en/about/at-a-glance/index>.
- Ensuring National Ownership*, <https://www.sdgfund.org/ensuring-national-ownership>.
- End Extreme Poverty. Boost Shared Prosperity: Annual Report 2017*, <https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/e4d895ac-f9ea-5aa6-a2e2-ae8803bca9b9/content>.
- EU Approach to SDGs Implementation*, https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/sustainable-development-goals/eu-approach-sdgs-implementation_en.
- EU Voluntary Review on the Implementation of the 2030 Agenda for Sustainable Development*, European Union 2023, <https://commission.europa.eu/system/files/2023-06/SDG-Report-WEB.pdf>.
- European Development Fund*, <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/european-development-fund.html>.
- European Neighbourhood and Enlargement Negotiations*, https://commission.europa.eu/about/departments-and-executive-agencies/european-neighbourhood-and-enlargement-negotiations_en.
- European Union*, <https://sdgs.un.org/statements/european-union-11612>.
- European Union: Development Assistance Committee (DAC) Peer Review 2012*, Organisation for Economic Co-operation and Development 2013, DOI: 10.1787/9789264196124-en.
- Europejski Fundusz Rozwoju (EFR)*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=LEGISSUM:r12102&frontOfficeSuffix=%2F>.
- Europejski Fundusz Rozwoju (EFR): prognozy dotyczące zobowiązań, płatności i wkładów państw członkowskich na lata 2020, 2021, 2022 oraz niewiążąca prognoza na lata 2023–2024*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0638>.
- Extracts from DAC Statistical Reporting Directives Bearing on Concessionality*, DCD/DAC/STAT(2012)16/REV1, Development Co-operation Directorate, Development Assistance Committee, Organisation for Economic Co-operation and Development, Paris 2012, [https://one.oecd.org/document/DCD/DAC/STAT\(2012\)16/REV1/en/pdf](https://one.oecd.org/document/DCD/DAC/STAT(2012)16/REV1/en/pdf).
- Funding Instruments*, https://international-partnerships.ec.europa.eu/funding-and-technical-assistance/funding-instruments_en.
- Geographical Distribution of Financial Flows to Developing Countries 2013: Disbursements, Commitments, Country Indicators*, OECD Publishing, Paris 2013, DOI: 10.1787/fin_flows_dev-2013-en-fr.
- Globalny wymiar Europy – Instrument Sąsiedztwa oraz Współpracy Międzynarodowej i Rozwojowej UE*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=LEGISSUM:4534115>.
- Gross Official Development Assistance (ODA) by Type of Aid for DAC Donors*, w: *OECD International Development Statistics*, Vol. 2020, Iss. 1, OECD Publishing, Paris, DOI: 10.1787/3cc430f5-en.

- Grupa Robocza ds. Pomocy Humanitarnej i Pomocy Żywnościowej (COHAFA)*, <https://www.consilium.europa.eu/pl/council-eu/preparatory-bodies/working-party-humanitarian-aid-food-aid>.
- Grupa Robocza ds. Współpracy Rozwojowej i Partnerstw Międzynarodowych (CODEV-PI)*, <https://www.consilium.europa.eu/pl/council-eu/preparatory-bodies/working-party-on-development-cooperation-and-international-partnerships-codev-pi>.
- Heavily Indebted Poor Countries (HIPC) Initiative and Multilateral Debt Relief Initiative (MDRI) – Statistical Update, „Policy Paper” No. 2019/028*, International Monetary Fund, <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/PP/2019/PPEA2019028.ashx>.
- Heavily Indebted Poor Country (HIPC) Initiative*, <https://www.worldbank.org/en/topic/debt/brief/hipc>.
- Highlights 2023–2024: Towards Sustainable Development For All*, United Nations, Department of Economic and Social Affairs 2024, https://desapublications.un.org/sites/default/files/publications/2025-03/desa-highlights-report-2023-2024_1.pdf.
- History of DAC Lists of Aid Recipient Countries*, <https://web-archive.oecd.org/temp/2024-02-12/75435-historyofdaclistsofaidrecipientcountries.htm>.
- How does the World Bank Classify Countries?*, <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/378834-how-does-the-world-bank-classify-countries>.
- HPG Report: The Principles of Humanitarian Action in International Humanitarian Law*, Humanitarian Policy Group, Overseas Development Institute, <https://www.cmi.no/file/1865-The-Principles-of-Humanitarian-Action-in-International-Humanitarian-Law.pdf>.
- Human Development Index (HDI)*, <https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index#/indicies/HDI>.
- Human Development Insights*, <https://hdr.undp.org/data-center/country-insights#/ranks>.
- Human Development Report 2023–24: Breaking the Gridlock: Reimagining Cooperation in a Polarized World*, United Nations Development Programme, New York 2024, <https://hdr.undp.org/system/files/documents/global-report-document/hdr2023-24reporten.pdf>.
- Humanitarian Aid*, https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/what/humanitarian-aid_en.
- IMF Support for Low-Income Countries*, <https://www.imf.org/en/About/Factsheets/IMF-Support-for-Low-Income-Countries>.
- Inflated and Distorted: Preliminary 2023 Aid Figures Show Failure to Address Global Challenges*, DAC CSO Reference Group, https://assets.nationbuilder.com/eurodad/pages/3358/attachments/original/1712848419/DAC_CSO_RG_reaction_to_the_preliminary_ODA_stats_April_2024_Final_verison.pdf?1712848419.
- International Cooperation & Partnership: A Key Pillar for EU's Foreign Policy*, https://www.eeas.europa.eu/eeas/international-cooperation-partnership_en#.
- International Development Strategy for the Fourth United Nations Development Decade*, A/RES/45/199, United Nations, General Assembly, <https://digitallibrary.un.org/record/105649?v=pdf>.
- International Development Strategy for the Second United Nations Development Decade*, A/RES/2626(XXV), United Nations, General Assembly, <https://digitallibrary.un.org/record/201726>.
- International Development Strategy for the Third United Nations Development Decade*, A/RES/35/56, United Nations, General Assembly, <https://digitallibrary.un.org/record/18892?v=pdf>.
- International Humanitarian Norms & Principles: Guidance Materials*, Inter-Agency Standing Committee, https://psseataskforce.org/uploads/tools/iascworkshopforhumanitariancoordinatorsinternationalhumanitarianormsandprinciplesguidancematerials_iasc_english.pdf.

- International Partnerships*, https://commission.europa.eu/about/departments-and-executive-agencies/international-partnerships_en.
- International Partnerships – Organisation chart*, https://international-partnerships.ec.europa.eu/document/download/e1f0d8fc-2222-4328-9290-29d6a079125a_en.
- Joining the Development Assistance Committee (DAC)*, <https://www.oecd.org/en/about/committees/development-assistance-committee/joining-the-development-assistance-committee-dac-en.html>.
- Key Issues*, <https://ecosoc.un.org/en/key-issues/sustainable-development>.
- Komunikat Komisji dla Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Godne życie dla wszystkich: od wizji do wspólnego działania*, COM(2014) 335 final, Komisja Europejska 2014, https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:441ba0c0-eb02-11e3-8cd4-01aa75ed71a1.0013.01/DOC_1&format=PDF.
- Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów: dwunastopunktowy plan działań UE na rzecz milenijnych celów rozwoju*, KOM(2010)159, Komisja Europejska 2010, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC0159&from=EN>.
- Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów: zwiększanie wpływu unijnej polityki rozwoju – program działań na rzecz zmian*, KOM(2011) 637, Komisja Europejska 2011, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011DC0637&from=EN>.
- Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Godne Życie Dla Wszystkich: eliminacja ubóstwa i zapewnienie światu zrównoważonej przyszłości*, COM(2013) 92 final, Komisja Europejska 2013, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52013DC0092&from=pl>.
- Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów. Globalne partnerstwo na rzecz eliminacji ubóstwa i zrównoważonego rozwoju po roku 2015*, COM(2015) 44 final, Komisja Europejska 2015, dokument dostępny na stronach internetowych Komisji Europejskiej, <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2015/PL/1-2015-44-PL-F1-1.PDF>.
- Latvia Joins the OECD Development Assistance Committee*, <https://www.oecd.org/en/about/news/press-releases/2025/03/latvia-joins-the-oecd-development-assistance-committee.html>.
- Least Developed Countries (LDCs)*, <https://www.un.org/development/desa/dpad/least-developed-country-category.html>.
- List of Co-operation Modalities*, <https://webfs.oecd.org/oda/DataCollection/Resources/DAC-CRS-CODES.xlsx> (arkusz Co-operation modalities).
- List of Donor Member States*, <https://fts.unocha.org/donors/memberstates>.
- List of LLDCs*, <https://www.un.org/ohrlls/content/list-lldc>.
- List of SIDS*, <https://www.un.org/ohrlls/content/list-sids>.
- Lista komisji*, <https://www.europarl.europa.eu/committees/pl/about/list-of-committees>.
- Medium-Term Strategy 2022–2029*, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, Paris 2022, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000378083?posInSet=3&queryId=3d052dbd-44a5-45a3-bd44-e089c8a33991>.
- Members and Partners*, <https://www.oecd.org/en/about/members-partners.html>.

Members' Methodologies for Calculating ODA In-donor Refugee Costs Specifically in Relation to Ukrainian Refugees – Report on the Survey, DCD/DAC/STAT(2024)5/REV1, Development Co-operation Directorate, Development Assistance Committee, Organisation for Economic Co-operation and Development, Paris 2024, [https://one.oecd.org/document/DCD/DAC/STAT\(2024\)5/REV1/en/pdf](https://one.oecd.org/document/DCD/DAC/STAT(2024)5/REV1/en/pdf).

Methodological Notes on the Development Co-operation Profiles 2024, w: *Development Co-operation Profiles*, OECD Publishing, Paris, DOI: 10.1787/5d646dd8-en.

Methodology: Standard Country or Area Codes for Statistical Use (M49), <https://unstats.un.org/unsd/methodology/m49>.

Monterrey Consensus of the International Conference on Financing for Development. The Final Text of Agreements and Commitments Adopted at the International Conference on Financing for Development Monterrey, Mexico, 18–22 March 2002, United Nations 2003, https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_CONF.198.11.pdf.

Net ODA, <https://www.oecd.org/en/data/indicators/net-oda.html>.

NGO Branch, <https://ecosoc.un.org/en/ngo>.

Obszary polityki, https://international-partnerships.ec.europa.eu/policies_pl?prefLang=pl.

OCHA Annual Report 2023, United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs 2024, https://reliefweb.int/attachments/03b7230c-6890-478c-bacf-2f627caa908f/OCHA_Annual_Report_2023.pdf?_gl=1*1nj2hat*_ga*MTMyNjkzMDgyMC4xNzQwNDk0MDY5*_ga_E60ZNX2F68*MTc0MDQ5NDA2OC4xLjEuMTc0MDQ5NDA4NC40NC4wLjA.

ODA Recipients: Countries, Territories, and International Organisations, <https://www.oecd.org/en/topics/sub-issues/oda-eligibility-and-conditions/dac-list-of-oda-recipients.html>.

OECD and the Sustainable Development Goals: Delivering on Universal Goals and Targets, <https://web.archive.oecd.org/temp/2024-02-08/358911-sustainable-development-goals.htm>.

OECD Contributions to the 2030 Agenda and Beyond: Shaping a Sustainable Future for All, OECD Publishing, Paris 2024, DOI: 10.1787/69c94bd4-en.

OECD Development Co-operation Peer Reviews, https://www.oecd.org/en/publications/oecd-development-co-operation-peer-reviews_23097132.html.

OECD Development Co-operation Peer Reviews: European Union 2018, OECD Publishing, Paris, DOI: 10.1787/9789264309494-en.

OECD Development Co-operation Peer Reviews: Poland 2023, OECD Development Co-operation Peer Reviews, OECD Publishing, Paris, DOI: 10.1787/deae8fba-en.

Official Development Assistance (ODA), <https://www.oecd.org/en/topics/official-development-assistance-oda.html>.

Official Development Assistance – Definition and Coverage, <https://www.oecd.org/en/topics/sub-issues/oda-eligibility-and-conditions/official-development-assistance--definition-and-coverage.html>.

Official Development Assistance (ODA) and ODA Loans, http://www.jica.go.jp/english/our_work/types_of_assistance/oda_loans/overseas/index.html.

oficjalna strona internetowa ECOSOC: <https://ecosoc.un.org/en>.

oficjalna strona internetowa Grupy Banku Światowego: <https://www.worldbank.org/ext/en/home>.

oficjalna strona internetowa IAEA, <https://www.iaea.org>.

oficjalna strona internetowa IFAD, <https://www.ifad.org/en>.

- oficjalna strona internetowa ILO, <https://www.ilo.org>.
- oficjalna strona internetowa IMF, <https://www.imf.org/en/home>.
- oficjalna strona internetowa Komisji Gospodarczej ds. Europy, <https://unece.org>.
- oficjalna strona internetowa NEPAD, www.nepad.org.
- oficjalna strona internetowa serwisu internetowego *ReliefWeb*, <https://reliefweb.int>.
- oficjalna strona internetowa Sekretarza Generalnego ONZ, <https://www.un.org/sg/en>.
- oficjalna strona internetowa Stowarzyszenia Polski Komitet Narodowy UNICEF, <https://unicef.pl>.
- oficjalna strona internetowa UN OCHA, <https://www.unocha.org>.
- oficjalna strona internetowa UNCTAD, <https://unctad.org>.
- oficjalna strona internetowa UNDP, <https://www.undp.org>.
- oficjalna strona internetowa UNEP, <https://www.unep.org>.
- oficjalna strona internetowa UNESCO, <https://www.unesco.org/en>.
- oficjalna strona internetowa UNFPA, <https://www.unfpa.org>.
- oficjalna strona internetowa UNHCR, <https://www.unhcr.org>.
- oficjalna strona internetowa UNIDO, <https://www.unido.org>.
- oficjalna strona internetowa UNPBF, <https://www.un.org/peacebuilding/fund>.
- oficjalna strona internetowa UNRWA, <https://www.unrwa.org>.
- oficjalna strona internetowa WFP, <https://www.wfp.org>.
- oficjalna strona internetowa WHO, <https://www.who.int/en>.
- oficjalna strona internetowa UNICEF, <https://www.unicef.org>.
- oficjalna strona internetowa ZO ONZ, <https://www.un.org/en/ga>.
- On-Line Guide to OECD Intergovernmental Activity*, <https://oecdgroups.oecd.org/Bodies/ListByNameView.aspx?book=true>.
- Ostateczna wersja Wytycznych w Sprawie Skrajnego Ubóstwa i Praw Człowieka, przedłożonych przez Specjalnego Sprawozdawcę ds. Skrajnego Ubóstwa i Praw Człowieka, Magdaleny Sepúlveda Carmona, A/HRC/21/39, Organizacja Narodów Zjednoczonych, Zgromadzenie Ogólne, Rada Praw Człowieka 2012*, https://www.unic.un.org.pl/human_rights/skrajne_ubostwo_wytyczne.pdf.
- Paris Declaration on Aid Effectiveness: Ownership, Harmonisation, Alignment, Results And Mutual Accountability*, High Level Forum on Aid Effectiveness, Paris 2005, DOI: 10.1787/9789264098084-en.
- Po oskarżeniach o wsparcie Hamasu kilka państw wstrzymało finansowanie agencji ONZ. Płyną apele, by „nie głodzić dzieci”*, <https://tvn24.pl/swiat/kilkunastu-pracownikow-unrwa-podejrzewanych-o-zaangazowanie-w-atak-hamasu-na-izrael-kraje-wstrzymuja-finansowanie-dla-agencji-onz-plyna-apele-o-przemyslenie-decyzji-st7745375>.
- podstrona IDA w serwisie internetowym Grupy Banku Światowego, <https://ida.worldbank.org/en/home>.
- podstrona Sekretariatu Ozonu w serwisie internetowym UNEP, <https://ozone.unep.org>.
- Pomoc humanitarna*, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=LEGISUM:humanitarian_aid.
- Prime Minister Sets out Biggest Sustained Increase in Defence Spending since the Cold War, Protecting British People in New Era for National Security*, <https://www.gov.uk/government/news/>

- prime-minister-sets-out-biggest-sustained-increase-in-defence-spending-since-the-cold-war-protecting-british-people-in-new-era-for-national-security.
- Principles and Good Practice of Humanitarian Donorship. Endorsed in Stockholm, 17 June 2003*, www.ifrc.org/Docs/idrl/I267EN.pdf.
- „Private Sector Instruments” A Trick to Score Cost-Free ODA, <https://www.odareform.org/private-sector-instruments>.
- Progress towards the Sustainable Development Goals: Report of the Secretary-General, A /79/79- E /2024/54*, United Nations Economic and Social Council 2024, <https://unstats.un.org/sdgs/files/report/2024/SG-SDG-Progress-Report-2024-advanced-unedited-version.pdf>.
- Promoting Sustainable Development*, <https://ecosoc.un.org/en/what-we-do/promoting-sustainable-development>.
- Przekształcamy nasz świat: agenda na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030. Rezolucja przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne w dniu 25 września 2015 r.*, A/RES/70/1, Organizacja Narodów Zjednoczonych, Zgromadzenie Ogólne, https://www.un.org.pl/files/164/Agenda%202030_pl_2016_ostateczna.pdf.
- Purpose Codes: Sector Classification*, <https://web-archiw.oecd.org/temp/2019-03-28/80638-purposecodes-sectorclassification.htm>.
- Rada Gospodarcza i Społeczna*, https://www.un.org.pl/poznaj_onz/rada_gospodarcza.php.
- Rada Gospodarcza i Społeczna: komisje regionalne*, https://www.un.org.pl/poznaj_onz/rada_gospodarcza5.php.
- Reaching the MDGs: Macroeconomic Prospects & Challenges in Low-Income Countries. Background Note by IMF Staff for the United Nations MDG Summit*, International Monetary Fund, <https://www.imf.org/external/np/exr/mdg/2010/091610.pdf>.
- Reaffirmation of the GA Resolution 1522 (XV) on the Accelerated Flow of Capital and Technical Assistance to the Developing Countries*, A/RES/1711(XVI), <https://digitallibrary.un.org/record/204610?v=pdf>.
- Red Cross and Red Crescent Principles*, https://casebook.icrc.org/a_to_z/glossary/red-cross-and-red-crescent-principles.
- Regulamin Parlamentu Europejskiego: dziesiąta kadencja Parlamentu – styczeń 2025. Załącznik VI: Uprawnienia stałych komisji parlamentarnych*, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/lastrules/RESP-DEVE_PL.html?redirect.
- Regulation (EU) No 233/2014 of the European Parliament and of the Council of 11 March 2014 Establishing a Financing Instrument for Development Cooperation for the Period 2014–2020*, <https://www.eumonitor.eu/9353000/1/j9vvik7m1c3gxp/vjia0lcr6qza>.
- Report on the Implementation of the OECD Recommendation on Policy Coherence for Sustainable Development*, C(2024)92, Organisation for Economic Co-operation and Development 2024, [https://one.oecd.org/document/C\(2024\)92/en](https://one.oecd.org/document/C(2024)92/en).
- Reporting Directives for the Creditor Reporting System: Addendum on Types of Aid*, DCD/DAC(2007)39/FINAL/ADD2, Development Co-Operation Directorate, Development Assistance Committee, Organisation for Economic Co-operation and Development, Paris 2009, [https://one.oecd.org/document/DCD/DAC\(2007\)39/FINAL/ADD2/en.pdf](https://one.oecd.org/document/DCD/DAC(2007)39/FINAL/ADD2/en.pdf).
- Resolution of the Council Concerning the Mandate of the Development Assistance Committee*, Resolution of the Council [C(2022)208], <https://oecdgroups.oecd.org/Bodies/ShowBodyView.aspx?BodyID=869&BodyPID=1581>.

- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/947 z dnia 9 czerwca 2021 r. ustanawiające Instrument Sądztwa oraz Współpracy Międzynarodowej i Rozwojowej – Globalny Wymiar Europy, zmieniające i uchylające decyzję Parlamentu Europejskiego i Rady nr 466/2014/UE oraz uchylające rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2017/1601 i rozporządzenie Rady (WE, Euratom) nr 480/2009, L 209/1, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32021R0947>.*
- Rozporządzenie Rady (WE) nr 1257/96 z dnia 20 czerwca 1996 r. dotyczące pomocy humanitarnej, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, L 163/1, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:31996R1257>.*
- Selected Definitions and Characteristics of 'Fragile States' by Key International Actors prepared by FSDR/DEVINVEST, 2016, <https://www.ilo.org/media/460611/download>.*
- Senior Management Group, <https://www.un.org/sg/en/content/senior-management-group>.*
- Solidarność dla Rozwoju. Wieloletni program współpracy rozwojowej na lata 2021–2030, <https://www.gov.pl/attachment/521cca33-e70e-4f62-a679-f740f6d5391c>.*
- Sprawozdanie w sprawie milenijnych celów rozwoju – określenie ram po 2015 r. (2012/2289(INI)), Parlament Europejski, 6 maja 2013, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-7-2013-0165_PL.html?redirect.*
- State of South-South Cooperation: Report of the Secretary-General, A/79/230, United Nations General Assembly 2024, <https://unsouthsouth.org/wp-content/uploads/2024/08/2413589E.pdf>.*
- States of Fragility 2022, OECD Publishing, Paris 2022, DOI: 10.1787/c7fedf5e-en.*
- Statut stałego Trybunału Sprawiedliwości Międzynarodowej, przewidzianego w artykule 14 Paktu Ligi Narodów, Dz.U. Nr 106 poz. 839, art. 38, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19231060839>.*
- Strategia Global Gateway: informacje na temat realizacji strategii Global Gateway, partnerstw, projektów i możliwości finansowania, https://international-partnerships.ec.europa.eu/policies/global-gateway_pl.*
- Strategic Plan 2020–2024: Directorate-General for International Cooperation and Development – DG DEVCO, European Commission 2020, https://commission.europa.eu/document/download/353b826b-b43c-4689-a8d7-77219ee707b5_en?filename=devco_sp_2020_2024_en.pdf.*
- strona internetowa Centre for Global Negotiations, http://www.brandt21forum.info/About_BrandtCommission.htm.*
- „Structurally Weak, Vulnerable and Small Economies”: Who are they? What can UNCTAD do for them?, TD/B/54/CRP.4, Trade and Development Board, Geneva 2007, https://unctad.org/system/files/official-document/tdb54crp4_en.pdf.*
- Sustainable Development Finance Policy of The International Development Association: Mid-Term Implementation Review, International Development Association, <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099051223181026929/pdf/BOSIB01e8c98f40540bbae09988e836d31f.pdf>.*
- Sustainable Development Goals, <https://www.imf.org/en/Topics/SDG>.*
- Sustainable Development Goals, https://international-partnerships.ec.europa.eu/policies/sustainable-development-goals_en.*
- Team Europe's Official Development Assistance reaches €70,2 billion in 2021, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_4532.*
- The 0,7% Aid Target, <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/SN03714/SN03714.pdf>.*
- The 17 Goals, <https://sdgs.un.org/goals>.*

- The 2030 Agenda for Sustainable Development: Achieving the Industry-related Goals and Targets*, United Nations Industrial Development Organization, https://downloads.unido.org/ot/47/87/4787747/ISID_SDG_brochure_final.pdf.
- The Contribution of the Economic and Social Council to the Elaboration of the post-2015 Development Agenda as a Principal Body for Policy Review, Policy Dialogue and Recommendations on Issues of Economic and Social Development and for the Follow-up to the Millennium Development Goals. Report of the Secretary-General*, E/2013/72, United Nations Economic and Social Council, <https://digitallibrary.un.org/record/750153?v=pdf>.
- The EIB Group in Numbers*, <https://www.eib.org/en/about/key-figures/index>.
- The EU and the United Nations – Common Goals for a Sustainable Future*, https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/sustainable-development-goals/eu-and-united-nations-common-goals-sustainable-future_en.
- The EU Budget and the Sustainable Development Goals*, https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/eu-budget/performance-and-reporting/horizontal-priorities/eu-budget-and-sustainable-development-goals_en.
- The EU's Contribution to the Millennium Development Goals: Key Results from European Commission Programmes*, <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/8385f463-5b07-4747-a224-a97ce-ca7f09d>.
- The European Union Remains World's Leading Donor of Official Development Assistance with €75,2 Billion in 2019*, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_674.
- The IMF and the Sustainable Development Goals*, <https://www.imf.org/en/About/Factsheets/Sheets/2023/IMF-Sustainable-development-goals-SDGs>.
- The Millennium Development Goals Report 2015*, United Nations, New York 2015, [https://www.un.org/millenniumgoals/2015_MDG_Report/pdf/MDG%202015%20rev%20\(July%201\).pdf](https://www.un.org/millenniumgoals/2015_MDG_Report/pdf/MDG%202015%20rev%20(July%201).pdf).
- The Modernisation of Official Development Assistance (ODA)*, <https://web-archive.oecd.org/temp/2023-11-13/395130-modernisation-dac-statistical-system.htm>.
- The OECD Development Centre*, <https://www.oecd.org/en/about/directorates/development-centre.html>.
- The OECD Hub on Sustainable Development Goals*, <https://www.oecd.org/en/data/dashboards/the-oecd-hub-on-sustainable-development-goals.html>.
- The Right to Development at a Glance*, https://www.un.org/en/events/righttodevelopment/pdf/rtd_at_a_glance.pdf.
- The State of the World's Children 2024: The Future of Childhood in a Changing World*, United Nations Children's Fund 2024, <https://www.unicef.org/media/165156/file/SOWC-2024-full-report-EN.pdf>.
- The Sustainable Development Goals: An Overview of Relevant OECD Analysis, Tools and Approaches*, https://issuu.com/oecd-dcd/docs/the_sustainable_development_goals_a.
- The Sustainable Development Goals Report 2024*, New York 2024, <https://unstats.un.org/sdgs/report/2024/The-Sustainable-Development-Goals-Report-2024.pdf>.
- The UK's Contribution to Achieving the Millennium Development Goals*, HM Government, <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/+/http://www.dfid.gov.uk/pubs/files/uk-cont-mdg-report.pdf>.
- The United Nations System*, https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/un_system_chart.pdf.

- The World Bank Annual Report 2015*, International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank 2015, <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/22550/WBAnnualReport2015EN.pdf>.
- The World Economy and the Millennium Development Goals (MDGs)*, https://www.un.org/en/ecosoc/docs/book2011/06_Dialogues%20at%20ECOSOC%202011_B_The%20World%20Economy%20and%20the%20MDGs.pdf.
- Traktat o Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana)*, Dziennik Urzędowy C 326, 26/10/2012 P, dokument dostępny na stronach internetowych Komisji Europejskiej, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/pl/TXT/?uri=CELEX%3A12012M%2FTXT>.
- Transforming our World: the 2030 Agenda for Sustainable Development. Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015*, A/RES/70/1, United Nations, General Assembly 2015, https://digitallibrary.un.org/record/803352/files/A_70_L1-EN.pdf?ln=en.
- Trends and Progress in International Development Cooperation: Report of the Secretary-General*, E/2023/48, United Nations Economic and Social Council 2023, <https://digitallibrary.un.org/record/4001215?v=pdf>.
- Trzecia generacja praw człowieka*, <https://www.unic.un.org.pl/prawa-czlowieka/trzecia-generacja-praw-czlowieka/3205>.
- UK Aid: Tackling Global Challenges in the National Interest*, HM Treasury, Department for International Development, https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/478834/ODA_strategy_final_web_0905.pdf.
- Umowa z Kotonu*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=LEGISSUM:r12101&frontOfficeSuffix=%2F>.
- Ustawa z dnia 16 września 2011 r. o współpracy rozwojowej*, Dz.U. 2011 nr 234 poz. 1386, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20112341386>.
- UN List of Least Developed Countries*, <https://unctad.org/topic/least-developed-countries/list>.
- UN System*, <https://www.un.org/en/about-us/un-system>.
- UNAIDS Cosponsors*, <https://www.unaids.org/en/aboutunaids/unaidscosponsors>.
- UNCTAD Annual Report 2015: Delivering on a Sustainable Agenda*, United Nations, United Nations Conference on Trade and Development, http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/dom2016d1ipub_en.pdf.
- UNCTAD Annual Report 2023: Trade. Unlocking Sustainable Strategies for People, Planet and Prosperity*, United Nations, Geneva 2024, https://unctad.org/system/files/official-document/osg2024d1_en.pdf.
- Understanding Trends in Proliferation and Fragmentation for Aid Effectiveness During Crises*, World Bank Group, World Bank Group, <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/ef73fb3d1d33e3bf0e2c23bdf49b4907-0060012022/original/aid-proliferation-7-19-2022.pdf>.
- UNESCO and Sustainable Development Goals*, <https://www.unesco.org/en/sdgs>.
- UNESCO's Participation in the Preparations for a Post-2015 Development Agenda*, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000232281>.
- UNICEF Annual Report 2023*, New York, United Nations Children's Fund 2024, <https://www.unicef.org/media/157491/file/UNICEF%20Annual%20report%202023%20EN.pdf>.
- UNIDO Annual Report 2023: Progress by Innovation*, United Nations Industrial Development Organization, Vienna 2024, <https://www.unido.org/sites/default/files/unido-publications/2024-05/Annual%20Report%202023-English%20Spread.pdf>.

- United Nations Development Decade: A programme for International Economic Cooperation*, A/RES/1710(XVI), United Nations, General Assembly, <https://digitallibrary.un.org/record/204609?v=pdf>.
- United Nations Development Programme: Annual Report 2023*, UNDP 2024, <https://annualreport.undp.org/assets/Annual-Report-2023.pdf>.
- United Nations Development Programme: Strategic Plan 2022–2025*, UNDP, New York 2021, https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2021-09/UNDP-Strategic-Plan-2022-2025_1.pdf.
- Voluntary National Review of Progress Towards the Sustainable Development Goals: United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, June 2019*, <https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5d2f3d6aed915d2feeac49f4/UKVNR-web-accessible1.pdf>.
- Wersja skonsolidowana Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej*, Dziennik Urzędowy C 326, 26/10/2012, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/ALL/?uri=celex:12012E/TXT>.
- What We Do*, https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/what_en.
- Where We Work*, https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/where_en.
- Who We Are*, <https://www.eib.org/en/about/index.htm>.
- Wieloletni program współpracy rozwojowej na lata 2012–2015*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, <https://www.gov.pl/attachment/9c45151a-d3b5-4842-b00f-2daaf1d4faf7>.
- World Bank Country and Lending Groups*, <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519-world-bank-country-and-lending-groups>.
- World Bank GNI per capita Operational: Guidelines & Analytical Classifications*, https://datacatalogapi.worldbank.org/ddhext/ResourceDownload?resource_unique_id=DR0090754&_gl=1*rx5n7*_gcl_au*Nzc1Nzg5NTA1LjE3MjcwODQ4MjM (arkusz Operational Category Change).
- World Bank Group and the 2030 Agenda*, <https://www.worldbank.org/en/programs/sdgs-2030-agenda>.
- World Investment Report 2023: Investing in Sustainable Energy for All*, United Nations Conference on Trade and Development 2023, https://unctad.org/system/files/official-document/wir2023_en.pdf.
- Wspólne oświadczenie Rady i przedstawicieli rządów państw członkowskich zebranych w Radzie, Parlamencie Europejskiego i Komisji (2017/C 210/01). Nowy Europejski Konsensus w sprawie Rozwoju: „Nasz Świat, Nasza Godność, Nasza Przyszłość”*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=celex%3A42017Y0630%2801%29>.
- Wspólne oświadczenie Rady i przedstawicieli rządów państw członkowskich zebranych w Radzie, Parlamencie Europejskim i Komisji Europejskiej. Konsensus europejski w sprawie pomocy humanitarnej*, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, 2008/C 25/01, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX%3A42008X0130%2801%29>.
- Wspólne oświadczenie Rady i przedstawicieli rządów Państw Członkowskich zebranych w ramach Rady, Parlamentu Europejskiego i Komisji w sprawie polityki rozwojowej Unii Europejskiej: „Konsensus Europejski”, (2006/C 46/01): Konsensus Europejski w Sprawie Rozwoju*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX:42006X0224%2801%29>.

Bazy danych

- All Composite Indices and Components Time Series (1990–2022)*, https://hdr.undp.org/sites/default/files/2023-24_HDR/HDR23-24_Composite_indices_complete_time_series.csv.
- Atlas of Sustainable Development Goals 2023*, <https://datatopics.worldbank.org/sdgoalatlas?lang=en>.

CRS: Creditor Reporting System (flows) [cloud replica], [https://data-explorer.oecd.org/vis?fs\[0\]=Topic%2C1%7CDevelopment%23DEV%23%7COfficial%20Development%20Assistance%20%28ODA%29%23DEV_ODA%23&pg=0&fc=Topic&snb=19&df\[ds\]=dsDisseminateFinalCloud&df\[id\]=DSD_CRS%40DF_CRS&df\[ag\]=OECD.DCD.FSD&df\[vs\]=1.1](https://data-explorer.oecd.org/vis?fs[0]=Topic%2C1%7CDevelopment%23DEV%23%7COfficial%20Development%20Assistance%20%28ODA%29%23DEV_ODA%23&pg=0&fc=Topic&snb=19&df[ds]=dsDisseminateFinalCloud&df[id]=DSD_CRS%40DF_CRS&df[ag]=OECD.DCD.FSD&df[vs]=1.1).

DAC1: Flows by Donor (ODA+OOF+Private), [https://data-explorer.oecd.org/vis?fs\[0\]=Topic%2C1%7CDevelopment%23DEV%23%7COfficial%20Development%20Assistance%20%28ODA%29%23DEV_ODA%23&pg=0&fc=Topic&snb=19&df\[ds\]=dsDisseminateFinalDMZ&df\[id\]=DSD_DAC1%40DF_DAC1&df\[ag\]=OECD.DCD.FSD&df\[vs\]=1.2](https://data-explorer.oecd.org/vis?fs[0]=Topic%2C1%7CDevelopment%23DEV%23%7COfficial%20Development%20Assistance%20%28ODA%29%23DEV_ODA%23&pg=0&fc=Topic&snb=19&df[ds]=dsDisseminateFinalDMZ&df[id]=DSD_DAC1%40DF_DAC1&df[ag]=OECD.DCD.FSD&df[vs]=1.2).

DAC2A: Aid (ODA) Disbursements to Countries and Regions, [https://data-explorer.oecd.org/vis?fs\[0\]=Topic%2C1%7CDevelopment%23DEV%23%7COfficial%20Development%20Assistance%20%28ODA%29%23DEV_ODA%23&pg=0&fc=Topic&snb=19&df\[ds\]=dsDisseminateFinalDMZ&df\[id\]=DSD_DAC2%40DF_DAC2A&df\[ag\]=OECD.DCD.FSD&df\[vs\]=1.1](https://data-explorer.oecd.org/vis?fs[0]=Topic%2C1%7CDevelopment%23DEV%23%7COfficial%20Development%20Assistance%20%28ODA%29%23DEV_ODA%23&pg=0&fc=Topic&snb=19&df[ds]=dsDisseminateFinalDMZ&df[id]=DSD_DAC2%40DF_DAC2A&df[ag]=OECD.DCD.FSD&df[vs]=1.1).

DAC5: Aid (ODA) by Sector and Donor, [https://data-explorer.oecd.org/vis?fs\[0\]=Topic%2C1%7CDevelopment%23DEV%23%7COfficial%20Development%20Assistance%20%28ODA%29%23DEV_ODA%23&pg=0&fc=Topic&snb=19&df\[ds\]=dsDisseminateFinalDMZ&df\[id\]=DSD_DAC1%40DF_DAC5&df\[ag\]=OECD.DCD.FSD&df\[vs\]=1.1](https://data-explorer.oecd.org/vis?fs[0]=Topic%2C1%7CDevelopment%23DEV%23%7COfficial%20Development%20Assistance%20%28ODA%29%23DEV_ODA%23&pg=0&fc=Topic&snb=19&df[ds]=dsDisseminateFinalDMZ&df[id]=DSD_DAC1%40DF_DAC5&df[ag]=OECD.DCD.FSD&df[vs]=1.1).

DAC 7B: Aid (ODA) Tying Status, [https://data-explorer.oecd.org/vis?df\[ds\]=dsDisseminateFinalDMZ&df\[id\]=DSD_DAC1%40DF_DAC7B&df\[ag\]=OECD.DCD.FSD&df\[vs\]=1.1&dq=DAC.74.500%2B510%2B520%2B530%2B550...Q.&pd=2001%2C&to\[TIME_PERIOD\]=false&vw=tb](https://data-explorer.oecd.org/vis?df[ds]=dsDisseminateFinalDMZ&df[id]=DSD_DAC1%40DF_DAC7B&df[ag]=OECD.DCD.FSD&df[vs]=1.1&dq=DAC.74.500%2B510%2B520%2B530%2B550...Q.&pd=2001%2C&to[TIME_PERIOD]=false&vw=tb).

DataBank: Millennium Development Goals, <https://databank.worldbank.org/source/millennium-development-goals>.

DataBank: Sustainable Development Goals, [https://databank.worldbank.org/source/sustainable-development-goals-\(sdgs\)](https://databank.worldbank.org/source/sustainable-development-goals-(sdgs)).

Documentation and Downloads, <https://hdr.undp.org/data-center/documentation-and-downloads>.

Financial Tracking Service, <https://fts.unocha.org>.

GenderMarkers: Aid (ODA) Activities Targeting Gender Equality and Women's Empowerment, [https://data-explorer.oecd.org/vis?fs\[0\]=Topic%2C1%7CDevelopment%23DEV%23%7COfficial%20Development%20Assistance%20%28ODA%29%23DEV_ODA%23&pg=0&fc=Marker&bp=true&snb=26&si=1&df\[ds\]=dsDisseminateFinalCloud&df\[id\]=DSD_GNDR%40DF_GENDER&df\[ag\]=OECD.DCD.FSD&df\[vs\]=1.3&dq=DAC_EC..1000..2.0%2B1%2B2%2B10%2B99.C.Q..T.&pd=2002%2C&to\[TIME_PERIOD\]=false&vw=ov](https://data-explorer.oecd.org/vis?fs[0]=Topic%2C1%7CDevelopment%23DEV%23%7COfficial%20Development%20Assistance%20%28ODA%29%23DEV_ODA%23&pg=0&fc=Marker&bp=true&snb=26&si=1&df[ds]=dsDisseminateFinalCloud&df[id]=DSD_GNDR%40DF_GENDER&df[ag]=OECD.DCD.FSD&df[vs]=1.3&dq=DAC_EC..1000..2.0%2B1%2B2%2B10%2B99.C.Q..T.&pd=2002%2C&to[TIME_PERIOD]=false&vw=ov).

GDP (Current US\$), <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>.

GNI per capita, Atlas Method (Current US\$), <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.CD>.

Other Markers: Aid Activities Targeting other Policy Objectives, [https://data-explorer.oecd.org/vis?fs\[0\]=Topic%2C1%7CDevelopment%23DEV%23%7COfficial%20Development%20Assistance%20%28ODA%29%23DEV_ODA%23&fs\[1\]=Marker%2C0%7CGovernance%2360%23&pg=0&fc=Marker&snb=1&df\[ds\]=dsDisseminateFinalDMZ&df\[id\]=DSD_OTHMRKR%40DF_OTHERMARKERS&df\[ag\]=OECD.DCD.FSD&df\[vs\]=1.1&dq=DAC_EC..1000..60...Q..T..&lom=LASTNPERIODS&lo=2&to\[TIME_PERIOD\]=false](https://data-explorer.oecd.org/vis?fs[0]=Topic%2C1%7CDevelopment%23DEV%23%7COfficial%20Development%20Assistance%20%28ODA%29%23DEV_ODA%23&fs[1]=Marker%2C0%7CGovernance%2360%23&pg=0&fc=Marker&snb=1&df[ds]=dsDisseminateFinalDMZ&df[id]=DSD_OTHMRKR%40DF_OTHERMARKERS&df[ag]=OECD.DCD.FSD&df[vs]=1.1&dq=DAC_EC..1000..60...Q..T..&lom=LASTNPERIODS&lo=2&to[TIME_PERIOD]=false).

Providers' Total Use of the Multilateral System, [https://data-explorer.oecd.org/vis?fs\[0\]=Topic%2C1%7CDevelopment%23DEV%23%7COfficial%20Development%20Assistance%20%28ODA%29%23DEV_ODA%23&pg=20&fc=Topic&snb=26&df\[ds\]=dsDisseminateFinalDMZ&df\[id\]=DSD_MULTI%40DF_MULTI&df\[ag\]=OECD.DCD.FSD&df\[vs\]=1.3&dq=DAC.DPGC.1000...D.Q..T..&vw=tb&isAvailabilityDisabled=false&pd=2011%2C&to\[TIME_PERIOD\]=false](https://data-explorer.oecd.org/vis?fs[0]=Topic%2C1%7CDevelopment%23DEV%23%7COfficial%20Development%20Assistance%20%28ODA%29%23DEV_ODA%23&pg=20&fc=Topic&snb=26&df[ds]=dsDisseminateFinalDMZ&df[id]=DSD_MULTI%40DF_MULTI&df[ag]=OECD.DCD.FSD&df[vs]=1.3&dq=DAC.DPGC.1000...D.Q..T..&vw=tb&isAvailabilityDisabled=false&pd=2011%2C&to[TIME_PERIOD]=false).

RioMarkers: Aid Activities Targeting Global Environmental Objectives, [https://data-explorer.oecd.org/vis?fs\[0\]=Topic%2C1%7CDevelopment%23DEV%23%7COfficial%20Development%20Assistance%20%28ODA%29%23DEV_ODA%23&fs\[1\]=Marker%2C0%7CClimate%20change%20adaptation%2330%23&pg=0&fc=Marker&snb=1&df\[ds\]=dsDisseminateFinalDMZ&df\[id\]=DSD_RIOMRKR%40DF_RIOMARKERS&df\[ag\]=OECD.DCD.FSD&df\[vs\]=1.1&dq=DAC_EC..1000..2.30...Q..T..&lom=LASTNPERIODS&lo=2&to\[TIME_PERIOD\]=false](https://data-explorer.oecd.org/vis?fs[0]=Topic%2C1%7CDevelopment%23DEV%23%7COfficial%20Development%20Assistance%20%28ODA%29%23DEV_ODA%23&fs[1]=Marker%2C0%7CClimate%20change%20adaptation%2330%23&pg=0&fc=Marker&snb=1&df[ds]=dsDisseminateFinalDMZ&df[id]=DSD_RIOMRKR%40DF_RIOMARKERS&df[ag]=OECD.DCD.FSD&df[vs]=1.1&dq=DAC_EC..1000..2.30...Q..T..&lom=LASTNPERIODS&lo=2&to[TIME_PERIOD]=false).

World Bank Open Data, <https://data.worldbank.org>.

Wykaz map, schematów i wykresów

Mapa 1.	Klasyfikacja państw i terytoriów zależnych pod względem DNB <i>per capita</i>	65
Mapa 2.	Wskaźnik HDI poszczególnych państw w 2022 roku	67
Mapa 3.	Wolumeny globalnej ODA w 2023 roku	101
Schemat 1.	Kryteria uznania transferów za ODA	18
Schemat 2.	Sektory (dziedziny), w których pomoc rozwojowa kategoryzowana jest przez OECD	27
Schemat 3.	Różne ujęcia systemu pomocy rozwojowej w zależności od skali analizy	35
Schemat 4.	Modelowe zobrazowanie globalnego systemu pomocy rozwojowej	43
Schemat 5.	Podział donatorów pomocy rozwojowej	82
Schemat 6.	Główne instytucje pomocowe w ramach globalnego systemu pomocy rozwojowej	104
Wykres 1.	Udział zagadnienia „rząd i społeczeństwo obywatelskie – ogólnie” w wartości bilateralnych grantów państw DAC	52
Wykres 2.	Udziały procentowe biorców amerykańskiej ODA i pomocy wojskowej (stan na 2020 r.)	55
Wykres 3.	Udział pomocy związanej i częściowo niewiązanej w bilateralnej ODA państw DAC	56
Wykres 4.	Udziały państw o niskim i średnim poziomie DNB <i>per capita</i> w gospodarce światowej (Dochodzie Globalnym Brutto)	69
Wykres 5.	Notowania wskaźnika HDI dla poszczególnych części świata i grup państw w okresie 1990–2022	70
Wykres 6.	Umieralność dzieci poniżej 5. roku życia (na tysiąc żywych urodzeń)	71
Wykres 7.	Dystrybucja ODA w poszczególnych grupach dochodowych beneficjentów (netto, ceny stałe – USD z 2022 r.) wszystkich dawców raportujących do OECD	75
Wykres 8.	Dystrybucja regionalna ODA w latach 2001–2023 (wartości netto, ceny bieżące)	76
Wykres 9.	Dwadzieścia beneficjentów o największej pomocy <i>per capita</i> w 2023 roku (netto, ceny bieżące)	78
Wykres 10.	Udział ODA w DNB beneficjentów	79
Wykres 11.	Relacja między HDI beneficjenta a otrzymywaną ODA <i>per capita</i> w 2022 roku (netto, ceny bieżące)	80
Wykres 12.	Relacja między HDI beneficjenta a otrzymywaną ODA w liczbach bezwzględnych w 2021 roku (brutto w mld USD, ceny bieżące)	81

Wykres 13.	Nakłady raportujących dawców spoza DAC na ODA (kwoty netto w mld USD, ceny bieżące)	84
Wykres 14.	Nakłady na ODA członków DAC i raportujących wschodzących donatorów (kwoty netto w mld USD, ceny bieżące, okres 1960–2023)	85
Wykres 15.	Globalna ODA wyrażona w cenach stałych (USD z 2022 r.), kwoty netto	86
Wykres 16.	Nakłady na ODA poszczególnych państw DAC (kwoty netto, ceny bieżące)	88
Wykres 17.	Udział ODA UE w globalnej pomocy rozwojowej	89
Wykres 18.	Ekstrapolacja trendów dawców nakładów na globalną ODA do 2030 roku (na podstawie danych w cenach stałych – mld USD z 2022 r.)	90
Wykres 19.	Relacja nakładów ODA do DNB dawców (na podstawie cen bieżących)	91
Wykres 20.	Relacja ODA do DNB poszczególnych członków DAC i raportujących dawców spoza Komitetu	92
Wykres 21.	Ekstrapolacja trendu wskaźnika ODA/DNB członków DAC	94
Wykres 22.	Alokacja sektorowa ODA w latach 2001–2023 (na podstawie danych o grantach, ceny bieżące)	95
Wykres 23.	Podział środków pomocowych w ramach sektora „kwestie społeczne” w latach 2001–2023 (na podstawie danych o grantach, ceny bieżące)	97
Wykres 24.	Odsetek ODA przekazywany kanałami wielostronnymi (ceny stałe, lata 2001–2023)	97
Wykres 25.	Udziały Polski w Produkcie Światowym Brutto (globalnym PKB) i w światowej ODA	100
Wykres 26.	Udział różnych grup instytucji w wielostronnej ODA w 2023 roku	104
Wykres 27.	Wartość pomocy wielostronnej dostarczonej w 2023 roku przez instytucje Systemu Narodów Zjednoczonych	123
Wykres 28.	Alokacja sektorowa ODA świadczonej przez instytucje pomocowe UE w latach 2001–2023 (pierwszy sektor – kwestie społeczne – rozbity na podsektory)	141
Wykres 29.	Przyrost wartości wielostronnej ODA w latach 2001–2023 (netto, ceny stałe w USD z 2022 r.)	142
Wykres 30.	Udział poszczególnych grup instytucji w wielostronnej ODA (lata 2001–2022)	143
Wykres 31.	Relacja nakładów na pomoc wielostronną do wsparcia bilateralnego przekazywanego kanałami multilateralnymi (w mld USD, ceny bieżące)	144

Streszczenie

Globalny system pomocy rozwojowej

Pomoc rozwojową można zdefiniować jako wsparcie finansowe i rzeczowe udzielane głównie krajom Azji, Afryki i Ameryki Łacińskiej (korzystają z niego również mniej zamożne państwa europejskie, które nie należą do Unii Europejskiej). Jego celem ma być przyspieszenie przemian społeczno-gospodarczych i poprawa jakości życia społeczeństw zamieszkujących te państwa. Istota tego typu transferu polega na pozarynkowym, międzynarodowym i dobrowolnym charakterze oraz intencji zmniejszenia dysproporcji rozwojowych pomiędzy członkami społeczności międzynarodowej.

Celem książki jest eksploracja funkcjonowania globalnego środowiska pomocowego, analiza trendów związanych z przepływami wsparcia rozwojowego oraz pogłębienie wiedzy o tych zagadnieniach u polskich czytelników.

Problem badawczy koncentruje się wokół kwestii struktury globalnego systemu pomocy rozwojowej, celów i motywacji, którymi kierują się państwa zaangażowane w ten układ, oraz roli odgrywanej przez instytucje międzynarodowe (w szczególności na polu interakcji między Organizacją Współpracy Gospodarczej i Rozwoju – OECD – Organizacją Narodów Zjednoczonych – ONZ – oraz Unią Europejską).

Zaprezentowane w książce analizy mają charakter jakościowo-ilościowy. Główne źródło danych statystycznych stanowią bazy danych OECD. Rozważania są prowadzone również na podstawie dokumentów, raportów, tekstów o charakterze naukowym oraz informacji na stronach internetowych instytucji publicznych.

Pomimo tego że w istniejącej literaturze przedmiotu czy dokumentach prawnych nie ma jednego ścisłego znaczenia terminu „międzynarodowy system pomocowy”, opisana grupa państw i instytucji międzynarodowych nie jest zbiorem przypadkowych podmiotów, ale tworzy spójną sieć powiązań. W książce przytoczone zostały przykłady wzajemnych oddziaływań między instytucjami, których głównym punktem wspólnym są Cele Zrównoważonego Rozwoju. Relacje oparte na współdziałaniu, ale też czasami konkurencji, między OECD a ONZ pozwalają różnym grupom aktorów lepiej prezentować się w systemie.

W trakcie badania udało się zidentyfikować niewątpliwą tendencję do zwiększania wielkości nakładów finansowych, zarówno na poziomie całego systemu (z ok. 54 mld USD w 2001 r. do ponad 243 mld USD w 2023 r.), jak i większości z dawców. Niemniej brakuje realnej perspektywy osiągnięcia celu 0,7% Dochodu Narodowego Brutto dawców, przekazywanego w formie pomocy rozwojowej. Przez wiele lat objętych analizą utrzymywała się wręcz stagnacja w zakresie poziomu tego wskaźnika. Jedną z głównych słabości opisywanego systemu stanowi niski stopień wypełniania podjętych przez aktorów zobowiązań. Jest to pochodna oparcia środowiska pomocowego na miękkich normach, a nie twardych zapisach konwencyjnych, które jasno określałyby obowiązki dawcy lub biorcy oraz sankcje związane z zaniedbaniami.

Pomimo tego że Afryka Subsaharyjska oraz Azja Południowa i Środkowa, czyli regiony, gdzie występują największe problemy społeczno-gospodarcze, są istotnymi odbiorcami pomocy rozwojowej, cały czas duża część środków trafia do krajów, które są istotne z punktu widzenia bieżących interesów (politycznych i gospodarczych) dawców. Dodatkowo nie możemy mówić o rosnącym trendzie, jeśli chodzi o udział krajów najbardziej potrzebujących w całości pomocy. Finalnie zidentyfikowano wysoki i dynamicznie rosnący udział wydatków krajowych państw-donatorów w całości ich pomocy.

W książce wskazano jednoznaczne związki między świadczoną pomocą a polityką zagraniczną czy też interesami gospodarczymi zaangażowanych krajów. Państwa, a także instytucje, angażują się w pracę omawianego układu międzynarodowego, aby spełniać postawione przez siebie cele i osiągać różnego rodzaju korzyści, które oferuje szeroka gama funkcji pomocy rozwojowej. Zbytнім uproszczeniem jednak byłoby redukcjonowanie do jednego tylko czynnika motywacji aktorów odnośnie do udziału w tym systemie.

Słowa kluczowe: pomoc rozwojowa, Oficjalna Pomoc Rozwojowa, ODA, pomoc międzynarodowa, rozwój społeczno-gospodarczy, HDI, OECD, ONZ, UE, stosunki międzynarodowe

Abstract

The international development assistance system

Development aid can be defined as financial and in-kind support provided primarily to countries in Asia, Africa and Latin America (it also benefits less prosperous European countries that are not members of the European Union). Its aim is to accelerate socio-economic changes and improve the quality of life of the populations living in these countries. Its stated objective is to catalyse socio-economic changes and enhance the quality of life of the populations living in these countries. The fundamental nature of this transfer is derived from its non-market, international and voluntary character, along with the explicit objective of reducing disparities.

The objective of the book is twofold: firstly, to explore the functioning of the global aid architecture; and secondly, to analyse trends related to development assistance flows. The book also seeks to deepen Polish readers' understanding of these issues.

The focal point of the research problem is the structure of the international development assistance system, the objectives and motivations that guide the countries involved in this system, and the role played by international institutions (in particular, in the field of interaction between the Organisation for Economic Co-operation and Development – OECD – United Nations – UN – and the European Union).

The analyses presented in the book are qualitative and quantitative in nature. The main sources of statistical data are OECD databases. The discussion is also based on documents, reports, academic texts and information on the websites of public institutions.

Although the term 'international aid system' is not defined in a strict sense in the extant literature or legal documents, the group of states and international institutions described is not a collection of random actors, but rather forms a coherent network. The book provides a series of case studies of interactions between institutions that are characterised by the adoption of the Sustainable Development Goals as a unifying objective. The interaction and, on occasion, competition between the OECD and the UN facilitates enhanced representation of diverse groups within the system.

The study identified a clear trend towards an increase in the volume of financial outlays at both the system level (from approximately USD 54 billion in 2001 to over USD 243 billion in 2023) and among the majority of donors. However, the prospect of achieving the target of 0.7% of donors' Gross National Income in the form of development assistance is not deemed to be realistic. Indeed, the level of this indicator has remained static for a considerable number of the years covered by the analysis. A significant limitation of the system under scrutiny is the actors' failure to honour their commitments. This phenomenon can be attributed to the fact that the aid system is founded upon soft norms rather than hard convention provisions. The absence of clearly defined obligations for donors or recipients, as well as sanctions for negligence, is a salient feature of this approach.

Despite the fact that sub-Saharan Africa and South and Central Asia, the regions most afflicted by socio-economic problems, are significant recipients of development aid, a considerable proportion of funds is allocated to countries that are of great importance to the current political and economic interests of the donors. Furthermore, there has been no evident upward trend in the proportion of aid allocated to the poorest countries. It has finally been determined that a significant and progressively rising proportion of the domestic expenditure of donor countries is now incorporated into their total aid.

The book identifies clear links between the aid provided and the foreign policy or economic interests of the countries involved. States, as well as institutions, engage in this international system with a view to fulfilling the objectives they have set themselves and to gaining the various benefits offered by the wide range of development assistance functions. Nevertheless, it would be a simplistic approach to attribute the motivation of actors to participate in this system to a single factor.

Keywords: development aid, Official Development Assistance, ODA, international aid, socio-economic development, HDI, OECD, UN, EU, international relations

MATEUSZ SMOLAGA – adiunkt zatrudniony w Instytucie Nauk o Polityce i Bezpieczeństwie Uniwersytetu Szczecińskiego. Prowadzi badania dotyczące procesów współpracy rozwojowej, w szczególności wschodzących donatorów, relacji pomiędzy państwami globalnego Południa, wpływu Unii Europejskiej na kraje rozwijające się oraz innych procesów stosunków międzynarodowych. Członek Polskiego Towarzystwa Studiów Międzynarodowych, Polskiego Towarzystwa Nauk Politycznych oraz European International Studies Association.

71-101 Szczecin, ul. Mickiewicza 64
tel. 91 444 20 06, 91 444 20 09
e-mail: wydawnictwo@usz.edu.pl
www.wn.usz.edu.pl

ISBN 978-83-7972-956-2 (online)
ISBN 978-83-7972-955-5 (print)

9 788379 729555